MARLI-
ANTIQ.
ROMAE

Scarce

Schw[illegible] 603 25.00

~~Joannis francisci Gambara pallavicini~~

Pompeius Frangepanis emit anno 1506.

9–

IO. BARTHOLOMEI MARLIANI PATRICII MEDIOLANEN. ANTIQVAE ROMAE TOPOGRAPHIA LIBRI SEPTEM.

Pompeius Frangepanis Romanus

Impreſſor, negociator, quiſquis es in decimum an num libru : hunc ne imprimito, neue uendito ſi aduerſus . P . M . iuſſionem ieris, fece riſue reus eſto .

TABVLA	Pagina	Linea
AErarium in ſaturni. 26. 21.	60	28
Aedes ſacræ non omnes templa,	38	36
Aequimelium.	82	49
Aggeres Tarquinii.	111	22
Agon.	134	23
Agonalia.	125	15
Almo flu.	97	38
Alta ſemita.	121	48
Albula.	148	42
Ambulationes Octauianas.	21	18
Ambitus vrbis. 12. 19.	20	46
Amphitheatrum.	91	30
Statilii Tauri.	92	17
T. Veſpaſiani.	106	49
Claudii.	144	3
Antrum Fauni & Pici.	103	44
Anio Nouus.	165	35
Anio Vetus.	165	23
Anio flu.	164	13
Antrum Cyclopis.	96	39
Anſer argenteus.	34	33
Antipolis.	21	33
Aquæductus.	92	29
Aquæ quot.	94	26
Aqua Claudia.	94	37
Mariana.	18	39
Traiana.	95	51
Alexandrina.	134	3
Tepula.	167	13
Iulia.	167	15
Marcia.	114.7.167	23
Virgo.	142.18.166	10
Alſietina.	156	27
Auguſta.	156	27
Sabbatina.	159	41
Mercurii.	169	.51

	Carte	Linea
Appia.	165	54
Ara Herculis.	79	27
Septimiana	20	18
Saturni	25	25
Martis.	20	21
Febris.	45	25
Malæ fortunæ.	112	19
Iunonis Iugæ.	42	29
Aii. 42.4 Pacis	54	24
Apollinis	8.35.55.63.168.	24
Cæſaris.	67	5
Victoriæ.	72	22
Carmentæ	75	17
Maxima	8	7
Conſi	8.9.85.	38
Opis	81.	46
Cereris	81	46
Penatum	86	15
Iouis Elicii	102	6
Iouis Inuentoris	102	51
Iouis Viminei	116	26
Iouis Piſtoris	140	28
Murceæ	105	8
Neptuni	129	43
Ditis	135	26
Proſerpinæ	135	34
Flaminii	140	28
Arcus Triumphales	43.32.89	39
Romuli	43	22
Domitiani	143	9
Traiani	56	45
Seueri	59	52
Veſpaſiani	71	24
Fabianus	71	1
Coclitis	77	31
Conſtantini	59	38

	Folio	Linea
Gordiani	112	33
Galieni	112	44
Tiberii Cæſaris	131	22
Theodoſii	135	1
Camilli	137	37
Area Vulcani	53	29
Armamentarium in Cœlio	96	40
Aamamentarium Telluris	55	28
Armiluſtrum	103	9
Argiletus	87	29
Argiletus Imus	82	41
Arx Capitolii	22	5
Arx Creſcentii	160	40
Arena quid	107	19
Aſylus	26.56.83	21
Atrium in Capitolio	35	31
In Palatio	43	32
Pompei	131	6
Veneris	67	16
Mineruæ	66	51
Veſtæ	39	29
Libertatis	102	3
Auguratorium	48	18
Auētinus Mõs.	2.44.11.16.100	4
B		
Baſilica Portia	62.25.72	30
Pauli	67	22
Siſimini	111	54
Sempronia	82	16
Caii & Lucii	113	56
Opimii	51.17.71	5
Balnea Pauli	119	41
Balneę Palatinæ	48	27
Bibliotheca Maiorum	35	30
Auguſti	48	9
Pauli	67	46

	Folio	Linea
Vulpia	117	43
Marcelli	126	35
Buſta Gallica	70	1
Capitolium C	1.39.22	29
Capitolium uetus	121	25
Campus Martius	12.16.138	29
Tyberinus	139	52
Vaticanus	5.4.158	3
Martius Minor	147	21
Martialis in cœlio	96	31
Eſquilinus	111	35
Viminalis	17.5.117	56
Sceleratus	122	41
Florę	131	10
Agrippæ	138	21
Horatiorum	169	50
Capena Ciuitas	18,55.106	15
Caput Neronis	31	19
Casa Romuli	35	28
Carcer Tullianus	58	36
Caſtra peregrina	91	10
Caſtrum Cuſtodiæ	165	4
Carinæ	108.35	44
Cella Iouis	24	51
Cella Concordiæ	38	7
Cella Matris deorum	77	23
Cenatio Iouis	49	3
Circus quid	83	40
Circus Maximus	84	21
Floralium	123	41
Flaminius	126	46
Neronis	134.44.158	34
Alexandri	134	44
Cliuus Capitolinus	31	4
Victoriæ	9	49

		Folio	Linea
Virbius	69.34	110	10
Suburranus		112	42
Publicus	42.37	123	54
Clypeus Martis		35	46
Clitellæ loca		162	30
Cloaca Maxima	63.15.	64	3
Cœlius	2.19.	90	20
Cęliolus		90	34
Coloſſeus		107	9
Coloſſus Apollinis	30. 7	48	16
Neronis		31	20
Martis		129	50
Comitium	64.53.52,54	58	26
Columnæ areæ in capitolio		34	26
Columna Roſtrata		35	48
Traiani		~~46~~ 56	53
Cæſaris		66	7
Menia		66	21
Porticus Concordiæ		37	18
Bellica	88.17,	128	54
Lactaria		75	12
Antonini Pii		143	21
Collis Hortulorum	3.52	124	6
Cremera flu.		9	39
Curia	32.44.72.9.	38	36
Calabra		35	24
Saliorum		48	12
Hoſtilia	61.29.72.19.	91	5
Pompei	72.19	130	55
Iulia		72	20
Vetus	8.9	109	2
Noua		109	3
Octauia		126	27
Curatores Tabulariorum		34	17

D

Domus urbis Romuli		9	8

TABVLA		Folio	Linea
T.Tatii		36	11
Romuli	35.28.	47	24
Numæ		39	29
Tulli Hoſtilii		47	30
Tarquinii Priſci		48	16
Ser. Tullii		110	12
Anci Martii		70	46
Manlii	36.12.27.23	22	8
Milonis		32	49
Ouidii		43	9
Valerii Max.		45	3
Catilinæ		47	31
Scauri		47	33
Ciceronis		47	37
M.Flacci		47	53
Craſſi		47	55
Viturbii		47	55
Vani		48	1
Auguſtana		48	2
Tiberiana		48	2
L.Amerimni		42	27
Calui Oratoris		48	8
Hortenſii		48	10
Publicolæ		48	15
Cæſaris	68.43.	115	14
M.Antonii		69	51
Cornelii	82.45.96.30.	120	7
Pompei	88.24.109.16.	130	55
Lateranorum		91	13
Mammurræ		96	14
Claudii Centimali		96	16
Tetricorum		96	20
Iunii Senatoris		96	24
T.Claudii Clypti		96	28
Phylidis		103	35
Balbini		109	5

	Folio	Linea
Neronis Aurea	109.29.110	13
Tranſitoria	110	30
Virgilii	111	19
P. Africani	82	16
Aeliorum	113	36
Gordiani	113	46
Leliæ	115	26
M. Craſſi	116	42
Q. Catuli	116	43
C. Aquilii	116	44
Pomponii Attici	121	29
Flaui Sabini	121	52
Martialis	123	37
Pnicii Senatoris	124	9
Coruinia	135	56
E		
Emporium	170.21.105	21
Equiria	127	51
Equus Traiani	56	38
Cæſaris	66	50
Conſtantini	66	51
Domitiani	61.41.63.21.66	52
L. Veri	91	29
Phidiæ & Praxitelis	121	16
Eſquiliæ	3.17.108.31.10	51
F		
Fauiſſe	35	38
Fagutal	116	48
Ficus Ruminalis	40.45.41.6.65	21
Figlinæ	16.55.164	32
Forum Traiani	56	1
Neruæ	57	10
Romanum	58	11
Latium	58	11
Cæſaris	67	8
Auguſti	68	4

	Folio	Linea
Tranſitorium	57	23
Holitorium	74	54
Piſcarium	75	1
Boarium	76.1.77	47
Suarium	138	13
Archimonii	123	5
Saluſtii	122	11
Eſquilinum	112	11
Fornix Sertinii	87	54
Fons Fauni	88	26
Fons Iuturnæ	39	25
Focalus	111	46
G		
Græcoſtaſis	51.15.72	1
Gabii qui nunc	18	40
Gracchus uias direxit	161	39
H		
Hippodromus	168	48
Hylerna	106	11
Horologium Campi Martii	143	56
Horrea Po.Ro.	105	55
Horti Mecoenatis	111	12
Martialis	157	44
Saluſtii	122	11
Neronis	158	36
Ouidii	162	18
Terentiani	168	45
Galbæ	170	41
Cæſaris	156	25
I		
Ianiculus	4.33.11.6.157	30
Ianus Septimianus	20	18
Iex ſacra in Vaticano	158	19
Inſula Tyberina	152	31
Inſula Lycaonia	153	9
Iuturna	142	53

	Folio	Linea
Iuppiter Piſtor	59	17
L		
Laurentalia	10	3
Laurus qua triũphantes coronabãtur	48	25
Lathomiæ	58	53
Lacus Iuturnæ 142.50.	51	8
Lacus Curtius	63	13
Lauacrum Agrippinæ	116	31
Leges Romuli	33	45
Lignarii	105	20
Limina Capitolii ænea	36	4
Libri Sibyllini	36	17
Lichni in templo Apollinis	46	49
Locus Palladii	47	15
Locus Tuberonum in Circo	88	9
Locus Sacer Mercurio	169	51
Lupercal 40.5	41	6
Lucus Veſtæ	39	25
Aſyli	22	14
Martis	108	10
Iunonis Laciniæ 112.15	108	10
Eſquilinus	108	17
Petilinus	16	3
Fagutalis	108	11
Larum	108	11
Querquetulanus 112.14	118	11
Camœnarum 19.5	68	23
Honoris	168	25
Aegeriæ	170	6
Ludi Piſcatorii	156	48
Lupanaria	88	9
M		
Manſiones Albanæ	90	54
Macellum Magnum	96	39
Macellum Liuianum	112	52
Mauſoleum Auguſti	145	9

Marſorius	59.16.61	50
Malum punicum	121	52
Manalis lapis	168	17
Menſura Viarum	14	37
Meta Sudans	166	34
Miliarium Aureum	61	20
Montes a Romulo incluſi	8	18
Montes Vrbis	7. 14.	35
Mons Capitolinus	21	41
Saturnius	21	32
Tarpeius	21	50
Vaticanus	158	3
Clatræ & Apollinis	121	24
Moles Hadriani	160	9
Muri ex ſaxo quadrato	11	30
Muri Collinam non excedebant	11	37
Muri reſtituti	12	31
Muri cur diſtorti	12	47
Muri an in priſcis fundamentis	12	45
N		
Naualia	157	25
Naumachia quid	86	41
Circi Maximi	86	48
Domitiani	144	18
Neronis	158	35
Cæſaris	156	25
Nemus Alexandri	134	4
Noſſocomion	153	40
O		
Obeliſcus quid	87	1
In Circo Max.	87	44
Lunæ	119	28
Campi Martii	143	26
Ad Mauſoleum Auguſti	146	4
Vaticani	21,15,158	33
Extra portam. S. Laur.	165	15

	Folio	Linea
Ad caput Bouis	168	50
Officina Monetæ	27.24.61	13
Officinæ Minii	123	53
Ouilia	140	34
P		
Palladium	47	13
Pallium mirum	35	55
Palus Caprea	135	44
Plateæ Antonianæ	49	5
Palatium	1.46.44	5
Traiani	56	49
Pincii	16	37
Neruæ	58	4
Romuli	72	36
Conſtantini	91	20
Seſoriani	91	22
Caracallæ	99	30
Licinianum	114	3
Decii Imp.	116	19
Antonini Pii	140	29
Auguſti	144	56
Palatual	49	9
Pantheon	131	49
Pila Horatia	66	48
Pila Tiburtina	123	36
Pyramides	105	26
Pons Herculis	150	10
Sacer	15	17
Sublicius	11.7.150.16.154	49
Lepidi	155	7
Miluius	15	40
Aelius	151	9
Triumphalis	20	52
Vaticanus	151.16.159	16
Aurelius uel Ianiculenſis	151	23
Tarpeius uel Fabricius	151	43

TABVLA	Folio	Linea
Eſquilinus uel Ceſtius	152	1
Senatorum uel Palatinus	154	17
Salarius	163	41
Numentanus	164	53
Mamæus	165	16
Lucanus	156	19
Ocriculi	161	53
Narneæ	161	54
Valentinianus	168	55
Caligulæ in foro	50.19.61	31
In Campo Martio	142	2
Pomerium	13	21
Pomerium à quibus propagatum	13	33
Pomeriū à quibus propagari poterat	14	2
Portæ vrbis Romuli	9	7
Camentalis	9.12.15	14
Scelerata	9	37
Romana	9	45
Mugonia	9.52.15	15
Trigonia	9	52
Pandana	9.56.15	16
Libera	10	1
Romanula	10	2
Saturnia	10.13.21	45
Ianualis	10	19
Minutia	15	24
Querquetulana	15	14
Rauduſcula	15	15
Sancualis	15	17
Præneſtina	15	22
Salutaris	15	19
Catularia	15	19
Lauernalis	15	22
Mutia	15	20
Laurentina	15	20
Ferentina	15	23

Piacularis 15 21
Licinenſis 15 23
Ratumena, vel Veientana 15 12
Flumētana vel Flaminia. 12.4.15 2
Collatina 16 19
Agonenſis, vel Quirinalis, vel Salaria, vel
Collina 15.3 16 48
Viminalis vel Numentana vel Ficulnen/
ſis 15.4. 16 56
Interaggeres 15.20 17 6
Eſquilina vl' Tauria 17.11.18.5 18.12
Næuia vel labicana 18.15 15 7
Cœlimōtana ul' Aſinaria 18.30.15 8
Gabiuſa 18.37. 15 22
Latina 15.23.18 42
Capena vel Appia. 18.47. 19 9
Tergemia, l' Hoſtiēſis 18 34 19 24 15 10
Portuenſis vl' Naualis. 15.11.19 38
Aurelia 15.24.19 44
Fōtinalis vl' Septimiana 15 21.20 12
Triūphal', vl' vaticana 15 13 19 14 20 4
Tiburtina 15 21
Valeria 15 24
Stercoraria 33 12
Porta Vetus Palatii 49 36
Portæ Panthei 132 26
Portæ tēpli Romul & Remi 54 43
Porticus Cliui Capitolini 32 48
Metelli 35 28
Pallatina 48 10
Concordiæ 37 19
Conſtantini 35 29
Libertatis 45 36
Q. Catuli 47 54
Auguſti 144 47
For. Auguſti 68 23

	Fôlio	Linea
Antonini, ii	140	16
Traiani	56	29
Antonini & Fauſtinæ	68	37
Lunæ	69	1
Claudiæ	68	47
Circi Max.	84	36
Amphitheatri	107	29
Neptuni	141	55
Quirini	121	38
Octauiæ 126	19	31
Corinthia	129	46
Mercurii	130	3
Seueri	130	20
Pompeia	130	56
Panthei	132	51
Veneris Erycinæ	163	8
Prata Mutia	156	45
Prata Quintia	161	30
Prediolum Iulii Pauli poetæ	158	25
Puteus Probæ	116	16
Puteus aquæ ſalientis	118	3
Puticolæ	165	56
Puteal Actii	67	40
Puteal Libonis	71	9

Q

Quirinal' mõs 3.41 11.28.118.24.119 16

R

Regiones vrbis	14	36
Regia Numæ	39	29
Remurius mons	100	
Remoria	103	36
Roma vbi	5	31
Roma ab Euandro condita	7	39
Romani prouincias ſtatuis ſpoliarũt	31	24
Roſtra Noua & Vetera	61	49
Rumon Tyberis eſt dictus	140	45

	Folio	Linea
Rupes Tarpeia	33.1.22	15
S		
Saturnia oppidum	10.11.21	31
Salinæ	19.32.77	24
Saxum Carmentæ	33	10
Sacrarium Numæ	75	15
Sacrarium Bonæ deæ	168	21
Scalæ Caci	8.37.103	3
Annulariæ	48	7
Gemoniæ	103	28
Sciphius & Arion equi	147	14
Serra Tyberis eſt dictus	148	46
Septizonium Seueri	88	33
Septizonia duo	88	54
Seuiges aurati	35	40
Senaculum	32.44.51.16.43	34
Senatulum Mulierum	123	12
Senatula tria	37	12
Senatus ubi poterat haberi	38	34
Secretarium Po.Ro.	59	40
Sepulcrum Fauſtuli	62	50
Accæ Laurentiæ	10.5.81	13
Argi 82.40 C.Ceſtii	105	41
Romuli	62	52
Neronis	124	18
C.Plotii	136	7
Veſtalium	122	40
Marcelli	124	17
Scyllæ	147	4
Iuliæ	147	6
Britanici	147	9
Druſi	147	10
Numæ	156	54
Hircii & Panſæ	147	6
Cecilii ſtatii poetæ	157	49
Hadriani	160	9

	Folio	Linea
Licinii Tonſoris Auguſti	163	25
Marii 164 20 Iliæ	164	19
Bacchi	164	47
Metellæ	169	8
Collatini	169	13
Africani	159	54
Scipionum 160.3	169	13
Septem Epulonum	159	52
Seruiliorum	169	13
Metellorum	169	13
Tulliorum	169	15
Ennii	169	17
Horatiorum	169	50
Pom. Attici	170	4
Q .Cecilii	170	4
Sepulcrorum publicus locus	111	38
Septa Agrippina	138	21
Septa Campi Martii	140	31
Silex percutiendi fœdera 23.41	35	35
Sicilia locus in Palatio	49	2
Sylua Laurea	102	14
Sororium Tigillum	69	14
Spoliarium	96	40
Spelunca Caci 102.21.	19	5
Statuæ, Simulacra, Signa vel Imagines		
Iouis 29.6.37.54.	106	37
Ioui Imperatoris	29	11
Iouis Tonantis	29	10
Iouis Opt. Max.	20	14
Iouis Piſtoris	31	42
Nemeſis	29	52
Victoriæ.29.46.38.4	52	14
Fidei	29	48
Numeriani imp.	48	11
Hercul. 30.2.30.25.62.53.79.9. 88.25,132.39		

TABVLA		Folio	Linea
Boni Euentus	30.5	133	46
Fortunæ	86.35	167	8
Bonæ fortunæ		30	5
Proſerpinæ		126	21
Muſarum		126	23
Apollinis. 37.37.51.48.20.68. 12 159.31			
Iani		30	10
Veneris		159	53
Cupidinis		159	54
Nili	30.22	159	29
Satyri	30.34	126	22
Tygris		30	22
Caſtoris	30.13.52.14.	68	10
Pollucis		30	13
Iunonis	37.51.	126	25
Latonæ	37.51.	48	20
Dianæ		126	23
Aeſculapii	37.53	133	10
Hygiæ		37	53
Mineruæ	37.54	132	38
Cereris		37	54
Martis.	37.56.132.19	168	19
Mercurii		38	1
Vertumni		82	17
Bacchi	38.2	126	21
Statæ matris		65	41
Pudicitiæ		80	1
Rheni flu.		59	27
Sibyllæ		63	1
Sibyllæ Tiburtinæ		164	21
Veneris	132.29	163	14
Cupidinis		126	28
Caſſandræ		38	3
Romuli & Remi		31	28
Scipionis		30	45

		Folio	Linea
Coruini		68	10
M.Actii		65	38
Tremellii		65	47
Alexandri Magni		32	39
Cæſaris	65.49	154	11
Q. Marcii		65	46
Auguſti		132	28
Agrippæ		132	28
Q. Ciceronis		55	26
Alcibiadis		65	37
Tullii		63	3
Sp. Matici		63	4
L.Roſii		63	4
Cælii		63	4
Coclitis	53.28	65	33
Ganimedis		54	22
Scipionis		30	45
Syllæ	30.47	62	44
Aemilii		30	53
Metelli		30	55
Corneliæ		31	1
Trebii		31	2
Tyberis		159	30
Fabii Max.		31	4
Bruti		31	6
Cloeliæ		70	51
Muti		70	52
Ser. Tullii		76	12
Tiberii		96	27
Varronis		48	15
Britanici		48	21
Laocoontis		109	39
Cleopatræ		159	34
Socratis		147	12
Alcibiadis		147	12
Ludienis		52	21

	Folio	Linea
Cn. Octauii	61	40
M. Scauri	62	43
P. Scipionis	169	21
L. Scipionis	169	21
Ennii	169	21
Summani	24	39
Stagna Neronis	107	8
Suburra	114	56
Suburra Plana. 3.30.	115	6
Suburbanũ Liberti Nerõis 17.2	164	56
T		
Tabernola	113	43
Tabulæ publicæ	33	18
Victoriæ Scipionis	31	12
Iugurthæ	31	16
Raptus proſerpinæ	31	17
Fœderum Carthaginenſium	33	28
Aereæ reſtitutæ	33	30
De rebus geſtis a Clodio	33	24
Aerea in Laterano	33	33
Tabernæ nouæ	66	52
Veteres	66	52
Septem	66	53
Quinq;	66	53
Argentariæ	66	54
Laneæ	82	21
Bibliopolarum	82	42
Cæditiæ	170	5
Meritoria	156	12
Argiletanæ	82	42
Decem	116	12
Templa, Aedes ſacræ, Sacella, & Fana.		
Iouis 153.28	121	25
Iouis pheretrii	23	28
Iouis Opt. Max.	23	51
Iouis Tonantis	26	24
Iouis Cuſtodis	27	56

TABVLA		Folio	Linea
Iouis Sponſoris		29	17
Iouis Statoris	38.12	129	40
Iouis Victoris		46	17
Veiouis		26	48
Saturni	25.22.53.24.	60	21
	53.24. 121.2.	10	13
Larum	8.10	70	47
Iunonis.	24.21.101.50.	159	24
	126,24		
Iunõis Mõetæ.	102.11.27.20.	37.	37
Iunonis Lucinæ		144	9
Iunonis Matutæ	75.1	80	5
Iunonis Reginæ	28.44	101	35
Iunonis Soſpitæ		45	18
Iani	27.41.49.50.73.25.	81	55
	9.41		
Iani Quadrifrontis		81	46
Apollinis	21.14.46.36.	127	26
Herculis		127	10
Herculis Muſarum		129	26
Herculis cuſtodis		129	14
Herculis Victoris	78.39.	101	35
Termini		28	8
Mentis		28	33
Veneris		67	16
Veneris Erycinæ		162	54
Veneris Victricis		130	50
Veneris Genitricis		52	15
Veneris Cloacinæ		54	46
Veneris Caluæ		29	14
Veneris & Cupidinis		90	55
Martis.	68.25.168.2.	97	30
	128,20 158	23	
Martis Vltoris	29. 1	52	31
Fidei	29.3	46	9
Fortunæ		26	31

		Folio	Linea
For. Maſculæ		80	16
For. Primigẽiæ.	29.11.80.16.123.9		
For. Obſequentis		29	11
For. Virilis		76	6
For. Proſperæ		80	4
For. Paruæ		80	19
Fortis Fortunæ	80.34.	156	26
For. Equeſtris		107	44
For. Muliebris		167	5
For. Publicæ		118	18
For. Seiæ		110	54
Malæ Fortunæ		112	19
Vulcani		52	20
Pacis		53	54
Bellonæ		128	47
Telluris.	54.26.	69	51
Salutis	29.8.55.31	122	53
Bacchi		121	2
Pietatis	74.21	142	55
Rheæ		53	24
Carmentæ	9.30	75	20
Spei	75.6	168	24
Matutæ		102	13
Pudicitiæ		79	39
Pudicitiæ Plebeiæ		80	4
Vertumni		51	52
Conſi		85	32
Mercurii		58	32
Floræ	86.33	123	51
Mineruæ.	24.21.25.6.101.49 168.15.121.25.		
Mineruæ Calcidicæ		137	46
Concordiæ.	37.9.51.16.53.29 72.6		
Veſtæ	38.55.53,24.76		18

		Folio	Linea
Cereris	45.13	86	18
Victoriæ.	29.9.44.54.	55	34
	101.47		
Aii		42	2
Romuli	39.50.	44	32
Quirini	168. 11.	53.	24
	121.4		
Matris Deum		45	21
Libertatis.	29. 9.	45.	35
	101 51		
Heliogabali		46	26
Penatum		47	1
Lunæ		101	40
Solis.	86.33.124.15.	53	24
	55.45		
Caſtoris & Pollucis		50	10
Auguſti	47.16	50	18
Fauſtinæ		50	27
Cæſaris	52.9	67	3
Liberi	86.18	164	43
Liberæ		86	18
Proſerpinæ		86	24
Dianæ.	53.24.90.37	100	56
Fauni	90.51	153	54
Deæ Carnæ		96	3
Claudii Cæſ.		90	10
Honoris	97.26.123.11.	163	28
	168.27		
Virtutis	97.27	168	28
Iſidis	21.4.55.39.	97	15
	114.48		
Bonæ Deæ		101	25
Quietis		107	36
Felicitatis		111	20
Siluani		115	35
Apis		122	52

	Folio	Linea
Pantheonis	131	49
Dii Fidii	123	4
Boni Euentus	133	39
Neptuni. 85.43.128.30.135 141.55.119.47		21
Rauenatium	156	11
Neniæ 164 6 Ridiculi	168	43
Orci	46	28
Iuturnæ	142	48
Aeſculapii	153	28
Camœnarum 19.5.	168	13
Tempeſtatis	168	39
Portumni	170	32
Febris	45	15
Deæ viriplacæ	46	4
Murtiæ	83	15
Marianum	113	37
Miſericordiæ	26	56
Terminalia	170	10
Teſtaceus collis	104	10
Teſtamentum Militare	115	45
Terentus locus in campo Martio	135	25
Theatrum in genere	125	31
Scauri 125 45 Pompei	130	22
Marcelli	126	10
Thermæ in genere	97	54
Antonianæ	99	14
Dioclitianæ	116	54
Decianæ 95.53.	103	39
Varianæ	103	41
Traiani	103	41
Titianæ	109	22
Philippi Imp.	109	46
Gordiani	113	46
Olympiadis	116	35
Nouatianæ	116	36

TABVLA		Folio	Linea
Agrippinæ		131	32
Neronianæ		133	51
Alexandrinæ		134	1
Hadriani	109.51.	134	19
Seuerianæ		158	20
Conſtantianæ		119	48
Aurelianæ		156	21
Tyberis.	4.21.40.46.	148	19
Tranſtyberina regio		155	53
Tribunal Aurelium		157	22
Trophoea Marii	113.10	146	33
T urres vrbis		20	47
Turres Capitolii		23	18
Turris Mecœnatis		111	4
Turris Militiarum		119	33
V			
Valis Martia	3.55.	144	14
Vallis Quirinalis	31	118	11
Vaticanus		4	49
Verbena qua feciales coronabantur.		35	33
Vlia 48 4	Velabrum	80	55
Vertumnus	27.55	81	22
Vertumnalia		81	50
Viminalis.	3.28.11,27	116	23
Via Aurelia	20.9.	170	24
Noua	39.13.41.52.	96	53
Appia.	19.10.96.48	167	27
Sacra		70	29
Labicana	115.4	165	42
Præneſtina	113.7	165	42
Flaminia	146.13	161	3
Lata		136	25
Fornicata		140	39
Recta		147	30
Claudia	162.18	167	56
Aemilia		162	22

Triũphalis. 15 98 Ardeatia. 99 24
Tyberia. 162. 27 Caſſ'a. 162 27
Collatina. 162. 40. Salaria. 162. 49
Numẽtana 164 27
Ficulnẽſis 164 29
Tiburtia. 165 13
Cãpana. 166 39
Latina. 166 42
Valeria. 167 3
Laurentina 170 8
Hoſtienſis 170 17
Traiana 170 40
Portuenſis 170 30
Vitelia 170 45
Viæ a Veſp. reſtitutæ 34 56
Vicus Iugarius 42 10
Thuſcus 42 32
Thurarius 42 10
Padi 49 8
Fortunæ reſpicientis 49 8
Patricius 69. 36 115 21
Mammurri 122 8
Corneliorum 120 52
Cyprius 69 24
Sceleratus 69 25
Publicus 80 51
Vitriariorum 104 56
Villa publica 141 20
Villa Cæſaris 162 5
Villa Tiburtina 122 25
Viuarium 17. 5 165 9
Vrbs Rauenatium 155 55
Vrbs Roma 7 47
Vrbis Planæ ſitus 4 7
Vrbis primi cultores 5 3
Vrbis magnitudo 14 7

AVTHORES

Ammianus Marcellinus
Apianus
A. Gelius
Auſonius
Agathocles
Antiſtius Labeo
Ariſtides
Antonius Pius
Alphenus
Aſconius
Anio Viter.
Auguſtinus
Antimachus
Antias
Acron
Apollodorus
Ariſtophanes
Blondus
Baptiſta Leo
Cor. Tacitus
Cor. Celſus
Cicero
Cato
Calpulmus
Critolaus
Cephalon. Gerg.
Caſſiodorus
Cor. Nepos
Ciprianus
Caſſius hemina
Catullus
Diony. Alicarnaſeus
Diuus Hieronymus
Diuus Ambroſius
Dion
Dracon Corcy.
Epicardus
Euſebius
Eutropius
Elius
Ennius
Eumenius
Fuluius
Fab. pictor
Frontinus
Fulgentius
Herodianus
Horatius
Interpres Pindari
Iulius Capitolinus
Iuuenalis
Ioſephus
Lampridius
Liuius
Lactantius
L. Florus
L. Iginius
Lucretius
Luceius
Lucanus
Martialis
Macrobius
Marcellus Iurec.
Nonius Marcellus
Næuius
Nazarius in pan.
Ouidius
Oroſius
Plutarcus
Plinius
Petrus lateran.
Propertius

AVTHORES

Plinius Iunior
Procopius
Porphy.
Pom. Letus
Plato
Probus
P. Victor, ſiue
Sex. Ruffus
Plautus
Polibius
Pollio
Perſius
Pauſanias
Porcilius
Piſo in ann.
Pindarus
Pandulphus Bib.
Ser. Gram.
Spartianus
Sex. Pompeius
Saluſtius
Suetonius
Solinus
Silius Ital.
Statius
Seneca
Stephanus
Strabo
Siſinius
Tibullus
Timæus
Virgilius.
Varro
Volateranus
Val. Max.
Vitruuius
Vopiſcus
Vulpianus Iurec.
Xenon

Reuerendiſs. & Ill. Io. Dominico Cupo, Cardinali Tranen. Io. Bartholomeus Marlianus Patricius Mediolanen. S. D.

VRbs Roma pro cuius imperio conſtituendo, immortalitatéque propaganda, uirtus, fortuna, ac ipſa ſimul natura certaſſe uidentur, & cui tantum dignitatis, & ſplendoris dedere, ut nihil anguſtius, nihilq; in toto orbe terrarum admirabilius unquam uoluerint, in ſenium tandem uerſa, ab illis demum gentibus, ideſt planè ab omnibus, quarum antea uictrix fuerat, ſæpe poſtea uicta, ſæpe direpta, ſæpe fœdiſſime incenſa, fataliq; neceſſitate, quia hominũ res fuit, ita propè funditus concidit, ut in ſuis uix ueſtigijs inſtiterit. Iacuit itaq; diu in altiſſimis ruinis, & adhuc iaceret, ni quorundam doctiſſimorum uirorum induſtria, cura, & labor accurriſſet. Quibus ſanè neſcias an magis debeas, quam illis, qui uarijs eam ſubſtructionibus exornarunt. Nam illi interitura poſuerunt, hi, quæ interierãt, ab interitu reuocare ſunt conati. Tamen, quia in re difficillima primi id tentarunt, illis merito ignoſcendum, ſi neque omnia inuenerint, neq; repertis ſuum nitorem, ſuum locum, ſuum deniq; ordinem, aut uitæ breuitate, aut uarijs occupationibus, reddere potuerint. Quod ego etſi non ſolus animaduerterem, neq; ſolus moleſte ferrem, eos priſcis noua miſcuiſſe, ac inter uarias, dubiàsq; opiniones anxium lectorem reliquiſſe; ſolus tamen, euolutis omnis generis ſcriptoribus, qui ad hanc rem facere uidebantur, pro uirili parte operam dedi, ut uetuſtis nouitatẽ, obſcu-

ris lucem, dubijs fidem, confuſis ordinem darem. Et (niſi me amor ſuſcepti laboris fallit) quaſi in tabella ſpectanda omnia propoſui. non eo animo tamen, ut ederem, ſed quò in ſtudijs humanioribus, quæ opportuna, & neceſſaria ui derentur, hinc tanq̃ ex penu depromerem. Precibus deinde amicorum editionem flagitantium fatigatus, cum in lucẽ emittere conſtituiſſem, et ueluti ex alta ſpecula diſpice rem, cui potiſſimum has lucubrationes dedicarem, in hac mihi deliberatione tu Princeps ampliſſime unus occurri ſti, apud quem ita inſtaurata hæc urbium mater, ut deorum illa apud Naſicam, merito collocaretur. Nam in hac tua tanta dignitate, ut omittam, quæ uolubilis fortuna temere largitur, temeréque aufert bona, eluceſcit in te fides incor rupta, continentia incredibilis, ſingularis munificentia, qua nihil in principe optabilius, laudabiliúsue inueniri poteſt. Accedunt rurſus, ad philoſophiæ, ſacræque theolo giæ ſcientiam, literæ humaniores, in quibus ita excellis, ut unus è doctiſſimis noſtræ ætatis uiris iudiceris, & habearis. In ijs uero, quæ ad religionis cultum pertinẽt, eximia pietas, maturum conſiliũ, exacta diligẽtia, cœtera que animi bona ita accumulata, ut illa diuina Homeri ſñia

ουγαρ αμα παντα θεοι δοσαν ανθρωποισι

in te uix locum habere uideatur. quo fit ut omnes boni ti bi bene eſſe uelint, & cupiant: propterea quod optime no rint, in ea rep. uigere artes, mercaturam exerceri, ſtudia florere, ciues lætari, nullã inopiã eſſe, nullũ bellorum metũ, nullas rapinas, cui uir doctiſſimus, ac ſapiẽtiſſimus mode retur. quod Phocylides prudẽter hoc carmĩe expreſſit,

αγρους και πολιας σοφια και νηα κυβεργνα

Sed non eſt huius loci, & temporis recenſendi innumerabiles laudes tuas, nec noſtri eſt ingenij id præſtare. Hoc tamen à tua amplitudine nunc petimus, ut noſtrũ, qualecũq; eſt, munus, & ſi non omnino abſolutum, tuòq; altiſſimo iuditio dignum, ita ſuſcipias, ut ad meliora indies magis, magiſque nos, cæteróſque omnes horteris, excites, & impellas. Vale.

IOANNIS BARTHOLOMEI MARLIANI PATRICII MEDIOLANENSIS ANTIQVAE ROMAE, TOPOGRAPHIA.

LIBER PRIMVS.

De ſitu urbis Cap. primum.

QVoniam, quidquid in rerum natura exiſtit, neceſſe eſt id certis finibus contineri certóque determinari loco: ideò facturus operepretium mihi uideor: ſi, quemadmodum ſolent Coſmographi, priuſquã ad ædificiorum urbis declarationem aggrediar, pauca quædam de ſitu ipſius attigero. quod haud ſcio cur à cæteris in hoc ſcribendi genere uerſatis ſit prætermiſſum: niſi forte præſentibus hominibus, temporibúſq; tantum

ſatiſfacere cupientes, huiuſmodi laborem ſibi ſuperua-cuum fore ſint arbitrati. Me autem, quem haud ingra-tum etiam futuris, exteríſque nationibus præſtare opor tet, ſumma ope niti decet, ut ab illis, quacunque ratione, omiſſa, diligenter explere ualeam, ne Luciani fabulam quandam imitatus in aere, aranearũmque campo ædi-ficia ipſa inſtauraſſe, uel potius ſparſiſſe iudicer. Quare cum nobis, ſicuti poetis, non liceat, etiam in re ardua, & difficili, ab deorum immortalium inuocatione, lice-bit ſaltem ab illorũ domicilio ideſt à Capitolio, auſpica-ri. ¶ Capitolinus igitur mons maiorem ubi oſtendit lati tudinem, ſecundum pedis Romani antiquam menſuram, octingentos non excedit pedes: longitudo uerò proſpici ens occaſum æſtiuum mille, & quingentos. habet autem utrunq; cornu in emicycli formam, & in orbem ſeptem fermè ſtadia complexatur. à quo, ſecundum longitudinẽ, conualle eiuſdem, uel paulo amplioris, latitudinis diſter minatur mõs Palatinus: qui uno latere pedũ ſexingẽtorũ huic ita imminet, ut Capitolium utrunq; ultra ipſum por rigat cornu. Secundum uerò latus eiuſdem in ortum æſti uum uergens, eſt primo pedibus centum prolixius. A ter tio, ortum hyemalem, cœliumq; montem reſpiciente, du-plici ferè longitudine ſuperatur. quartum, cæteris omni bus maius, circum continet Maximum: eregione uerò Auentinum ſpectat. Conſtituens itaq; quadrangulum quatuor laterum inæqualium mille, & ducentos paſſus continet Palatinus. Ad ſecundũ latus cuius iacet plani cies, quæ à capite fori Romãi ad extremã collis Quirina

lis partem in Suburram uergentem, quĩgentis perficitur pedibus. interdum tamen latitudo hæc uariatur. Longitudo autem comprehenſa ab utroq; fronte inter Capitolium, forum Neruæ, & Cœlium montem: átq; hinc ab eodem Cœlio, & Palatino: inde uerò à Suburra, & Eſquilÿs, quoad. S. Marcellini ædem attingat, mille propè adimplet paſſus. Ad alterum autem Capitolÿ cornu, altera eſt planicies, quæ apud Marcelli theatrum, unde prĩcipium habere uolumus, ab ipſo monte ad Tyberim in quingentos extenſa eſt pedes: mox uerò, eregione conuallis, de qua in principio egimus, quia fluuius ipſe curſum obliquè flectit, Auẽtinuſq; mõs à Palatino recedit, latius diffunditur, coarctatur deinde inter eoſdẽ mõtes, ſecundum uariam eorum formam, uſq; ad Cœliolum. ulterius uſq; ad portam Capenam, ipſa tantum uia Auentinus à Cœliolo dirimitur. Longitudo à dextera Tyberim, & Auentinum: à ſiniſtra Capitolium, Palatinum, & Cœliũ habet, milléq; paſſibus uix tranſigitur. Capitolÿ, Palatiníq; mõtis ſitu deſcripto, hiſq; cãpis, terminiſq; circunſepto, cum Cœlius tertius urbi fuerit additus, tertio ordine iure ſequi uidetur. hic enim planicie Pyramidis formam ita conſtituente, ut baſis quingentorum pedum prope amphitheatrũ ſit, à Palatino diſiungitur. in ea autem eſt uia Appia, quæ apud circum Maximum ſola Cœlium à Palatino diſterminat, tenditq; ad portam Capenam, relinquens à ſiniſtra inter Cœlium, & Cœliolũ uallem pedum ſexingentorum latitudine, ſecundum eandem uiam: nam ad portam Gabiuſam circa dimidiam

partem anguſtatur. Longitudo à uia Appia ultra eandē portam progrediens, ſtadia quatuor continet: ſuccedunt deinceps mœnia ad ſtadium, quæ, ad portam Aſinariam uſq;, cum Cœlio iunguntur. Cœliolus igitur hac ualle, uia Appia, ab ortúq; æſtiuo, átq; hyemali mœnibus urbis clauditur. ambit autem prope mille paſſus. Sed ad Cœlium reuertamur. hic ab ipſa Aſinaria, ſecundū muros urbis, in ortum æſtiuum per quatuor ferè ſtadia fertur: occurrunt deinde muri à fronte ad ſtudia duo, uſq; ad portam Neuiam: à qua redeundo in occaſum æſtiuum uia Labicana ab Eſquilijs diſpartitur. mox etiam à fronte apud. S. Marcellinum ſeſe offerens ad amphitheatrum uſq; progreditur. ambit autem duo mille, & quingentos paſſus: uariatúrq; eo modo, ut nulla certa forma ei conſtitui poſſe uideatur: quemadmodum nec ſequētibus. Nam Auentinus quartus in ordine duos montes complecti uidetur, parsq; ad Tyberim latior ad dimidium ipſius montis, ſecundum longitudinem à Tyberi ad mœnia exiſtentem, oualem formam conſtituere uidetur. mox enim prope portam Hoſtienſem ſcinditur uia obliqua, quæ ad angulum circi Maximi, & Cœlij montis ducens, à dextera alteram Auentini montis partem relinquit, diuiſam à Cœlio uia Appia uſq; ad portam Capenam, à qua ad Hoſtienſem muri interius ſenſim curuati à meridie, ortúq; hyemali hanc includunt. Ambitum autem totius Auentini non magis ex noſtra dimenſione, q̃ ex uerbis Diony. libet oſtendere, qui tertio libro ſic ait. Ancus Auentinum collem modice editum, in orbem

ſtadia fermè decem, & octo complectentem muro cinxit. In decimo tamen haud minus duodecim ſtadijs eſſe tradit. Sed huius diuerſitatis dubium tollit ipſe dum ſubiungit. Non enim totus. M. Valerio, & Sp. Virginio Coſſ. habitabatur, ſed erat publicus, & ſyluarum plenus. Habet autem Auentinus ab occaſu ſolis hyemali cãpum late patentem quadrangulum quatuor laterum inæqualium conſtituentem: quorum primum in meridiẽ uergens ſex propemodum continet ſtadia, & quinq; in occaſum: urbiſq; mœnibus ambo cinguntur. ſecũdo oppoſitum parum minori tranſigitur ſpatio; quatuor uero ſtadijs quartum Tyberim, inter hunc ipſum campum, & Trãſtyberinam regionem fluentem, reſpiciens. Sequebatur recto ordine Ianiculus mons, uerum cum ab Anco Marcio, non inopia loci, ſed ne aliquando arx hoſtium eſſet, additus ſit urbi, commodius relinquetur ad eam partẽ, quæ Tranſtyberinam regionem percurret: ad Eſquilias igitur tranſeamus. quas à meridie uia Labicana, ab occaſu uero æſtiuo, ualle inter Cœlium, Palatinum, & ipſas Eſquilias poſita, diuiſimus. A ſeptentrione autem Suburra, & deinceps uicus Patricius à Viminali colle, uſq; ad thermas Dioclitiani, dirimunt: ulterius enim iunctæ cum eodem colle uſq; ad mœnia uidentur: ſecundũ quæ in portam Eſquilinam latius diffunduntur. ambitus autẽ quatuor millibus paſ. uix perficitur, nullam certam habens formam, uallèſq; interdum breueis includuntur, ut iure optimo Var. Eſquilias ipſas duos eſſe montes dicat, in pluréſq; diuidat partes. At Viminalis collis ab oc

caſu Quirinalem reſpicit. interiacet autem circa ſtadiū Suburra, quæ plana appellatur: deinceps à ſeptentrione, inter eoſdem colles, uallis Quirinalis, quatuor iugerum latitudine, longitudine uero ſtadiorum duorum cum dimidio. Mox enim Viminalis, ut cum Eſquilijs, ita cum Quirinali, uſq; ad mœnia iungitur, ut nullo modo dirimi poſſe uideatur, quod accidiſſe arbitramur, quia montes iactis fornicibus ſunt æquati, & nedum depreſſis locis ſuperimpoſiti ſunt ampliſſimi fornices: uerum ipſis etiam montiū uiſceribus excauatis, perfoſſiſq; tota penè urbs (ut ait Plinius) penſilis facta eſt. In orbem autē Viminalis ipſe duo mille, & quingentos continet paſſus; oblongam, ſicuti Quirinalis, habens formam, ſed latitudo uariatur. Quia demonſtratum eſt quid habeat Quirinalis à dextera, conſequens eſt reliqua percurrere. A ſiniſtra enim recta à turri Militiarum ad ſtadia quatuor, planā urbem ad occaſum pertinentem, deſpicit; tertio uero latere, ad ſtadia ſex, collem Hortulorum, in aquilonem conuerſum. interiacet autem uallis latitudine, ubi maior, quatuor iugerum, ad portam Salariam uſq; propemodum producta. Circuit Quirinalis millia paſſuum ferè tria. Sex, ſecundum Var. urbis montibus, atq; unà conuallibus iam oſtenſis, his collem Hortulorum quanq; extra antiquum fuit pomerium, addere, non aburſurdum opinamur; ut omnes partes Planæ urbis melius intelligātur, faciliórq; ſit cognitio eorum, quæ ſuis locis ueniunt declaranda. Is igitur collis ualli Martiæ inter ſeſe, & Tyberim iacēti ad ſtadia ultra tria plurimus incumbit

cuius longitudo à porta Flumentana ad Collatinam, ſecundum muros urbis, cæteris lateribus eſt longior: nam millibus paſſibus uix perficitur; & in medio ſui ad inſtar curuati ad cubitum brachij exiſtit. quanto enim magis ad Collatinam accedit, eò ampliorem præbet campū: & in orbem ſtadia decem, & octo plus, minus amplexatur. Tempus eſt iam in Planam urbem deſcendere, quæ à Capitolio inchoans ad portam Flaminiam nunc terminat, ab ortu æſtiuo, ſiue Septentrione, curriculo octo propemodum ſtadiorum Quirinali, Hortulorumq́; colle ſepta, ab occaſu uerò paulo maiori ſpatio Tyberi alluuitur: ideo maiori ſpatio diximus propter ripas ipſius fluminis retortas. Quod ſi ab ea parte collis Hortulorū, quæ Domitiani naumachiæ imminet, lineam rectam deduxerimus; ſtadijs duobus peractis, ad ripam eiuſdem flu. e regiōe molis Hadriani perueniemus; quatuórq́; laterum inæqualium, paſſuum ultra tria milia complectentem, quadrangulum conſtituemus. relinquetur autem extra uallis Martia, quanta eſt inter collem Hortulorum, mœnia urbis, & Tyberim. cuius latitudo, quò magis accedit ad portam Flaminiam; eò magis arctatur. Reliquum erat in Transtyberinam regionem tranſire, ſed prius uidendum eſt quo curſu ipſam ab urbe Tyberis interſecet. Hic enim urbem ingrediens, murorumq́; extremam partem, Flaminiámq́; portam à ſiniſtra relinquens, quanta eſt uallis Martiæ longitudo, fluxu parum obliquo, & retorto defertur: mox uero ſenſim à ſeptentrione in occaſum conuerſus, emicycli formam conſtituit; cuius conue-

xum Vaticanus, concauum uero Martius exiſtat cāpus. deinceps, infra molē Hadriani, ad priſtinum curſum redit, uſq; ad primas Auentini radices; ubi oblique in meridiem uerſus defluens, haud longe à porta Portuensi, urbem egreditur. At ipsius regionis ſitum aggrediamur. prius tamen ſciendum eſt Ianiculi montis partem, ultra dimidiam, intra mœnia non eſſe comprehenſam. Ea aūt pars quæ à campo Vaticano ad ſtadia tria in meridiem eſt extenſa, flumini quidem adiacet; reliqua uerò muris clauſa, quanto magis fertur ad exitum eiuſdem fluminis, latiorem relinquit campum. Muri enim urbis ab ipſo flumine recta in occaſum per ſtadia tria aſcendunt, mox per dorſum ipsius Ianiculi, totidem fermè peractis in æqualem deſcendunt planiciem, inde breui ſpatio ad exitum Tyberis perducti cum fluuio ipſo rombi formā propemodum conſtituunt, cuius latior pars à porta Aurelia incipiat, desinat autem ad portam. S. Mariæ nunc ægyptiacæ. Ea autem pars Ianiculi, quæ eſt muris circundata, quinq; continet ſtadia. Ambit autem tota hæc tranſtyberina regio cum Ianiculo mil. paſſuū circa tria. Hæc de ſitu urbis: cui & collem, & campum Vaticanum addere non inconueniens eſſe duximus. Dictum eſt enim Ianiculi partem à campo Vaticano initium ſumere; ſupra quem campum uerſus occaſum, collis eiuſdem nominis attolitur, qui duo porrigit cornua; unum ad Ianiculum, alterum in ſeptentrionem, arcūmq; maxime intenſum efficit, cuius conuexum mille paſſus complectatur. Ab ipſo uerò colle diffunditur ad Tyberim planicies lō

ge, lateq; patens, à ſiniſtra montibus cincta, qui in longitudinem ſtadia circa decem producti; cum Tyberi efficiunt latitudinem uariam; quam totam, quanta his collibus adiacet, Vaticanum appellant campum. In hac aūt dimenſione quantum laboris ſumpſerimus, ne quiſpiam magis mihi credat, quàm ANTONIO alegreto, & ANNIBALI charo iuuenibus multiplici uirtute ornatis, ac LVDOVICO fabro fanenſi uiro probo, egregiéque docto, qui eiuſdem laboris participes fuere. Et ſi aliquis nimis ſeuerus rerum æſtimator hanc, uel illam non probet menſuram tanq̃ certis ſtadijs, aut numeris recte non ſit deducta: ob eam rem deſinat mirari, q forma urbis adeò eſt mutata, ut priſtini ſitus ueſtigium uix retineat, neque Romulus ipſe, ſi reuiuiſceret, ubi ſuam poſuiſſet urbem agnoſceret, quod accidiſſe certum eſt propter ædificiorū ingentes ruinas, quibus plurimis in locis montibus ualles ita ſunt æquatæ, ut ubi montes ipsi ĩcipiant, aut deſinant non facile poſſit dignoſci. Arbitramur tamen, uel ſic, hanc deſcriptionem non inutilem fore ijs, qui urbem non uiderunt: & etiam ijs, qui eam contemplati ſunt. Quia cum multa priſca per ea, quæ nunc ſunt, exponantur, eáq; dominum mutent, aut corruant uetuſtate: cum ipsis ſæpe priſcorum ædificiorum cognitionem ammittimus. quod accidere nequaq̃ poterit, ſi ex ſitus deſcriptione, ſingulis rebus proprium locum, quoad fieri poterit, aſſignauerimus.

De primis cultoribus, & conditoribus urbis. Cap. II.

u Rbem Romam in occiduis partibus, iuxtáq; Tyberim flumen poſitam, àtq; centum, & uiginti ſtadijs à Tyrrheno mari diſtantem, barbari Siculi primi omnium tenuere. Antea uero neq; , ut habitata ſit, neq; ut deſerta fuerit, quod dicamus, nihil certi habemus. Mox autem Aborigines, duce Oenotro Lycaonis filio, ex Arcadia ad inquiſitionem agri melioris ſponte huc profecti, his expulſis, locum occuparunt. Quibus deinde Pelasgi, & aliorum Græcorum quidam errabundi, profugiq; ex Theſſalia admixti, auxilio eis ad bella cum populis finitimis, fuere. Permanſerunt autem in his ſedibus uſq; ad bellum troianum, priſcam illam Ab originum appellationem ſeruantes, Horum autem regem Saturnũ fuiſſe memorant, qui Cretæ rex habens cum Ioue filio de agris contentionẽ, bello expulſus, in Italiam uenit, & cum uſus uinearum, & falcis Ianum docuiſſet, ab eo in partem imperij eſt admiſſus, cœterum Iano defuncto ad eum ſolum imperium forte peruenit. Annis deinde ſexaginta, ante res troianas, ferunt Arcades ex urbe Palantio exeuntes, ſedémq; duce Euandro quærentes, atq; in hunc locum, ubi nunc Roma eſt, delatos, à Fauno Aboriginum rege, & benigne ſuſceptos eſſe, & agri portionem accepiſſe, illóſq; colle haud procul à Tyberi diſtante electo, ſtruxiſſe caſtellum, Palantiumq;, à metropoli eorum in Arcadia, appellaſſe. Paucis ueró annis interpoſitis aliam

claſſem græcam, ducente Hercule, eandem tenuiſſe regionem, ex hiſq; quoſdam miſionem ab eodem Hercule precatos in colle, qui tunc Saturnius dicebatur, poſuiſſe ſedem. Hos Peloponnenſes, Phanetas, & Epios, qui ex Elide, fuiſſe comperio: quibus nullum erat amplius deſyderium reditus, euerſa eis patria ab Hercule. Hi aliquantulum temporis rem ſuam ſeperatim adminiſtrarunt: cæterum haud ita multo poſt uictum, leges, ſacra cum Aboriginum ſacris conferentes, ſicuti Arcades, & prius Pelasgi fecerant, ciuitatis eiuſdem participes facti ſunt. Secunda uerò ætate, poſt Herculis profectionem, Latinus ex filia Fauni, authore Trogo, uel, ut alij dicunt, ex Hyperboride ſtupro conceptus, Aboriginum rex fuit: quo regnante Aeneas poſt Ilij direptionem, in Italiam cum appuliſſet, prelio ſtatim exceptus eſt: cúq; in aciem exercitum duxiſſet, ad colloquium uocatus, tantam admirationem ſui Latino præbuit, ut in ſocietatem imperij receptus, Lauiniáq; in matrimonium ei data, gener aſciſceretur. Hic deinde Aborigines, Troianósq; communi nomine Latinos nominauit. Poſt hæc utriuſq; bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauiniæ nuptias, fuit, in quo Turnus, & Latinus interierunt. Quare Aeneas, ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto anno imperij ſui in bello aduerſus Mezentium Hetruſcorum regem, occubuit, in cuius locum Aſcanius filius ſuccedens trigeſimo anno, poſt Lauinij conſtitutionem, Albam condidit. Anno deinde octauo, & trigeſimo, mortuo Aſcanio, eius frater Syluius, poſt mortẽ

Aeneæ ex Lauinia natus, imperium accepit, cumq; unde triginta imperaſſet annos, Aeneæ Syluio filio reliquit; hic uerò poſt unum, & triginta Latino Syluio: Latinuſq; poſt quinquaginta Albæ, qui undequadraginta illud tenuit: poſt eum uiginti quatuor Atys, deinceps Capys uiginti octo; inde Capetus tredecim, & Tyberinus poſtea octo. Tyberino ſuccedens Agrippa, quadraginta regnauit annos: Romulus deinde undetriginta, poſt hunc triginta, & ſeptem Auentinus, qui Procæ imperium ipſum per manus tradidit. Proca uiginti, & tres imperauit annos, Humitorémq;, & Amulium procreauit. Amulius duos, & quadraginta annos regnum, quod Numitori fratri ſeniori debebatur, haud iure occupans, filiam eius Rheam, ne quis uindex regni ſexus uirilis ex genere Numitoris oriretur, Veſtæ ſacerdotem fecit. quæ duos pueros incerto ſtupro an ex Marte conceptos, enixa eſt, quos Amulius exponi iuſſit. Sed fortuna origini Romanæ proſpiciens, pueros lupæ alendos obtulit, quæ cum ſæpius ad paruulos, ueluti ad catulos, reuerteretur, rem Fauſtulus paſtor animaduertit, ſubſtractóſq; feræ cum Accæ uxori, quæ meretrix erat, nutriendos dediſſet, grandiuſculos inter greges pecorum agreſti deinde uita nutriuit. Quod autem à lupa dicantur educati, fabuloſum figmentum eſt, ad cœlandam authoris Romani generis turpitudinem, nec incongrue factum eſt, nam & meretrices lupas uocamus, conſtátq; hoc animal in tutela eſſe Martis, iuxta illud. Martius à ſtabulis rapuit lupus. Nomina autem pueris alteri Remo, alteri Ro-

mo, ſiue Romulo fuere. Adultis inter paſtores de uirtute quotidiana certamina, uires, & pernicitatem auxere. Igitur cum latrones à rapina pecorum frequenter ſu mouerent, Remus ab his captus regi offertur, criminiq; datur quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in ultionem Numitori traditur, qui adoleſcentia iuuenis permotus, in ſuſpitionem expoſiti nepotis adducitur: & cum eum nunc lineamentorum filiæ ſimilitudo, nunc ætas expoſitionis anxium teneret, Fauſtulus cũ Romulo ſuperuenit, à quo origine cognita puerorum, facta coniuratione Amulium interficiunt, Numitoriq; auo regnum reſtituunt. Sequenti uerò anno regni Numitoris quadrigenteſimo trigeſimo ſecundo (ut tradit Cato) poſt Ilium captum, duodecimo Cal. Maias hora poſt ſecundam, ante tertiam Romam, ubi expoſiti fuerant, condiderunt. Et quanq; ut de tempore, ita de cõditore, mira inter ſcriptores uarietas exiſtit, communis tamen opinio Romulum Martis filium urbis authorem habet. Vnde Cicero de nat. deorum. Principio urbis parens Romulus non ſolum auſpicato, ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. Solinus etiam poſt non nullorum uarias de urbis authore opiniones ſubdit. Verius tamen putant à Romulo conditam Romam eam, quæ quadrata dicta eſt. Ser. autem grammaticus de Vrbis origine anceps, Conditarum, inquit, urbium diſcenſio inuenitur, adeo ut ne urbis quidem origo diligenter poſſit agnoſci. Nam Sal. dicit. Vrbem Romam, ſicut ego accepi, condidere, àtq; initio habuere Troiani, & cum iis

Aborigines. Alij ab Euandro, ſecundum quos Virg.
Tunc rex Euandrus romanæ conditor arcis.
Alij à Romulo, ut.
En huius nate auſpicijs illa inclyta Roma.

Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet; non mirum ſi in aliarum opinione dubitatur. unde nec hiſtoricos, nec commentatores, uarie dicentes, imperitiæ condemnare debemus. Nam antiquitas in multis creauit errorem: & pleriq; fundant, pleriq; augent, & ad ſe tranſierunt nomina. Nam Romam etiam Romulus feciſſe dicitur, quam ante Euander condidit. Romulum autem, non Remum, Romanæ urbi, & ciuibus nomen dediſſe ferunt: quia captatis augurijs Remus prior ſex uultures uidit. Romulus mox duodecim, quæ res, cũ unus tempore, alter numero certaret, bellum creauit: in quo extincto Remo, à Romulo Romani ſunt denominati.

De Forma, & Magnitudine urbis Romuli. Cap. III.

u Rbis nouæ figuram quadrangularem Romulum deſignaſſe author eſt Plut. & Diony. Quadratam Romam appellatam tradit Solinus, eò q æquilibra foret poſita. Sed ut de forma certa eſt opinio apud ſcriptores, ita de ambitu, quibùsue terminis finiretur incerta, & uaria. Liuius enim refert Romulum Palatinum primum, in quo erat educatus, muniuiſſe: & Gellius antiquum pomerium ab Romulo inſtitutum Palatini montis radicibus terminatum. Secundum hos be-

ne procedit, quod ait Cor. Tac. Capitolium Romanũm que forum à Tatio rege Sabinorum urbi creditum. cuius uerba, ſunt hæc. Initium igitur, & quod pomerium Romulus poſuerit noſcere, haud abſurdum reor. Igitur à foro Boario, ubi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi cæptus; ut Magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpaſijs interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad Curias ueteres, tũ ad ſacellum Larium, forumque Romanum, Capitolium non à Romulo, ſed à Tito Tatio additum urbi creditur. Sicque manifeſtum eſſet Tatium deducto muro à ſaxo carmentali in occaſum ad uiam, quæ nunc haud longe abeſt à Tyberi; inde in meridiem uſque ad circi Maximi partem extremam, conuersóque mox in ortum æſtiuum, paulo ultra Amphitheatrum, hincque ad forum Neruæ, & tandem ipſum murum cum altero cornu Capitolij coniungentem, Capitolinum, & Palatinum montem incluſiſſe. Sed cum conſtans ſit opinio Carmentalem portam ad radices Capitolij ſitam, in noua urbe à Romulo cõprehenſam, Liuiuſque in bello aduerſus Sabinos Capitolium urbis arcem fuiſſe oſtendat: cumque in urbis ampliatione poſt Romuli mortem quid, quòue tempore, & quibus regibus additum ſit commemorans, nullam de Capitolio, tanquã de primæ urbis parte, faciat mentionem, exiſtimamus urbem à Cor. deſcriptam non magis Tatij regis, quã Romuli eſſe monimentum. nec obſtat quód Liuius dicit Romulũ primum Palatinum, in quo erat edu

catus, muniuiſſe. in eo enim uerbo primum, uim eſſe hãc opinor, ut munito prius Palatino, urbem condiderit, Sicut eodem in bello ipſe Romulus teſtatur, dum precatur Iouem, ut ſuorum fugam ſiſtat. Hic, inquit, in Palatio prima urbi fundamenta ieci. Si prima, ergo alia poſtmodũ iecerat fundamẽta urbis, illius dico, quã, cõtra eiuſdẽ Cor. opinionẽ, ĩcipere à ſylua, q̃ erat in Ara Apollinis, & ad ſupciliũ ſcalarꝫ Caci, ubi poſtea fuit porta Tergemina finire, legi apđ Solinũ. Quód mox ab eodem Romulo, & Tatio aucta fuerit, nullũ huius rei authorem habemus, niſi Diony. quem ita loquentem audiamus. Romulus, & Tatius urbem ſtatim maiorem effecerunt, duos ei colles alios adijcientes, Quirinum, & Coelium; ſeperantéſq; habitationem alter ab altero in proprijs locis utriq; uitam agebant. Romulus quidem Palatium occupans, & montem Cœlium Palatio propinquum: Tatius uerò Capitolium, quod ab initio cæperat, & quirinalem rupem: forumq; ibi conſtituerunt, quo nunc etiam Romani utuntur. Quanq; Ser. ait Alios dicere Romulum ſeptem colliculos ab initio incluſiſſe, alios uelle hos ipſos, qui nunc ſunt à Romulo incluſos ideſt Palatinum, Capitolinum, Quirinalem, Auentinum, Cœliũ, Viminalem, Eſquilinum, & Ianicularem, alijs tamen nominibus appellatos, quæ mutata ſunt poſtea. In quo à Liuio apertiſſime eos diſſentire inferìus, ubi de uario urbis ambitu loquimur, apparebit. Præterea dicimus non uerifimile eſſe, paſtores, rebus adhuc anguſtis, tantum campi, in tanta hominum paucitate, complexos eſſe: cum

Plaut.

Plut. uellit mille domos tantum fuiſſe, Dionyſiusq́ cum conditoribus urbis non plures tribus peditum millibus, & pauciores æquitibus tercentis.

De Portis urbis Romuli. Cap. IIII.

De portis autem urbis Romuleæ ſic habet Plinius. Vrbem tris portas habentem Romulus reliquit, aut (ut pluribus tradentibus credamus) quatuor. Harum nec nomina, nec locum ipſe ponit. communis tamen eſt opinio eorum, qui tres tantum à Romulo ferunt relictas, fuiſſe, Carmentalem, Romanam, & Pandanam, Carmentalémq́, à matre Euandri denominatam, à dextera ſub Capitolio inter ſaxum tarpeiū, & Tyberim: eregione ædicule diuæ Caterinæ nunc dirutæ. & uerſus circum Flaminium, ut inquit P. Victor: quam Blondus ad primas Auentini radices ponit, & præter hiſtoriæ fidem, Liuijq́ authoritatem ipſum collem in urbem Romuli cõprehendit: dúmq́ huic ſuæ urbi portas accommodare, ueriſimilémq́ ſuam opinionem efficere conatur, aliò ipſas portas, q̃ fuerant, traducit, & ex uno in alterꝫ labitur errorẽ. Liuius enĩ ipſe ſeptimo belli pu. loquens de uico Iugario, clare docet Carmentalem portam fuiſſe ſub Capitolio: ſed apertiſſime Plut. in Camilli uita. Ad Carmentalem, inquit, portam Pontinus contendit, ut quid ageretur per ſilentium ſpecularetur; nam huic Capitolium maxime directo incumbit: & Solinus his uerbis. Pars infima capitoli

ni montis habitaculũ Carmentæ fuit, ubi & carmentale nunc fanum eſt, à qua Carmentalis portæ nomen eſt. Eodem modo & Sex. Pomp. qui templum Iani fuiſſe extra ipſam portam apud Marcelli theatrum tradit. Alia eſt ratio hanc portam non fuiſſe prope Auentinum. Quod Vir. inducit Euandrum ab ara Maxima in Palatinum progredientem monſtrare Herculi portam Carmentalem, quæ nimirum, ſi ad radices Auentini, poſt fuiſſet relicta. Huic autem portæ Sceleratæ poſtea nomen fuit, ꝙ per eam egreſſi Fabij ad Cremerã Flu. ex lacu attingente Bacchanas orientem, omnes interfecti ſint. Vnde idem Sex. Pomp. refert religiom eſſe quibuſdam porta Carmentali egredi, & in æde Iani, quæ erat extra ipſam ſenatum haberi, ꝙ ea egreſſi ſex & trecenti Fabij apud Cremeram omnes interfecti ſint, cum in æde eiuſdem Iani. S. C. factum eſſet, ut proficiſcerentur. Sed ad reliquas ueniamus. Romanam in hortis ædis diuæ Mariæ nouæ haud procul ab angulo Palatini, qui amphitheatrum ſpectat, fuiſſe innuit idem author, cum ait. Romana porta inſtituta eſt à Romulo in infimo cliuo Victoriæ, qui locus gradibus ĩ quadraturam formatus eſt. Appellata eſt autem Romana à Sabinis præcipue, ꝙ proximus aditus erat Romam. ſunt tamen qui Mugoniam, quæ & Trigonia à tribus angulis eſt denominata, ibi reſtituant, quibus ſi aſſentiri uolumus, dicemus à Romulo prius Romanæ, deinde ab euentu, hoc eſt à mugitu boũ, uel ꝙ per eam boues introducerentur, Mugoniæ nomen ſortitam eſſe. Sequitur Pandana, dicta, ꝙ

rebus illatis in urbem panderetur, eidem & Liberæ, & Romanulæ nomen fuit, quam prope Velabrum fuiſſe probant quæ ſequuntur Var. uerba. Laurentalia ab Acca Laurētia; huius ſacrificium fit in Velabro, qua in Nouam uiam exitur, ut aiunt quidam ad Sepulcrum Accæ; qui locus extra urbem antiquam fuit, nō longe à porta Romanula. Exiſtimamus autem Romanulæ nomen adeptam, poſtquam Romana Mugoniæ ſumpſit cognomen. Miror autem Blondum, & Fuluium, Var. authore, uelle hanc fuiſſe non Romæ, ſed Saturniæ urbis, qui dum probat Saturnium oppidum fuiſſe prope Saturnium montem, ſic ſequitur. Eius ueſtigia nūc manent tria, ꝙ Saturni fanum in faucibus, ꝙ Saturnia porta, quam Iunius ſcribit, ibi, quam nunc uocant Pandanam; quæ ultima uerba innuunt. Pandanam fuiſſe à Romulo conſtitutā, eo in loco, ubi prius in Saturnio oppido, fuerat Saturnia. Qui uerò uolunt Romulum urbem quatuor portarum reliquiſſe; quartam ad radices Viminalis ſtatuere; ab euentu poſtea dictam Ianualem. Nam bello Sabinorum cum Romani eam claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes irruebant, poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt, cumq; iterum, ac tertio idem contigiſſet, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt, cunque ex alia parte acerrimo prelio certaretur; ſubito fama pertulit fuſos à Tatio Romanos: quam ob cauſam, qui aditum tuebantur territi profugerunt; cumq; Sabini per portam patentē irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani ꝑ hanc portā.

magam uim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe, multáſq; perduellium cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine deperijſſe, ea re placitum, ut belli tempore, ueluti ad urbis auxilium, fores Iani reſerarentur. Hæc *autem porta opportuno loco fuerat ſita, tamen cum conſtans ſit opinio pomerium* Romuli *ad radices* Viminalis *non perueniſſe, nulibiq; legerimus* Iani *templum eo in loco ſtetiſſe, credimus* Romulum *tres tantum inſtituiſſe portas; qui numerus, in urbe adhuc parua, publico uſui ſatisfacere poſſe uidebatur.*

De *uario ambitu, & mœnibus urbis.* Cap. V.

*C*Vm Romulus, *urbe noua conſtituta, quæ ad deorum religionem, hominúmq; iura pertinere uidebantur, curaret,* Romani *interim alia, atq; alia loca appetebant, ut urbs indies amplioribus munitionibus creſceret, cum in ſpem magis futuræ multitudinis, quā ad id hominum, quod tum erat, eam munirent.* Victis *poſtea* Sabinis, & *ex duabus una facta ciuitate, etiam hominum multitudine aucta eſt, móxq;* Alba *euerſa, duplicatóq; ex illius ruinis ciuiū numero:* Tullus Cœlium *urbi addidit,* Equiliáſq;, *authore* Liuio, *auxit. ex quo conijcimus, aucto numero ciuium,* Romanos *etiam extra muros in montibus, uallibuſq; adiacentibus, & foro proximioribus domos ſtruxiſſe.* Quæ *loca cum iam eſſent occupata, deuictis* Albanis Tullum *addidiſſe* Cœlium, Eſquiliáſq;, *nundum urbi adiectas, au*

xiſſe. Secundam autem urbis ampliationem capto Politorio, omniq; multitudine Romam traducta, fecit Ancus. qui cum circa Palatium ſedem ueteres Romani, Sabini Capitolium, átq; arcem, Cœlium Albani impleuiſſent, Auentinum nouæ multitudini conceſſit. Multis deinde millibus Latinorum in ciuitatem acceptis Ianiculũ quoq; urbi coniunxit, ponte Sublicio tunc primum in Tyberim facto, quiritiumq; foſſam in planioribus urbis circunduxit. Hinc conſtat Auentinum non fuiſſe urbis Romuli partem, ut putauit Blon. minus diligenter Liuij uerba conſyderans. qui etiam primo decadis quintæ Auentinum ipſum extra urbem, ſic collocat. Aediles extra portam Tergeminam in Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt. eodem modo & Gellius, eius uerba hæc sũt. Auentinus ſolus, quæ pars non longinqua, nec infrequẽs eſt, extra pomerium eſt, neq; Ser. Tullus, neq; Sulla, qui proferendi pomerium titulum quæſiuit, neque poſtea Diuus Iulius, cum pomerium proferret, intra urbis fines incluſerunt. Cauſam eſſe ait Meſſala, ꝙ in monte Remus urbis condendæ gratia auſpicatus, aues irritas habuerit, ſuperatuſque à Romulo in auſpicio ſit. Iccirco omnes, qui pomerium protulerunt, montem iſtum excluſerunt, quaſi auibus obſcœnis ominoſum. Authore poſtea. D. Claudio receptum, & intra pomerij fines obſeruatum eſt. Tarquinio autem Priſco, qui urbem muro cingere parauerat, mortuo, eam curam Ser. Tullius ſuſcepit, & Viminalem, Quirinalémque quinque collibus addens, urbis ambitum ampliauit. Muros uero ruderibus, uillibuſ=

que ſtructuris ædificatos Tarquinius ſupbus primũ cœpit ſaxis magnis formatis ad regulam extruere. Ex eo quippe tempore portæ Romuleæ paulatim, & nomen, & uſum ammiſiſſe uidentur, licet Carmentalis diutius ſuũ retinuerit, Et conſtructio urbis regum tempore ulterius, ut teſtis eſt Diony. non proceſſit, non permittente numine, quanquam omnia circum urbem erant habitata. Nam cum antiqui uellent urbis mœnia, quæ Collinam non excedebant portam, uſq; ad Miluium pontem producere, prohibuere aruſpices, quia non licebat in urbe comitia facere, & milites legere. hinc Cic. ad Atticum. Sed caſu, inquit, ſermo à Capitone de urbe augenda à ponte Miluio ad Tyberim: pauci ſecundũ mõtes Vaticanos, campum Martium tum ædificari, illum autem campum Vaticanum fieri quaſi Martium. Quare arbitror magna parte urbis Planæ ædificijs occupata, Senatum ſæpe agittauiſſe de transferendo campo Martio in Vaticanum, nunquam tamen id comprobatum eſſe. Quod autem Blon. uellit eum, quem nos collem Hortulorum dicimus, Quirinalem eſſe, falſum eſſe oſtendit Apianus, cum ait Syllam ulterius progreſſum exercitum in campo Martio ante urbis portas ſtatuiſſe, & cũ hic collis Campo Martio immineat, nimirum neceſſe eſt recepto, ſecundum nos, colle Hortulorum, ut etiam idem cãpus in urbem, contra omnium opinionem, ſit receptus. Non tamen Fuluij approbamus ſententiam, qui quidquid campi inter Capitolium, & Tyberim eſt, Martium appellari, muróſq; urbis Capitolium non exceſiſſe, putet.

Nam & ſi hoc ue℞ eſt tpe regum, quod dubito, ultra tamen ipſum montē Conſulum, aut imperato℞ tempore muros proceſiſſe opinor Plurimis enim authoribus crediderim Flumentanam portam antiquiſſimam eſſe, quod ſi, ſecundum Blon. opinionem, ſortita eſt nomen, ꝙ per eam aliquando Tyberis fluxerit, mœnibus montes non excedentibus, non uideo ubi loco℞ ipſa poſſit collocari, ut Tyberis per eam labi potuerit. Præterea nō dicimus theat℞ Pōpei, thermas Agrippinas, Mineruæ templū, circū Flaminiū in cāpo Martio: ſicut Ouile, uillā Publicam, & multa alia. Quare arbitramur partē urbis Planæ, priſco ēt tpe, fuiſſe intra urbē, deducto uidelicet muro à Collina ad Tyberim, eregione muro℞ ab Anco in Transtyberina regione collocato℞, Flumentanamq; portam, ubi nūc eſt, longo tpe poſt tranſlatā. Nec obſtat qđ iſti falsò referūt: Martiū cāpū appellatū, quidquid inter Capitoliū, & Tyberim eſt; cū Liu. dicat quidquid inter urbē & Tyberi, qđ ſcđm noſtrā opinionē, bene procedit, cui ēt. P. Vic. ſuffragari uidetur, uiā Latā, fo℞ Suariū, Pilā Tyburtinā īter mōtes & Tiberī iacētes ī ſeptima urbis regiōe ſtatuēs. Pli. āt tradit ābitū urbis ſuo tpe mi li. paſ. xx. fuiſſe. Vopiſcus uerò Aurelianū īp. muros urbis ſic āpliaſſe, ut. l. prope milia eo℞ ābitus teneret. Sed Marcel. dubitationē tollit, cū īquit, Vrbs Roma eſt, quæ muro cīgeretur, ut Alphenus ait. Roma ē ēt quātū cōtinētia ædificia eēnt. Pli. itaq;, dū. xx. mil. paſſus ſcribit, & Vopiſcū, dū quinquaginta, Romæ, & ædiū cōtinētiū cōſyderaſſe dicimus ābitū. Sciēdū āt mœnia urbis ſæpe a

barbaris apta, & á maioribus instaurata ambitũ uariũ habuiſſe. Magnã uero partem Honorium, & Arcadiũ reſtituiſſe, uetus in marmore ſupra portam Portuenſem inciſus hic index oſtendit.

IMPP. CAES. D D. N N. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO ET HONORIO VICTORIBVS ET TRIVMFATORIBVS SEMPER AVGG. OB INSTAVRATOS MVROS. ET TVRRES EGESTIS INMENSIS RVDERIBVS. E SVGGESTIONIBVS. V.C. ET INLVSTRIS MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE AD PERPETVITATEM NOMINIS EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT.

Ambitus autem urbis noſtro tempore uix paſſus mil. tredecim implet. Mœnia uerò utrum in ipſo permaneant priſco ueſtigio ueteris fundamenti diu anceps fui. Non enim mihi perſuadere poteram, antiquos ita diſtortos, quemadmodum nunc cernuntur, muros poſuiſſe. re deinde diligentius conſyderata, inueni ſitus ipſorũ optimã eos habuiſſe rationem. quia ſi orbicularẽ, aut quadrangularẽ, uel quãlibet aliã, certam formã urbis conſtituere uoluiſſent, eueniebat ꝙ muri interdum per montium crepidines ducti, interdum uero per ualles montibus extra relictis facile, perfoſſa, & excauata parte montis appoſita, ab hoſtibus euerti potuiſſent, aut ualle intus exiſtente, ex montibus uicinis, ſuperiorique loco cõ

ues opprimi. Quare ſecundum montium circuitum, pér que ipſorum radices deduxere muros, ita ut, ubi accliuis fuiſſet locus, per mediam ferè accliuitatem dirigerent, iacerentque intro effoſſam terram, donec montem ipſum æquarent, ne aqua defluens muros ledere poſſet. Si quis autem dixerit, inter Collinam, Numentanámque portam, rurſúſque inter Aſinariam, & Gabiuſam, & alibi, etiam per ualles mœnia deducta, reſpódemus, ideò factum, quia extra non erat mons, qui urbi immineret, breuiſſimáſque eſſe ualles, quæ ſi extra relictæ fuiſſent, muris radicibus montium appoſitis, deformem, & multis in locis inutilem, urbem reddidiſſent. Quapropter credimus ſuper fundamentis priſcis muros nunc exiſtentes, extructos eſſe. Quid enim erat cur ij, quibus muros inſtaurandi, non ampliandi fuerat cura, noua ut iacerent fundamenta, cum priſca longe minorem impenſam, & laborem deſyderarent?

De Pomerio urbis. Cap. VI.

POmerium uerbi uim ſolū intuentes poſt mœnium interpretantur eſſe, eſt autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inagurato conſecrabaut, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quam poſt

murū eſſet, quam ꝙ murus poſt id, Pomerium Romani appellarũt, Liuius. Sæpe tamẽ pro totius urbis ambitũ, locóq; certis finibus præſcripto accipitur. Gellius enim tradit Pomeriũ facere finẽ urbãi auſpicij, ibiq; nõ nullos cõmemorat, qui Romanũ propagarũt Pomeriũ. Sed poſt Syllã ferè oẽs gloriæ, honoríſq; magis cupiditate, quã neceſſitate adducti, id fecere, inter quos numeratur Claudius imperator. Cor. Tac. Pomeriũ, inquit, auxit Claudius more priſco, quo ijs, qui protulere ĩperiũ, & terminos urbis propagare datur, mox ſubdit. Et quos tũ Claudius terminos poſuerit facile cognitu, & in publicis actis pſcriptũ: Q đ enĩ pomeriũ propagauerit, multa extant exẽpla, ut in tabula ænea in Lateranẽſi baſilica ſita, cuius rei caput hoc eſt.

VTIQVE EI FINES POMERII PROFERRE CVM EX REPVBLICA CENSEBIT ESSE LICEAT. ITA VTI LICVIT CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO.

Et in lapide tiburtino effoſſo ſuperioribus annis apud Cloacã diuæ Luciæ. cuius titulus eſt huiuſmodi.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR. AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COS. IIII. CENSOR. P. P. AVCTIS POPVLI ROMANI FINIBVS POMERIVM AMPLIAꟻIT TERMINAꟻITQ.

Sed tamen quos terminos pomerij poſuerit, nulibi inueni es. Vopiſcus uero ſcribit Aurelianũ imperatorẽ adhibito ſenatus cõſulto muros urbis dilatauiſſe, neq; tũc quidã

addidiſſe Pomerio, ſed poſtea; cũ non liceret, niſi ei, qui agri barbarici aliqua parte Ro. Remp. locupletauiſſet, Pomerium propagare. At tam uaria eſt de urbis ambitu, atq; Pomerio opinio, ut nemo poſſit ſingulis quibuſq; temporibus proprios fines determinare, hinc ait Diony. Si quis uelit Romæ magnitudinem exquirere, nullum habebit ſignum cer um, quo dignoſcatur quouſq; ſit hæc urbs progreſſa, aut unde eſſe non amplius urbs incipiat. Legimus autem ſecundum uiam, quæ eſt ab urbe ad Otriculi pontem, omnia ædificijs fuiſſe plena. Vnde Ariſtides ipſius urbis incredibilem oſtendens magnitudinem, in hunc loquitur modum. Deſcendit hæc uſq; ad mare, ubi Commune emporium, communiſq; omnium, quæ terra proueniunt, diſpenſatio, quacunq; in parte eius urbis conſtiterit quis, nihil prohibet quominus ſit pariter, & in medio: quidquid nunc Italiæ reſtat, completum iri uniuerſa mihi uidetur: unaq; futura urbs perpetua in Ionium mare protenſa.

De portis antiquis quæ hodie non ſunt. Cap. VII.

q Vemadmodum ambitus urbis uarios terminos cõſecutus eſt, eodem modo & portæ: quarũ non nullæ in Pomerij ampliatione intra urbem relictæ, & uſum, & portarũ nomen licet ammiſerint, multæ tamen tranſlatæ priſtinum retinuere. multæ etiam nouum adeptæ ſunt. Et quanquam aliqui

Ser. Tulli, Auguſti, Aureliani que tẽporibus auſi ſunt, certo numero poſito, proprium, & nomen, & locum illis conſtituere: nulla tamen ratione, nulloue authore, quod ſcripſere, comprobarunt. Pli. autem quatuor, & triginta ætate ſua fuiſſe prodidit, eius ſunt hæc uerba. Mœnia eius colligere ambitu imperatoribus, cenſoribuſque Veſpaſianis. M. P. XIII. complexa montes. VII. Ipſa diuiditur in regiones. XIIII. Capita ſingularum. clxxv. eiuſdem ſpatij manſura currente à capite fori Romani ſtatuo ad ſingulas portas: quæ ſunt hodie triginta, & quatuor: ita ut duodecim portæ ſemel numerentur, prætereantúrque ex ueteribus ſeptem, quæ eſſe deſierunt. Efficit paſſuum per directum. XXX. M. D. LXV. Ad extrema uero tectorum cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarum menſura colligit paulo amplius. LXX. M. paſſuum. Cum ſermonem forte haberemus de portis antiquæ urbis cum uiro præclariſſimo IOANNE GADO Ca. ap. clerico integerrimo inscidiſſemuſque in uerba illa. Ita ut duodecim ſemel numerentur, prætereanturque ex ueteribus ſeptem, quæ eſſe deſierunt. rogauit me ille, ut eſt omnium bonarum artium ſtudioſiſſimus, quid eo in loco ſibi uellet Plin. Ego ueró qui haudquaquam mihi aſciſco eam ſapientiam, ut de re dubia, & difficili eximprouiſò reſpondeam, ſententiã meam in aliud tempus diſtuli. Igitur aggreſſus hunc tractatum, quo me ære alieno eximam, eam in medium adducere non grauabor. Vnde ſciendum eſt ex ipſis portis aliquas eſſe: quæ duo, & plura habuere no

mina, quas uult ſemel numerari. Veluti hæ.
Flumentana, ſiue Flaminia.
Quirinalis, ſiue Aegonenſis, uel Collina.
Numentana, ſiue Viminalis.
Ianualis, ſiue Sabiuſa, quæ ducebat in Sabinos.
Eſquilina, ſiue Taurina.
Neuia, ſiue Labicana.
Cœlimontana, ſiue Aſinaria.
Capena, ſiue Appia.
Tergemina, ſiue Hoſtienſis.
Portuenſis, ſiue Naualis.
Ratumena, ſiue Veientana.
Triumphalis, ſiue Vaticana. His ſemel numeratis, ſi

Carmentalis,	Querquetulana,
Mugonia,	Raduſcula,
Pandana,	Saginalis, &

Sancualis, quas antiquiſſimas eſſe nemini dubium eſt, prætereantur, relinquentur ſequentes.

Collatina,	Catularia,	Salutaris,
Interraggeres,	Laurentina,	Mutia,
Tyburtina,	Fontinalis,	Piacularis,
Gabiuſa,	Lauernalis,	Præneſtina,
Latina,	Ferentina,	Libitinenſis,
Aurelia,	Minutia,	Valeria,

Tarpeia. quibus ſi duodecim, quas dicit ſemel numerandas, addideris, ad numerum. XXXIIII. portarũ, tres tãtũ deerunt quas nulibi inuenimus. Quinimo nec apud antiquos ſcriptores mẽtio eſt de tribus, ultimo loco

poſitis. Inſuper non Pli. ætate, ſed diuerſis temporibus prædicta nomina portis impoſita eſſe arbitramur: Plinium que cum ait, ſunt hodie portæ urbis triginta, & quatuor, non ſolum de portis urbis: uerum etiam de ijs, quæ erant in ſuburbijs intellexiſſe, cum appellatio urbis continentibus ædificijs finiatur. quanquam apud Plin. ſunt qui legunt. XXIIII. De porta autem Ferentina ſic meminit Plut. Romulus expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradunt. Antiquarum autem portarum etymologiam docet Var. & Sex. Pomp. quam hic ſi poneremus, cum illarum nullus uſus, neq; ueſtigium extet, ſuperflua certe uideri poſſet. Quare ad utiliora tranſeamus.

De portis antiquis, & mœnibus quæ nunc ſunt. Cap. VIII.

Mbitum urbis à nobis iam dimenſum, mœnibus, & portis, quæ nunc extant, tempus eſt circundare. Exordiamur autem ab occaſu hyemali, Tyberiniq; flumĩs ripa: à qua muri. C. XX. paſ. producuntur, priuſq̃ Flumentanam Portam attingant: denominatam, ut Blon. uelle diximus, q Tyberis per eam aliquando laberetur in urbem. Ipſa, inquit, indicat poſitio, quia nulla, inter omnes urbis portas, ita Tyberi eſt appoſita, ut eam aliquando is fluuius potuerit influere. At ex uerbis Apiani ſupra de Campo Martio allegatis patet hanc alibi fuiſſe, cum Flumentanæ, ei nomen

erat. Procopius uerò in loco editiori eam ponit. Liuij etiam uerba innuũt olim à Capitolio procul eſſe, quæ hæc ſunt. Ita prædicta die in Petilinum lucum, extra portã Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſt, concilium populi indictum. Quod ſi campum Martium extra urbem relinquimus, non uideo quomodo Apiani cum Liuij conueniant uerba: At cum dictum ſit mœnia, quæ Collinam portam non excedebant, deducta olim per urbem planam, uſq; ad Tyberim, e regione ſcilicet murorum ſtructorum ab Anco in Tranſtyberina regione, exiſtimamus portam ipſam in ripa eiuſdem fluminis, haud procul à ponte nunc Xiſti, tunc poſitam eſſe: aut certe in fine uiæ Latæ, & in principio Flaminiæ, Flumentanæq; ſortitam nomen, quod ad fluuiũ pertineret, non autem quod per ipſam fluuius in urbem laberetur. Cic. quidẽ ad Atticum ſcribens tanquam de porta urbis antiqua ita meminit. Neſcio enim cur cum portam Flumentanam Cœlius occuparit, ego Puteolas non faciam meos. Qui uero extra antiquum pomerium ipſam ſtatuere, mœnia in quibus nunc eſt, a Beliſario condita putãt, nos uerò non condita, ſed ſuper aliorum murorum fundamentis inſtaurata, eáq; multo tempore ante Beliſarium fuiſſe; mœnibúſq;, Collinam portam non excedentibus, ampliatis, Collatináq; addita, Flumentanam eò, ubi nũc eſt, tranſlatam; aut certe extra pomerium triumphalem arcum fuiſſe, Sed eo in loco, ubi nũc eſt, porta ne fuerit, an triumphalis arcus, in medio relinquo. Flaminiæ deinde traxit nomen à uia, quam Flaminius ſtrauit. Porta

Populi nunc dicitur.ab hac muri per collis Hortulorum radices paſ.ultra mille adimplentes,Collatinæ iunguntur Portæ, cui à Collatia oppido prope Romam,in quod aliarum ciuitatum opes fuere collatæ,nomen inditum eſſe ſcribitSex.Pom.Liuius.Collatia,inquit,& quidquid circa illam agri erat Sabinis ademptum. Seruat quoq; ætas noſtra morem appellandi in Collatia,quidquid ere gione eius portæ habet ager Romanus.Pincianam nunc uocant à proximo Pincij ſenatoris olim Palatio cuius, ueſtigia licet extent,marmora tamen ad ornamentum poſita Theodoricus Oſtrogothorum Rex Rauenam miſit, author Caſſiodorus.Sita autem eſt in eodem Hortulorum colle,& ,ut Flaminia,aquilonem ſpectat. Interiectis deinde ſtadijs ſex peruenitur ad Portam Quirinalem ; priſcis temporibus ita denominatam, q; ea in collem Quirinalem iretur,ſiue q; proxime eam Quirini Sacellum.Aegonenſem etiam,q; in Quirinali eſſet, qui, ueluti ſine angulis, Aegenos appellabatur,dixere portã. Quod autem poſtea à Quirinali mutatũ ſit nomen in Collinam docet Var.Salariæ nouiſſime,quod adhuc immutatum retinet,nomen eſt conſecuta;quia per eam Sabini ſal à mari in urbem deferrebant.ortum æſtiuum proſpicit,ſicut Viminalis,quæ quarta in ordine ſtadijs quinq; diſtat à Collina.Viminalis autem eſt nuncupata, q; ibi uiminũ ſylua fuiſſe uidetur,uel à Fano Iouis Viminei : cui portæ(authore Liuio)Ficulenſi nomen etiam fuit,à proximo extra ipſam loco,ubi figlinæ olim fiebant. Nũc S.Agnetis,& Numentana dicitur Porta. Hanc prope

Salariam

Salariam fuiſſe probat Suet. de Nerone loquens, in hũc modum. Offerente Phanote liberto Suburbanum ſuum, inter Salariam, & Numentanam uiam, circa quartum miliarium. Inter Viminalem, & Eſquilinam in campo Viminali, quem hodie incolæ Viuarium appellant, media eſt Porta Interraggeres, cui Aggeres Tarquinij, inter quos erat condita, celebre ad poſteros facere nomen. Subit Porta nunc. s. Laurentij, quam Tiburtinam eſſe, & in aqueductu aquæ Marciæ conditam, diuersámq; ab Eſquilina, contendit Ful. ea nempe ratione, q; Strabo in campo Eſquilino duas urbis portas; alteram Eſquilinam tunc clauſam, alteram Tiburtinam eſſe, memoret. Inter Tiburtinam autem, & Næuiam ipſam collocat Eſquilinam, quam Liuius in numero aliarum ſtatuens, antiqui pomerij portam facit, his uerbis. Itaq; Coſ. Valerius, ut eliceret prædatores, edicit ſuis poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus, quod in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent, & ſciere perfugæ, multòq; plures, ut in ſpem uniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P. Valerius inde. T. Herminium cum modicis copijs ad. II. lapidem Gabina uia occultatum obſidere iubet: Sp. Largum cum expedita iuuentute ad portam Collinam ſtare, donec hoſtis prætereat, inde ſe obijcere hoſti, ne ſit ad flumen reditus. Conſulum alter. L. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus. Ipſe Valerius Cœlio monte delectas cohortes educit: hiſq; primi apparuere ho-

ſti. Herminius, ubi tumultum ſenſit, concurrit ex inſidijs, uerſiſq; in Lucretium Hetruſcis terga cædit, dextera, læuáq; hīc à porta Collına, illinc à Næuia redditus clamor. Et quia Liuius non meminit de Tiburtina, Ful. autumat poſtea conditam fuiſſe in forma arcus, ubi nunc eſt, clauſa Eſquilina. Recte ne ſentiat uideamus. In primis autem ſciendum, tempore quo condita eſt Tiburtina, mœnia ne ſint propagata. Si ſunt, non uideo cur Eſquilina magis non ſit tranſlata, quam clauſa. Si uero non, quid erat cauſæ antiquiſſimam, eandémq; celeberrimam claudendi portam, quo nouā excitarent? Quare haud me pœnitet eorum ſententiæ eſſe, qui uolunt ſuper ipſam aquæductum deriuatum: non ipſam in forma arcus extructam: cum conſtet uſq; ad Auguſti tempora apertam fuiſſe, de qua Cic. Sic meminit, Cū ego Coelimontana porta introijſſe dixiſſem, reſponſione me inimica Eſquilina introijſſe homo promptiſſimus laceſſiuit. Sin Tiburtinam eſſe concedimus, Eſquilina inter hanc, & Numentanam, ſiue Interaggeres potius erat excitanda, quā inter Næuiam, ipſámq; Tiburtinam: cum Liuius libro ſexto ſecundi bel. pu. oſtendat Collinam, Eſquilinámq; inuicem prope fuiſſe, Commemorans Flacum porta Capena cū exercitu Romam ingreſſum, media urbe per Carnias Eſquilias contendiſſe, inde egreſſum inter Eſquilinam, Collinámq; portam poſuiſſe caſtra. Et placuiſſe Coss. circa portas Collinam, Eſquilinámq; ponere caſtra. Vnde ſi Eſquilina erat, ubi ponitur à Fuluio, non oportuerat conſulē

Capena ingreſſum in Carinas, inde per Eſquilias ad portam ipſam peruenire: cum magis rectum, breuiúſq; eſſet iter per Cœlium, aut Labicanam uiam. Quare magis inclinat animus ut credam portam nunc S. Laurentij Eſquilinam eſſe: & Tiburtinam additam inter hanc, & Numentanam, ubi Eſquilinus eſt campus: & mœnia à Numentana ad portam S. Laurentij duodecim fermè implent ſtadia; ut in hoc interuallo porta Interaggeres, Tiburtináq; commode potuerint collocari. Non enim ſequitur, Eſquilina Strabonis ætate erat clauſa, ergo etiam nunc eſt clauſa. Eſquilina ab Eſquilijs, ubi ſita eſt, denominabatur; eadem & Taurina, à capite tauri, quod cœlatum adhuc in frontiſpicio interiori cernitur. In ortum ſolis uergit, quemadmodum Næuia; quam Varro, à propinquis nemoribus nomen adeptam tradit. Sunt autem qui uelint non portam, ſed triumphalem fuiſſe arcum. Quod ſi mœnia manent in priſco ueteris fundamenti ueſtigio, non uideo, ſecundum ordinem portarum à Liuio poſitum, cur potius alibi fuerit quam eo in loco, qui ad uſum portæ commodiſſimus uidebatur. Ego tamen ipſam aliquando aſcendi, & omnia diligenter perſcrutatus, nihil inueni, cur magis portam, quam triumphalem arcum eſſe, iudicarem. uerum cum arcus triumphales ſoleant in uijs ducentibus ad portas excitari, uariúmq; ambitum urbis fuiſſe probauerimus; potuit aliquando porta prope exiſtens in ipſum arcum, minore facto, uel ampliato pomerio,

transferri, Hæc autem porta olim etiam Labicana, nunc uero Maior nuncupatur. Hinc uero ad Cœlimontanã, à Cælio monte, in cuius margine eſt ſita, ita cognominatam, ſtadia fermè octo intercurrunt; quam portam L. Cornelio. & . Q. Minutio Coſſ. tactam de celo narrat Liuius; cui Aſinariæ à regno, ut aiunt, aſinorũ, quod eſt Neapolitanum, quo mittit, etiam fuit nomen, nunc uero. S. Ioannis. ad ortum hyemalem, pertinet ſicut ad æſtiuum Gabiuſa; quæ in angulo murorum ſub Cœliolo occurrit, ſed clauſa: per quam ingreditur riuus aquæ nunc Marianæ. Gabiuſæ autem obtinuit nomen ꝙ recta in Gabios oppidum, nunc Galicanum, mitteret. Metrodij deinde porta à menſura eſt dicta. ſtadia propè quinqꝫ à Cœlimontana diſtat. Sequitur Latina in Cœliolo, quæ quod in Latium duceret, ſortita eſt nomen, idqꝫ immutatum adhuc retinet. Eſt autem prope ædem diui Io. Euangeliſtæ, in hyemalem ortum uergens, ſtadia quinqꝫ cum dimidio à Gabiuſa abeſt, & totidem à Capeña. dicta (inquit Ful.) à Capenatibus Latinis populis, ad quos mittebat, uel à Capenate flu. ut tradit Silius Italicus, cum inquit.

Quo ſacer humectat fluuialia rura Capenas.

Verum ꝙ à Capenatibus Capena nuncuparetur, authorem non addit, neqꝫ Silij carmen à Flu. portam nomen ſumpſiſſe probat. Solinus autem refert. Italum regem ex Sicilia cum Syracuſanis ad Ianum ueniſſe, ac eius conſilio, auxilioqꝫ ciuitatem iuxta Albam condidiſſe Capenam nomine, & ab eo poſtmodum Capenæ nomen

fuiſſe. Ser. uero grammaticus huiuſce portæ etymologiam aliunde trahit. Nam ſuper eo Vir. emiſtichio, Lucóſq; capenos, ait, Vnde & porta Capena, quæ iuſta Camœnas eſt, nomen accepit. Aſc. etiam ſcribit extra hanc portam Lucum, & Aedem Camœnarum eſſe: propterea Camœna à non nullis olim eſt appellata, nunc uero Porta. S. Sebaſtiani. Et certe nullum eſt dubiũ quin ſit hæc Capena, cum à. P. Victore in prima regione eiuſdem nominis ponatur. Appiæ deinde nomen accepit ab Appio cenſore, qui uiam muniuit. Cic. pro Milone. Hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur perinde quaſi Appius ille cœcus uiam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. Erat hæc porta multum celebris. Quidam etiam Triumphalem appellant. Non deſunt etiam qui Fontinalis nomen aſcribant, à fontium ubertate, propter illud Mar.

Capena grandi qua pluuit gutta.

& Iuuenalis. Madidámq; Capenam. Quod ideo dictum arbitramur propter aquæductum ſuper eam deriuatum; uel ꝙ inter cæteras portas depreſſo ſit loco. Vnde Cic. ad. Q. Fratrem. Romæ, inquit, & maxime Appia, ad Martis mira proluuies, horti, tabernæ plurimæ, magnis aquæ, uſq; ad Piſcinam publicam. Reſtat ultimo loco, citra Tyberim, Tergemina in meridiem uergens, ut Appia. Tergemina dicta eſt à uetuſtiſſima illa, per quam tergemini Horatij dicuntur egreſſi, quæ tunc fuit inter Tyberim, & Auentinum, ſub angulo montis relicta, à dextris, ripa fluminis, iuxta nauali a, & pro-

pe Salinas; cuius adhuc apparent ruinoſa ueſtigia inter proximas uineas. Huius loci meminit Frontinus in hæc uerba. Ductus aquæ Appiæ habet longitudinem à capite uſq; ad Salinas; qui locus eſt ad portam Tergeminam. & mox. Cacus habitauit locum, ubi Salinæ nomen, ubi Tergemina porta. Hoſtienſis quod Hoſtiam mittat, aliquãdo eſt appellata, nunc. S. Pauli. diſtat à Capena ſtadia fermè octo. Ab Hoſtiẽſi deĩde muri ad Tyberim ſtadia duodecim implent. A` Fluuio uero ipſo ad Portuenſem traſtiberinam Portam ſtadium dimidium uix intercurrit. Portuenſis enim inditum eſt nomen, quia ducit in portum Hoſtienſem, à Claudio Imp. excitatum. nunc Portam Ripæ uocitant. ad occaſũ ſolis hyemalis ptinet. Hĩc deĩceps ĩ Ianiculũ aſcẽdẽs, ſeptem ſtadijs, uel circa, peractis, ad Portam nunc. S. Pancratij, olim Aureliam, peruenies; quam quidã ab Aemilio uiro conſulari, ſiue ab Aurelio Imp. nomen ſumpſiſſe autumant: quidam uero à uia Aurelia, non nulli uiam ab ipſa porta. Quo autem nomine apud priſcos uocaretur, ſicuti de Portuenſi, incertum habemus; neq; ſolum de nomine, uerum etiam de loco dubitatur. Nam Procopius tradit Aureliam portam fuiſſe iuxta molem Hadriani, &, à baſilica propinqua, portam. S. Petri nuncupatam. Sepulcrum (inquit) Hadriani extram portam Aureliam iactu lapidis impoſitum. Sed uelim ſcire utrum hæc, extra quam Procopius facit molem Hadriani, citra ne Tyberim fuerit, & ubi. Si erat, miror à Procopij ad noſtra tempora ita cũ

mœnibus euanuiſſe, ut nulla prorſus extent ueſtigia. niſi uelimus in aditu pontis Aelij excitatam, & ab ipſo Aelio Hadriano Aeliam, non Aureliam, denominatam. Quare uidendum eſt ne apud Procopium, Aeliam ſit Legendum, ſitq; ex illis, quæ extra pomerium ponuntur, additàq; magis ad pontis, & molis ornatũ, quam q̃ eſſet neceſſaria; ibi prope porta uaticana exiſtente, hoc enim modo ſequeretur Pancratianam Auliam eſſe. & certe uia ab ipſa ad martina, hoc nomine appellatur. Ab Aurelia per Ianiculum ſecundum urbis muros deſcendens inuenies Portam, quam Subtus Ianum, q̃ Ianiculo ſubiaceat, nunc uocant, olim Septimianam à Septimio Imp. denominatã putant: ex eo q̃ Spartianus de ipſo Septimio loquẽs Septizoniũ, Septimianáſq; thermas in trãſtiberina regione ad portã ſui noĩs extitiſſe, cõmemoret, aiũtq; Septimij nomẽ ſuper ipſam lectũ eſſe, priusq̃ Alexãder Pont. VI. eã inſtauraret, ibiq; Ianũ Septimianũ, Septimianãq; Arã fuiſſe. Blon. aũt Fontinalẽ appellat. i. deabus fontium ſacram. Extãt, inquit, adhuc magnæ molis muri Scatentiũ adhuc fontiũ receptacula ſub mõte, qui Aureus nuncupatur, ipſi portæ proximo. Liuius. Aediles, inquit, alterã porticũ ad portã Fontinalẽ, ad Martis Aram, perduxere. Quod autem hæc ſola poſſit eſſe fontinalis, inde certum habemus, quia nulla eſt porta alia, qua in campos Vaticani iter eſſe poſſit, nullo ponte, Sublicio excepto, ad Tyberim exiſtente. At Fuluius in campos Horatiorum Liuium intellexiſſe ſcribit, qui

cum procul ab urbe eſſent, rectius fortaſſe de Vaticanis diceremus; quorũ mentio frequentior eſt apud ſcriptores. Cic. campum Vaticanum fieri quaſi Martium. Præterea. Liuius primo, & tertio ab ur. co. de Capena, & quinto bel. mac. ſeorſum de Fontinali meminit. quod facit ut exiſtimem Fontinalem non eandem eſſe, quæ eſt Capena; & cum Fontinalis antiquiſſima ſit urbis porta, potuit aliquando accidere, ꝙ à Septimio inſtaurata, ipſius nomen, inſcriptione addita, ſit conſecuta. nam (ut diximus) pleriꝗ fundant, pleriꝗ augent, & ad ſe tranſierunt nomina. ſpectat ſeptentrionem, diſtat autem ab Aurelia ſtadia quatuor, & à Tyberi iugera ſeptem. Fluuius deinde ipſe per ſtadia duodecim, uel circa, loco murorum, uſqꝫ ad portam Flumentanam, urbem planam, campum, & uallem Martiam ambit. Si quis autem urbis circuitum ex poſitorũ ſtadiorum numero collegerit, inueniet profectò tredecim millia paſ. ut diximus, non excedere. Turres uero ipſorum murorum trecentum & ſexaginta numerantur: quarum multæ ſunt collapſæ: multæ ita uetuſtate corroſæ, ut in dies ruinam minentur. Sed quia portæ Triumphalis crebra eſt mentio apud ſcriptores, quanquã eſſe deſiјt, tamen ex Blon. opinione locum, ubi ea fuerit, indicare, non alienum eſſe arbitror. Pons cuius pilarum fundamenta nunc infra molem Hadriani cernuntur, & porta ad intimum Tyberis ripam, cuius fundamentorum moles extat, & uia ab eo ponte ad Cæſaris obeliſcum protenſa, areáqꝫ baſilicæ. S. Petri ſubie-

ſta triumphali nomine appellabantur. De porta autem quod diximus probat Ioſephus, Veſpaſiani, & Titi deſcribens triumphum. Dicit enim ipſos imperatores, qui non in Palatio maiori, ſed in Iſidis templo nocte quieuerant, ad octauianas ambulationes tranſiuiſſe, ubi eos Senatus, & honorati equites præſtolabantur: & cum fauor militaris eoſdem meritis ornaſſet laudibus, uotis rite celebratis ad portam receſſiſſe, quæ ab eo, ꝙ per illam ſemper triumphorum pompa duceretur, nomen accepit. Territorij etiam triumphalis in uita diui Petri, à diuo Hieronymo, ſiue à Damaſco papa ſcripta, eſt mentio. ibi enim legitur Beatũ Petrũ fuiſſe ſepultum in eccleſia ſui nominis, quæ ad Templum, tunc Apollinis, nunc. S. Petronilæ, iuxta territorium triumphale fuerit ædificata: ubi obeliſcus eſt Caij principis. Suet. commemorat quoſdam Senatores cenſuiſſe Auguſti funus porta triumphali ducendum. Octauianas autem Ambulationes ad ipſius Auguſti Mauſoleum fuiſſe oſtendit Suet. & Stra.

LIBER SECVNDVS.

De uarijs nominibus Capitolij. Cap. I.

P Oſtquam urbis ſitum, uariũmq; ipſius ambitum deſcripſimus, muriſq;, ac portis eum ſumus complexi: reliquũ eſt ut eo ordine, qui præceſſit, quid, quòue tempore, & à quibus, ſingulis in

locis ſit excitatum, indicemus. Exordiamur *itaq;, tam* ꝙ *à capite á Capitolio; qđ, ante urbem conditā, ab antiquo oppido nomine Saturnia, ſub ipſo monte exiſtente, Saturnium montem appellatum memoriæ prodidit Var. Plinius, Saturnia, inquit, ubi nunc Roma eſt, Antipolis ubi Ianiculum, in parte Romæ. alij uero* ꝙ *Saturnus ibi habitauerit. ut Virg. his carminibus.*

Hæc duo præterea deſiectis oppida muris
Reliquias, ueterumq; uides monumenta uirorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem,
Ianiculum illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Sex. Pom. ait Saturniam Italiam, & montem, qui nunc eſt Capitolinus, Saturnium nuncupatum: ꝙ *in tutela Saturni eſſe exiſtimetur. Solinus loquens de comitibus Herculis, hæc habet uerba. Iidem montem Capitolinū Saturninum uocauere. Caſtelli quoq;, quod excitarunt, portam appellarunt Saturniam. Huic deinde Capitolij dixere nomen,* ꝙ *caput humanum aperientibus fundamenta templi Iouis dicitur apparuiſſe, quæ uiſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperij, capútq; rerum fore ſpem præbuit, idq; ita cecinere uates. Nouiſſime uero Tarpeia eidem monti nomen fecit. Nā cum Romulus contra Sabinos bella tractaret, & Tarpeio cuidam dediſſet arcem tuendā, filia eius Tarpeia aquatum profecta in hoſtes incidit, quam cum cohortarentur ad proditionem, illa pro præmio popoſcit ornatum manuum ſiniſtrarum ideſt armilas. facta itaq; arcis proditione, hoſtes ingenioſa morte promiſſa ſoluerunt, nā*

ſcuta ideſt ſiniſtrarum manuum ornatum ſuper illam ia cientes, eam luce priuauerunt, quæ illic ſepulta Tarpeiæ ſedi, ut dixi, nomen impoſuit. Plut. & Var. Diuiditur autem in Arcem, & Capitolium. Cic. in Cat. Vobis Arcem, & Capitolium, & reliqua. Liuius exules & ſerui duce Appio Herdonio Sabino nocte Capitolium, & Arcem occupauere. Et cum lib. Septimo, loquẽs de Iunonis monetæ æde, oſtendat domum Manlij fuiſſe in arce. Virg. uero ad rupem Tarpeiam, hoc carmine.

Iam ſummo cuſtos tarpeiæ Manlius arcis.

Contendunt, qui rupem ipſam ad cliuium Capitolinũ ponunt, Arcem ad Tyberim pertinuiſſe, nos uero ad aquilonem. quia dum Cor. Tac. in ſequenti capite dicit, Diuerſos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum Aſyli, & qua tarpeia rupes centum gradibus aditur, & ſubiungit, uis acrior per Aſylum ingruebat, ædificiáq; in altum edita ſolum Capitolij æquabant, neq; de arce ullum faciat uerbum: fit ueriſimile ipſam alibi, quam ad Aſylum, ſtetiſſe, hoſtéſque hãc partem Capitolij, tanquam arce infirmiorem, aggreſſos eſſe. Accedit huic noſtræ opinioni etiam hæc coniectura, quòd pars Capitolij Tyberi incũbens erat ipſius flu. uicinitate ſatis munita, atq; ædibus ſacris referta. Nec obſtat Liuij, aut Vir. Authoritas, quia totus mõs ab hiſtoricis, & poetis rupes Tarpeia ſæpe appellatur. & Ser. Capitolium urbis arcem fuiſſe tradit.

Capitolium à quo uotum, ſtructum, dedicatum, inſtauratum, & quoties arſerit. Cap. II.

Capitolium Tarquinius Priſcus bello Sabino ædificaturum ſe nouerat: fundamentáq; iecerat, cum deceſſit. Verum Tarquinio defuncto Superbus, capta Pometia, ex ſpolijs Hoſtium conſumauit; quo pulſo, Horatius Puluillus Cos. Conſecrationem obijt. auth. Plut. & Cic. Interiecto deinde quadringentorum, & quindecim annorum ſpatio, Scipione, & Horbano Coſſ. per mariana bella igni conſumptum eſt; quo autem modo incertum, hinc Apianus. Capitolium, quod ſub regibus per quatercentos, & amplius annos conditum fuit, igne correptũ uniuerſos latuit. Cuius incendij idem Cic. ſic meminit. Huius urbis, atq; imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, Capitolij autem incenſionem uigeſimus. Eo autem tempore, quo primum arſit, ex ſaxo quadrato fuiſſe; eius ueſtigia pluribus in locis adhuc oſtendunt; id quoq; Liuius Sexto ab ur. co. Refectionis autem curam uictor Sylla ſuſcepit. dedicationem uero obijt. Q. Catulus, cuius nomen, inter tanta Cæſarum opera, uſq; ad Vitellium manſit. auth. Plut. Arſit iterum Vitelliano bello: de quo incendio Cor. Tac. ſic ſcriptum reliquit. Faces in prominentem porticum iacere, & ſequebantur ignem, ambuſtáſq; Capitolij fores penetraſent, ni Sabinus undiq; ſtatuas decora maiorum in ipſo aditu, uice muri, obieciſſet. Tum diuerſos Capitolij aditus in-

uadunt, iuxta Lucum Aſyli, & qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improuiſa utraq; uis, propior, atq; acrior per Aſylum ingruebat, nec ſiſti poterant ſcandentes per coniuncta ædificia, quæ, ut in multa pace, in altum edita ſolum Capitolij æquabant. Hic ambigitur ignem teſtis oppugnaturi iniecerint, an obſeſſi, quæ crebrior fama eſt, quo nitentes, ac progreſſos depellerent. Sic Capitolium clauſis foribus indeffenſum, & indireptum conflagrauit. Tertio autem unà cum Veſpaſiani interitu igni direptum eſt, Suet. Reſtitutionem Capitolij Veſpaſianus aggreſſus ruderibus purgandis manus primus admouit, ac ſuo collo quædam extulit. Nam incenſo Capitolio cum curaſſet, ut unà cum publicis tabulis monumentis, & fœderibus in tabulis æneis inciſis reſtitueretur, deceſſit. Domitianus deinde magnificentius, elegantiúſq;, quam antea fuiſſet, reſtituit, cuius impenſa duodecim mil. talentorum exceſſiſſe autumat Plut. Turres plurimas habuiſſe oſtendit Cic. in Cat. quarũ non nullas de celo tactas fuiſſe, dicit.

De Iouis Feretrij, & Opt. Max. Iunonis, & Mineruæ Templis. Cap. III.

CApitolium deorum domicilium ea nempe de cauſa appellauit Cic. q; in eo omnium deorũ ſimulacra, templáq; multa, & celeberrima fuiſſe, commemorant, quorum templorum primum oĩum Romæ ſacratum, Iouis Feretrij in bello Cenninen-

ſium à Romulo uotum , eſſe , & poſt uictoriam in uer
tice ipſius Capitolini collis extructum , ferunt. Diony.
Extructo templo in uertice Capitolini collis Ioui, quem
Feretrium uocant. Cognomen autem Feretrij ea re obti-
nuit, ꝙ cum Acronem ducem interfeciſſet, ut uotum ſu=
um maxime Ioui gratum , ciuibúſqꝫ ſuis iocundum effi=
ceret, ſpolia ipſius ducis , fabricato ad id ferculo, gerẽs
in Capitolium, ad quercum paſtoribus ſacram in tro=
phœi formam fictam hoſtis arma depoſuerit, deſignans
ſimul cum dono, templo Iouis fines , cognoménqꝫ addẽs,
Ioui Feretrio, à feriẽdo hoſtẽ, ut uotis petierat. Plut. au=
th. Sex. uero Pom. ꝙ pacẽ ferre putaretur, cũ ex eius tẽ
plo ſumerẽt ſceptrꝝ, per quod iurarẽt, & lapidẽ Silicẽ,
quo fœdus ferirent, feretriũ denominatũ ſcribit. Huius
aũt templi tecta cũ uetuſtate, & incuria prolaberẽtur
ammonitu Pomponij Attici (ut Cor. Nepos in eius uita
teſtatur) reſtituenda curauit Auguſtus, quod niſi tum
ampliatũ etiam ſit, miror quid iſti dicant, ſuꝑ illius fun
damentis Aræceli templũ fuiſſe excitatũ. Nam memo=
riæ tradidit Diony. ætate ſua ueſtigia ubi maiora, denũ,
ubi uero minora, quinũ pedum tantũ extitiſſe. & certe,
in ea reꝝ tenuitate, paruũ, ibidẽ tamen fuiſſe, credimus:
licet ab Anco Martio amplificatũ referat Liuius. Tem
plum Iouis Opt. Max. uouit Tarquinius Priſcus. Super
bus deinde librarum argenti quadraginta mil. in funda-
mentis impendit, uerum ferè perfecti conſecrationem nõ
obijt, parum enim ad abſolutionem deerat, quo tempore
tyrannide excidit , quare dedicationis gloria ad Ora

tium Publicolæ collegam peruenit. Vt etiam probatur indice in marmore inciſo exiſtenti in æde diuæ Agathæ huiuſmodi.

M. ORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPTIMI MAXIMI DEDICAVIT ANNO POST REGES EXACTOS A CONSVLIBVS POSTEA AD DICTATORES QVIA MAIVS IMPERIVM ERAT SOLENNE CLAVI FINGENDI TRANSLATVM EST.

Fuit autem celeberrimum, & maximum, de quo apud eundem Diony. in hunc ſcriptum eſt modum. Extructũ eſt autem ſuper crepidine firmatum alta, octo iugerũ in circuitu, ducentorum fermè pedum unumquodq; latus, habens, eminentiam altitudine ne quindecim quidem pedibus integris, á parte quidem, qua frons meridiem ſpectat, comprehenſum triplici columnarum ordine: ab obliquis uero partibus ſimplici. In eo autem tria ſunt ſacella æqualia, inter ſe communia habentia latera: medium quidem Iouis, & ab utraque parte Iunonis, & Mineruæ, ſub una aquila, unáque uellata tectura. Quidam putant hoc alterum eſſe á templo Iouis Capitolini, cum idem ſit, ut probat Cic. his uerbis. Quo circa Capitoline, quem propter beneficia Po. Ro. Optimum: propter uim, Maximum nominauit. Licet enim diuerſa ſint nomina, unum tamen templum: unus erat deus. Habuit hoc templum fiſtulas, quibus aqua ſup-

peditabatur reliquis templis, ac ſedibus, ut idem pro Rabirio teſtatur; qui etiam contra Rullum, pro Domo ſua. S. C. & orationes ſæpe in eodem habitas eſſe docet. Eò etiam ibant cum populo noui Conſules ſacrificatum qui deinde in Curiam deducebantur. Ioui autem ideo rem diuinam faciebant, quod ei, quẽadmodum Iano, omne debetur initium. unde eſt. Ab Ioue principium. Plin. prodidit Lauream in gremio Iouis ſolitam deponi, quotiens lætitiam uictoria nouam attuliſſet. idq; etiam oſtendit Suet. in Domitiani uita. In huius templi faſtigio Sũmanum in libris de diuinatione poſuit Cic. Non ne, inquit, cum multa alia mirabilia, tum illud in primis, cum Summamus in faſtigio Iouis Opt. Max. qui tum erat fictilis celo ictus eſſet, nec uſq; eius Simulacri caput inueniretur, aruſpices in Tyberim id depulſum eſſe dixerunt. Templum ipſum cum ædibus, & ſacellis coniunctis Vitelliano conflagrauit bello, & Titi tempore. auth. Dion. & Cor. Tac. In ea Capitolij parte fuit, quæ, uergens ad occaſum ſolis, Tyberim deſpicit; ubi paucis ante annis fuerat ædes diui Saluatoris, cognomento in Maximis. Locus ille nunc eſt prophanus, ſed magna, & diſſipata fundamentorum ueſtigia extare adhuc cernuntur. Habuit hoc templum Cellam, quæ erat pars templi ſecretior, in quam non erat fas prophano ingredi, licet Val. Max. dicat Africanum non ante negotia obijſſe, quam in Cella Iouis Capitolini moratus eſſet: ſed forte tunc fuerat Dialis. In hac fuere Coronæ aureæ duæ, quarum alteram ex

ram ex.xx.philippeis factam ſecundum Gallos Pamphili legati in Curiam tulerunt, petentibúſq; ijs ut id donum in cella.I.O.M.ponere, & ſacrificare liceret, pmiſſum.alteram tulerunt legati Carthaginenſium miſſi Romam gratulatum ob uictoriam partam aduerſus Sãnites.Diony.à dextera templi Iouis Mineruæ ſacellum ponit, ſicut & Liuius, his uerbis. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbíſq; ſcripta, ut qui prætor maximus ſit clauum pangat, fixus fuit dextero lateri ædis Iouis Opt.Max.parte, qua Mineruæ eſt templum, Eũ clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eóq; Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum eſt. Iunonis ergo à ſiniſtra fuiſſe conſequens eſt. De Mineruæ meminit Cic.in oratione ad Equites ante quam iret in exilium, multíſq; alijs ĩ locis. Meminit & Cor.Tac.

De Saturni.Iouis Tonantis, & Cuſtodis. Fortunæ. Veiouis. Miſericordiæ. Iunonis Monetæ, & Iani templo. ac de Oreſtis ſepulcro. Aerario. Domo Manlij, Fanóq; Carmentæ. Cap. IIII.

SAturni Templum condidere Herculis comites auth.Solinus.Diony.uero antiquis temporibus Aram tantum Saturnum habuiſſe narrat, ſecundum uiam, qua ex foro in Capitolium aſcenditur, collocatam ab ipſo Hercule. Verum ſi ab origine urbis habuit templum, de eo intelligerem, quod Tatiũ

dedicauiſſe memoriæ prodidit Var. Licet enim uariæ ſint opiniones, tamen conſyderatis temporibus tollitur omnis dubitatio. Duæ enim fuere Saturni ſacræ ædes diuerſo excitatæ tempore, uel, ſecundũ aliquos, tres. hæc autem capitolina in meridiem uergens fuit prope ſaxũ Carmentæ, & cliuum Capitolinum. Ser. oſſa, inquit, Oreſtis ab Aritia Romam tranſlata, & condita ante templum Saturni, quod eſt ante cliuum Capitolinum. Ex quibus uerbis patet Blon. haud recte ſentire de huius templi loco. reſtituit enim eregione diui Nicolai in Carcere, cui ſi aſſentiri uelimus, oportet fateri etiam cliuum Capitolinum ea parte ſtetiſſe, ut ſecundum Ser. ante ipſum ſit Saturni templum. Quæ opinio, præterquã quod eſt falſa, deſtruit omnia argumenta ipſius Blon. ad demonſtrationem cliui Capitolini adducta. Niſi dicamus Saturnum alteram Aedem in Capitolio habuiſſe, ſecundum Critolaum, qui phanomenon libro tertio ſcriptum reliquit Saturnum ab agricola quodam Latini generis hoſpitio ſuſceptum Enotriam eius filiam uiciaſſe, quæ Ianum, Hymnum, Feſtum, & Felicem peperit, quibus ſerendæ uitis, & rationem uini conficiendi Saturnus pater oſtendit, eiuſq; muneris alijs authores eſſe conceſſit. Quare finitimi agricolæ cum inſolitæ potionis ui graui ſomno preſſi diu iacuiſſent, experecti in ſuſpitionem dati ueneni inciderunt, unde Ianum lapidibus oppreſſere. Eius autem puellæ patris morte dolore laqueo gulam fregerunt. Saturnus uero in celum omnes tranſtulit. appellantur autem ϖερ τυγητάρευ, quod

uindemiam ortu ſuo præueniant. Inſecuto tempore, cum peſte Romani laborarent, Apollo reſpondit, non prius ceſſaturam, quam Saturni placarent iram, cæſiq; per iniuriam manibus ſatisfacerent. Luctatius itaq; Catulus Aedem ipſi Saturno in Tarpeio monte poſuit, Ianumq; ſtatuit quadrifrontem, uel à numero puellarum, quæ patri ſpiritu parentauerunt, uel à quatuor anni tēpeſtatibus, ab eiúſq; nomine Ianuarium menſem appellauit. Hæc uero, de qua Ser. dicimus poſitam eſſe eo in loco, ubi paucis ante annis fuerat cum turri ſacellum cognomento. S. Saluatoris in Aerario, incumbens hoſpitali. S. Mariæ in Porticu. Turris mutilata adhuc cernitur, quæ cum ſacello in uſus humanos eſt conuerſa. Ibi autem proximis diebus effoſſum eſt marmoris fruſtum, quod in frontiſpicio eiusdem templi fuiſſe arbitramur. In quo, ſenſu imperfecto, inciſa erant hec uerba.

AVG. PON. MAX. TRIBVN
CENSOR COS. VIII.
ANTONINVS PII. AVGG. FELICES RESTITVERE.

Ideo noſtro tempore in ærario uocatur; quia ibi Romani primum ærarium habuere. Tradunt aliqui Val. Publicolam primum omnium exactis regibus Aedem Saturni Aerarium declarauiſſe. Sequitur Iouis Tonantis Templum ab Auguſto prope eundem cliuum, ſiue, ut uult. P. Victor, in eodem cliuo poſitum, q liberatus eſſet periculo cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumq;

ducentem exanimaſſet. uergit in meridiem, ſiue in ortum brumalem; quo in loco nunc noxij puniuntur. Haud *procul fuit* Fortunæ, *ut teſtantur carmina ſita in templo ipſius* Preneſte, *quæ ſunt.*

TV QVAE TARPEIO COLORIS VICINA TONANTI,
VOTORVM VINDEX SEMPER FORTVNA MEORVM.
ACCIPE, QVAE PIETAS PONIT TIBI DONA MERENTI
EFFIGIEM NOSTRI CONSERVATVRA PARENTIS
CVIVS NE TACEAT MEMORANDVM LITERA NOMEN:
CAESIVS HIC IDEMQ. TITIVS PRIMVSQ. VOCATVR
QVI LARGE CERERIS MESSES FRVCTVSQ. RENATOS
DIRIGIT IN PRETIVM CVI CONSTAT FAMA FIDESQ.

& reliqua. Templum Veiouis inter Arcem, *&* Capitolium *fuiſſe legimus, in platæa a dium nunc Cõſeruatorum, cuius ſimulacrum ſagittas teneret, quæ eſſent uidelicet paratæ ad nocendum: quapropter cum* Apollinem *pleriq; dixerunt.* Veiouem *enim appellauere ueteres deum, cui iuuandi eſſet adempta facultas. eſt enim ue priuatiua particula. immolatur huic ritu humano capra, ut ſcribit* Gellius. Aſylum *ideſt* Miſericordiæ Tẽ-

plum in Capitolio fuiſſe, his uerbis teſtatur Diony. Lucum umbroſum medium, Capitoliiq; , & arcis, quod uocatur intermontium duorum quercetorum templum ideſt Aſylum conſtituit, Quare autem Romulus conſtituerit, ſic docet Liuius. Locus qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos Aſylum appellant, eò ex finitimis populis omnis turba ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfugit: ſic & Ouidius.

Romulus ut ſaxo lucum circundedit alto:
 Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Ex eo enim nemo extrahebatur. Tiberius cum exiſtimaſſet hunc malefaciendi cauſam eſſe, irritum fecit. Primi autem omnium Herculis nepotes Aſylum ſtatuiſſe dicuntur, timentes inſidias illorum, quos auus, priusq; è terris migraret, afflixerat. Hinc Statius. Herculeos fama eſt fundaſſe nepotes. Blon. uerò ſicut & Cor. Tac. ponit Aſylum in campo, qui eſt à rupe Tarpeia, & foro Boario ad Tyberim. Quid autem de ipſorum opinione ſentiam, ubi de Aequimelio erit mentio, infra aperiemus. Templum Iunonis Monetæ in area domus Manlij ponitur à Liuio: cuius uerba ſunt hæc. Damnatum Manlium Tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: adiectæ mortuo notæ ſunt, publica una, quod cũ domus eius fuiſſet, ubi nunc Aedes, átq; Officina Monetæ eſt, latum ad populum eſt, ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Alibi tamen ait. M. Fabio Dorſo, & Ser. Sulpitio camerino Coſſ. Dictatorem creatum. L. Furium, Aruncanóq; bello inter ipſam di-

micationem templum Monetæ uouiſſe. Secundo uero quitæ decadis refert Aedem Monetæ uotam à Cicereio prætore in Corſica. Sed forte intelligit de ea, quam in Auentino reſtituemus, aut certe dicendũ eos libros, qui nuper in lucem editi ſunt, non eſſe Liuij. Ouid. uero uult ædem hanc Capitolinam uotam eſſe à Camillo, eius ſunt hæc Carmina.

Arce quoque in ſumma Iunoni templa Monetæ
Ex uoto memorant facta Camille tuo.

Moneta (iquit Cicero) à monẽdo, Nã poſt cladẽ illã maximã à Senonibus Gallis factam, audita uox ex arce Iunonis fuit, ex quo illa appellata eſt moneta. Templũ hoc fuit, ubi nunc ædes Senatoris. Templum Iani cuſtodis capitolinæ arcis Blon. ſcribit fuiſſe eo in loco, ubi nunc facinoroſorum cuſtodiæ, & carceris locus, uerſus ortum hyemalem, e regione fori Romani. Et cũ unum Ianum fuiſſe priſcum uelint, plures uero poſteriores, crediderim Capitolinum à Romulo, uel à Tatio excitatum. Nam poſtquam hi in fœdera conuenerunt Iano ſimulacrum duplicis frontis effectum eſt, quaſi ad imaginem duorum populorum. Hinc Virg. Ianumq; bifrontem. Dracon uero Corcyrenſis ſcriptum reliquit, Ianum bicipitem fingi propter ingenitam, ſummámq; eius ſolertiam: primus enim coronam, rates, uſum nauis inuenit, æneum quoq; numum primus ſignauit. Dicitur autem Ianus ab eundo, quod eat, & uertat cœlum, cæteráq; omnia. Quare eundem & Vertumnum eſſe aiunt. Templum Iouis Cuſtodis Domitianus adeptus

imperium excitauit in Capitolio, séq; in ſinu ipſius dei ſacrauit. Quidam uolunt fuiſſe, ubi nunc Salinæ, prope Ianum.

De templis deorum incertam ſedem in Capitolio nunc habentibus. Cap. V.

m Emorant Romanos lapidem informem, átq; rudem coluiſſe Terminum appellantes; cuius templum à Tatio rege dedicatum fuiſſe Var. eſt teſtis. Plut. uero à Numa códitum, tradit. unde conſtat antiquiſſimum eſſe: propterea libuit primo loco inter ea, quæ nunc certum non habent, collocare. Ratio autem cur Terminus in Capitolio coleretur, huiuſmodi traditur. Cum Tarquinius Superbus uellet Iouis templum ædificare, cœpit augurijs captare, qui mons huic templo eſſet aptiſſimus, & cum in omnibus Tarpeius eſſet inuentus, in quo erant multa diuerſorum numinum ſacella; actum eſt, ut exinde ad alia templa numina euocarentur ſacrificijs, quo poſſet libere, & ſine periculo templum Iouis ædificare; cúmq; omnes dij libenter migraſſent, Terminus ſolus, hoc eſt limitum deus, abſcedere noluit, ſed illic remanſit: tunc de hoc ipſo ſacrificatum eſt, & deprehenſũ, ꝙ Terminus cum Ioue remanens, æternum urbi imperium cum religione ſignificaret. propterea in Capitolio prima pars tecti patet, quæ lapidem ipſum Terminum ſpectat, Nam Termino non niſi ſub dio ſacrificabatur, &, ut ait Lactantius, publice, quaſi cuſtodi

finium deo . Auguſtinus uero ſcribit unà cum Termino Martem quoq; , & Iuuentatem regi deorum cædere noluiſſe , q; imperium Romanum nullos haberet terminos, nec ſenectam ſentiret . Mentis, & Veneris Erycinæ ſacras Aedes in monte Tarpeio ſedem obtinuiſſe narrat Liuius , his uerbis . Interea duumuiri creati ſunt. Q. Fabius Max. & Attilius Craſſus ædibus dedicandis . Menti Attilius , Fabius Veneri Erycinæ , utraq; in Capitolio eſt , canali uno diſcretæ. De templo autem Mentis Ouid. in faſt. ſic meminit .

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus
Vota metu belli perfide pœne tui .

Idē Liuius tradit. L. quintio, & Cn. Domitio Coſſ. Aedes duas Ioui dicatas eſſe, quarũ alterā. L. Furius purpurio Prætor Gallico bello uouerat, alterā cōſul dedicauit Q. Martius Ralla duũuir. Capitoliũ ēt Iunonis Reginæ Tēplũ habuit, à Cn. Flaminio bello aduerſus Ligures uotũ: de quo meminit idē auth. & Cic. ad Equites antequā iret in exilium. Templum Opis uouit Tatius rex. Var. Ops , inquit , terra , q; hic omne opus ad uiuendum , ideo dicitur Ops mater. q; terra mater . hæc enim terris Giganteis omneis peperit , & reſumit denuo , quæ dat, cibaria . Eandem quam Maiam , Terram, Faunā, & Bonam uolunt eſſe. De opis autem templo Cic. Ph. prima mentionem ſic facit . Pecunia utinam ad ædem Opis maneret , & ſecunda . Sed etiam regnas, qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti. Hanc Sp. Poſthũio Albino & . Q. Martio Philippo Coſ. tactā de

celo commemorat Liuius. Templum Martis Vltoris ab Auguſto ĩ colle Saturnio excitatũ eſſe, quidã tradidere; Fidei uero in eodẽ Cic. de nat. deorum, in hæc uerba. Tum autem res ipſa in qua uis ineſt maior aliqua, ſic appellatur, ut ea ipſa uis nominetur deus, ut Fides, ut Mens, quas in Capitolio dicatas uidemus; proxime à M. Aemilio Scauro; ante autem ab Attilio Calatino erat Fides conſecrata. Quid Opis? quid Salutis? quid Cõcordiæ? Libertatis? Victoriæ? quarum rerum quia uis eſt tãta, ut ſine deo regi non poſſet, ipſa res deorum nomen obtinuit. Fortunæ Primigeniæ, & Obſequentis Templum ibidem condidit Ser. Tullius. Capta uero urbe à Gallis cum Romani ex mulierum capillis tormenta feciſſent, Aedem Veneri Caluæ in honorem matronarũ in eodem colle Capitolino conſtituerunt. Alteram habuit Aedem Venus inibi de qua meminit Suet. in Caligula. Iouis autem ſponſoris Aedem poſuit Tarquinius Superbus, quam Sp. Poſthumius Coſ. nonis Iuniјs dedicauit. Iouis Piſtoris Aram in eodem Capitolio quidam ſtatuere: de qua Ouidius ſic meminit.

Nomine, quã precio, celebratior arce tonantis:
 Diſcant piſtoris quid ſibi uellit ara Iouis.

De Statuis deorum, quæ in Capitolio fuere, uel ſunt. Cap. VI.

f Vere priſcis temporibus marmoreæ, argenteæ, aureæque ſtatuæ innumerabiles in Ca-

pitolio: non ſolum uiris præſtantiſſimis, qui de re pu. bene meriti eſſent, erectæ: uerum etiam dijs immortalibus uarijs ex cauſis conſecratæ, ex quibus uaria etiam ſortitæ ſunt cognomina. Florus enim ſcribit, quo tempore Pyrrhus in Siciliam traiecit, Iouis Statuam i Capitolio fulmine deiectam. Plinius uero uictis Samnitibus eiuſdem dei Statuam à Sp. Coruilio factã, ĩbiq; erectam, cuius amplitudo cernebatur à Ioue Latiario cũ Statua ſua ãte pedes dicti Iouis poſita. Idẽ Iouis Tonantis Statuam in eodem Capitolio poſuit: Liuius autem Iouis Imperatoris Signũ, à T. Quintio Præneſte deuectum, inter cellam ipſius Iouis, & Mineruæ dicatum. Cic. ſeptima actione in Ver. Iouem, inquit, imperatorem quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitramini: hinc colligere poteſtis, ſi recordari uolueritis quanta religione fuerit eadem ſpecie, atq; forma ſignum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio poſuerat Flaminius. Victoriæ Statuam in templo Iouis Opt. Max. ſtatuit. Plut. Idem uero Cic. tertio off. iuxta id templũ, Fidei Simulacrum; cuius ſunt hæc uerba. Qui igitur ius iurandum uiolat, is fidem uiolat, quam in Capitolio uicinam Iouis Opt. Max. ut in catonis oratione eſt, maiores noſtri eſſe uoluerunt. licet de templo intellexiſſe uideatur. Nemeſis Simulacrum in eodem colle fuit. Eſt enim Nemeſis dea quæ ſuperbos ulciſcitur, cuius latinum nomen non inuenitur: Rhamnuſia etiam appellata à Rhamnunte uico attico, in quo colebatur: Adraſteæ etiam nomen accepit ab Adraſto, a quo primum tem-

plum eſt conſecuta, auth. Antimachus. Habuit Capitolium Herculis plures Statuas, quarum una dicata, & poſita fuit à P. Sulpitio Auerrione, & P. Sempronio Coſſ. Aliam, uictis Tarentinis, Fab. Max. Romã detulit, Liuius, & Plut. Boni Euentus, & Bonæ Fortunæ Simulacra Praxitelis opera in Capitolio collocat Plin. & Apollinem diadematum, eiuſdémq; Coloſſum triginta cubitorum, centum & quadraginta talentis factum, ex Apollonia ponti à Lucullo in urbem tranſlatum. In eodem monte Iani Simulacro dextera trecentorum, ſiniſtra ſexaginta quinq; numerum tenenti, ad demonſtrandam anni dimenſionem, quidam locum fecere: ſicuti Plinius Caſtoris, & Polucis in templo Iouis Tonantis, & Tremellius Iouis Opt. Max. Statuæ aureæ decem pedum à D. Claudio dicatæ. Sed cum in hoc deorum domicilio omnium deorum ſimulacra fuiſſe dicat Ser. ſuperfluum eſt pauca, ex infinitis, uelle recenſere. Videamus ergo quæ nunc ſitæ ſunt ſtatuæ. Pro ædibus igitur Conſeruatorum duo pari forma marmorea fluuiorum Simulacra ſeminuda uiſuntur, quæ, inquit Ful. quantum ex rerum argumento deprehendi poteſt, Nili, ac Tygris flu. numina ſunt; quorum alterum Sphinga Aegypti peculiare animal, cui cubito innititur, habet. Alterum uero Tygridem Armeniæ truculentam feram; in quorum ſiniſtris eſt cornucopiæ rerũ affluentiam ſignificans. Intra limen à dextris Signum æreum auro perfuſum nudi Herculis, & adhuc imberbis dextera clauam, ſiniſtra uero Heſperidum aurea

mala tenens, conſpicitur. Quod prope Scolam Græcam in ruinis aræ Maximæ, foroq; Boario repertum eſſe ſcimus. Viſuntur & marmorea ſigna parietibus icluſa. L. Veri Antonini de triumpho parthico: ſiue. M. Antonini de triumpho dacico, ſublata ex æde. S. Martinæ. In aula uero ſuperiori Statua ænea Satyri pulcherrima, & quædam alia deorum Simulacra ſunt ſita.

De Statuis hominum, Regum, & Imperatorum, que in Capitolio fuere. Cap. VII.

n On ſolum immortalium deorum ſimulacris uerum etiam, ut diximus, præclariſſimorum hominum, regum, átq; imperatorũ Statuis Capitolium illuſtratum eſſe quamplurimi memoriæ prodidere. In eo enim Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumq; deuicit, Statuam, non ſolum cũ chlamide, ſed etiam cum crepúndijs, erectam fuiſſe, pro Rabirio refert Cic. Syllæ uero pedeſtrem in Philip. Si quis eſt, inquit, ſenſus in morte ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris magis, quam inaurata equeſtris: qualis L. Syllæ prima ſtatua eſt. Qui ad Atticum etiam commemorat Scipionem proauum Metelli ad Opis loco excelſo cenſoriam habuiſſe. Præterea Senatus Aemilij Lepidi pueri Statuam bullatam, & prætextatam, ꝙ hoſtem in acie interemiſſet, ciuẽq; ſeruaſſet, in eodem erigi, iuſſit. Quo munere dignus habitus eſt etiam Metellus, ꝙ ex æde Veſtæ palladium ab incendio libera-

uiſſet. Cornelia Gracchorum mater non caruit hac gloria, ſicut & Trebius, qui in ædilitate ſua frumentum Po. Ro. aſſibus præſtitit, Plin. auth. Plut. uero tradit Fabium Max. ſuam ipſius equeſtrem ex ære iuxta Herculem ſtatuiſſe, priſcóſque Romanos Bruti illius, qui Tarquinios expulit, Statuam poſuiſſe, mediam inter regum Statuas, cum hoc indice. VTINAM BRVTE VIVERES. Domitianum autem non niſi aureas, & argenteas, certiq; ponderis ſibi poni permiſiſſe, ſcribit Suet. & Eutropius. Quidam non contenti ſolis ſtatuis, tabulis etiam famam, & gloriam poſteris relinquere conati ſunt: quemadmodum uictoriæ ſuæ Aſiaticæ Aſiaticus ille, de quo ſuperius facta eſt mentio. Bocchus etiam, ut Po. Ro. deliniret, ſimul & Syllæ gratiam aucupatus, triumphales Imagines collocauit; inter quas inerat aureus Iugurtha ab eo Syllæ traditus. Nicomacus Proſerpinæ raptum pinxit in Tabula ſita in templo Iouis Opt. Max. Extat adhuc ingẽs æneum Caput, quod, ut teſtatur Lampridius, demptum coloſſo Neronis ſuæ impoſuit Statuæ Commodus imp. cuius Coloſſus ex marmore fractus cernitur in ædibus Cõſeruatorum. Innumerabiles autem fuere ſtatuæ in Capitolio, quarum maiorem partem ex prouincijs deuictis Romanos in urbem trãſtuliſſe. Cic. de nat. deorum docet his uerbis. Etenim fana multa ſpoliata, & ſimulacra deorum de locis ſanctiſſimis ablata uidemus à noſtris. In frontiſpicio autem prædictarũ ædium æneũ illud Lupæ Simulacrum, ex cuius uberibus pendere ur

bis conditores ait Vir. reſtitutum nunc uidemus. De quo in Catilinam Cic. ſic meminit. Tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit Romulus, quem inauratū in Capitolio paruum, & lactentem uberibus inhiantem fuiſſe meminiſtis. Et primo de diuinatione bis Ennij carminibus.

Hic ſylueſtris erat romani nominis altrix
Martia, quæ paruos mauortis ſemine natos
Huberibus grauidis, uitali rore rigabat.
Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atq; auulſa pedum ueſtigia liquit.

Viſuntur in ſuperioribus locis domus eorundem duo Simulacra, ænea, iuuenili forma, alterum ſtans ſerui habitu, alterum nudum pueri ſedentis, paſtori haud abſimilis, curuato corpore è planta ſuppurati pedis ſpinam acu euellenti.

De Cliuo Capitolino, Tarpeia rupe, & ſaxo Carmētali. Cap. VIII.

Cliuus Capitolinus, per quem publicus in arcem erat aſcenſus, ubi nam fuerit, permagna eſt inter antiquitatis diligentiores dubitatio. Blon. enim ad eam arcis partem fuiſſe, quæ uerſa in Auentinum, nunc eccleſiam. S. Georgij in Velabro eregione reſpicit, uerbis Liuij his nititur comprobare. Quum commiſſum prælium eſſet, Coſſ. transfugas Numidarum, qui tum in Auentino ad mille, & trecē

tos erant media urbe tranſire Eſquilias iuſſerunt, nul-
los aptiores inter conualles, tectáq; hortorum, & ſepul
cra, uacuas undiq; uias ad pugnandum futuros rati:
quos quum ex arce, Capitolióq; cliuo publico in equis
decurrentes quidam uidiſſent, captum Auentinum con
clamarunt. Et certe Suet. in Cæſaris uita hunc ipſum
innuit locum. Gallici, inquit, triumphi die Velabrum
præteruehens penè curru excuſſus eſt axe diſtracto,
aſcenditq; Capitolium ad limina quadraginta helephan
tis dextra, & ſiniſtra lychnos geſtantibus, quemad-
modum & Ouidius his carminibus.

Inde, uelut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit,
Arduus in ualles, & fora cliuus erat.

Et quanquam omnia hæc uerisſimilem Blon. rationem
faciunt, non tamen certum locum oſtendunt; quia, cum
cliuus emineret, facile potuerunt Numidæ ex altiori lo
co decurrentes ex uarijs Capitolij partibus ſpectari
Ser. autem, ut uiſum eſt, ſcribit Saturni templum fuiſſe
ante Cliuum Capitolij, iuxta Concordiæ templum,
Quod ſi intelligimus de templo Saturni Capitolino, nō ut
deo quomodo ſtet iuxta Concordiæ, quod ualde diſta-
bat. Erat enim prope Seueri arcum. Verum cum in ur-
be Concordiæ multæ fuerint ſacræ ædes, neceſſe eſt
Ser. aliam ſignificare: aut certe dicere cliuum Capito-
linum fuiſſe, ab eodem Seueri arcu ad Senatoris ſtabu
la, ubi fundamenta antiqua non iugiter recta, ſed intro
flexa adhuc cernuntur, quæ portæ locum uacuum relin
quunt, ſic enim procedit, quod dicit Ser. Ibi quidē fuit

Saturni templum, & intra ipſum, & Concordiæ Cliuus collocaretur. Et mehercle Cic. *actione ſexta in Ver. prope* Fo. Ro. *fuiſſe, his admonet uerbis.* Tamen *cum de foro in* Capitolium *currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent.* Arcus *etiam Seueri ad radices* Capitolij *in capite fori excitatus, ſub quem triumphantes tranſeuntes* Capitolium *aſcendebant, facit ut* Blondi *opinionem affirmare dubitem, niſi uelimus diuerſis temporibus utroq; in loco fuiſſe, quod caret ratione,* Plures *tamen aditus habuiſſe* Cor. Tac. *uerba ſuperius adducta, ſatis oſtendunt. Sed de cliuo* Capitolino *quiſq;, quam probat, eam ſequatur opinionem.* Hunc *autem ſilice ſtratum eſſe* Liuius *primo decadis quintæ ſic docet.* M. Aemilio *Coſ.* Cenſores *cliuũ* Capitolinũ *ſilice ſternendum curauerunt, &* Porticum *ab æde* Saturni *in* Capitolium *ad* Senaculum*, ac ſuper id* Curiam *ſtrauerunt.* Hæc *autem porticus uidetur una ex illis de quibus idem* Cor. *Sic loquitur.* Erigunt *aciem per aduerſum collem uſq; ad primas* Capitolinæ *arcis fores.* Erant *antiquitus porticus à latere cliui dexteræ ſubeuntibus.* In *eodem cliuo* Domum Milonem *habuiſſe ſcutis refertam commemorat* Cic. *dubitatur autem utrum hereditariam, an conductam, quia ſuperius dicit. nullum angiportum eſſe, in quo* Miloni *non eſſet conducta domus.* Blon. *in* Roma *triumphanti ſcribit floralia ad cliuum* Capitolinum *menſe* Maio *celebrari ſolita eſſet: ubi prope proſtitutæ mulieres paucis ante annis tabernas, & caſas habebant,* Sed *uellem huius rei authorem addidiſſet.*

didiſſet. Rupes Tarpeia, ex qua ſontes, & damnati præcipitabantur, foro Romano ſuperſtetiſſe Diony. ſignificare uidetur, his uerbis. Duci eum iuſſit in ſuperſtantem foro collem. eſt enim locus is rupes uaſta, unde eis mos eſt deijcere aduerſarios. meminit & Plin. Metellus, inquit, Capitolio ad tarpeium raptus ut præcipitaretur. Ful. uerò putat Tarpeiam rupem fuiſſe, ubi nunc facinoroſi puniuntur, quod & nobis magis placet, nec uerba Diony. huic ſententiæ repugnãt, quia de toto colle loquũtur. Saxum Carmentæ, de quo mentio ẽ apd̃ Liuiũ ab ur. co. Tyberim deſpicit, eregione pontis Senatorũ. Porta Stercoraria in cliuo Capitolino collocatur à Sex. Pomp. ubi ſordes ex templo Veſtæ ſublatæ condebantur, in Tyberim mox transferendæ.

De Tabulis, & Columnis æneis, argenteóq; Anſere. Cap. IX.

Tabulas in quibus leges: & publica acta continebãtur in Capitolio fixas, ac ſeruatas eſſe, plures teſtantur. Cic. pro Sex. Inſpectantibus uobis toto Capitolio tabulæ figebantur. Et mox: ſed unum egregium de rege Deiotaro Po. Ro. amiciſſimo decretum in Capitolium fixum. & Philip. tertia. Falſas leges. C. Cæſaris nomine, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit. Polibius tertio ſcribit fœdera, quæ inter Romanos, & Carthaginenſes icta fuerant, perſcripta in Tabulis æneis in tẽ

plo Iouis Capitolini diligentiſſime ab ædilibus conſeruata: Veſpaſianumq; ærearum tabularum tria millia, quæ cum Capitolio conflagrauerant inueſtigatis exemplaribus reſtituendi curam ſuſcepiſſe, in quibus tabulis publica monimenta continerentur; quarum una cernitur adhuc in Lateranenſi eccleſia. Clodius etiam tabulas, in quibus res in tribunatu ſuo geſtæ continebantur, hic affixit; quas Cic. ab exilio reuerſus ui deleuit, author Plut. Idem Cic. in Cat. commemorat æra legum in Capitolio tacta de cœlo, & liquefacta. Idem propemodum de diu. his Ennij carminibus.

Nam pater altitonans ſtellantis nixus olympo
Ipſe ſuos quondam tumulos, ac templa petiuit,
Et Capitolinis iniecit ſedibus ignes.
Tum ſpecies ex ære uetus, generatáq; natæ
Concidit, lapſæq; uetuſto numine leges.

Erant & leges à Romulo inſtitutæ, quarum argumentum tale eſt.

Ne quid in augurato faciunto.
Patres ſacra, magiſtratúſq; ſoli perागunto, ineuntóq;.
Plebei agros colunto.
Sacrorum omnium poteſtas ſub regibus eſto.
Sacra patres cuſtodiunto.
Populus magiſtratus creanto.
Leges diſcunto.
Bella decernunto.
Deorum fabulas ne credunto.
Deos peregrinos, præter Faunum, ne colunto.

Nocturnas in templo uigilias ne habento.
Parricidas omnes capite puniunto.
Ne quis præſentibus fœminis obſcœna uerba facito.
Quiſquis demiſſam ad talos togam in urbe habeto.
Monſtroſos partus quisquis ſine fraude Cædunto.
Ne quis, niſi per portas, urbem ingreditor, néue egreditor.
Mœnia ſacroſancta ſunto.
Mulier uiro legitime coniuncta fortunarum, & ſacrorum ſocia illi eſto, ut domusq; ille dominus, ita hæc domina.
Filia, ut patri, ita defuncto uiro heres eſto.
Adulterij conuictam uir, & cognati (ut uolent) necãto
Si uinum biberit domi, ut adulteram puniunto.
Parentum liberos omne ius eſto, relegandi, uendendi, & occidendi.

Erant autem apud Romanos curatores eorũ locorũ, in quibus tabulæ publicæ ſeruabãtur, ut index hic oſtendit.

C. CALPETANVS SATIVS.
SEX. METORIVS. M. PERPENNA LVRCO
T. SARTIVS DECIATVS CVRATORES
TABVLARIORVM PVBLICORVM
FAC. CVR.

Auguſtus uictor totius Aegypti, quam Cæſar pro parte ſuperauit, multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea, quibus conflatis quatuor effecit Columnas, quæ poſtea à Domitiano in Capitolio ſunt poſitæ, quas hodiéq;, inquit. Ser. conſpicimus. Nunc uero in Lateranen

ſi eccleſia ſunt ſitæ : de his intellexit Vir. cum dixit. Surgentes ære columnæ. Legimus autem Syllam ex Iouis templo Athenis columnas ædibus Capitolinis uexiſſe. Cum olim Anſeris clangore arx eſſet ſeruata in perpetuam rei memoriam Romani eius argenteum Simulacrum in eadem ſtatuere arce, de quo Lucretius ſic.
Romulidarum arcis ſeruator candidus anſer. Et Propertius
Anſeris & tutum uoce fuiſſe Iouem.
Ob hoc, inquit Plinius, inſtitutum eſt, ut cibaria anſerum cenſores in primis locent.

De quibuſdam Epithaphijs, & Titulis in Capitolio exiſtentibus. Cap. X.

OSSA

NERONIS CAESARIS GERMANICI CAESARIS F. DIVI AVGV. PRON. FLAMIN. AVGVSTALIS QVESTORIS.

OSSA

AGRIPPINE. M. AGRIPPAE DIVI AVG. NEPTIS VXORIS GERMANICI CAESARIS MATRIS. C. CAESARIS AVG. GERMANICI PRINCIPIS.

OSSA

TI. CAESARIS DIVI AVG. F. AVGV. PONT. MAXIMI TRIB. POT. XXXIX. IMP. VIII. COS. V.

Vias autem urbis magna ex parte diſturbatas Veſpa-

ſianus reſtituit, ut in marmore in porticu ædium Conſeruatorum poſito oſtendit talis index.

IMP.CAESARI
VESPASIANO AVG.
PON.TMAX.TR.POT.III.
IMP.IIX.PP.COS.III.DES.IIII.
S C
QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR.TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Sunt enim fornices in publici ſalis receptaculo, huiuſmodi inſcriptione uetuſtate penè conſumpta, notati.

Q.LVTATIVS.Q.F.Q.CATVLVS.COS.
SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM.S.S.FACIVNDVM CVRAVIT.

In æde D. Mariæ de Araceli eſt ara, quatuor pulcherrimis exornata columnis, ubi legitur titulus huiusmodi

ACVBICVLO AVGVSTORVM.

De quibuſdam ædificijs, aliiſq; rebus in genere. C.XI

C Vriam Calabram in Capitolio Romulus culmis texerat, ad quã calebrebatur, i. uocabatur Senatus, & populus à rege Sacrificulo, ut ludorum, & ſacrificiorum pernoſceret dies. Prope hanc ipſius Romuli Caſam ponit M. Var. Metelli autẽ,

& Conſtantini Porticum habuit Capitolinus mons; & Bibliothecam Maiorum pulcherrimis, marmoreiſq; columnis exornatam. Atriúmq; publicum, quod tactum de celo memorat Liuius. Ser. ait locum ſacrum fuiſſe in Capitolio ex quo ſumebatur uerbena, qua coronabantur Feciales, & Paterpatratus fœdera facturi, uel bella indicturi: & lapidem Silicem, quem tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba dicentes. Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalua urbe, arcéq; bonis eijciat, ut ego hunc lapidem. Fauiſſe, inquit Gellius, loca in Capitolio cellis, ciſterníſq; ſimilia, ubi reponebantur ea, quæ in templo uetuſtate erant facta inutilia. Seiuges in Capitolio aurati à Cn. Cornelio poſiti ſunt. M. Valerio Meſſala, & Liuio Salinatore Coſſ. eodémq; tempore duodecim clypea aurata ab ædilibus. P. Claudio, & . P. Sulpitio Galba ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam condẽnauerãt, author eſt Liuius, qui quinto belli pu. Clypeum Martis cum imagine Aſdrubalis ſtatuit in eodem colle, & ſecundo decadis quintæ columnã Roſtratam, ſic. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli nocturna tempeſtate columna roſtrata in capitolio bello pu. tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. At tertio eiuſdem decadis teſtatur. S. C. in Capitolio ſolitũ haberi. Eo, inquit, facto auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, habijt. In templo Iouis Capitolini fuit Pallium breue, purpureum, laneſtrum ad quod cũ matronæ, atq; Aurelianus Imp. iungeret purpureas ſu

as ueſtes cineris ſpecie decolcratæ uidebantur, diuini comparatione fulgoris. hoc munus rex Perſarum ab Indis interioribus ſumptũ Aureliano dediſſe perhibetur. Cn. & Q. Ogainio ædilibus curulibus Limina Capitolij ænea ſunt fabrefacta. Tegulas autem æreas. Q. Catulus inaurauit, author Plin. hinc Virg. Capitolia aurea dixit, quanquam & propter ſtatuas aureas, aliaꝗ pretioſa ornamenta aurea dixiſſe exiſtimauerim. Numam antequam imperium adiret augurium in Capitolio captauiſſe ſcribit Plut. Solinus autem T. Tatium in arce, ubi fuit templum Iunonis Monetæ, habitauiſſe. quo in loco prius ſteterat Domus Manlij; de qua Cic. pro domo ſua ita meminit. M. Manlius cũ ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria, regnum appetiſſe eſt iudicatus; ergo eius domum euerſam duobus locis conueſtitam uidetis. Libri Sibyllini in templo Iouis Capitolini ſub terra, in arca lapidea ab hominibus decem cuſtodiebantur, auth. Diony. Cæſar primo conſulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris repoſuit. Suet.

De Laudibus Capitolij. Cap. XI.

s I quis Capitolij pulchritudinem, diuitias, & ornamenta oratione celebrare, próꝗ illorum admirabili, & penè incredibili amplitudine uerbis illuſtrare conetur, nullam profectò inue-

niet tantam dicendi elegantiam, aut copiam, quin uerborum exilitate deprimat, quæ ſe ſe extollere poſſe cófidebat, cui Cic. nullum inueniens epitheton magis conueniens. Deorum, & Iouis terreſtre domicilium appellauit. Quare in huius laudem ero contentus referre ea tantum, quæ memoriæ traduntur à Marcellino, qui loquens de Conſtante Conſtantini filio tunc primum Romam ueniente, ſic ſequitur. Deinde intra ſeptem montium culmina per accliuitates, planiciémq; poſita urbis membra colluſtrans, & ſuburbana quidquid erat primum eminere inter alia cuncta ſpectabat, Iouis tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellunt. Et infra deſcribens Aegypti mirabilia ſic habet. His accedunt altis ſuffulta faſtigijs templa, inter quæ eminet Serapeũ: quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnaribus ampliſſimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitoliũ quo ſe uenerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat. Eandem imitatus ſententiam Caſſiodorus. Traiani, inquit, Forum uel ſub aſſiduitate uidere miraculum eſt, Capitolia celſa conſcendere, hoc eſt humana ingenia ſuperata uidere. Nunc uero penè nudus eſt relictus.

De Concordiæ, & Iouis Statoris Templo, & quid ſit Curia. Cap. XII.

In ſitus urbis deſcriptione ſecundo loco uallem inter Capitolium, Palatinumq́ montem iacentem poſuimus, eámq́, ſecundum longitudinem, non ultra Palatini latus terminauimus: cuius ædificia, & loca par eſt tandem ut in antiquam ſpeciem, & ſplendorem, quoad fieri poterit, reſtituamus. Et quia nihil eſt quod magis res augeat, & conſeruet quam Concordia, ab ipſa rite principium facturi uidemur. Concordiæ igitur Templum uouit Camillus, ſi plebem patribus reconciliaſſet; quod in foro, ut tradit Plut. ut autem Var. inter Capitolium, & forum deinde extruxit. hunc autem ſecutus Sex. Pomp. Senatula, inquit, Romæ tria, unum ubi nunc eſt ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum. Val. autem Max. ait Sempronium Aſelionem pro æde Concordiæ ſacrificium facientem ab ipſis altaribus fugere extra forum creditores coegiſſe. Sed cum non unum fuerit Concordiæ templum, uidendum ne Plut. de eo intelligat, quod erat ſupra Comitium, ad forum uſq́ productum. Huius autem porticus extant adhuc ad radices Capitolij octo ingentes columnæ cum inſcriptione hac.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS. INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT.

Quo autem tempore reſtitutum ſit à Senatu incertum eſt. Extat tamen in Lateranenſi baſilica de reſtitutione memoria huiuſmodi.

D.N. CONSTANTINO PIO FELICI AC TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO

OB AMPLIFICATAM TOTO ORBE REM PVBLICAM FACTIS CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
AEDEM CONCORDIAE VETVSTATE COLLAPSAM IN MELIOREM FACIEM OPERE ET CVLTV SPLENDIDIORE RESTITVERVNT.

Hinc autem centum gradibus ad Monetæ Iunonis templum aſcendebatur. Cic. ph. ſeptima. Occulta enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq́ de. M. Antonio, qui frequentiſſimi in gradibus Concordiæ ſteterunt. Ouid.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta moneta gradus.
Furius antiquum populi ſuperator hetruſci
Vouerat, & uoti ſoluerat ille fidem.
Cauſa, q̃ à patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſa ſuas Roma timebat opes.

In Concordiæ Senatus frequenter habebatur, & conciones. Idem Cic. in ph. pro Sextio, & domo ſua. Lãpridius cum Senatus, inquit, frequens in curiam, hoc eſt in ædem Concordiæ templum auguratum conueniſſet. In eodem templo fuit Statua Apollinis, Iunonis, & Latonæ Apollinem & Dianam infantes ſuſtinentis: Aeſculapiiq́, & Nygiæ à Hycerato fabrefacta. Sthenis autem Cererem, Iouem, & Mineruam, flentéſq́ matronas, & adorantes, ſacrificantéſq́ fecit, quæ erant in æde eiuſdem Concordiæ. Martem uero,

& Mercurium Piſicrates. Zeuſis manu in Concordiæ delubro erat Marſias religatus. Erat & Liber pater, Caſſandráq; à Theodoro picta. In pronao templi fuit Victoria, quæ. M. Marcello Claudio, &. M. Valerio Coſſ. icta eſt fulmine. Habuit Concordiæ templum Cellam, de qua Cic. ph. tertia ſic meminit. Armatos in Cella Concordiæ cum Senatum haberet incluſerit: & quinta. in Cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios, è templo carcerem fieri. Concordia dicta, inquit Var. à corde congruente. Eregione autem huius, ad radices tamen Palatini montis, Templum Iouis Statoris, à Romulo uotum, fuiſſe, teſtis eſt Liuius: apud quem ita loquitur Romulus. Iuppiter tuis auibus iuſſus hic, in Palatio, prima urbi fundamenta ieci, arcem iam ſcelere emptam Sabini habent, inde huc armati ſuperata ualle media tendunt. at tu pater deũ, hominumq; hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorem Romanis, fugámq; fœdam ſiſte. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam urbem eſſe, uoueo. & Cic. Priuſq̃ enim iret in exilium his Iouem precatus eſt uerbis. Téq; Iuppiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria eſt collocatum oro, átq; obſecro, ferte opem pariter reip. cunctæq; ciuitati, meiſq; fortunis. Ouid. etiam in faſt. in radice Palatini ſic collocat.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim,
Ante Palatini condidit ora iugi.

Quo in loco nunc ſunt ſpondæ murorum altiſſimæ ad boream pertinentes. In hoc conciones haberi, Senatúſq; ſolebat. Idem in Cat. pro lege agraria, & alibi ſæpe. Nam. S. C. iure fieri non poterat, niſi in loco per augures conſtituto, quod templum appellaretur. non enim omnes ædes ſacra templa erant. Curia in qua habebatur Senatus templum erat, auth. Gellius, & Var. Vnde inter Aedes ſacras, & templa illud intereſt. quod in his. S. C. poterat haberi, in illis uero nequaquã. Ego tamen cauſa euitandi crebras eiuſdem uerbi repetitiones, & quo per nomen templi facilius inueniatur, quod quiſq; cupit, hanc differentiam non plane ſeruaui. Hoc autem templum incendio Neronis exuſtum fuiſſe docet Cor. Tac. Liuius uero uotum bis, bello uidelicet Samnitico, & in pugna ad Luceriam. Miror autem quid eſt cur quidam Iouis Statoris templum ad radices Capitolij poſuerint, ad eam inquam partem, quæ in planam urbem uergit, ubi nunc eſt ædes diui Andreæ in Statera, decepti ſolo cognomento, qui ſi Ciceronis & Oui. uerba obſeruaſſent, & Romuli dicentis apud Liuium in Palatio, non tam fœde in hunc lapſi eſſent errorem.

De Templo Veſtæ, & Romuli, ac de Luco eiuſdem Veſtæ. Cap. XIII.

TEmplum autem Veſtæ inter Capitolinũ, & Palatinũ montem, ubi diuæ Mariæ Gratia-

rum ædes nũc eſt ſita collocari à Diony. uidetur. quod autem non fuerit ſub Palatio, ut putat Ful. probant, quæ ſequuntur, Plut. uerba. Reſtitere Romani quo nũc loco Iouis Statoris ſitum eſt templum, ita confertiſſimo agmine Sabinos adorti fundunt, fugántq́, & uſq́ ad locum, Regiam nunc dictum; ac templum Veſtæ palantes agunt. Nam ſi Romani reſiſtere ad radices Palatij, quomodo ſequitur fundunt, fugántq́ Sabinos ad templum Veſtæ, quod, ſecundum Ful. fuiſſet, ubi reſtitere Romani, non autem quo fugati ſunt Sabini, contra opinionem Plut. Diony. & Liuij, qui de hoc templo ita meminit. M. Cœditius de plebe nunciauit tribunis ſe in Noua uia, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, & reliqua. Erat enim prope forum Romanũ. Hinc Apianus ait. Aſelium prætorem forte ſacra Caſtori, & Polluci in foro facientem cum quidam lapide fialam excuſiſſet ad templum Veſtæ cucurriſſe. Cor. Tac. de Piſone loquens ex foro, inquit, fugit in ædem Veſtæ. Condita autem fuit à Romulo, ut infra demonſtrabimus ex uerbis Diony. qui etiam memoriæ prodidit, Caſtora, & Pollucẽ in pugna aduerſus Thuſculanos duce Poſthumio dictatore uiſos pugnantes pro Romanis, eodémq́ tempore in foro equos abluiſſe ad ſcaturiginem manantem iuxta templum Veſtæ. Fuit eiuſdem deæ Lucus, qui à Palatij radice in Nouam uiam deuexus erat, ex quo, ante urbem captam exaudita uox eſt, ut muri, & portæ reficerentur: futurum eſſe, ni ſi prouiſum eſſet, ut Roma caperetur. auth. Cic. de

diu. Atrium, ſiue Regia Numæ prope Veſtæ ſacellum Plut. fuiſſe exiſtimat, non autem, ut Ser. ædes Veſtæ Atrium Numæ. Videamus autem obiter, quid ſibi uelit Vir. cum inquit.

Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt.

Per fidem enim Fidei templum intelligit, antiquiſſimum, utpote ab Aenea, uel (ut alij uolunt) a Numa in Palatio extructum, quo cogebatur Senatus cum de rebus ad ſtatum reip. ſicut in Atrium Veſtæ cum Pont. max. cũ de rebus ad religionẽ pertinentibus eſſet deliberaturus. Apianus. his ita ſe habentibus Senatus in Fidei templum contulit. per Remum autem & Quirinum Fo. Ro. in quo erant ſimulacra conditorum urbis lambẽtium ubera lupæ. Liuius ædiles ad ficum ruminalem (erat enim in Comitio) ſimulacra infantium conditorũ urbis ſub uberibus lupæ poſuerunt. Et cum in foro cauſæ agerentur, ut idem author de Virginia loquens oſtẽdit, ſic interpretamur. Romanos leges, & ciuiles, & pontificias ad religionem pertinentes uniuerſo orbi daturos, omniumq; terrarum imperium, quemadmodum Iuppiter pollicebatur, habituros. Templum Romuli ſteterat ad radices Palatini, in medio eius lateris, quod Capitolium reſpicit, ubi nunc eſt ædes diuo Theodoro dicata, de quo uidetur intellexiſſe Diony. cum de lupercali loquitur in hunc modum. Oſtenditur ſecundum uiã, qua itur ad Circum, templúmq; ei proximum, in quo eſt lupa præbens pueris duobus ubera, antiquæ operæ

ſimulacra ærea.

De Lupercali. & ficu Ruminali. Cap. XIIII.

LVpercal autem fuit quædam ſpelunca ſub monte Palatino, in qua de capro luebatur. i. ſacrificabatur: unde & Lupercal dictum putant. Alij uero dicunt ꝙ illic lupa Romulum, & Remum nutrierit. Alij, quod eſt ueriſimilius, lucum hunc eſſe ſacratum Pani deo Arcadiæ, cui etiam mons Lycæus in Arcadia eſt conſecratus, dictus ꝙ λυκουσ *ideſt lupos non ſinat in oues ſeuire. Ideo Euander ſacrauit locum, Lupercálq; nominauit. de quo Diony. ſic ſcriptum reliquit. Arcades in colle ipſo firmati cum ædificia alia more patrio exornaſſent, templa quoq; conſtruxerunt, átq; primum quidem Pani lycæo admonente eos Carmenta. eſt enim apud Arcades Pan uetuſtiſſimus, plurimum in honore habitus. Nunc tamen, circũ ſepto ædificijs templo, priſcam loci naturam comprehendere nequit coniectura. Erat enim antiquitus, ut dicitur, antrum magnum ſub colle arbuſto contectum, & fontes ſub petris profundi, adherénſq; rupibus ſaltus & quidem opacus, ubi Ara deo conſtructa ſacrificia patria perficiebant. Idem tradit apud lupercal Romulum, & Remum expoſitos fuiſſe, quem in locum lupa uadens ſe ſe condiderat. Aliorum autem fama eſt, Lupercalium morem à Romulo, & Remo originem traxiſſe, tunc cum lætitia exultantes, quod ijs auus*

Numitor eo loco, ubi educati erant, urbem condere ꝑ miſerat. Facto enim ſacrificio, cæsíſq; capris epularū hilaritate, ac uino largiore prouecti cuncti ouinis pellibus immolatarum hoſtiarum iocantes, geſtierunt. Verum ut de nominis etymologia, & origine, ita de loco uaria eſt opinio. Pom. Letus ita ſcribit. Sub Capitolio Tyberis inferebat ſinum, qui pertingebat radices Palatij, ubi nunc eſt ædis. S. Theodori, ubi expoſitus Romulus, & Remus in alueolo, ibiq; fuit ficus Ruminalis: ſupra in Capitolio e regione iſtorum locorum Lupercal, hoc eſt manſio lupæ. erat autem lupercal prope tres columnas. Vt autem (ſecundum aliquos) accipimus, quæ de ficu Ruminali eius eſt ſententia, ita, quæ de Lupercali, prorſus reijcimus; de utroq; uero quæ eſt Seruij, qui in circo Maximo ponit Lupercal, eius ſunt hæc uerba. Rumon Tyberis dictus eſt, unde ficus Ruminalis, ad quam eiecti ſunt Romulus, & Remus, quæ fuit ubi nunc eſt Lupercal in circo, hac enim labebatur Tyberis antequam Vertumnus factis ſacris auerteretur. Et ubi Virg. inducit Aeneā ex Tyberi muros Palanteos ſpectantem, inquit. Nec ſitum præſentem conſyderare debemus. tunc enim nullis obſtātibus ædificijs per lupercal Tyberi fluente facile mons poterat uideri Palatinus. Quod autem Tyberis ſinum inferret ad radices Palatini bene procedit, uerum ꝙ per Circum laberetur caret ratione; quia Auentinus ad alteram fluminis ripam eſſet relictus, nec ſequeretur, quod refert Liuius; Herculē trabieciſſe Tyberim, &, dum

dum feſſus procubuiſſet, Cacum boues furatum eos in ſpeluncam traxiſſe; fuerat enim neceſſe per Tyberim quod eſt dictu abſurdum, niſi dicamus per Circum la pſum ante Herculis aduentum in Italiam. Præterea idẽ Ser. eodem in loco utrunque reſtituit, ſicut & P. Victor, cum Lupercal fuerit, ubi nunc eccleſia S. Theodori, quemadmodum ſuperiori capite, ubi de templo Romu li ſumus locuti, tetigit Diony. Ficus uero Ruminalis in Comitio e regione ædis diui Coſmæ, & Damiani, & ad latus Palatini circo oppoſitum Maximo, quod Cor. Tac. ſic probat. Eo anno quo certatum eſt inter barmũ duros, & Cattos Ruminalem arborem in Comitio, quæ ſupra octingentos, & quadraginta annos Remi, Romulique infantiam texerat, mortis ramalibus, & areſcente trunco diminutam prodigij loco habitum, donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Si autem uolumus, quod ait Liuius, pueros in proxima alluuie, ubi ficus Ruminalis, expoſitos, ſecundum Tacitum dicemus, Tyberĩ forum Romanum alluiſſe, ferentéſque pueros deſcendiſſe ex Palatio in Comitiũ ibique expoſuiſſe infantes. nulla enim eſt ratio alia, ut Liuij cum Taciti conueniant uerba. ueriſimilius eſt, ſecundum Diony. apud lupercal expoſitos eſſe, nutritos uero apud ficum Ruminalem, ut innuit idem Tacitus cum inquit, texit infantiã Romuli & Remi: aut fluitante ſcapha in Comitium delatos. Nam Var. ait infantes non expoſitos, ſed delatos ad ficum ruminalem, & L. Florus repertos ad arborẽ, quæ non fuiſſe (ut uult Ser.) ubi lupercal oſtendit etiam

Plut. his uerbis. Locum Cremonum uocant, ſed pridem Germano nomen fuerat, quod germanos fratres uocemus, nec porrò longius ficus Ruminalis. Non deſunt tamen qui Lupercal e regione Septizonij Seueri fuiſſe putent, quos ſecutus eſt Blon. in Roma triumphanti. at hoc ſtultum eſt credere. Quo modo enim Euander à Tyberi in urbem rediens potuit oſtendere gelidum, ut ait Vir. lupercal ab altero latere montis auerſo exiſtens, meridiémque ſiue ortum æſtiuum reſpiciens, cum ad boream pertineret? unde recte Poeta, gelidum appellauiſſe uidetur. Quis autem Lupercalia inſtituerit, ubi, & quo modo fierent, ſcribit Val. Max. Ser. & Plut. in Antonij uita. Ruminalem autem ficum ſunt qui uolunt à Romulo, quaſi romularem denominatam. Alij à lacte infantibus dato. nam pars gutturis ruma dicitur. Huius autem arboris etiam Auguſti tempore ueſtigia extitiſſe docet Ouid. his carminibus.

Arbor erat, remanent ueſtigia, quæque uocatur
Romula nunc ficus, rumina ficus erat.

De uia Noua, uico Iugario, & Thuſco. Cap. XV.

Viam Nouam fuiſſe e regione templi Iouis Statoris, pèrque uallem inter Capitolium, & Palatium productam, ſignificant hæc Liuij uerba. Ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in Nouam

uiam uerſus(habitabat enī rex ad Iouis Statoris ædē) populum Tanaquil alloquitur. Idem. Templum in Noua uia ſupra ædem Veſtæ Aio extructum. Quanquam Cic. de diuinatione non templum dicit, ſed Aram. De uia hac meminit & Ouidius. eius ſunt hæc carmina.

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illac,
Qua noua romano nunc uia iuncta foro eſt.

Crediderim hanc uiam antiquiſſimam, diuersámq; ab ea, quæ inſtaurata à Carucalla ſub thermis ipſius fuit. Vicus Iugarius qui, auth. P. Vic. & Thurarius dicebatur, per radices Capitolij à porta Carmentali ad forum Romanum aditum præbuit. Liuius, ab æde, inquit, Apollinis boues fœminæ duæ albæ porta Carmentali in urbem ductæ: poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur: tum ſeptem & uiginti uirgines longam indutæ ueſtem carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingenijs, nunc aborrens, & inconditum ſi referatur. Virginum ordinem ſequebantur decem uiri coronati laurea, præteſtatíq;. à porta Iugario uico in forum uenere. Blon. uero ait, nihil aliud habere quā quod idem author dicit ſaxum ingens à Capitolio in ipſum uicum procidiſſe; quę uerba certum locum non deſignant, ſicuti quæ nos allegauimus. Fuluius autē ponit uicum Iugrium inter a Romanum, Boariumq; forū, qđ falsū eē prædicta Liuij uerba oſtēdūt. In hoc uico fuit Domus. L. Amerimni equitis Ro. ut ex filij epitb. legitur. Iugarij autem nomen obtinuit, ꝙ ibi fue-

rat Ara Iunonis Iugæ, quam matrimonia iungere puta bant, auth. Sex. Pomp. quemadmodum autem uico Iugario per radices Capitolij à porta Carmentali in foro Romanum, ita uico Thuſco per radices Palatini montis ab eodem foro in Velabrum patebat acceſſus; ſicuti eiuſdem Liuij uerba, quæ ſequuntur, oſtendunt. In foro pompa conſtitit, per manus reſte data uirgines ſonum uocis plauſu pedum modulantes inceſſerunt, inde uico Thuſco, Velabróq; per Boarium forum in Cliuum Publicum, átq; in ædem Iunonis Reginæ perrectum. Patet ergo uirgines ingreſſas porta Carmentali, Iugario uico per radices Capitolij producto in forum: poſtea uico Thuſco, ad Palatij radices iacenti, per Velabrum, forúmq; Boarium in Auentinum, perueniſſe. Neſcio autem quo auth. Fuluius uelit id campi, quod eſt inter Capitolium, Palatinum montem, Auentinũ, & Tyberim, uicum Thuſcum appellatum; ſi ita eſſet ſatis fuerat Liuio dixiſſe. Inde uico Thuſco in cliuum publicum, atq; in ædem Iunonis Reginæ perrectum: ſed Velabrum à uico Thuſco diuidens, oſtendit ibi finem fuiſſe uici Thuſci, ubi uelabrum incipiebat, quod, cum foro Boario, in eo campo fuiſſe, demonſtrabitur. Ab eodem ãt Liuio huiuſce uici etymologia ẽ petenda. Narrat enim in bello aduerſus Aricinos cæſis Hetruſcis, partem exiguam ipſorum Romam profugiſſe, ibiq; benigne exceptos, diuiſóſq; in hoſpitia: deinde curatis uulneribus, alios domum profectos, multos autem Romæ hoſpitium, urbisq; charitatem tenuiſſe,

locumq́ ijs ad habitandum datum, quem deinde uicum Thuſcum uocauere. Diony. Dedit, inquit, eis Senatus regionem urbis, inter Palatium, & Capitoliũ quatuor fermè extenſam ſtadia, conuallem, quæ ad ætatẽ uſq́ meam uicus Thuſcus appellatur, per quem quidem tranſitus eſt à foro ad circum Maximum. Propertius his conſenſiſſe uidetur, his uerſibus.

At tu Roma meis tribuiſti præmia Thuſcis,
Vnde hodie Thuſcus nomina uicus habet.

Alij aliter referunt hiſtoriam. Videlicet uicum ipſum Thuſcum appellatum à Cœlio uibieno Thuſco, qui cũ ſua manu Romulo contra Latinum in auxilium uenerit, & poſt Cœlij obitum, ꝙ nimis munita loca tenerent, neq́ ſine ſuſpitione eſſent, deductos in planum, & ab eis uicum Thuſcum denominationem accepiſſe. In hoc uico lenones habitauiſſe oſtendit Plautus in Ciſtelá hinc Horatius. Ac Thuſci turba impia uici.

De Arcubus Romuli. Senatulo, & Ouidij Domo. Cap. XVI.

ARcus ueteres, quos Romulus lateritios poſuit, & florentes poſtea opibus Romani nunquam paſſi ſunt in marmoreos mutari, ne códitoris urbis ſuæ memoria deperiret Blon. ſcribit ætate ſua collapſos, ubi nunc ſunt eccleſiæ. S. Mariæ de gratia, & de inferno. eam, inquit, uiam ad portam Appiam expeditiſſimam uidemus. Alij uero uolunt de his

arcubus intellexiſſe Iuu. cum dicit.

Subſtitit ad ueteres arcus, madidámq; capenam.

Quod ſi accipimus, Blondi repugnabimus opinioni, niſi uelimus bis ſubſtitiſſe. Sed neſcio qua ratione uelint Romulum arcus poſuiſſe, cum ea tempeſtate non eſſet adhuc excitandi triumphales arcus conſuetudo. Senatulum, in quo ſenatores conſultandi cauſa conſiſtebant, fuit inter Capitolium, & Forum, ubi ædes Cõcordiæ, ut uiſum eſt ſupra. Ouidius autem Domum ſuã ſub Capitolio his carminibus poſuiſſe patet.

Hanc ego ſuſpiciens, & ab hac Capitolia cernens,
  Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari.

Quidam uolunt fuiſſe prope ædem diuæ Mariæ de conſolatione, Secunda autem parte ſitus urbis expedita, Palatinum montem aſcendamus.

LIBER TERTIVS

De uaria Palatij etymologia. Cap. primum.

QVanquam Palatinus mons multis iam annis ante urbem conditam ædificijs eſſet cõueſtitus, ab Roma Itali filia Valentia, ab Euãdro deinde arce conſtituta, urbéq; orta Reges, & Imperatores ſedem inibi habuerunt, ut nihil ſit apud hiſtoricos, aut poetas magis celebratum, attamen eius etymologia tam uaria traditur, ut ex multis authoribus, quem ſequaris, habeas neminem. Var. quartæ, inquit, regionis Palatium, ꝙ Palantes, qui cum Euandro uenere, qui etiam Palatini, & Aborigines ex agro Rheatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederunt. Aliqui uero à Palante proauo Euandri Palatino nomen manſiſſe referunt, ſecundum quos Virg. ait.

Arcades has oras genus à Palante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Palantis proaui de nomine palanteum.

Liuius montem hunc à Palanteo urbe Arcadiæ Palãti-

um, deinde Palatium appellatum tradit. Alij à Palatia Latini uxore. Alij ꝙ Palantó Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum ſuſcepit, hunc incoluerit. Alij à Palantia Euandri filia ab Hercule uitiata, & illic ſepulta. Alij à Palante, qui & ipſe inibi ſepulcrum eſſet cõſecutus. Eundem hunc locum à pecore dictum putant multi, quod paſcens ibi balare conſueuerit. Tibullus.

Sed tunc paſcebant herboſa palatia uacæ,
Et ſtabant humiles in Iouis arce caſæ.

Vnde Næuius Balantiũ nominauit. uel ꝙ palare ideſt errare ſolerent armenta. Cephalon autem Gergitius memoriæ prodidit, hominem quendam comitem Aeneæ occupato monte, qui nunc Palatinus dicitur, urbem condidiſſe, Romamq; denominaſſe. Tremellius uero Palatinum Romuleum montem uocat, cum inquit. Fuit eius ſtatua in pede montis Romulei ante Sacram uiam, inter templum Fauſtinæ, ad arcum Fabianum. Is mons hodie Palatium Maius uocitatur.

De Victoriæ. Cereris. Iunonis Soſpite. Matris deum, & Libertatis Templo, & eiuſdem Porticu, ac de domo Caſsij. Cap. II.

CVm Romani plurimis uictorijs partis, imperij fines propagaſſent, Victoriæ deæ gratiam referentes, & quo in futurum proſperos ſucceſſus daret, ei Templum in Palatio conſecrauere, in ea inquam parte, quæ uidet hortos diuæ Mariæ no-

uæ. in infimo cliuo cuius ſupra indicauimus Romulū Romanam portam inſtituiſſe. Vbi autem uictoria prius (ut prodidit Antias) Val. Max. inter alios honores Domus publice ædificata fuerat. Licet. L. Iginius dicat P. Val. Voleſi filio Publicolæ domū, quæ ſub Velis erat, ubi poſtea fuit ædes Victoriæ, ex lege, quam ipſe tulerat, populum conceſſiſſe. De Victoriæ æde meminit & Liuius. L. Poſthumius inquit, Coſ. ædem Victoriæ, quam Aedilis curulis ex multatitia pecunia faciendam curauerat, dedicauit. Diony. uero ſcribit in uertice Palatini montis ab Arcadibus, qui cum Euandro uenerāt, Victoriæ Templum erectum eſſe, cui deæ anniuerſaria fierent ſacrificia, ab eiſdémq; Cereris Aedem, cuius ſacra à ſolis mulieribus celebrarentur. Sed de alia Victoriæ æde intellexiſſe Diony. & locus, & tempus ſatis oſtendunt. Prope hanc, Aediculam Victoriæ Virginis poſuit Portius Cato, quam biennio ante uouerat. iuxta quam fuit & Iunonis Soſpite. In Victoriæ templum Matrem deum Peſinunte oppido Phrygiæ aduectam perlatam fuiſſe memorant; ibiq; manſiſſe donec illi Aedem ſtatuis, columniſq; pretioſis cum pauimentis diuerſorum lapidum exornatā ſtruxere Romani: Vnde Liuius. ædes Magnæ Matris Ideæ dedicata eſt, quā deam. P. Cor. aduectam ex Aſia in Palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendā. M. Liuius, C. Claudius Cenſores. Dedicauit Iunius Brutus, Ludiq; ob dedicationē eius facti, Megaleſia appellati: de quibus Cic. ita meminit. Nā quid ego de illis ludis loquar quos

in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Magnæ matris conſpectu megalenſibus fieri, celebrariq́ uoluerunt, qui ſunt more, inſtitutiſq́ maxime caſti, ſolennes, religioſi? Aduecta eſt autem Mater deorum carmine in libris ſibyllinis inuento. Pelli Italia alienigenā hoſtem poſſe, ſi deportata eſſet Romam. Erat enim lapis, quem incolæ hoc appellabant nomine. Libertatis autem & Templum, & Porticum ſtruxit. P. Clodius in parte domus Ciceronis, prope Iouis Statoris tēplū.

De Fano, & Ara Febris. Aede Larum. Deæ uiriplacæ Sacello, ac de Templo Fidei. & Iouis Victoris Aede. Cap. III.

Fanum febris in Palatio fuiſſe Val. Max. ſic docet. Febrem ad minus nocendum templis colebant, quorum adhuc unum in Palatio, alterū in ara Marianorum, tertium in ſumma parte uici Lōgi, in eáq́ remedia, quæ corporibus ægrotorum ānexa fuerant, deferebantur. Docet & Cic. his uerbis. Illud profecto confiteamini longe aliter rem ſe habere, átq́ hominum opinio ſit; eos enim, qui dij appellantur, rerum naturas eſſe, non figuras deorum. Qui tantus error fuit, ut pernicioſis etiam rebus nō nomen deorum tribueretur, ſed etiam ſacra conſtituerentur? Febris enim Fanum in Palatio uidemus. Et ſecundo de le. Ara, inquit, uetus ſtat in Palatio Febris. Hic autem notandum ſecundum Stoicos unum eſſe deum, cui nomina uariantur pro acti

bus, & officijs: unde etiam duplicis ſexus numina eſſe dicuntur, ut cum in actu ſint; mares ſint, fœminæ cum patiendi habent naturam. Aedem Larum idẽ Cic. Palatinam facit: ſicuti Val. Max. deæ Viriplacæ ſacellum; in quo uiri, & uxores contentione animorum depoſita concordes domum reuertebãtur. Agathocles, Diony. Cæteriq; Græci ſcribunt Aeneam cum Aſcanio, & eius filia Rhoma in Italiam ueniſſe, cõdidiſséque in Palatio Templum Fidei, à puellæ nomine dicatum, ſub hoc titulo. TEMPLVM FIDEI. Orta deinde multis poſt annis inter Romulum, & Remum contentione de nomine urbis appellandæ. S.P.Q. R. placuiſſe urbem Romam à puella nominare, cuius eulogium in tẽpli frontiſpicio ex inſcriptione legiſſent. Sex. Pom. refert Rhomã Aeneæ neptẽ hoc tẽplũ poſuiſſe, Numã uero Diony. & Liuius. Longis poſt ſeculis uetuſtate lapsũ Auguſtus inſtaurauit. Templum Iouis Victoris à. Q. Fabio bello Sabino uotum, in eodem Palatino mõte fuiſſe uolunt, dedicatumq; Idibus Aprilis Oui. Sic.

Occupat Apriles idus cognomine uictor
 Iuppiter, hoc illo ſunt data feſta die.

De Heliogabali, Apollinis, & Penatium Templo, ac de Aede Orci, locoque Palladij Cap. IIII.

ANtoninus Heliogabalus, Heliogabalum deum in Palatino monte conſecrauit, eiq; Templũ fecit, eo in loco, ubi prius Orci ædis fuerat,

ſtudioſéq; curauit Matris deum Typum, & Veſtæ ignem, Palladium, Ancylia, & omnia Romanis ueneranda, religionem Iudeorum, & Chriſtianorum deuotionem in illud trāſferre contendit, agens ne quis deus, niſi Heliogabalus coleretur, auth. Lampridius. quo in loco cyphum, non typum legendum puto, propter ea; quæ infra ſequuntur, uidelicet. Et adeo ebacchatus eſt ut cyphum eriperet. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus Auguſtus excitauit, quā fulmine ictā deſyderari à deo aruſpices pronunciarunt, eiq; Porticum auth. Suet. addidit, quam laudat Propertius, & fores templi eburneas facit. ſuper faſtigium autem currum ſolis ex auro ſplendentem: quatuórq; boues ideſt pretidas æneas à Myrione factas in ara, ponit. Ouidius uero in Apollinis Belides, cum ait.

Ducor ad intonſi candida templa dei,
Signa peregrinis ubi ſunt alterna columnis
Belides, & ſtricto ſtat ferus enſe pater.

In hoc templo Auguſtus iam ſenior ſæpe Senàtum habuit, & decurias iudicum recognouit. In eodem pendebant Lychni inſtar arboris mala ferentis, ubi probati poetæ ſcripta ſua reponebant. hinc Horatius in arte poetica.

Scripta palatini quæcunq; reponit Apollo.

Huius autē templi ueſtigia extare uidentur ſupra circum Maximum prope uineam Fedræ, in qua Tiberiana fuerat Domus.

De apollinis etymologia plura Plato in Cra. de apol-

linaribus uero ludis Mac.in Sat. Aedis deorũ Penatium in ea parte palatini montis fuit, quæ boream ſpectans, Velia dicebatur. Liuius quinto quintæ dec. De prodigÿs deinde nunciatis Senatus eſt conſultus, Aedes deorum Penatium in Velia de celo tacta erat. Diony. Templum, inquit, Romæ oſtenditur haud procul à foro, in quo ſunt deorum Troianorum imagines inſcriptionem habentes. D. PENATES. Sunt enim adoleſcentes duo ſedentes pilam tenentes ueteris artis opera. Timæus autem hiſtoricus ferreos, & æneos lituos, átq; troianum uas quoddam fictile eſſe, ſcriptum reliquit, Labeo uero Apollinem, & Neptunum. Exhauſta incendio æde Veſtæ, in Veliam tranſlatum fuit Palladium à quo eccleſia. S. Andreæ inibi ſita cognomen deinde accepit, in Pallara enim uocatur. Memorant quidã Liuiam. D. Auguſto Templum in Palatio erexiſſe.

De Domibus palatinis, & Saliorum Curia. Cap. V.

CVm Romulus, & Remus uitam paſtoralẽ agerent, ſæpe ex lignis, & harundinibus tabernas ſtruxere, quarum unam ſcribit Diony. ætate ſua fuiſſe in angulo ex Palatio in circum ducente, Caſam Romuli dictam, per multasque ætates manſiſſe, & ſi quid uetuſtate, aut alio quouis caſu corruiſſet, cuſtodes loci nihil magnificentius addentes, uerum omnia prioribus reſtituentes, reficere conſueuiſſe. Quo in loco nunc Virgilÿ de mantaco ciue Ro. domuncula ui

ſitur. Tullus autem hoſtilius, priuſq; Curiam condidiſſet, in Velia Domum habuit: ubi poſtea fuit ædes prædicta deorum Penatium, auth. Solinus. Catilinæ uero haud procul hinc, in ea parte Palatij, quæ uidet forum Romanum, & inde ad. M. Scauri breuis tranſitus. de qua Aſc. ſic inquit. Demonſtraſſe uobis memini hanc domum in ea parte Palatij eſſe, quæ cum ab Sacra uia diſceſſeris, & per proximum uicum, qui eſt ab ſiniſtra parte prodieris, poſita eſt. Domum Ciceronis emptam uicies ſextertio à. L. Craſſo uolunt fuiſſe ſupra ædem Iouis Statoris. Et certe in celeberrima Palatini montis parte erat, propeq; Palatium ſita, ut pro Domo ſua ipſe Cic. his uerbis teſtatur. Domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio. & infra. In conſpectu totius urbis domus eſt mea. Admonendi autem eſtis eo in loco, ubi dicit, Ardebat in Palatio, non accipi ſecundum nunc uulgi opinionem, pro monte Palatino, cum ijs temporibus Palatium exiguam ipſius partem occuparet: neq; etiam ſignificare domum Ciceronis intra palatium ipſum comprehenſam, ſed inuidioſe additum eſſe in Palatio, ac ſi diceret orator. Catilina in cōburendo domum meam adeo ira erat accenſus, & furore amens, ut nullam prorſus rationem haberet locorum publicorum, & ipſius Palatij, cui eadem domus mea fuerat iuncta. Iuxta quam ponit Domum. M. Flacci: qua euerſa. Q. Catulus de manubijs Cĩbricis Porticum extruxit. Craſſi oratoris, & Viturbij Domos in Palatio euerſas fuiſſe. L. Aemilio Mamerco, & C. Plantio

Coſſ.Pli.eſt auth.Vani ducis Domum in palatio ſtatuit Liuius. Sicut Auguſtanam, Tiberianámq; Cor. Tac. de quibus ſuperiori capite memini. Auguſtanam autem ab Auguſto, qui, ut ſcribit Suet.natus eſt in regione Palatij ad capita Bubula, ubi nunc, inquit, Sacrarium habet aliquanto poſtquam exceſſit conſtitutum. Et alibi refert primo iuxta forum Romanum, ſupra ſcalas Annularias in Domo, quæ Calui oratoris fuerat, habitauiſſe, poſtea in Palatio, nihilominus ædibus modicis hortenſianis. De tiberiana idem Cor. mentionem ſic facit. Otho ex æde Apollinis diſcedens per Tiberianam domum ad Miliarium aureum peregit. Curia Saliorum in Palatio, quæ cum flagraſſet inuentus eſt Lituus Romuli illæſus, auth. Cic. Plut. ut. L. Iginius, tradit Publicolam Domum habuiſſe Subueliam nuncupatam, foróq; imminentem. Tarquinij uero priſci Domus ad Iouis Statoris templum fuit. Liuius. Quum clamor, impetúſq; multitudinis uix ſuſtineri poſſet, ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in uiam Nouam uerſus (habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem) populum Tanaquil alloquitur. Ser. ait Auguſtum, poſt actiacum bellum, Palatium ex ſuo præcepto ædificatum, quum eſſet domus priuata, reipu. donauiſſe.

De Summa Velia, Statuis palatinis, aliiſq; rebus in genere. Cap. VI.

u Eliam Summam ad eam Palatij partem, quæ celſior uerſa eſt in ortum æſtiuum, diuæq; Mariæ Nouæ ædem fuiſſe, diximus; cui, ut uult Var. ex eo indutum eſt nomen, q́ ibi paſtores palatini, ante tonſuram inuentam, uellere lanam conſueuerint. Auguſtus in Palatio iuxta Fidei templum Bibliothecam extruxit latinam, græcámq; cum Porticu, quæ Palatina dicebatur, in qua Senatus Statuam Numeriano impe. poſuit, cum inſcriptione.

DIVO NVMERIANO ORATORI POTENTISSIMO.

Statua. M. Var. uiuentis adhuc eandem porticum exornauit, teſte Pollione. Bibliothecam uero Apollinis Coloſſus, thuſcanicus. L. pedum à pollice ære nobilior, an pulchritudine, dubium. Fuit in Palatio Auguratorium ideſt locus ubi auguria captabantur: & Apollo cognomento Palatinus opus Scopæ, Latonaq; in palatij delubro, ut ait Plin. Suet. Commemorat. Titum Imp. Statuam auream Britanico in palatio poſuiſſe. Arbor fuit in eodem Palatino nata ex haſta Romuli, qui captato augurio haſtam ipſam de Auentino monte in Palatinũ iecit, quæ fixa fronduit, & arborem fecit. Laurúſq; nata eo die, quo Auguſtus, unde triumphantes coronari conſueuerunt, Balneæ quoq;, quas Cic. pro Roſio palatinas appellat. cuius ueſtigia extant ſupra circum

Maximum

Maximum,haud procul à uinea Fedræ. Iulius Capitolinus refert locum fuiſſe in eodem monte, qui Sicilia dicebatur, & alterum, qui Iouis Cenatio: & Lampridius Plateas pulcherrimas ſaxis Lacedemonijs, ac porphyreticis ſtratas, quas Antonianas uocauit. quæ ſaxa, inquit, uſq; ad noſtram memoriam manſerunt, ſed nuper eruta, & excecta ſunt. Fuit in colle palatino Vicus Padi, & Fortunæ reſpicientis, Inibiq; feriæ celebrabantur, in quibus ſacrificium, quod fiebat, Palatual dicebatur, auth. Antiſtius Labeo.

De Palatio nunc Maiori, Atrio, & Veteri Porta ipſius Palatij. Cap. VII.

Qualis autem, & quanta fuerit Palatij moles, & pulchritudo indicant ruinæ ingentes, quæ ibi conſpiciuntur, indicant & picturæ, ſtatuæq; præclariſſimæ, pretioſæq; columnæ in eo repertæ. quis autem tanta ædificia auxerit, nullus, inquit Blon. ſcribit, quod nulla alia ratione factum crediderī, quam ꝙ unuſquiſq;, nulla inſigni conſtructione facta, particulas addidit, quas ſcriptores, ut parum dignas, mandare litteris omiſerunt. Nos autem diximus Auguſtum ſuam priuatam domum reip. donauiſſe, quæ iuncta fuerat Palatio. Præterea Plin. prodidit, Caligulam partem Palatij ad forum uſq; promouiſſe, séq; bis uidiſſe urbem totam cingi duabus domibus duorum principum, ſcilicet Caligulæ, & Neronis. Caligula autē

in eo promouendo effecit ut ædes Caſtoris, & Pollucis, quæ erat in medio foro, eregione ueſtibuli ſuarum ædium eſſet. Sed quod ſcribit Blon. de Palatio Maiori, id quoq; de Palatio Vaticano nũc dicere poſſemus. Atriũ ãt Palatiũ habuit augurato conditum, in quo conſulebatur Senatus, arietéſq; immolabantur. Palatij uetus porta ad quã bello Sabino fuſos eſſe Romanos cõmemorat Liuius, fuit prope Roſtra. & ſi quis ad illius uerba diligenter attenderit, nullibi, quam eregione ædis diui Laurentij in Miranda exiſtimabit. quidam hanc Romuli portam appellant. Palatinus autem collis præter unam, atq; alteram domunculam, & ædem. S. Andreæ prædictam, nullum nunc habet ædificium: totus enim uinetis plenus, aut paſcuus ager non ouibus magis, quam caballis, & capris eſt relictus, ut uere Balantium poſſit nominari.

De templo Iani. Auguſti, & Fauſtinæ. Cap. VIII.

QVartam partem ſitus urbis aggredientes à rebus diuinis, diiſq; immortalibus principium facturi rite uidemur, in primiſq; ab eo, qui omnium rerum ianua habetur, hoc eſt à Iano, cuius Tẽplum, præter capitolinum, aliud in foro Tranſitorio fuiſſe, ſic probat Ser. Captis Faliſis ciuitate Thuſciæ inuentum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor, (fuerat enim bifrons apud theatrum Marcelli) unde quod Numa inſtituerat tranſlatum eſt ad forum Tranſitori-

um, & quatuor portarum unum templum inſtitutum: In qua autem parte fori, parum liquet; ſed crediderĩ in ea, quæ in fo. Ro. eſt uerſa, prope Baſilicam Pauli, ut ſequatur quod ait Mar.

Et fora tot numeras Iane, quot ora geris.

Procopius tradit ætate ſua Iani templum fuiſſe in medio foro ex aduerſo Capitolij, paulo ſupra eum locum, quem tunc Romani tres Parcas appellabant. Erat, inquit, ſacellum totum ex ære conſtitutum, quadrata quadam dimenſione, tantæq; amplitudinis, quanta integri Iani ſtatua poterat ænea quinquepedalis capi, capite dumtaxat bifrons. portæ utrinq; æneæ, quæ pacis tẽpore claudebantur, inſtante autem bello aperiebantur, uocabaturq; Ianus Geminus. Verum alterum erat ab eo, de quo Ser. quia, ut diximus, plures fuere Iani. De quadrifronte autem intellexit Mar. cum dixit. Et lingua pariter locutus omni. nam omnes de duobus non dicitur. Templum Auguſti in fo. Ro. poſitum erat, qđ Tiberio imparante imperfectum Caligula abſoluit, põtéq; ſuper ipſum tranſmiſſo Capitolium Palatio coniunxit. unde ex tribus columnis eius pontis prope palatinum montem, & totidem ad radices Capitolij adhuc erectis, facile poſſumus conijcere ubi nam eſſet Auguſti templum, ſuper quod pontem tranſmiſerit Caligula. Veſtigia Templi Fauſtinæ, quam Hadrianus maritus permiſit diuinis honoribus à ſenatu coli delatis circenſibus, Flaminibúſq; multa, inſigniáq; extare uidemus poſt nunc eccleſiam. S. Laurentij in Miranda. De quo

Spartianus ſic meminit. Inter deos relatus eſt, habet templum, habet Salios, habet ſodales Antonianos, qui Fauſtinæ templum, quod ei ſub tauri radicibus fundauerat maritus; in quo poſteà filius huius Heliogabalus Antoninus ſibi, uel Ioui Syrio, uel Soli, incertum id eſt, templum fecit.

De Caſtoris, & Pollucis templo. Cap. IX.

C Aſtoris, & Pollucis Templum in fo. Ro. ab omnibus ſcriptoribus collocatur. Lucretio Ofellæ conſulatum petenti Sylla impedimento erat; illæ autem ſolicitatus à multis in forum uenerat, quem miſſus ab eo centurio iugulauit; ipſe in Caſtoris æde ſedens cædem è ſuggeſto ſuperne ſpectabat, Plut. Martius de Hermcis triumphans in urbem rediijt, ſtatuáq; equeſtris in foro decreta eſt, quæ ante templum Caſtoris poſita eſt, Liuius. Non ne ab A. poſthumio ædem Caſtori, & Polluci in foro dicatam uides? Cicero. In qua autem parte fori permagna eſt dubitatio, & inter antiquæ urbis ſcriptores uaria opinio. Volateranus ubi diui Coſmæ, & Damiani eſt eccleſia ponit. Pomponius uero Letus, certum non ſignans locum, in fine fori. Quidam in uia Sacra. Fuluius ſub palatio iuxta Iuturnæ fontem, ubi nos Iouis Statoris templum: cui uidentur ad ſtipulari Diony. uerba quæ ſequūtur. Huius autem inopinatæ, admirabiliſq; apparitionis cum ſigna adhuc Romæ multa, tum uero eſt ædes Pollucis,

& Caſtoris, quam ſupra foro extruxit ciuitas, ubi uiſa ſunt illorum ſimulacra. & rurſus. Specie pugilum, equóſq; madidos ſudore ad ſcaturiginem, iuxta ædem Veſtæ manantem, abluiſſe ait. Et Ouidius locũ tetigit his carminibus.

Fratribus illa dies, fratres de gente deorum,
 Iuxta Iuturnæ compoſuere lacus.

Vnde cum Diony. dicit ædem ipſam ſtructam ubi illorum uiſa fuerant ſimulacra, & ſubiungit, iuxta ædẽ Veſtæ, cum Ful. ut diximus, uidetur conuenire, à Blõ. uero diſcrepare. Var. namq; inquit Blon. cum dixiſſet. Tullum hoſtilium curiam Hoſtiliam ædificauiſſe, ſic ſequitur. Ante hanc Roſtra, ſub dextera huius Comitio locus ſubſtructus, ubi nationum ſubſiſterent legati, qui ad Senatum eſſent miſſi. Hinc Græcoſtaſis à parte, ut multa. Senaculum ſupra Græcoſtaſim, ubi ædes Concordiæ, & baſilica Opima. qui ergo deſcriptum ſupra à nobis forum Romanum cognoſcit, & Var. uerba conſyderat, facile intelliget Roſtra templum ad radices Palatij fuiſſe, ubi nunc eſt parua S. Marie de Inferno eccleſia. Si igitur & Caſtoris templum ad radices Palatij, ubi Ful. ponimus: non uideo quo modo habebit Roſtra e regione, quemadmodum uult Plin. cuius uerba hæc ſunt. Ex his Romuli ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, ante ædem caſtorum fuit. Cic. in Ver. locutus de Caſtoris templo, eiúſq; columnis ſubdit. qui ædem Caſtoris teſtem furtorum tuorum eſſe uolueris, quam Po. Ro. quotidie, iudices etiam tum, cum de te

ſententiam ferrent, uiderent. Et cum ſententiæ in Roſtris ferri ſolerent, patet quod Plin. etiam teſtatur, Caſtoris ædem ante Roſtra, uidelicet apud Fauſtinæ templum, nunc S. Laurentij in Miranda, fuiſſe. quo in loco paucis diebus ante urbis direptionem à barbaris factam, uidimus marmora mira arte ſculpta, columnáſq; pulcherrimas effodi, ut exiſtimem eas eſſe columnas, eáq; eſſe ornamenta de quibus memini Cic. multa loqui. quod, niſi uelimus ibi Caſtoris ædem, ut par eſt, collocare; neceſſe eſt, ſecundum Ful. alibi, quam in radice Palatij, Roſtra ſtatuere; non enim procedit q utrunq; ſit ad radices Palatini montis, & Roſtra ante ædem Caſtorum. Si autem eandem ædem apud Veſtæ libet ponere: dicendum duas fuiſſe apud forum, quarum alteram. A. Poſthumius dictator bello Latino uouit, eiúſq; filius duumuir creatus dicauit. Alteram. L. Metellus Dalmaticus de manubijs poſuit. quanquam Aſc. dicit Metellum inſtauraſſe, non poſuiſſe. Non deſunt autem qui ædem diuo Coſmæ & Damiano nunc ſacram, Caſtori, & Polluci attribuant: quorum templum cum maximum, nobiliſſimumq;, ac multis columnis exornatum fuiſſe in Verrem, ut dixi, oſtendat Cicero, horum opinionem refutamus. Coſmæ enim & Damiani talium columnarũ nullum præ ſe fert ueſtigium, aut ſignum. Huius ædis gradus reuulſos à Clodio memorat idem author pro domo ſua, & pro Sex. qui alibi etiam, S. C. concionéſq; in eadem ſæpe habitas eſſe docet. Fuit autem ſta

tuis, & nobili pictura à Cecilio Metello perbelle exornatum, qui ,ut refert Plu. Floræ Simulacrum pulchritudine inſigne in eodem poſuit. Inerat & Tabula monimentum ciuitatis equitibus campanis datæ.

De Cæſaris, & Veneris Genitricis Templo, eiuſdémq; Veneris Atrio. Cap.X.

d Iuus autem Cæſar Templum prope forum ſuum habuiſſe dicitur, de quo Cor. Tac. ſic meminit. Ante ædem diui Iulij iacuit primo ictu: loquitur enim de Galba ad lacum Curtium interfecto. Pli. narrat Auguſtum in Templo Cæſaris patris Caſtores, ac Victoriam poſuiſſe. In eodem foro Veneris Genitricis Templum ſtatuit Apianus. Poſt uictoriam, inquit, contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circumduxit. quod Hadrianus longo tempore poſt inſtaurauit. Nam, ut ſcribit Dion. Apollodoro architecto deſcriptionem, & formam templi Veneris miſit, ſignificans ſine illius opera, & miniſterio etiam ingentia ædificia extrui poſſe. quærebat itaq; an ædificium illud recte, & commode ſe haberet. Reſcripſit de templo ſublime illud, & concauum fieri oportere, ut ex loco ſuperiori in Sacram uſq; uiam inſignior proſpectus eſſet, & magis conſpicuum concauum ad excipiẽdas ludorum machinas, quæ in eo loco latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci poſſent. quod ſi aliud fuit ab eo, quod poſuit Cæſar uotum bello phar

ſalico, fuit omnino prope uiam Sacram, ſicut & Cæſaris, uidelicet poſt Fauſtinæ templum, nunc. S. Laurentij in Miranda. Auguſtus Aedem Martis Vltoris bello philippenſi uotã in ſuo excitauit foro, de qua Suet. ita meminit. Publica opera plurima extruxit, è quibus præcipua forum cum æde Martis Vltoris. Meminit & Ouidius bis carminibus.

Vltor ad ipſe ſuos celo deſcendit honores,
Templaq; in auguſto conſpicienda foro.

Plin. autem dicit ſe uidiſſe Scyphos è ferro dicatos in eodem templo, antèq; ipſum duas Statuas Alexãdri Magni tabernaculum ſuſtinentes. Cor. uero Tac. Senatores decreuiſſe ut Germanicus, átq; Druſus ouantes urbem introierent, circumq; latera eiuſdem templi ſtructos eſſe arcus cum effigie Cæſarum. Arbitramur autem Martis diuæ Martinæ ceſſiſſe templo, aut certe prope fuiſſe.

De Vulcani, Concordiæ, Pacis, Romuli, ac Veneris Cloacinæ Templo. Cap. XI.

u Olcani Templum ſupra Comitium locauit Sex. Pomp. eius ſunt hæc uerba. Statua Ludienis, qui quondam fulmine ictus in circo, ſepultus eſt in Ianiculo, cuius oſſa poſtea ex prodigijs, oraculorúmq; reſponſis Senatus decreto intra urbem relata, in Volcanali, quod eſt ſupra Comitiũ, obruta ſũt. Et cũ Comitiũ, ut uidebimus, ſit intra Palatinũ mõtẽ, Romuli & Remi, atq; Pacis tẽplũ, dicimus Volcani ad

radices Palatini eregione fermè eiuſdem pacis fuiſſe. Diony. de Tatio, & Romulo loquens. Tractantes, inquit, in Volcani templo negotia, quod ſuperſtat foro. Hinc conſtat Volcani ædem in urbe Romulum poſuiſſe, contra Blondi opinionem, qui ſcribit Romulū exiſtimauiſſe Volcanum quidem colendum, ſed, ne urbs incendijs eſſet expoſita, urbe excludendum. cui ſuffragari Vitruuij hæc uerba uidentur. Extra murum Veneris, Volcani, Martis phana ideo collocari, uti non aſſueſcat in urbe uenerea libido, Volcaniq́; uis è mœnibus religionibus, & ſacrificijs euocata, à timore incendiorum uideantur liberari. Quod ſi conſyderemus tēpora inueniemus Vitruuium quidem cum Pompeio, & Diony. optime conuenire, Blondum uero non recte ſenſiſſe. Nam Romuli ætate cum mille, ut ait Plut. domus tantum eſſent, admodum in eo ambitu raræ, non erat metu incendij Volcanus urbe excludendus, ſicuti, ut hominum, ita ædificiorum urbe aucta, Verū ſi Blō. in locorum deſcriptione rationem temporis habuiſſet, quia aliter, ut ipſe uult, in primis conditæ urbis, & naſcentis reip. temporibus: aliter nata, & aucta rerum opulentia ædificatum ſit, non tam facile in hunc incidiſſet errorem. Volcani templum dedicauit Tatius, ut Solis, & Lunæ, Saturni, Rheæ, Veſtæ, Dianæ, Quirini. Idem Diony. tradit, ſicut & Plut. Romulum ſecundum triumphum ducentem currum æreum templo Volcani obtuliſſe, eúmq́; prope effigiem ſui ipſius collocaſſe. Coclitiſq́; Statuam in eo poſitam eſſe, & con

ciones ſolitas haberi. In huius autem area Concordiæ Templum ſtatuit Sex. Pomp. & Plin. Si intelligit de eo, quod Fuluius ille, libertino patre natus, uouit, ſi populo reconciliaſſet ordinem Senatorum, & equeſtrem, ſtructum, annis. CCCIII. poſt capitolinum, ſumma inuidia nobilium, ex multaticia pecunia fœneratoribus cõdẽnatis: ĩ radice Palatini mõtis, fuiſſe opinamur: nõ autem in Palatio, ut putat Blon. ſequeretur enim, ſecundum ipſum, in eodem monte fuiſſe & Volcani, quod adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum, cum in Concordiæ area à dictis auth. collocatum ſit. Inſecuto uero tempore Gracchos, & Fuluio trucidatis templum hoc inſtauratum fuit ab Opimio Coſ. ſummo populi dolore. Vnde noctu inſcriptum fuit. OPVS VECORDIAE TEMPLVM CONCORDIAE FECIT.

Apianus ait iuſſu Senatus erectum eſſe. In huius autẽ area Liuius refert. C. Bebio Pamphilo, & L. Aemilio Coſs. per biduum ſanguine pluiſſe. Concordiæ templum erexit & Liuia Druſilla ob uiri cũ ea concordiã quod Tiberius dedicauit, Suet. meminit, & Oui. ita.

Templáq; feciſti, quam colis ipſe, deæ,
Hæc tua conſtituit genitrix, & rebus, & ara.

quod ĩ porticu Liuiæ his carminibus collocaſſe oſtẽdit.

Te quoq; magnifica Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præſtitit illa uiro.

Quo in loco deinde Veſpaſianus mira celeritate Templum Pacis, à Claudio prius inchoatum, poſt bella ciuilia ædificauit. cuius templi pars prope diuæ Mariæ

Nouæ ædem adhuc extare uidemus. Fecit, inquit, Suet. noua opera templum Pacis foro proximum, & Ioſephus. Poſt triumphum, & romani imperij firmiſſimum ſtatum Paci templum ædificauit. Fuit autē hoc templum maximum longitudine, & latitudine, quadrata forma, maximis, pulcherrimiſq; exornatum columnis, quarum una ibidem adhuc eſt erecta tantæ craſſitudinis, ut tribus ulnis uix amplectatur. In eodem templo, uaſa, & ornamenta templi Hieroſolymi triũpho Titi aduecta repoſuit Veſpaſianus; & uniuerſa donaria in eo conſecrauit, auth. diuus Hierony. Venerémq; dedicauit. Incendio autem exhauſtum eſſe tempore Commodi imp. ſcribit Herodianus in hæc uerba. Nam cum neq; imbres, neq; nubes, tantumq; exiguus terremotus anteceſſit, ſeu nocturni caſu fulminis, ſeu igni aliquo in ipſo terrarum motu ueluti extrito totum de improuiſo Pacis templum conſumptum incendio eſt, quod unum ſcilicet opus cunctorum tota urbe maximũ fuit, átq; pulcherrimum: idem templorum omniũ opulentiſſimum, egregiéq; munitum, multóq; ornatum auro, & argento. quippe uniuerſi fermè illuc diuitias, quaſi in theſaurum, congerebant. In Pacis Ganimedis Statuam fuiſſe oſtendit Iuu. cum inquit. & Ganimedē Pacis, & aduectæ ſecreta palatia matris. Aram autē Pacis primus excitauit Auguſtus: auxit deinde Agrippa. Ouid.

Ipſum nos carmen deduxit Pacis ad aram,
Hæc erit à menſis fine ſecunda dies.

quo autem in loco parum liquet. Intra Pacis, & Fauſtinæ extat antiquiſſimum Templum, & eius porticus duæ columnæ, nunc diuo Coſmæ, Damianoq́; dicatũ, qđ. P. Vic. Remi fuiſſe ſignificat: Petrus uero Lateran. bibliothecarius & alij, Romuli, ſiue Quirini & Remi. idq́; à Caruilio Coſ. uictis Samnitibus dedicatum ẽ, átq; ſpolijs hoſtiũ exornatum: quorum tanta fuit copia, ut non modo templum hoc, & forum, ſed etiam ſocijs ad templorum publicorúmq́; locorum ornatum diuiderẽtur, author Liuius. Var. uero uult Tatium regem Quirini dedicauiſſe templum: ſed de eo intellexiſſe arbitror, cui ad radices Palatini montis locũ dedimus. Hoc autem habet primam partem in ipſo ingreſſu circularẽ cum teſtudine, & foramine, ſicut Pantheon, æneas quoq́; ualuas, quæ prius ſignis, æreisq́; ornamẽtis erãt conſpicuæ. Sed quæ olim ad ornatum erant maxime, nunc tantum, ad claudendum factæ eſſe uidentur. Veneris Cloacinæ Aedem prope ſacram uiam ſtatuit Ouidius in faſt. Cloacinæ autem Simulacrum in Cloaca maxima repertum conſecrauit Tatius rex. & quia cuius eſſet effigies ignorabat, ex loco illi nomen impoſuit.

De Telluris. Salutis. Victoriæ. Solis, & Lunæ Tẽplo, de Domo Caſſij. & de Armamentario. Cap. XII.

T Emplum Telluris, quod in quarta regione antiquæ urbis conſtituit. P. Victor, Palatio propius, quam Eſquilijs fuiſſe putat Ful. Aliqui

uero in ſuburra, ubi nunc eccleſia. S. Saluatoris in Tel*lude, e regione diui* Petri *in uinculis.* At Ser. *ſuper eo hemiſtichio.* Lautis *mugire carinis, contra* Fului *opinionem, uidetur prope* Eſquilias *collocaſſe, dicens* Carinas *intra templum* Telluris *eſſe. Quare ego crediderim fuiſſe prope cliuum, qui ducit ad prædictam diui* Petri *ædem, ubi nunc eccleſia diui* Pantaleonis: *cui opinioni adſtipulantur, quæ ſequuntur,* Diony. *uerba.* Poſt Cassij *mortem* Domus *eius euerſa fuit, & huc uſq; ſub dialis dimittitur. is locus extra ædem* Telluris, *quam poſtea extruxit ciuitas in parte quadam eius, ſecundũ eam uiam, qua itur ad* Carinas. Patet *ergo* Fuluium, *& reliquos antiquitatis authores locum ignoraſſe.* Sem*pronium autem hoc templum uouiſſe probat.* L. Florus *ſic.* Domiti *hinc* Picentes. *Sed caput gentis* Aſculum Sempronio *duce:* Qui *tremente inter prælium campo* Tellurem *deam promiſſa æde placauit.* Val. *autem* Max. *ait.* S. P. Q. R. *hanc ipſam ædem deſignauiſſe in area ædium* Cassij *regnum affectantis, in qua patres frequenti ſenatu de rebus dubijs conſultare ſolerent. quod* Cic. *pluribus in locis teſtatur, ſed in ph. ſic.* Te *autem.* M. Antoni *appello unum illum diem, quo in ædem* Telluris *ſenatus fuit.* Ad. Q. Fratrẽ *ãt inquit.* De Telluris *æde, & porticu.* Q. Catuli *me admões, fit utrunq; diligenter. ad* Telluris *quidem etiam tuam* Statuam *locaui: & pro domo ſua.* Sp. Cassij *domus ob eandẽ cauſam euerſa eſt, atq; in eodem loco ædes poſita* Telluris. Alibi *uero ad* Telluris Armamẽtariũ *fuiſ*

ſe ſic memorat. Putant enim non nulli ad me pertinere Armamentarium Telluris aperire. In hoc ambitu fuit Salutis Aedes, uota bello Samnitico à C. Iunio Bibaculo Coſ. ab eodèmque Cenſore locata, & Dictatore dicata. Liuius author. Habuit hæc pars ſitus urbis, Victoriæ Aedem, quã prope forum. L. Volumnius Aedilis ex multatitia pecunia faciendam curauit. Habuit & Apollinis Aram, de qua meminit Solinus, & Liuius. Pomp. Letus uult Concordiæ, & Aeſculapij Tẽplum fuiſſe in hortis diuæ Mariæ Nouæ, uerſus Amphitheatrum: Iſidis autem & Serapidis autumat Fuluius quod P. Victor ſcribit tertiæ urbis regionem fuiſſe Iſidis, & Serapidis, in qua ea ſunt templa, & quod Vitruuius ita dicit. Templa dijs ſic diſtribuenda Mercurio in foro. Iſidis, & Serapidis in emporio, quódque Var. innuit emporium ibi fuiſſe ſic. huiuſce, inquam, pomarij ſumma Sacra uia. Ego uero ſolis, & Lunæ crediderim, cum ex duabus teſtudinibus duorum templorum uideamus alteram ortum ſolis: alteram uero occaſum ſpectare, Varroque tradat Tatium regem Solis, Lunæ, & Volcani ædes dedicauiſſe, quæ inuicem prope erant.

De Foro Traiani, & de ijs quæ in eo fuere, uel ſunt. Cap. XIII.

INſtauratis maxime locis ſacris, ac renouatis, quæ ad hoĩum memoriã, & laudẽ, ſpectãt, breuiter reſtituamus, ab optimoque illo Traia

no auſpicemur. Traiani *igitur* Forum *fuit inter* Neruæ, Capitolium, *& collem Quirinalem, cuius architectum* Apollodorum *fuiſſe, his uerbis oſtendit* Dion. Hadria*nus* Apollodorum *architectum, qui* Traiani *forum* Me*todeum, &* Gymnaſium, *illo iubente, fabricauerat, primum urbe expulit: poſtea interfecit. Huius autem fori tectum æneum fuiſſe, ſcribit* Pauſ. Gellius. *in foro, inquit,* Traiani *ſimulacra ſunt ſita circumundiq; inaurata equorum, átq; ſignorum militarium, ſubſcriptum q; eſt ex manubijs. Quæ ſimulacra ob aliquod in remp. meritum ſumptu publico locari conſueuiſſe, oſtendit titulus exciſus in marmore, in eodem foro reperto, qui eſt talis.*

ANNIO PAVLINO IVN. PROCOS. ASIAE ET HELESPONTI COS. ORDINARIO PRE FEC. VRBI VICE SADRA IVDICANTI OB MERITVM NOBILITATIS ELO. QVII IVSTITIAE ATQVE CENSV. RAE QVI PRIVATIM ET PVBLICE CLARVS EST PETITV PO. RO. TE. STIMONIO SENATVS IVDICIO D. D. N. N. TRIVMPHATORVM AVGG. CAESARVMQ. STATVAM SECVNDAM AVRO PERFVSAM LOCARI SVMPTV PVBLICO PLACVIT.

Huius autem Porticus cum ampliſſimis, excelſisq; co=lumnis, magníſq; epiſtylijs tantam afferebat intuentibus admirationem, ut non hominum, ſed Gigantum manu omnia facta crederentur, in qua ſumorum uirorum ſtatuas pulcherrimas undiq; ab Alexandro Seuero tranſlatas fuiſſe admonet Lampridius. Ad quem nẽpe locum cum Conſtans Conſtantini filius perueniſſet ſingularem ſtricturam primum attonitus cernens, pérq; giganteos contextus circunferens mentem, omni ſpe talia conficiendi ammota, Traiani equum ſolum locatũ in atrij medio imitari ſe uelle dicebat: cui regalis Ormiſda reſpõdit. Stabulum prius tale condas. Huius autem equi imaginem in eius numiſmatibus uidimus, cum hoc indice. S P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI. *Ex columnis uero, quas diximus, duæ miræ magnitudinis ſub tellure adhuc iacent prope eccleſiam. S. Mariæ cognomento Loreti. Forum autem exornauit etiam Arcus triumphalis eiuſdem principis, de quo Dion. ſic loquitur. Triumphalis tunc arcus, præter alia multa, quæ in honorem eius, & decreta, & facta fuerant, in illius foro ſubſtructus eſt. Traianus quidẽ inibi Palatium etiã uarijs marmoribus, intus uero picturis, ſtatuisq; exornatum habuiſſe dicitur, Vopiſcus uero ſcribit Aurelianum Imp. iuſiſſe tabulas publicas ad priuatorum ſeueritatem in Traiani foro exuri. In cuius medio ſtat adhuc Cochlidis, eius columna, in qua circunquaque rerũ geſtarum Simulacra ipſius mira arte cælata uiſuntur: & in primis Dacicum bellum. Intus uero gradus centum*

tum octuaginta quinque in eius faſtigium præbent aſcenſum. habet autem feneſtellas quadraginta quinque: altitudinem uero pedum centum uiginti octo, uel, ut ſcribit Eutropius, centum quadraginta: in ſummo Traiani oſſa aurea pila condita fuere: quanquam Dion ait Hadrianum in Columna oſſa Traiani condidiſſe, cuius ſunt hæc uerba. Ingentem columnam in foro ſtatuit, ſiue ut ea pro ſepulcro eſſet, ſiue in oſtentationē eius operis, quod ille circa forum egit. Cliuus ſurgebat, quem effoſſa quoquo uerſus terra ita complanauit, ut undique columna conſpiceretur, forúmque deinde in areæ modum æquatum manſit. Hanc autem columnam Traiano bellum gerenti apud Parthos Senatum dedicauiſſe, ipſumque principē eam non uidiſſe ferunt. nam è Perſis rediens apud Seleuciam Syriæ urbem fluxu ſanguinis deceſſit. Hunc uero ſolum omnium imperatorū in urbe ſepultum eſſe tradit Eutropius. Quod autem in columna, ratio eſt. quia apud maiores, principes, nobilésque ſub montibus ſepeliebantur. hinc Virg.

Monte ſub aerio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur.

Et cum in omnibus locis, ubi erant ſepulcra excitanda, non eſſent montes, natum eſt ut ſuper cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ, quæ licet proprie ſint, quæ culmen ſuſtinent, tamen, & ad magnificentiam erectæ, hoc nomine appellantur; qualis hæc, in cuius baſi talia leguntur.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.

LIBER

IMP.CAESARI DIVI NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONTIF. MAXI-MO TRIB.POT.XVII.IMP. COS.VI.P.P. AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TANT IBVS SIT EGESTVS.

De Foro, Palatio, & Porticu Neruæ. Cap.XIIII.

Eruæ autem Forum occurrit poſt ædem nũc n S.Hadriani in tribus foris, in medio cuius columna ænea ingentis magnitudinis exiſtens tectum, ex laminis auricalchi extructum, ſuſtinebat, intrinſecus uero lumen erat ambiguum, auth. Pauſ. Hoc forum iam antea inchoauerat Domitianus. Suet. Nouam, inquit, excitauit ædem in Capitolio Ioui cuſtodi, & forum, quod nunc Neruæ uocatur. Fuiſſe autem uarijs columnis, & ſtatuis exornatum teſtatur Spartianus de Alexandro Seuero loquens, his uerbis. Statuas iocoſas, uel pedeſtres nudas, uel equeſtres diuis imperatoribus in foro Neruæ, quod nunc Tranſitorium dicitur, locabat, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ geſtorum ordinem continerent. Tranſitorij inde traxit nomen, ꝙ ab eo in Auguſti, Cæſaris, & Romanum forum tranſiretur. Extare enim adhuc uidetur pars Porticus ipſius fori incendio abſumpta, cum quibuſdam columnis excelſis, & pulcherrimis, ubi literæ leguntur titulos Neruæ præferentes, quæ ſunt huiuſmodi.

IMP.NERVA CÆSAR TRIB.POTEST.II. IMP.II. *collapſis epiſtylijs deſunt nō nulla. is locus corrupto uocabulo pro arcu Neruæ, arca Noei dicitur. Eiuſdē Neruæ Palatij ꝑs ex lapidibus quadratis, īgētéſq; columnæ cernuntur adhuc inter Comitum, & Militiæ turrim, cum eccleſia. S. Blasij incluſa.*

De Foro Romano. Carcere Tulliano. & Marforij Simulacro. *Cap.XV.*

R Omanum Forum, quod & Latium appellauit Statius, à radicibus Capitolij producebatur ſcđm lōgitudinē usq; ad eccleſiā. S. Mariæ Nouæ, ut teſtatur Diony. memorans Valerium in colle imminenti foro domum habuiſſe: cunq; ſupra demonſtratum ſit domum hanc in Velia fuiſſe, eregione eiuſdem eccleſiæ, fuit neceſſe forum eouſq; perueniſſe, quo ei immineret. Ab origine autem urbis angustiores fines habuiſſe opinamur. Nam cum Liuius narret Curtium ab arce decucurriſſe, egisséq; Romanos effuſos toto quantum foro eſt ſpatium, uſq; ad portam Palatij, uisúmque ſit Romulum Iouis Statoris templum in radice Palatini montis, ubi exercitum firmauerat, poſuiſſe, ſatis conijcimus forum ipſum non ultra primas radices eiuſdē mōtis terminos habuiſſe. Multos uero poſt ānos ampliauit Auguſtus, teſte Suet. Comitium uero erat foro iunctum, uel potius ipſius fori pars, à prædicta porta ad eandem diuæ Mariæ eccleſiam. At priuſquā de

eo agamus, quæ in foro uidendum eſt. In radice Capitolij, qua parte mons ipſe ortum brumalem ſpectat, Carcerem ædificauiſſe Ancum Martium ſic docet Liuius. Fecit Carcerem media urbe, imminentem foro ad terrorem creſcentis audatiæ. Partem deinde addidit Tullius, cui Tulliano nomen impoſuit: de quo Calp. Flaccus ita ſcribit. Video Carcerem publicum, ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus, & oblongis lucis umbrã recipientibus: in hunc abiecti rei robur tullianum aſpiciunt, &, quoties iacentes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur, & alienum ſupplicium ſpectando, ſuum diſcunt. Sonant uerbera intus, recuſantibus ſpurca manus carnificis ingeritur, ſedet ianitor inexorabilis pectore, qui flente matre ſiccos tenet oculos, illuuies corpus exaſperat, manus cathenæ premunt. Deſcribitur perbelle etiam à Sal. hoc modo. Eſt locus in carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulum deſcenderis depreſſus ad læuam circiter. XX. pedes, eum muniunt undiq; parietes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus iuncta, ſed inculta tenebris, & odore fœdo, atq; terribilis eius facies. Vnde autem dicatur, hæc declarant Var. uerba. Carcer à coercendo, quod exire prohibētur, in hoc pars, quæ ſub terra, Tullianum, ideo q; additum à Tullio rege, quod Syracuſis, ubi hac de cauſa cuſtodiuntur, uocantur lathomiæ. Lathomiæ enĩ ex græco, & maxime à Syracuſanis, qui Lathomias & appellant, & habent, ad inſtar carceris, ex quibus locis exciſi ſunt lapides ad extruendã urbem. auth.

Sex. Pom. Cic. ſeptima actione in Ver. lathomias, inquit, Syracuſanas oẽs audiſtis, plerique noſtis, opus ẽ ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum, totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſum, & multorum operis penitus exciſum, nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum undiq;, nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt. Sen. Sabinum in lathomias fuiſſe damnatum tradit; Liuius uero principes Aetolorum tres & quadraginta: inter quos Democritus, & frater eius erat, Romam à. M. Attilio deductos, in lathomiáſq; coniectos. Erat autem Tullianum, ſicut hodie uidemus, duplex: ſuperior, & inferior camera. ſuperiori extat adhuc foramen ſpiraculi cã additum, ut retulit Flaccus. Locus nunc diuo Petro cognomento in Carcere eſt dicatus. Ante hunc iacet marmoreum ingens ſimulacrum Marforium uocitatum, quẽ Piſtorum deum, ſiue Panarium Iouem, ꝙ tumores inſtar panum circunquaq; promineant, multi eſſe affirmant. Nam (ut author eſt Lactantius) eo tempore, quo Romani obſeſſi in Capitolio erant, Iuppiter ꝑ quietem admonuit, ut ex omni frumento, quod haberent, panem facerent, in hoſtiumq; caſtra iactarent: eoq; facto ſoluta eſt obſidio, deſperantibus Gallis inopia ſubigi poſſe Romanos, quare Ioui Piſtori non ſolum Arã, uerum etiam Statuam in perpetuam rei memoriam poſuerunt. At, cum in ſcopulo ſimulacrum hoc ſit collocatum, Rheni Germaniæ fluminis eſſe tenemus, ꝙ autẽ ſit Nar flu. ut uult Fuluius, non placet: nulla enim

apparet ratio cur Nar ueniret à Romanis excitandus. Marforium cur uocitent, nihil eſt certi, quod dicatur, niſi uelimus ex eo, q́ in Auguſti foro eſſet, ut quorundam eſt opinio, ubi & Martis templum.

De Secretario Po. Ro. Arcu Septimij. Templo Saturni, ac de Aerario. & Officina cudendi pecuniam. Cap. XVI.

Poſt autem Marforij ſimulacrum, eregione arcus Septimij, ſequitur ædes diuæ Martinæ nunc ſacra, ubi olim Secretarium populi Romani fuiſſe in marmore īciſus index probat huiuſmodi. SALVIS. DD. NN. HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS FLAVIVS ANNIVS INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT FLAVIVS ANNIVS EVGARIVS EPIFANIVS. VC. PREF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT. ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

Eregione huiuſce ædis, ad radices rupis Tarpeiæ ſtat adhuc Arcus, ut diximus. L. Septimij, omnium pulcherrimus, & parum mutilatus: in utroq; frontiſpicio cuius inciſæ ſunt alatæ uictoriæ cum trophæis, & terreſtris, naualiſq; belli ſimulacra, cum hac inſcriptione.

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO. M. FIL. SEVERO. PIO. PERTINACI AVG. PATRI PATRIAE. PARTHICO. ARABICO. ET PARTHICO ADIABENICO PONTIF. MAXIMO TRIBVNIC. POTEST. XI. IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL. L. ANTONINO AVG. PIO FELICI TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P. P. OPTIMIS FORTISSIMISQVE PRINCIPIBVS OB REMPVBLICAM RESTITVTAM IMPERIVMQVE POPVLI ROMANI PROPAGATVM INSIGNIBVS VIRTVTIBVS EORVM DOMI FORISQVE.

S P Q R

Habet hic arcus à latere marmoreos gradus, per quos ego multoties euaſi ad faſtigium. Illud autem ſciendum Seuerum triumphum reſpuiſſe, ne de ciuili uictoria uideretur triumphare, tum etiam ꝙ morbo articulari in curru haud facile conſiſtere poterat. Sequitur ſtatim recta nunc diui Hadriani, olim Saturni Templum, à Numatio Planco conditum, auth. Sue. uel inſtauratum, quia conſtat antiquiſſimum eſſe. Et quidam dicunt inſcriptionem locationis accepiſſe. T. Largium. Var. autem. L. Tarquinium regem, ipſum Largium dedicauiſſe. Liuius uero A. Sempronio & M. Minutio Coſſ. ait eſſe dedicatum, & a Planco reſtitutum. in quod ex capitolino ærarium Po. Ro. Tranſlatum ferunt, ut etiam

Aſc. ſignificare uidetur his uerbis. Dum teſtes examinarentur (agebatur enim cauſa pro Roſtris) Pompeius ad Aerarium ſedens tumultu clodianæ multitudinis perturbatur. & mox. Euntibus ad tabellam ferendam poſtero die iudicibus clauſæ fuere tota urbe tabernæ, præſidia in foro, & circa omnes fori aditus Pompeius diſpoſuit; ipſe pro ærario, ut pridie, conſedit. Aerarium in Saturni templo ideo reponit Sex. Pomp. & Macrobius quod ſub illo nullum furtum fuerit commiſſum, aut quia nihil erat cuiuſquam priuatum. Plut. in prob. quærens cauſam cur ærarium fuerit in æde Saturni. an, inquit, ex eo ꝙ fama obtinuit, Saturni tempore, nec auaritiam, nec improbitatem uſquam in hominibus fuiſſe, ſed iuſtitiam, & fidem. Cyprianus autem refert Saturnum in Italia primum inſtituiſſe numos ſignare; & propterea Saturni ærarium uocari. In ærario promulgata ſeruabantur: Cic. tertio de le. Qui agent auſpicia ſeruanto. Auguri publico parento. Promulgata propoſita in ærario cognita agunto. Seruabantur & libri elephantini, in quibus. XXXV. eſſent conſcriptæ tribus, omnéſq; publicarum rationum libri. Suet. in Cæſaris rebus geſtis. Tabulas ueteres ærarij, & debitorum, uel præcipuam calumniandi materiam, exuſſit. Seruabantur & ſigna militaria. Liuius Signa, inquit, eo die à quæſtoribus ex ærario prompta. quorum duo communia erant, roſcum pro peditibus cum titulo. S. P. Q. R. & ceruleum pro equitibus, color enim ceruleus eſt maris, à deo cuius inuentum equum fabulantur.

Aſc. dicit ueterum diligentiam fuiſſe, ut quod quiſq; de ſubiugata prouincia per triumpham apportauiſſet perſcriptum in tabulis in ærarium reponendis conſeruaretur, idq; ēt Cic. tertia actione in uer. hinc. L. Florus ait Catonem Cyprias opes liburnis per Tyberinum hoſtium inuexiſſe, quæ latius ærarium Po. Ro. quam ullus triumphus impleuere. & Liuius primo decadis quītæ Ap. Claudium Centonem ex Celtiberis ouantem millia pondo argenti, & quinq; millia auri in ærarium tuliſſe. Cenſores in Saturni iuſiurandum ſubire cogebā tur. Inter nunc diui Hadriani, & Caſtoris, Polluciſq; olim templum cudendi pecuniam priſcis temporibus ſtabat Officina, argumento quod eo ī loco uidimus effodi ingētem numorꝝ copiā, eius precij, ut coniectura aſſequebamur, cuius nunc eſt quadrans, cæterum igne corrupti.

De Miliario Aureo, Ponte Caligulæ, & de Roſtris, ac Curia. Cap. XVIII.

Miliarium autem aureum in capite fori Romani collocatur a Plinio: à Cor. uero Tac. iuxta Saturni ædem, narrante cohortem ad aureū Miliarium ſub æde Saturni perexiſſe, uterq; recte. Erat autem Miliarium aureum columna prope arcum Septimij, in qua inciſæ omnes Italiæ uiæ finirent, & à qua ad ſingulas portas menſuræ regionum currerent. Meminit Suet. his uerbis. Ergo deſtinata die præmonitis conſcijs ut ſe in foro, ſub æde Saturni, ad Miliarium.

aureum opperirentur, mane Galbam ſalutauit. Caligula per forum Romanum à colle palatino ad capitolinum Pontem marmoreum duxit; quo nihil ambitioſius tota urbe: ſuſtentabatur enim octuaginta ingentibus columnis, candidiſſimi marmoris, quarum tres ad huius, totidémq; ad illius montis radices adhuc ſtantes cernuntur, prope quas paucis ante annis effoſſa fuere marmora cum circulari huiuſmodi inſcriptione. VICENALIA IMPERATORVM. Altera autem pars habuit ſacerdotes taurum ſacrificantes. Secus ipſum pontem, in medio foro, atq; eregione ædis diui Hadriani extat ingens marmorea columna, quam exiſtimo unam ex illis eſſe, quæ equum æneum, inauratum Domitiani ſuſtinebant, de quo quidem equo Papinius mentionem ſic facit.

Quæ ſuper impoſito moles gemmata coloſſo
Stat Latium complexa forum.

Ad pedes cuius procubuit Rheni flu. Germaniæ ſimulacrum, de qua prouincia triumphum egiſſe Domitianũ diximus, & idem author tetigit, cum inquit.

Aenea captiui crinem tegit ungula Rheni.

Marforius Cui ſimulacro Marforium nunc dicunt nomen. Ex roſtris nauium Antiatium ſuggeſtum in foro, quod Roſtra denoĩauere Romani, fabricatum eſſe, Liuius ſic commemorat. Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partem incenſæ, Roſtriſq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit, Roſtráq; id templũ appellatũ. Romanũ forũ ubi nunc Roſtra ſunt, ait Ser-

Fuere autem Roſtra ad radices Palatij, ubi nunc diuæ Mariæ liberatricis eſt ſacellum, in medio foro. Vnde Apianus loquens de capite Marij iunioris abſciſſo narrat Syllam fori in medio, ante Roſtra, illud appendiſſe. Quod autem M. Var. dicit fuiſſe ante curiam Hoſtiliam, ſic accipimus, inquit, Blondus, ut partim curia Hoſtilia à Cœlio monte, in quo eam fuiſſe certiſſimum eſt pro ſui magnitudine Roſtra uerſus, partim Roſtra à Palatino mõte in illã protẽderẽtur. Hanc profectò rationẽ, ſi quis locorum ſitum conſyderet, planè abſurdam, & ineptam iudicabit, nimirum uiam expeditiſſimam, quæ deinde Appia eſt denominata, omneſq; Palatij fermè aditus occupaſſent. præterea non ſit uerisimile in ea rerum frugalitate tam amplam, tamq; magnificam curiam Tullum ædificauiſſe. Quare dicimus fuiſſe Roſtra Noua ad radices Palatini montis, & Vetera apud Curiam. De nouis quidem paulo ante Ser. meminit, de ueteribus uero Suet. in funere Auguſti, his uerbis. Bifariam laudatus eſt, pro æde diui Iulij à Tiberio, & pro Roſtris ueteribus à Druſo Tiberij filio, ac Senatorum humeris delatus in campum, crematúſq;. Aſc. ſcribit Clodij corpus, ut uulnera uideri poſſent, delatum in foro, & pro Roſtris poſitum, populumq; deinde in curiam tuliſſe, átq; cremauiſſe, eóq; igne Curiam, Portiámq; baſilicam ei coniunctam conflagraſſe. ſubdit longe poſt. Erant enim Roſtra, non eo loco, quo nunc, ſed ad Comitium prope iuncta Curiæ. Si ergo Roſtra in Comitio ante Curiam, ut uult Var. dicimus

fuiſſe. intelligēdum eſt duas extitiſſe Curias Hoſtilias, unam prope forum, ubi nunc templum Pacis, in cuius ruinis inuentum eſt marmor cum indice huiuſmodi. IN CVRIA HOSTILIA. *aut certe iuxta ipſum, ut poſſit Roſtra ante ſe habere. alteram uero in Cælio monte, de qua infra uidebimus. In Roſtris agebantur cauſæ, quemadmodum apud Liuium legitur de Virginea, utrum ſerua, an libera eſſet. ferebantur leges. auth. Cic. pro Rab. habebantur conciones, idem in Piſ. Cæſar Iuliam amitam, uxorémque Corneliam defunctas pro Roſtris laudauit. Suet. & Plut. auth. Plinius, concionaturi, inquit, Roſtra aſcendebant. In eiſdem clariſſimorum uirorum ſtatuæ erigi ſolebant. hinc Cic. in ph. Cn. Octauij clari & magni uiri, qui prius in eam familiam, quæ poſtea uiris fortiſſimis floruit, attulit conſulatum, Statuam uidemus in Roſtris. Aſc. pro. M. Scauro Camilli togatam, ſine tunicis in his collocat. ante hæc uero Apianus Syllæ equeſtrem ex auro conflatam, cum hac inſcriptione.* COR. SYLLAE IMPERATORI FORTVNATO. *In præclaro fori Romani loco, pro Roſtris, ſuper leonem lapideũ impoſitum fuiſſe corpus Fauſtuli, qui ibi cecidit, dum certamen Romuli, & Remi dirimere uellet, tradit Diony. M. autem Var. poſt Roſtra Romuli ſepulcro locum fecit. Fuit pro Roſtris Herculis ſtatua tunicati, habitu æleo, facie torua: ſubſcripta.*

L. LVCVLLVS IMPERATOR DE MANVBIIS HOSTIVM DEDICAVIT.

Plin. Sibyllæ, inquit, tres iuxta Roſtra in foro ſunt, una, quam Pacuuius Taurus ædilis pl. inſtituit, duæ, quas. M. Meſſala. Inter antiquiſſimas fuere Tulij, Cœlij. L. Roſcij, & Sp. Matici Fulcinij à Fidenatibus, & Gn. Octauij apud Antiochum in legatione interfectorum. Propterea. L. Florus ait Romæ capita cæſorum proponere in Roſtris uſitatum eſſe.

De Lacu Curtio, Cloaca Maxima, & Doliola. Cap. XIX.

M. Var. refert in foro Romano Lacum Curtium fuiſſe, priuſq̃ cloacæ eſſent, per quod innuit Cloacam per ipſum lacum ſequenti tẽpore deriuatam, quam alta tellure opertam uidimus nuper in radicibus Palatini montis, per forum Romanũ fluentem, perque eiuſdem montis radices in Velabrũ, & inde cadentem in Tyberim. Quare patet lacum Curtium, ſicut & Cloaca Maxima, in medio foro extitiſſe, haud procul ab equo Domitiani, hinc Papinius.

Ipſe loci cuſtos, cuius ſacrata uorago,
Famosúſq; lacus nomen memorabile ſeruat.

Cum igitur dictum ſit equum Domitiani ſtetiſſe in medio foro, ubi nunc unica erecta cernitur columna, præter alias rationes, ex his Statij carminibus iudicamus lacũ Curtiũ fuiſſe in hortis dictæ colũnæ adiacentibus. Diony. eſt, inquit, hic locus repletus, uocaturq; ab il-

lò caſu lacus Curtius in medio maxime Romani fori. Liuius. eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua ui alia, forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur, nec eam uoraginem coniectu terræ, quum pro ſe quiſq; gereret, expleri potuiſſe, priuſq; deum monitu quæri cœptum, quo plurimum populus Romanus poſſet, id enim illi loco dicandum uates canebant, ſi remp. Ro. perpetuam eſſe uellent, tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes, an ullum magis romanum bonum, quam arma, uirtuſq; eſſet? ſilentióq; facto templa deorum immortaliũ, quæ foro imminent, Capitoliúmq; intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem, ſe deuouiſſe, equo deinde q̃ poterat maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, donáq; ac fruges ſuper eum a multitudine uirorum, ac mulierum congeſtas, lacúmq; Curtium, non ab antiquo illo T. Tatij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. At de hac re cum triplex ſit hiſtoria, hanc ſequitur Val. Max. & Porcilius. Piſo uero in annalibus bello Sabino, quod fuit Romulo, & Tatio, uirum fortiſſimum Metium Curtium Sabinum Romulo cum ſuis ex ſuperiore parte impreſſionẽ faciente, in locum paluſtrem, qui tum fuit in foro, anteq̃ cloacæ eſſent factæ, receſſiſſe, atq; ad ſuos in Capitolium illæſum perueniſſe, ab eóq; lacum inueniſſe nomen, memoriæ prodidit. Cornelius uero & Luceius eum locum eſſe fulguratum, & ex. S. C. à Curtio Coſ.

ſeptum, & ab eo lacum Curtium appellatum, apud quem Galbam interfectum, & morientem ſanguine lacũ ipſum infeciſſe ait Cor. Tac. & Suet. Sequitur Cloaca Maxima, de qua ita ſcribit Liuius. Tarquinius foros in circo faciendos curauit, cloacámq; Maximam receptaculum omnium purgamentorum urbis ſub terram agendam, quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia quidq̃ adæquare potuit. Eundem ferè ſenſum Plinij hæc habent uerba. Cloacam operum omnium dictu maximam ſuffoſſis montibus, urbe penſili, ſubtus nauigata fecit. Hæc autem ad Iouis Statoris ædem in tres ductus diuiditur, quorum duo nunc clauſi, tertius limpidiſſima fluens aqua in Velabro oſtenditur, deinde canali è ſaxis quadratis extructo in Tyberim, ut dictum eſt, dimittitur. Plures fuiſſe rbis cloacas ſic oſtendit idem Liuius. Poſt incenſam urbem à Gallis, dum inſtauraretur, feſtinatio curam exemit uicos dirigendi, dum omiſſo ſui, alieniq; diſcrimine in uacuo ædificant, ea eſt cauſa ut ueteres Cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta, formáq; urbis ſit occupata magis, quã diuiſæ ſimilis. quod ſi tunc difficile, difficillimum certe nunc uideri põt ut quis urbis regiões diuidere poſſit, cũ locoꝝ & uiaꝝ ueſtigia uix extent, & ea quidem perpauca, & incerta. Quare nos non more priſco regiones diuiſimus, uerum eo ordine, quo omnia faciliora, & magis perſpicua uideri poſſunt. Sed ad rem redeamus. Cloaca um autem curatores fuiſſe probat inſcriptio in

marmore apud pontem Aurelium inuento huiuſmodi.
IMP. CAESARIS DIVI TRAIANI PAR THICI. F. DIVI NERVAE NEPOTIS TRAIANI ET ADRIANI AVG. PON. MAXI. TRIB.POT.XXII.IMP.II. CONS. III. TIRR. RVSTICVS CVRATOR AL VEI ET RIPARVM TYBERIS ET CLOA CARVM. *Rurſus in alio marmore.*
EX AVCTORITATE IMP. CAESARIS DIVI NERVAE .F. NERVÆ TRAIANI AVG. GER. DACI. PONT. MAX. TRI. POT. VII. IMP. IIII. COS. V. PP. IV LIVS FEROX CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TYBERIS ET CLOACARVM VRBIS TERMINAVIT RIPAM. R. R. PROX. C. PPP.C.XV. A. FABIO. A. F.
Cloaca inquit Pompeius à cloacando.i. inquinando, uel à colando ideſt fluendo. Iuxta Cloacam erat locus, qui uocabatur Doliola, à doliolis ſub terra, ubi non licebat ſpuere. uetuſtior autem memoria eſt eo in loco myſtica quædam Numæ condita eſſe, ſunt qui putant Gallorum ſenonum cineres.

De Comitio. Templo Veneris Genitricis. Statuis, & ſimulacris, quæ in eo, & Foro Romano fuere, ac de Cæſaris Columna. Cap. XX.

COmitium fori Romani partem eſſe ſuperius dictum eſt, incipiens à porta Palatij, terminanſq;

nanſq; apud ædem diuæ Mariæ nouæ: ita appellatum quod fœderis conditiones ibi inter Tatium, & Romu lum firmatæ, ſancitæque ſint, unde à coeundo comitio nomen manſit, auth. Plut. Aſc. ait Comitium eſſe locũ propter Senatulum, quo coire equitibus, & populo Romano liceret. Blondus uero quo coibant Comitijs cen turiatis, & litium cauſa, neq; ibi Conſules, Præto res, Ædiles, Cenſores, & Tribunos, ſed in campo Martio, fuiſſe delectos. Subdit deinde. Locus autem ita euanuit, ut, poſt diruta iam pridem, quæ ſo- lo ſupereminebant ædificia effodiendis fundamen- torum lapidibus in calcem coquendis, intra ſan- ctorum Hadriani, & Laurentij in Miranda baſili- cas, intérque fora Magnum, & Neruæ tranſitorium, multo ſudore decimo tandem anno inſpexerimus, hæc in triumphanti Roma. In inſtaurata uero inter turrim, quæ Pallara appellatur, & lacum Curtij, col- liſq; Palatini radices, & Fauſtinæ monumenta fuiſſe commemorat, in qua quidem re ſibi contradicit. Etenĩ attendere diligenter ſi uelimus, quæ ſupra ex Cor. Tac. de ficu ruminali adducuntur, illa exploſa, hanc com- probabimus ſententiam, Satis enim conſtat ficum rumi- nalem, quam in comitio ſtatuit, in palatij radicibus fuiſſe, conſequens ergo eſt & ibi comitium, de quo me minit Cic. pro Sex. Is locus diu caruit tecto. eo autem anno, quo primum Annibal in Italiam uenit, tectus fuit, ut docet Liuius ſeptimo bel. pu. qui tamen trigeſi- mo aliter ſentire uidetur, cum dicit comitia indicta p-

ſici tempeſtates ſæpe prohibuiſſe. Longo autem tempore poſt Cæſar locum inſtaurauit, authore Tranquilo. & Aſc. Ludi ſæpe in eo celebrati ſunt, inibiq; libri Sibyllini. P. Cornelio & M. Bebio Coſs. cremati, ut in Numæ uita ſcribit Plut. In Comitio fuit Coclitis Statua, quæ cum de celo tacta eſſet, ex aruſpicis reſponſis in area Vulcani, loco altiori, poſita eſt, ex qua re bene Po. Ro. ſucceſſit Liuius. In cornibus uero eiuſdē comitij fuit Statua Pithagoræ, & Alcibiadis, in gradibus uero ad læuam Curiæ Actij, Plin. author, cuius Actij Cotem, & Nouaculā ibidē defoſſam, ſupérq; impoſitum Puteal ait Cic. idemq; Liuius. Statæ matris Simulacrum in foro colebatur, poſtq̄ id coluſtrauit, ne lapides igne corrumperentur: qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore, magna pars populi in ſuos quiſq; uicos retulerunt eius deæ cultum, ut refert Sex. Pomp. In foro, ante Veneris Genitricis ædem, fuit Cæſaris Statua, equeſtris, & Q. Marcij ante Caſtoris, equeſtris & ipſa, ac Tremellij togata, æream. M. Attio uelatam in eodem foro poſuit Tarquinius: Plinius uero Cæſaris Simulacrum cometam in capite habens. At hoc in loco ſi ſtatuas præclaris uiris in Fo. Ro. ſicut in Roſtris erectis recenſere uellem, finem profecto non inueniret oratio. Illud autem ſatis erit admonuiſſe hoc munere dignos habitos eſſe eos omnes, qui, ut diximus, aliquod egregium facinus obijſſent pro rep. autem mori non dubitaſſent, quod probant Cic. hæc uerba. Ac ſi tunc. P. Sextius Iud. in templo Caſtoris, animam,

quam uix retinuit, edidiſſet, non dubito quin, ſi modo eſſet in rep. Senatus, ſi maieſtas Po. Ro. reuixiſſet, aliquando ſtatua huic ob remp. interfecto in foro ſtatueretur. Nec uero illorum quiſquam quos à maioribus noſtris morte obita poſitos in illo loco, atq; in roſtris collocatos uidetis, eſſet. P. Sextio præponendus. Populus autem Romanus in Cæſaris gratiam Columnam marmoream lapidis numidiæ. XX. pedum, cum Titulo, hoc. PATRI PATRIÆ. in foro ſtatuit, de qua Lactãtius meminit, & idem Cic. in hæc uerba. Talis animaduerſio fuit Dolobellæ cum in audaces, ſceleratóſq; ſeruos, tum in impuros, & nefarios liberos, taliſq; euerſio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi uideatur tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe.

De Columna Mœnia, Pila horatia. De Cæſaris, Conſtantini, Domitianiq; Equo, ac de Templo, & Ara eiuſdem Cæſaris. Cap. XXI.

Habuit forum Columnam Mœniam denominatã, à qua Labeo iureconſultus Mœniana deduxit, cum inquit. Inter immiſſum & proiectum hoc intereſſe putant, quòd proiectum eſſet id, quod ita proueheretur, ut nuſq̃ requieſceret, qualia mœniana, & ſubgrunda eſſent. Immiſſum, quod in aliquo loco requieſceret, ueluti tigna, trabes, quæ immitterentur. In quæ uerba cum ANTONIVS Triuul

tius, & SCARAMVTIA eius frater nobiliſſimi adu leſcentes, & ĩ iuris ciuilis ſciẽtia ſupra ætatẽ egregie do cti, incidiſſent, rogarunt me, unde dicerentur Mœniana, quibus ita reſponſum eſt. Mœnius cum domum ſuam uenderet Catoni, & Flacco Cenſ. ut ibi baſilica ædificaretur, exceperat ius ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum proijceret, & pro uolantibus tabulatis inde ipſe, & poſteri eius ſpectare munus gladiatorum poſſent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur Columna Mœnia uocitata eſt, hinc Mœniana. Mœniana, inquit Sex. Pomp. à Mœnio cenſore, qui primus in foro ultra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur ſuperiora ſpectacula. De Columna meminit Aſc. & Cic. de Diu. ac pro Sex. in hæc uerba. Venit, ut ſcitis, ad Columnam Mœniam, tantus eſt ex omnibus ſpectaculis uſq; à Capitolio, tantus ex fori cancellis plauſus excitatus, ut nunquam maior conſenſio. Fuit enim in ea parte fori, ubi baſilica Portia, de qua infra erit mẽtio. In foro, inquit Diony. erat petra angularis, ſuper qua poſita fuerant ſpolia Tergeminorum albanorum, Pila horatia dicta, ſed arma collapſa ſunt uetuſtate. Decorauit autem forum Romanum equus Cæſaris, & Cõſtantini, ſicut Domitiani, Atrium Mineruæ, & tabernæ Nouæ, ac Veteres, de quibus ſic loquitur Liuius. Eodem tempore ſeptem Tabernæ, quæ poſtea quinq;, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur, arſere. De his intellexit Iuuenalis cum dixit. ſed quinq; tabernæ quadraginta parant. In foro magiſtratus imperiũ Ro-

manì deponere conſueuere, auth. Herodianus. Apianus memoriæ prodidit cadauer Cæſaris in forum relatum, eóq; in loco Aram, mox Templum illi erectũ eſſe.

De foro Cæſaris, Baſilica, & Bibliotheca Pauli. Cap. XXII.

E Xpoſitis ijs, quæ ad Fo. Ro. pertinere uidebantur, redeamus ad templum Saturni, unde digreſſi ſumus de ærario locuti, uideamúsq; quid poſt ipſum ad latus eiuſdem fori in ortum æſtiuum uergens fuerit, aut ſit. ſed in primis de Foro Cæſaris, quod (ut quorundã eſt opinio) fuit in eo loco, qui poſt Fauſtinæ templum ualde depreſſus cernitur, de quo ſic loquitur Apianus. Poſt uictoriam contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circũduxit, quod Romanum forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorum quæ ad iura conuenirent. In hoc ſtatuas pulcherrimas collocauit, inter quas loricatam ſibi dicari paſſus eſt. Breui quidẽ, ait Plin. ſpatio fori, ſed inter urbis ornamenta perſpicuum. Area ſupra ſextertium millies conſtitit. Pauli Baſilicam Cic. in medio foro ſtatuit, uerba ipſius ex libro quarto ad Atticũ hæc ſunt. Paulus in medio foro baſilicam iam penè texuit, iiſdem antiquis columnis, Illam autem quam locauit fecit magnificentiſſimam, Hanc Plin. inter urbis magnifica enumerat, columnis ex phrygibus mirabilem. Papinius autem Domitiani equum deſcribens à ſiniſtra Pau-

liregiam poſuit his carminibus.

At laterum paſſus hinc Iulia templa tuentur,
Illinc belligeri ſublimis regia Pauli,
Terga pater, blandoq; uidet Concordia uultu.

Cæſar, inquit Plut. Paulum Æmilium collegam Cai Marcelli in conſulatu mille, & quingentis talentis ſibi amicum, defenſorémq; parauit, ex qua mox pecunia nobiliſſimam ille in foro baſilicam extruxit, quæ Pauli baſilica dicebatur. Quam publicam conſtituiſſe refert Apianus. Fuit autem prope Caſtoris & Pollucis templum, quo in loco uidimus effodi multa fruſta earum columnarum, quibus mirabilem fuiſſe dicit Plin. In hac ad Ianum ſtabant fœneratores. unde Hor. Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet. Et in Sermonibus. Poſtquam res mea Ianum ad medium fracta eſt. Cic. ita ne? Ianus medius in. L. Antonij clientela ſit? quis unquã in illo Iano inuentus eſt? qui. L. Antonio mille numum ferret expenſum, Eiuſdem Pauli Bibliothecam baſilicæ iunctã fuiſſe, quibuſdam authoribus, crediderim.

De foro Auguſti. Porticu Antonini. Fauſtinæ: & Liuiæ ac de Cæſaris Domo. Cap. XXIII.

FOrum Romanum, Cæſaris, & Auguſti inuicem prope fuiſſe innuit Papinius in ſyluis cum dicit.

Nec ſaltem tua dicta continentem,
Quæ trino iuuenis foro tonabas.

Et Mar. his carminibus.

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Auguſti autem forum licet apud Marforij ſimulacrum quidam ponant, nonnulli tamen poſt Fauſtinæ templum, ſed prior opinio magis probatur. Breue quidem, ſicut etiam Cæſaris, fuit, quia ipſe princeps nõ eſt auſus proximas domos poſſeſſoribus extorquere, erat tamen multis ſtatuis ornatiſſimum. Inerat enĩ Caſtoris & Pollucis cum uictoria Alexandri Magni. Coruini & in eius caſſide pugnacis corui ſimulacrum. Apollinis eburnea, d̃ qua Hor. Sic me ſeruauit Apollo: & Iuu. Iuriſq; peritus Apollo. Fori autem extruendi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo; quæ uidebatur, non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere, itáq; feſtinantius, necdum perfecta Martis æde, publicatum eſt. cautúmq; ut ſeperatim in eo publica iuditia, & ſortitiones iudicum fierent, ſanxítq; ut de bellis, & triumphis hic conſuleretur Senatus. Prouincias cum imperio potituri hinc deducerentur. quiq; uictores rediiſſent huc inſignia triumphorum inferrent. Quod forum inſtaurauit poſtea Hadrianus auth. Spar. Idem Suet. docet forum ipſum duas Porticus habuiſſe, in quibus ſtatuas omnium triumphali effigie dedicauit Auguſtus. Blon. autem in Roma triumphanti hoc forũ, & Martis templum in campo Martio his reſtituit uerbis. Campi Martij proprium locum fuiſſe oſtendimus, cui columna Antonina fuit appoſita, eóq; continebatur campo An-

guſti forum, templo Martis contiguũ. Sed quum Suet. dicit breue forum ſtruxiſſe, quia non eſt auſus proximas domos poſſeſſoribus extorquere, & extruẽdi cauſam hominum, & iudiciorum multitudinem fuiſſe: ſatis oſtendit, ſicut & P. Victor, in celeberrima urbis parte ſtetiſſe: cum cãpus Martius extra urbẽ; necꝗ priuatorum domibus occupatus, latiſſimum, cuicunꝗ foro, præberet campum. Quare Blondi opinio prorſus reijcienda. Porticus Antonini, & Fauſtinæ pulcherrimæ, uariíſꝗ marmoribus exornatæ extant apud diui Laurentij in Miranda columnæ ingentes cum huiuſmodi indice.

DIVO ANTONINO ET DIVÆ FAVSTINÆ, EX. S. C.

Fuit aũt in uia Sacra, in qua uia publica Domo, ſita ubi templum Pacis, Cæſarem habitauiſſe ſcribit Suet. quã domum Auguſtus à Liuia nepte nimis ſumptuoſe ornatam ſolo æquari iuſſit; in cuius area excitata eſt deĩde Porticus Liuiæ. Plin. tradit Cæſarem Dictatorem totũ forum, uiámꝗ Sacram à domo ſua ad cliuum Capitolinum, in munere gladiatorio linteis operuiſſe. De domo & porticu Ouid. in faſt. ſic meminit.

Diſce tamen ueniens ætas ubi liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuere domus.

At de porticu etiam primo de arte ita.

Nec tibi uitetur, quæ priſcis ſparſa tabellis
Porticus, authoris Liuia nomen habet.

Dion refert Neruã in Auguſti foro, nunc in porticu

Liuiæ pro tribunali litigantes audiuiſſe. Claudiam etiã porticum appellatam accepimus. Mar.

Claudia diffuſas ubi porticus explicat umbras,
Vltima pars aulæ deficientis erat.

A Nerone autem euerſam ſub nomine priſco Domitianus reſtituit; cuius pars umbraculis unius uitis erat operta. Plin. Vna, inquit, uitis Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiales ambulationes umbroſis operculis opacat, eadémq; duodenis muſti amphoris fœcunda.

De Sororio Tigillo, Vico Cyprio, & Scelerato, atq; M. Antonij Domo. Cap. XXIIII.

SOrorium Tigillum locus erat ſacer cauſa expiationis ab Horatio, ob ſororem à ſe interfectam, in honorem Iunonis conſtitutus, quem locum prope Carinas ſtatuit Diony. Libro enim tertio ait locum, in quo Horatium purgarunt, in angiportu ferente à Carinis deorſum eſſe, ijs qui ad Cyprium per agerent angiportum, ubi aræ manerent tunc erectæ, & tigillum, duobus inter ſe contrarijs parietibus fultũ, ſuper eas extenderetur. quibus uerbis ſignat Vicum Cyprium prope cliuum, qui ad templum diui Petri in Vinculis nunc ducit. Sequenti uero libero Vicum Cypriũ prius, deinde Sceleratum ex facinore Tulliæ uocitatũ tradit. Var. tamen Vicum Cyprum (ſic enĩ apud ipsũ legitur,) prope Sceleratum, non autem eundem eſſe oſtendit, his uerbis. Vicus Cyprus à Cypro, q; ibi Sabini

ciues additi conſiderunt, qui à bono omine id appellarunt, prope hunc Vicus Sceleratus. Miror autem qua ratione Blon. Sceleratum uicum eſſe uelit uiam, quæ nunc ducit ad Triuij fontem, contra Diony. opinionẽ, & præter hiſtoriæ fidem. Solinus enim tradit Ser. Tullium in Eſquilijs ſupra cliuum Virbium habitauiſſe; quẽ uico Patricio ſupereminere probat Sex. Pom. quum dicit, Vicum Patricium appellatum, ꝙ ibi iubente Ser. Tullio patricij habitauerunt, ut ſi quid aduerſus ipſum molirentur, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent. Unde poſtq̃ Tullia interfecto patre properans à Curia, foróq; Romano in paternam poſſeſſionem ad uicum Cyprium peruenit, auriga, ut inquit Liuius, dextera in Virbium cliuum carpentum flexit, ut in collem Eſquiliarum eueheretur. quocirca ſtultum erat per uiam Triuij, fuerat enim neceſſe, ſecundum nos, per Quirinalẽ, Viminaléq; collẽ trãſire; q̃d abſurdũ eẽ uidetur, cũ breuior & expeditior eſſet per eum, quem diximus cliuum, qui haud procul à Virbio erat, cui iam propinquum interfectum eſſe regem fugientem innuit Diony. Alia eſt ratio contra Blon. ꝙ conſtat inter omnes uiam Triuij extra urbem tunc fuiſſe. Haud procul à templo diui nũc Pantaleonis, olim Telluris. M. Antonium Domum habuiſſe teſtatur Apianus his uerbis. Iis peractis decretum noctu perlectum eſt, Antonium ſequenti die in templo Telluris, haud longe ab ipſius domo, Senatum habiturum.

De Buſtis Gallicis. Cap. XXV.

Vſta Gallica locus ubi Galli, à Camillo interfecti, ſepulti fuere. Liuius uero commemorat Gallos morbo interemptos buſtorum Gallorum nomine locum, ubi fuere ſepulti, inſignem fecisſe. Is autem locus fuit ubi nunc eccleſia. S. Andreæ ad buſta Gallica, quæ corrupto nomine Portugallo uocatur, abeſt haud multum ab Amphitheatro, quod in media urbe à Tran. in Tib. collocatur, ſicut à Liuio buſta Gallica, cuius ſunt hæc uerba. Quũ eſſet ſatis altum Ianiculum ubi ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquũ, atque illo ipſo die media urbe, qua nunc buſta Gallorum ſunt. Et alibi refert Flaccum porta Capena ĩgresſum, media urbe per Carinas, Eſquiliáſque contendisſe, recta ergo ad Amphitheatrum. Var. autem contra Liuij opinionem, ut infra demonſtrabitur, buſta Gallica prope Æquimelium ſtatuiſſe uidetur. Æquimelium inquit quod æquata Melij domus publice quod regnum occupare uoluit. Is locus ad buſta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum oſſa, qui poſſederunt urbem, ibi coacerua ta, ac conſepta. locus qui uocatur Doliola ad cloacam Maximam. Si uero ita libet diſtinguere ut uerba hæc. Is locus ad buſta Gallica. iungantur cum ſubſequentibus, optime Var. conueniet cum Liuio, cœterum ordinem & ſenſum uix elicies. Quare uidendum ne aliquis error hos authores diſcordes efficiat. Quidam prope Marforium Buſta gallica fuiſſe perperam putarunt.

De uia Sacra, Arcu Fabiano, & Veſpeſiani. Cap. XXVI.

Iam Sacram principium habuiſſe à curia Veteri in angulo palatij, iuxta arcum Conſtantini uulgaris eſt opinio. Var. autem à Carinis. Carinæ, inquit, Cerionia, ꝙ hinc oritur caput Sacræ uiæ, ab Sterniæ Sacello. Quibus uerbis adducor in maximum dubium, ne hæc uia aliquando per hortos diuæ Mariæ Nouæ, ſecus templum Pacis, & forum Cæſaris recta ad arcem Capitolij eſſet producta, præſertim ꝙ in eiſdem hortis ſecundum eum, quem dicimus, curſum, uidimus uiam ex lapide quadrato ſtratam. Si quis dixerit arcum Veſpaſiani ſignare nobis fuiſſe ſecũdum radices Palatini montis, reſpondebimus. ampliata curia Veteri, erectiſq; baſilicis partem ipſius eò tranſlatam. Sacræ quidẽ, obtinuit nomen ꝙ per eam augures ex arce profecti ſolerent inaugurare, ſacráq; quotquot menſibus in arcem ferre, ſecundũ Var. Sex. autem Pomp. Sacram ideo uocat, ꝙ in ea fœdus ictum ſit inter Romulum, & Tatium. In ſumma huius habitauit Ancus Martius, prope ædem Larum, de qua in urbis Romuli deſcriptione facta eſt mentio. Quo in loco ſi quis conſyderauerit quæ dicuntur à Cor. Tacito de ſpatio eiuſdẽ urbis, non improbabit forte quæ de uia Sacra diximus. Sacra in hac uia Cœliæ Statuam ponit Plut. In ſumma uero parte fuit Mutij. In eadem fructus uenundatos eſſe Ouid. de arte ſic docet.

Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa
Illa, uel in ſacra ſint licet empta uia.

Var. de re ruſtica. huiuſce inquam pomarij ſumma Sa-

cra uia, ubi poma ueneunt. Arcus Fabianus in hac uia ſtetit, iuxta regiam, à Fabio cenſore, qui deuicit Allobroges excitatus, ut ſcribit Aſc. in quo ſculpta fuerãt eius ſcuta, & ſigna uictoriæ. In oratione pro Cn. Plãtio Cic. de eo hæc habet uerba. Equidem ſi quando, ut fit, iactor in turba non illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor. fuit apud baſilicam Pauli, ad quem arcum Scribonius Libo ſedem, & prætoris tribunal, Puteal dictũ, poſuit, de quo Hor. meminit, cum inquit. Putealq; Libonis mandabo ſiccis. Et Oui. hoc carmine.

Qui puteal, Ianumq; timent, celereſq; calendas.

Fœneratores enim ſtabant ad Ianum, & apud Fornicem Fabianum ius dicebatur. CATELANVS autem Triuultius Epiſcopus Placen. & Co. ſummi ingenij nobiliſſimus adoleſcens, & probe doctus, qui orationem quandam, qua Bocc. Pinum florentinum patria eiectũ conſolatur, felici ſtylo ex uulgari in latinum conuertit ſermonem, oſtendit mihi numisma argenteum eius precij, quo denarius, in altera parte cuius uiſitur caput Libonis cum hac inſcriptione, LIBO BONE VENI. in altera uero tribunal cum indice, PVTEAL SCRIBONI. In eadem uia Sacra ſtat adhuc Arcus marmoreus Veſpaſiani Imp. oium antiquiſſimus nunc exiſtentium: ſed mutilatus: in quo legitur titulus talis.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.
DIVO TITO DIVI VESPASIANI. F.

VESPASIANO AVGVSTO.

Extructus autem fuit deuictis hieroſolymis, in quo ſcul ptæ ſunt uictoriæ cum arca fœderis præcedentibus.xij. faſibus conſularibus, ab altero fronte ſpectantur trium phi ſpolia, aureum candelabrum, ſeptem habẽs ramos, in quibus erant ſeptem Lucernæ, erraticas ſignificantes ſtellas, duæque tabellæ legis moſaicæ. Vaſa templi, menſa aurea ponderis talentis magni. de quibus plura Ioſephus. Licet ipſe arcus melius, quam Ioſephi deſcri ptio, nobis ea omnia declaret. Huius autem uictoriæ mentio habetur etiam ex marmore in circo Maximo ef foſſo, quæ eſt hæc.

S. P. Q. R.

IMP. TITO CÆS. DIVI VESPASIANI FILIO VESPASIANO AVG. PONT. MA XIMO TR. POT. X. IMP. XVII. XIII. P. P. PRINCIPI SVO QVI PRÆCEPTIS PATRIÆ CONSILIISQ. ET AVSPICIIS GENTEM IVDEO. RVM DOMVIT ET VRBEM HIE. ROSOLIMAM OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS REGIBVS GENTIBVS AVT FRVSTRA PETITAM AVT OMNI. NO INTENTATAM DELEVIT.

De Græcoſtaſi. Curia. Baſilica Opimij, & Portia. Cap. XXVII.

Græcoſtaſis locus ad dexteram Roſtrorum è
g Comitio, ubi nationum ſubſiſterent legati,
qui ad Senatum miſſi eſſent Var. At animad
uertendum Var. de ueteribus roſtris intelligere. Idem prope Græcoſtaſim Opimij Baſilicam ſic ſtatuit. Senaculum ſupra Græcoſtaſim, ubi ædis Concordiæ, & baſilica Opimij. Senaculum uocatum ubi Senatus, aut ubi ſeniores conſiſterent, dictum γερουσία apud Græcos. Liuius primo ab ur. con. ait Curiam in Comitio, ſed idem quod Senaculum eſſe innuunt Var. uerba. Pli. memoriæ prodidit Cæſarem in curia, quam in comitio conſacrauit, duas tabulas impreſſiſſe. cui curiæ Plut. iuxta forum locum fecit. Curia locus ubi publicas curas gerebant: duplex tamen, ubi ſacerdotes res diuinas, & ubi Senatus humanas curabat. Curia ubi dabatur Senatus templum erat, ut diximus. Var. in libris ad Opianicum ait. S. C. non poſſe fieri niſi in loco per augurium conſtituto, quod templum appellaretur, propterea & in curia hoſtilia, & in Pompeia, & poſt in Iulia, cum prophana ea loca fuiſſent, templa eſſe per augurium conſtituta, ut in ijs. S. C. more maiorum iuxta fieri poſſent. In curia Aram Victoriæ fuiſſe Herodiani hæc docent uerba. Cœteris ante fores præſtolantibus duo, trésue ad ſummũ curioſiores audiendi Curiã ingreſſi ſic, ut ultra Arã quoq; Victoriæ, penetrarent. Ferunt quidã huius deæ Signum ex auro puro in gradibus curiæ fuiſſe. Neſcio autem quo authore iuxta forum à Fuluio Curia Calabra collocetur, quam nos,

ex Ser. opinione, in Capitolio poſuimus. Plut. Commemorat Catonem Baſilicam, ex ære publico uicinam foro ſub curia à ſe ædificatam, Portiam appellauiſſe. Erat, inquit, baſilica quædam Portia, quam Magnus Cato in cenſura ediderat, eius baſilicæ trib. pleb. quoniam in illa ius dicere conſueuerant columnam, quæ ſellas eorũ impedire uidebatur, decreuerant tollere. Aſc. etiam baſilicam hanc iunctam Curiæ fuiſſe tradit. Palatiũ Romuli apud ædem diuæ Mariæ Nouæ non nulli reſtituunt. Illud autem ſciendum hæc omnia loca inuicem prope fuiſſe, totúmq; id ſpatium occupauiſſe, quod eſt à Comitio eundo uerſus Pacis, diuæ Mariæ Nouæ templum, & hortos, penè ad Eſquiliarum radices; niſi ꝙ interiacebant templa quædam, quibus ſuperius à nobis ſedes eſt aſſignata.

De Templo Iani, & Pietatis, ac de Carcere. Pl. Ro. Cap. I.

QVatuor urbis partibus iam deſcriptis, recte uidemur quintá, à dextera Tyberim, Auentiniq; partem, à ſiniſtra uero rupē Tarpeiam, & Palatium, uallémq; inter ipſos montes comprehenſam habentem, à theatro Marcelli auſpicati, quibuſcunq; certis ſedibus, quoad fieri poterit, locatis, aggredi. Nam cum multa memoratu digna contineat, niſi ordine quodam perſpicuo fuerimus progreſſi, maiorē partē illorum & locum incertum ſortiri, & obſcura fieri, erit neceſſe. Quare relicto Marcelli theatro ad eam partem, quæ planā urbem complectitur, quæ ab ipſo ad extremam circi partem fuere, hodiéue ſunt, ſingulatim percurramus. Et quia Ianus omnium rerum principium habetur, ab eo exordiri conueniens erit. Numam regem Iani Templum circa imum Argilætum, iuxta theatrum Marcelli in duobus breuiſſimis templis feciſſe, ſcribit Ser. cuius portæ duæ, quas legitimum erat aperire cum bellum eſ

ſet : in pace uero claudi, ut apertis in armis eſſe ciuitatem, clauſis uero pacatos circa omnes populos ſignificarent. Clauſum eſſe ferunt Ianum ſemel ab ipſo, à quo conditum; iterum à. T. Manlio Cos. Tertio ab Auguſto poſt bellum actiacum. Oroſius ſcribit Auguſtum ter Iani templum clauſiſſe. Claudendi autem, uel aperiendi ratio, uaria eſt. Alij, ut diximus, uolunt Romulo contra Sabinos pugnante, quum eo eſſet ut uinceretur, calidam aquam ex eo loco, ubi templum Iani, erupiſſe, quæ exercitũ Sabinorum fugauit, hincq́ tractum morem ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo fuerat conſtitutum, quaſi ad ſpeciem priſtini auxilij. Alij uero ꝙ Tatius, & Romulus facto fœdere hoc templum conſtituerint, unde & Ianus ipſe duas facies habet, quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem. Huius qdẽ templi poſtes is Cos. aperiebat, qui prior creatus eſſet. Virg.

Inſignis aperit ſtridentia limina conſul.

Cor. autem Tac. refert Cn. Duilium Iani templũ ædificauiſſe, eius ſunt hæc uerba. Eodem in loco à. L. M. Publicijs Iano templum, quod apud forum holitoriũ Cn. Duilius ſtruxerat, Speiq́ Ædes à Germanico ſecratur. hanc Attilius uouerat eodem bello. Idem, alibi, narrat Tiberium Cæſarem Iani templum dedicauiſſe apud forum holitorium, uotum à Duilio bello maritimo aduerſus Pœnos proſpere peracto. Quod in platea nunc Montanaria ſtatuit, diuerſúmq́ ab illo Numæ putat Ful. Sed cum Xenon primo Italicarum ueli. Ianum omnium pri

mum dijs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum, ob idq; in ſacrificijs præfectionem meruiſſe perpetuam, figurariq; cum claui, & uirga, quaſi portarum cuſtos, & rector uiarum, cenſemus Numam ei templum inſtituiſſe apud portam Carmentalem, poſt ſacellum. S. Caterinæ, nũc ſolo æquatum, ut ſit, ad imum Argilætũ, iuxta theatrum Marcelli, ut Ser. placet, & ut Liuio & Ouid. à dextera Fabijs exeũtibus ad bellũ, ac extra portã Carmẽtalẽ, qđ ait Sex. Põ. Si uero, ut qbuſdã placet, legimus apđ Var. ſcđm Tyberĩ ad Ianũ forum Piſcariũ, de eo ĩtelligere opinamur, qđ poſuit Duilius. Dictũ ẽ enim apud priſcos unum fuiſſe Ianum, plures uero apđ poſteriores, ut mirum uideri minime poſſit, hæc duo tẽpla prope inuicẽ ſtetiſſe, ſicut & fora. Vnde Oui. ĩquit

Cum tot ſint Iani cur ſtas ſacratus in uno,
Hic, ubi iuncta foris templa duobus habes?

Neq; Ouidius (ut Blon. eſt opinio) de Boario, ſed Holitorio, & Piſcario intelligit foro, aitq; ex multis ĩ hoc ſolo ſacratum, propter eius ſimulacrum ab Auguſto ex Ægypto, ut author eſt Plin. aduectum, & in eodem Iani templo collocatum. Templum Pietatis in foro holitorio, apud nunc eccleſiam. S. Nicolai cognomẽto in carcere, uel certe eo ipſo in loco. quod à. M. Attilio Glabrione dedicatum tradit Liuius. Plin. autem locum his uerbis patefacit. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, ſupplicij cauſa carcere incluſam matrem cum impetraſſet aditum à ianitore, ſemper exc[uſ]ſa ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis ale[n]s: quo

miraculo matri ſalus donata filiæ pietate eſt, ambæq; perpetuis alimentis, & locus ille eidē conſecratus ē deæ C. Quintio, & M. Attilio Coſſ. templo Pietatis extructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Sex. autem Pom. non matrem, ſed patrem incluſū carcere uberibus filiam clam aluiſſe ſcribit. Et quia Pli. ubi theatrum eſt Marcelli dicit, ita accipiendum, theatrum eo uſq; perueniſſe, ut ueſtigia ex ſaxo quadrato, apud eandem ædem exiſtentia, ſatis oſtendunt.
Hoc autem templum tactum fuit de celo Coſſ. Cotta, ut primo de diu. teſtatur Cic. Cauſa quidem carceris extruendi fuit, q̄ aucta multitudine cum indies magis, magiſq; flagitia creſcerent, neq; tot ſceleſtis, noxiiſq; unus ſatis eſſet carcer, creatis decemuiris alterum extruere decreuerunt, quare electo ad id opus Ap. Claudio decemuirum uno, eum inter Capitolium, & Tyberim, ubi nunc prædictam eccleſiam. S. Nicolai ſitam uidemus, conſtituit, quem locum Carcerem, ſiue domicilium pl. Ro. nuncupauit, in quo reus iudicij ipſe ſibi mortem conſciuit, ut docet Liuius tertio ab ur. co.

De Foro Holitorio. Æde Iunonis Matutæ, & Spei, Sacrario Numæ. Columna Lactaria, ac de Ara & Fano Carmentæ. Cap. II.

F Orum Holitorium extra portam Carmentalem fuiſſe teſtis eſt Aſc. in toga candida. Eū locū plateā Montanariā nunc eſſe quidā

arbitrantur. In *quo fuit Ædes Iunonis Matutæ, quæ ceſit diui Andreæ eccleſiæ cognomento in mentuza, pro Matuta, in radice Capitolij nunc ſitæ. Sed Iunonis Matutæ uota, & locata à. C. Cornelio Coſ. gallico bello: qui deinde Cenſor eam dedicauit, auth. Liuius quarto belli mac.* Idem *in eodem foro Spei Templũ uarijs exornatum marmoribus fuiſſe tradit, ídq; primo belli pu. libro fulmine ictum, & quarto eiuſdẽ belli. Q. Fabio conſulis filio, & . T. Sempronio Graccho Coſſ. incendio conflagraſſe. Conſecrauit autem Collatinus. Cic. de legibus. Recte etiam Spes à Collatino cõſecrata eſt. Columna Lactaria, ad quam infantes lacte alendi deferebantur, in foro Holitorio ſtetiſſe aſſerit Sex. Pomp. quod forum ubi holerum copia antiquum fuit Macellum, auth. Var. Sacrariũ Numæ apud theatrum Marcelli circa imum Argilætum. Ser. ait Euãdrũ Aram matri extinctæ iuxta portam feciſſe, quæ à Carmenta Carmentalis eſt dicta. Ara autem hæc ſub Capitolio ponitur à Diony. Habuit Carmenta & tẽplum, ſiue, ut author eſt Solinus, Fanum apud eandem portam, ubi diximus extare ruinas ædiculæ diuæ Caterinæ. Nam cum uehicula, quibus. S. C. priuatæ erant mulieres, fuiſſent deinde ipſis reſtituta, gratiam deæ referentes ei ædificarunt templum, quæ Euandri mater fuit, Nicoſtrata prius appellata, & quia carminibus oracula ederet, Carmenta eſt dicta, ob quam & carmina. auth. Plut. in probl.*

De Foro Piſcario, & Templo Fortunæ Virilis. C. III

S Ecundũ Tyberĩ ad Iuniũ Forꝝ Piſcarium uocant, inquit Var. quibus uerbis iuxta incendium, quod ſexto belli pu. deſcribitur à Liuio, licet exiſtimare fuiſſe inter. S. Mariæ in porticu, & Ægyptiacæ templa, intraq; portam Carmentalẽ: quod haud longe à Boario ponitur à Volaterano, ſed certe neq; prope eſt dicendum. In eo autem male ſentire uidetur, ꝙ Cupedinis, Piſtoriũ, & Holitorium iuxta ædẽ Veſtæ eſſe putat, ſi enim ita eſſet, ſequeretur contra Aſc. forum Holitorium intra portam Carmentalẽ fuiſſe, quod falſum eſſe multis argumẽtis apparere poteſt, niſi uelit Veſtam extra ipſam portam templum habuiſſe, ſed id quoq; caret authore. Templum autem. S. Mariæ Ægiptiacæ nunc dicatum, iuxta Tyberim, & eiuſdem cognominis pontem, quidam Aſyli. i. miſericordiæ templum dicunt, Alii Fortunæ, Alii Pudicitiæ, ut Vol. & Ful. Sed Fortunæ, Pudicitiæq; patriciæ ſacras ædes in foro Boario fuere, ut infra demonſtrabitur. Non ẽ enim ueriſimile (quod innuit Ful. quum dicit Pudicitiæ ædem eſſe, quam nunc dicatam. S. Mariæ diximus, eámq; in foro Boario ſtatuit) ipſum forum à Velabro, & Iano, ubi conſtat eſſe, perueniſſe ad hanc uſq; ædẽ, in ripa Tyberis ſitam, eo maxime ꝙ is locus eſt extra rectam uiam ab ipſo Velabro in Auentinum, neq; conueniret cum Liuio, qui ait uirgines à foro Romano, uico Thuſco, Velabróq; per Boarium forum in cliuum Publicum, atq; in ædem Iunonis Reginæ (erat enim in Auentino) perueniſſe, quibus uerbis oſtendit forum

Boarium fuiſſe prope Ianum nunc quadrifrontem ſiue quatuor portarum, uerſus Auentinum, non autem Tyberim. De templo Miſericordiæ nihil certi habetur, niſi φ Blon. eo in loco, ductus tantum coniectura, quia ibi Aſylus, collocauit. Sed nos dicimus eſſe Fortunæ Virilis templum, deámq; ipſam in eo ambitu duo habuiſſe templa, alterum in foro Boario, alterum uero prope Tyberim. Huic enim opinioni ſuffragantur Diony. uerba, quæ ſequuntur. Duobus extructis templis Fortunæ, altero in foro Boario, altero ad ripas Tyberis ei, quam uirilem appellauit. In hoc autem fuit ipſius Ser. Tullij lignea ſtatua auro perfuſa, quæ orto incendio cæteris concrematis ſola incorrupta permanſit. auth. Val. Max.

De Tẽplo Veſtæ; Salinis; & Coclitis Arcubus. C. IIII

a D Mariæ autem Ægyptiacæ extat Ædes antiquiſſima diuo Stephano nunc dicata: cuius forma circularis eſt, columnæq; in circuitu diſpoſitæ eius teſtudinem, quæ unica totam operit ædem, ſuſtinent. hanc Matutæ, ſiue Auroræ Pomp. Letus adiudicat: quam Liuius in foro Boario ſtatuit. quare eadem ratione, quæ eſt de. S. Mariæ Ægyptiacæ æde, non recte ſentire arbitramur, quemadmodũ nec Vol. nec Ful. qui uolũt hãc ipsã Herculis eſſe. Romulus enim, ut ſupra ait Cor. Tac. à foro Boario ſulcum deſignandi oppidi incipiens Magnam Hercu

lis aram, ubi poſtea templum habuit, complexus eſt, Si templum, ut autumat Ful. fuiſſet ubi nunc diui Stephani eccleſia, & Ara ad portam Tergeminam, quo modo ipſam intra mœnia comprehendens Romulus quadratam, ut eſt omnium opinio, urbem poſuiſſet? Quapropter uelim iſtos diligentiores eſſe, neq; incerta pro certis affirmare. Blon. autem ex Ouidij carminibus Veſtæ eſſe nititur comprobare. Ouidij carmina hæc ſunt.

Syluia ueſtalis (quid enim uetat inde moueri?)
Sacra lauaturas mane petebat aquas.
Ventum erat ad molli decliuẽ tramite ripam,
Ponitur è ſumma fictilis urna coma.
Feſſa reſedit humi, uentóſq; accepit aperto
Pectore, turbatas reſtituítq; comas.
Dum ſedet, umbroſæ ſalices, uolucréſq; canoræ,
Fecerunt ſomnos, & leue murmur aquæ.

At hi uerſus non probant ædem Veſtæ prope Tyberim extitiſſe, ſicuti Diony. hæc uerba. Sunt qui conſtructionem templi Veſtæ Romulo aſcribant, conſentaneum eſſe exiſtimantes urbe condita à uiro diuinationis perito conſtructam eſſe primum Veſtam communem, urbis conditore, eius præſertim Albæ nutrito, in qua uetus huius deæ, ex quo urbs condita fuit, templum erectũ erat, neq; quicquam antiquius Romulo eſſe debuit, quã Veſtam colere, qui eius deæ ſimulacrum ex Ilio tranſtulerat. Sed de conſtitutione templi, quod nunc extat, iſti uidentur ignoraſſe. neq; enim locum illum, in quo nunc ſacer cuſtoditur ignis, Romulus dedicauit deæ, cu

ius rei magnum argumentum eſt, ꝙ is extra eam eſt, quæ quadrata dicta eſt Roma, quam Romulus muro cinxit. Hinc apparet templum Veſtæ, quod inter Capitolium, & Palatium obtinuit locum, à Romulo: hoc uero à Numa excitatum, de quo Sex. Pomp. ita meminit. Rotundam ædem Veſtæ Numa rex conſecraſſe uidetur, quod eandem eſſe terram, qua uita hominum ſuſtineretur, crediderit, eámq; pilæ formam eſſe, ut ſui ſimili templo dea coleretur. Ouidius autem uult anno urbis quadrageſimo erectum eſſe, ſphericámq; formam ſicuti Pomp. aſcribit. Et nos uidimus Albæ ædem uetuſtiſſimam ipſius Veſtæ circulari forma, in uertice foramen lucis cauſa habentem. Simulacrum autem nullũ ipſam deam habuiſſe, ut ignis nullam certam habet effigiem, idem poeta teſtatur his uerſibus.

Eſſe diu ſtultus, Veſtæ ſimulacra putaui:
 Mox didici curuo nulla ſubeſſe tholo.

Dicta enim eſt Veſta, ꝙ uarijs ueſtita ſit rebus. Cic. de nat. deorum Veſta, inquit, nomen à Græcis, ea enĩ eſt, quæ ab illis ἑστία dicitur. uis autem eius ad aras, & ad focos pertinet, itaq; in ea dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio, & ſacrificatio externa eſt. Prope Veſtæ Matrem deum Cellam habuiſſe auth. eſt Blon. Salinæ fuit ſalis publici receptaculum in ea ripa Tyberis, quæ nunc à prædicta æde Veſtæ in Auentinum & ad naualia pertinet, de quibus Liuius ſic meminit. Romæ fœdum incendium per duas noctes, ac diem unum tenuit: ſolo æquata omnia inter

Salinas, ac portam Carmentalem. Hinc conſtat hanc portam non fuiſſe ad radices Auentini, quemadmodum Blon. putauit. Arcus Horatij Coclitis ad primas Auẽtini radices inter ipſum ſcilicet montem, & Tyberim fuere, ubi paucos ante ãnos eruta ſaxa huiuſmodi inſcriptionem habebant.

P. LENTVLVS. C. N. E. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS. R. S. C. FACIVNDVM CVRAVERE IIDEMQ. COMPROBAVERE.

De Foro, & Arcu Boario. Cap. V.

eXpoſitis ijs, quæ in hac quinta parte à dextera ſecundum Tyberim ſteterant, conſentaneum eſſe uidetur, ut in ſiniſtram diuertamus, & quidquid occurrerit explicemus. Sed quia ex fori Boarij deſcriptione unaquæq; res proprium locum facilius accipiet, de ipſo prius uidebimus. Forũ igitur Boariũ licet ĩter Romanũ, et Tyberĩ a Ful. ſit collocatũ, tamẽ Liuij uerba, ĩ ipsũ ꝑ nos paulo ante adducta, clare indicant fuiſſe prope Velabrum, & Ianum, inter Palatinum montem, & Scholam græcam. oſtendit & deſcriptio urbis Romuli à Cor. Tac. ab æneo tauri Simulacro incœpta. Vnde ex uno in plures ĩcidere errores Ful. apparet. Boarium ab eodem tauri Simulacro dictũ quidam uolunt, quidam uero ob taurum immolatum interfecto Caco, atq; bobus recuperatis, Ouid. priorẽ ſe

quitur opinionem, eius ſunt hæc carmina.

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter unum
Victor, & Euandrum, ruricoláſq; uocat.
Conſtituitq; ſibi, quæ maxima dicitur, aram,
Hic, ubi pars urbis de boue nomen habet.

& alibi.

Pontibus, & magno iuncta eſt celeberrima circo
Area, quæ poſito de boue nomen habet.

Sex. uero Pomp. q; ibi boues uenundarentur, cui adſti pulatur Var. cum inquit. Quo quidem genera conferrent forum appellatum, additúmq; ab eo cognomen, ut forum Boarium. Liuius etiam primo belli pu. innuit boues ibi uenundatos eſſe, memorans in eodem foro bouē in tertiam contignationem aſcendiſſe. In frontiſpitio āt portæ marmoreæ, adhuc apud eccleſiam. S. Georgij exiſtentis, inſculpta hæc ſunt uerba.

IMP. CÆS. M. AVRELIO ANTONINO PIO FELICI AVG. TRIB. POT. VII. COS. III. P.P. PROCOS. FORTISSIMO FELICISSIMOQVE PRINCIPI. ET IVLIÆ AVG. MATRI AVG. ET CASTORVM ET SENATVS ET PATRIÆ. ET IMP. CÆS. M. AVRELII ANTONINI PII FELICIS AVG. PARTHICI MAXIMI BRITANICI MAXIMI ARGENTARII ET NEGOCIANTES BOARI HVIVS LOCI QVI INVEHENT DEVOTI NVMINI EORVM.

Ibidem autem uiſuntur taurorum immolationes, & in

ſtrumenta cũ uictimarijs, & ſacrificolis ad ſacrificia ipſa peragẽda accitis. In foro Boario gladiatorũ munus primũ Romæ eſt datum. Liuius refert Fabio, & Marcello Coſſ. in eodem ſanguine pluiſſe, puerumq; ſemeſtrẽ triumphum proclamaſſe Val. Max. licet Liuius in Holitorio dicat.

De Templo Herculis Victoris, & Ara Maxima. Cap. VI.

b Erculis Victoris Templum, præter illud, quod ad portam Tergeminam, iuxta Tyberim Octauium Herenum impetrato à magiſtratibus loco conſecrauiſſe ſcribit Macrob. alterum rotundum in foro Boario ponitur à Liuio, & Solino, in hæc uerba. Sacellum Herculis in Boario foro eſt, in quo argumenta, & conuiuia maieſtatis eius remanent. nam diuinitus neq; muſcis illõ, neq; canibus ingreſſus eſt. Etenim cum uiſcerationem ſacricolis daret Miagirum ideſt muſcarum congregatorem deum dicitur imprecatus, clauam uero in aditu reliquiſſe, cuius olfatu refugerunt canes, idq; uſq; nunc durat. Romæ, inquit Plin. in ædem Herculis nec muſcæ, nec canes intrant. Hoc templum cum multis antiquitatibus dirutum tempore Xyſti. IIII. Pont. Max. ſcribit Pomp. Letus, haud procul à ſchola Græca, ubi ænea ipſius dei ſtatua fuit reperta, quæ hodie, ut diximus, in ædibus Conſeruatorum eſt ſita. Eodem autem in loco, quo Simula-

erum effoſſum eſt marmor cum hoc titulo.

DEO HERCVLI INVICTO
C.IVL. POMPONIVS PVDENS SEVERIA
NVS. V. C. PRÆF. VRB. Item.

HERCVLI INVICTO
M.CASSIVS HORTENSIVS PAVLINVS
PR. VR. XV. VIR SACRIS FACIVN-
DIS DONVM DEDI.

Idem Plin. ait Euandrum Statuam Herculi in foro Boa rio ſacrauiſſe, quæ triũphalis Hercules dicebatur: per triumphos enim triumphali habitu ueſtiebatur. Verum non arbitramur hanc eſſe ſtatuam, de qua egimus. quæ enim nunc extat, in æde ipſius Herculis. M. Fuluio, & Cn. Manlio Coſſ. poſita fuit. Ædes autem ipſa cele brata eſt Pacuuij poetæ nobili pictura, in qua lectiſter nium eſſe non licebat, & in ſacris nec ſeruis, nec liber tis intereſſe, quorum ſacrorum initium docet Ser. gram. & Liuius. hãc eãdẽ ædem Neronis incendio conflagraſ ſe teſtatur Cor. Tac. Tertiam Herculi Aedem fuiſſe ibi prope putauit Ful. à Senatu monitu carminum ſi byllinorum conſecratam, Sylla dictatore eius dedica- tionem approbante, adducitq; Ouidij hæc Carmina.

Altera pars circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt,
Quod deus euboico carmine munus habet.

& reliqua. Sed Ouidius intelligit de circo Flaminio, ut, ubi de ipſo agetur, infra apparebit. Regnante autem Euandro Aram ſolum Hercules habuit, in foro Boario prope Scholam græcam, quam Maxima à magnitudi-

ne fabricæ appellarunt. Eſt enim ingens ſicut hodieq; uidemus, inquit Ser. de qua poeta ſic meminit.

Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.

et Propertius.

Maxima quæ gregibus deuota eſt ara repertis,
Ara, per has inquit maxima facta manus.

Fuit autem uenerationi inter accolas præcipuæ, ad quã Hercules bouum decumas obtulit, dixítq; illos uitam beatiſſimam uicturos, qui ſibi bonorum decumam dicauiſſent, quod fecit Sylla, Lucullus. M. Craſſus, & decima herculanea nuncupatur. Plau. Detraxit, inquit, partem herculaneam. Ab hac ſequeſtrari mulieres uoluit, quæ nihil attingerent, neq; deguſtarent, quod ſupra aram immolatum eſſet.

De Pudicitiæ, Fortunæ proſperæ, Matutæ, Fortis Fortunæ Aede, ac de Vico Publico. Velabro, & Accæ Laurentiæ Sepulcro. Cap. VII.

D Herculis autẽ Pudicitiam Patriciã Aedẽ, ab Aemilio conditam, habuiſſe, ſic teſtatur Liuius. Certamen in Sacello Pudicitiæ Patriciæ, quæ in foro Boario, eſt ortum. Non unam quidẽ, ſed plures Pudicitiæ ſacras ædes fuiſſe in urbe, affirmant, quæ ſequuntur, Propertij carmina.

Templa Pudicitiæ quid opus ſtatuiſſe puellis,
Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe licet?

et Sex.Pomp.hoc modo.Pudicitiæ Signum in foro Boario, ubi familia ediſſet Herculis, cuius ſacra non obibant plebeiæ. Quare in uico Longo Pudicitiæ Plebeiæ Sacellum à uirgine plebeia excitatum eſt. Fortunæ Proſperæ, & Matutæ Aedes ſacras in eodem foro conſtituit Ser. Tullius. Proſperam ideo appellauit, quod in ſe ipſo Cœca non fuiſſet. hinc Ouid.

Cœca in hoc uno non fuit illa uiro.

Eo autem in loco mel ex olea fluxiſſe tenet fama, aruſpicéſq; dixiſſe ſumma nobilitate illas ſortes futuras, eorúmq; iuſſu ex illa olea arcam eſſe factam, eáq; conditas ſortes, quæ Fortunæ monitu pueri manu miſcebãtur, átq; ducebantur. Plut. in prob. ſcribit Ser. Tullium omnes actus fortunæ adſcripſiſſe, à qua ſubleuatus fuerat ab ancilla matre ad regnum prouectus: hincq; Fortunæ Primigeniæ, & Maſculæ Templa erexiſſe; aliud conuertentis; aliud bene ſperantis; aliud Fortunæ uidentis, quaſi ab ea nos procul capiamur, & negocijs, ac rebus inhereamus. Conſtruxit etiam Fortunæ Paruæ Templum, quaſi docens homines diligenter attendere debere ne ea, quæ accidunt, quaſi parua, contemnerent. Liuius tertio quintæ dec. prodidit. Q. Marcio Philippo iterũ, & Q. Ser. Cepione Coſſ. in urbe duos ædituos nuntiaſſe alterũ in æde Fortunæ, anguem iubatum à cõpluribus uiſum eſſe; alterũ in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle erat, duo diuerſa prodigia, palmã in area enatam, & ſanguine interdiu pluiſſe. Matutæ Aedes, refecta prius à Ser. Tullio, longo tempore

poſt à Camillo fuit dedicata, qui bello uehientium eam uouerat. Vtriúſq; autem deæ feſtum eodem celebratur die, eodem etiam incendio utraq; ædes exhauſta eſt, eodem auth. qui alibi narrat Caruilium Cos. ex bello Hetruſco æris grauis tuliſſe in ærarium trecenta nonaginta millia, de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendam locauiſſe, prope ædem eiuſdē deæ; Et primo quintæ dec. in æde Matris Matutæ tabulam cum hoc indice poſitam.

T. SEMPRONII GRACCHI COS. IMPERIO AVSPICIOQ. LEGIO EXERCITVSQ. P. R. SARDINIAM SVBEGIT IN EA PROVINCIA HOSTIVM CAESA AVT CAPTA SVPRA. L. XXX. MILIA REP. FELICISSIME GESTA ATQVE LIBERATIS VECTIGALIBVS RESTITVTIS EXERCITVM SALVON ATQVE INCOLVMEN PLENISSIMVM PREDA DOMVM REPORTAVIT. ITERVM TRIVMPHANS IN VRBEM ROMAM REDIIT CVIVS REI ERGO HANC TABVLAM DONO IOVI DEDIT.

A foro autem Boario incipiebat Vicus Publicus, in Auentinum ad templum Iunonis Reginæ ducens, ut idem Liuius ſupra oſtendit, cum inducit uirgines ab ipſo foro in cliuum aſcendentes publicum, quo in loco ſignat ſedem Velabri prope forum Boarium, ubi nunc ædes diui Georgij cognomento in uelabro. Auentinus olī

erat ab

erat ab reliquis montibus diſcluſus; itaq; eò ex urbe uia qui aduehebantur ratibus quadrantem ſoluebāt, unde Velabrum à uehendo. Velaturam facere, inquit Var. etiā nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Prop.

At qua uelabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per uada linter aqua. Ouid.

Qua uelabra ſolent in circum ducere pompas,
Nil præter Salices, craſſáq; canna fuit.
Hic, ubi nunc fora ſunt, lintres errare uideres,
Quáq; iacent ualles maxime circe tuæ.

Priusquam enim Tarquinius Priſcus alueum mutaret ex eruptionibus tyberinis ſinus ibi fiebat in morem lacus, ut ſtatim ex Prop. percipiemus. Sepulcrum Accæ ĩ Velabro celeberrimo urbis loco fuiſſe ſcriptũ reliquit Antias: de quo in urbis Romuli deſcriptiõe ſupra facta eſt mentio.

De Vertumno, eiusq; templo, Iano Quadrifronte, Aedibus Africani, & Baſilica Sempronia, ac de Laneis Tabernis. Cap. VIII.

u Ertumnum deum antiqui dixere, qui non ſolum rebus uendendis, emendiſq;, ſed etiam humanis mentibus præeſſet, à uertendo, quia hominum cogitationes uerteret. Vertumnus autẽ ipſe duabus alijs ex cauſis ſe id nomen adeptum ait apud Proper. Cuius carmina, quia affirmant, quæ dicta ſunt de ſinu tyberino, non grauabor ſubiungere. ea enĩ

ſunt hæc.

Quid mirare meas tot in uno corpore formas,
  Accipe uertumni ſigna paterna dei.
Thuſcus ego Thuſcis orior, nec pœnitet inter
  Prælia uulſcinos deſeruiſſe focos.
Nec me turba iuuat, nec templo lætor eburno,
  Romanum ſatis eſt poſſe uidere forum.
Hac quondam tyberinus iter faciebat, & aiunt
  Remorum auditos per uada pulſa ſonos.
At poſtquã ille ſuis tantum conceſſit alumnis
  Vertumnus uerſo dicor ab amne deus.
Seu quia uertentis fructum percepimus anni
  Vertumni rurſus credidit eſſe ſacrum.

Aſconius ſignum fuiſſe in ultimo uico Thurario, ſiue, ut ait Var. Thuſco, ſub baſilicæ angulo plectentibus ſe ad poſtruamus dexteram partem, eúmq; deum inuertendarum rerum ideſt mercaturæ eſſe uult. Fuit enĩ prope Ianum nunc quadrifrontem, ubi Aræ Opis, & Cereris. Quidã Vertumnum, & Ianum eundem tradidere. Cic. in uer. locum innuit his uerbis. Quis á ſingno Vertumni in circum Maximum uenit? quin is unoquoq; gradu de auaritia tua commoneretur?. Vertumnalia dies feſtus à Vertumno dictus, cuius feriæ octobri menſe celebrabantur. Sex. Pomp. refert Vertumnum Templum habuiſſe. M. Fuluij Flacci triumphantis pictura clarũ, quod in uico Thuſco poſuit. P. Victor. ſi id eſt, quod Iani, certe aliud eſſe ab hoc, quod marmoreum, quadrifronsq; extat in Velabro, opinamur. eſt enim penè

integrum, ut ab aliquo nouiſſimorum imperatorum excitatum putem, non autem à Numa, ut falsò edit Bló. cuius opinionem quisque facillime reſpuet attendere dili genter ſi uelit, ad ea, quæ dicta ſunt ſupra, ubi de eodem tractauimus templo. Huius uero teſtudo quatuor tantum pilis ſuſtinetur, quatuor portarum inſtitutũ, ut diximus, ad quatuor anni temporum ſimilitudinẽ, unde in ſingulis frontibus duodecim loculi, ſiue feneſtræ ſpectantur; quæ uidentur ſignificare ipſum diuũ principium, & Ianuam eſſe totius anni in duodecim menſes diuiſi. Hinc Cic. de nat. de. cum in omnibus, inquit, rebus uim haberent maximam prima, & extrema principem in ſacrificando Ianum eſſe uoluerunt, quod ab eundo nomen eſt deductum: ex quo tranſitiões peruiæ Iani, foréſq; in liminibus profanarum ædium Ianuæ nominantur. Aedes. P. Africani, & Baſilicam Sempronij ad ſignum Vertumni, prope nunc. S. Georgij in Velabro eccleſiam fuiſſe, docent Liuij uerba, quæ ex libro quarto dec. quintæ ſunt hæc. T. Sẽpronius ex ea pecunia, quæ ipſi attributa erat, ædes. P. Africani ponè ueteres ad Vortumni ſignum, Laneáſq;, & tabernas coniunctas in publicum emit, Baſilicámq; faciendam curauit, quæ Sempronia appellata eſt.

De Argileto, Domo Cornelij. Aequimelio, & Secordiæ Sacello. Cap. IX.

A Rgiletus à fine uici Thuſci incipiẽs ad Marcelli theatrum terminabatur. Fabius autem Pictor à principio uici Thuſci ſub Cœliolo, inter circum Maximum, & Auentinum, deduxit. Huius etymologia ſecundum Var. trahitur ab argilla, ꝙ ibi eſſet id genus terræ; ſiue à fabula. Nam Euander Argum quendam hoſpicio ſuſcepit, qui cum de eius cogitaret interitu, ut ipſe regnaret, Euandro hæc non ſentiente, ſocij intellexerunt, qui Argum necarunt, cui Euãder, & ſepulcrum fecit, & locum ſacrauit: de quo poeta ſic ait.

Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti.

Imus autem Argiletus ad theatrum Marcelli fuit, ut ſupra de Iano locuti oſtendimus. In hoc uico erant opificum Tabernæ, Bibliopolarum præſertim, quas Argiletanas appellat. Mar. hoc carmine.

Argiletanas mauis habitare tabernas.

Cornelium Domitiani patris clientem Domũ iuxta uelabrum habuiſſe teſtatur Cor. Tac. in qua fugiens Domitianus delituit. Aequimelium ſub Capitolio ſtatuit Liuius, cum inquit. Subſtructionem ſuper Aequimeliũ in Capitolio, & uiam ſilice ſternendam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Ad quam partem Capitolij indicat libro quarto bel. pu. inter Salinas, ac portam Carmentalem cum Aequimelio, Iugarióq; uico oĩa ſacra, & prophana igni abſumpta eſſe commemorãs. & tertio eiuſdem belli lupum Eſquilina porta ingreſſum frequentiſſima urbis parte decucurriſſe in forum,

Thuſcóq; uico, átq; Aequimelio per portã Capenã pro pè intactum euaſiſſe. Hinc iudicamus Aequimeliũ fuiſſe inter uelabrum, & Capitoliũ. ad tabernas Laneas. Vnde autem diceretur idem author Sp. Melij regnũ affectantis mortem deſcribens, ſic oſtendit. Nec ſatis ẽ eius ſanguinem expiatum, niſi tecta, parietéſq;, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſſiparentur, bonáq; contacta precijs regni mercandi publicarentur. Iubere itaq; Quæſtores uendere ea bona, átq; in publicum redigere. domum deinde, ut monimẽto area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei, dirui extemplo iuſſit, idq; Aequimelium appellatum eſt. Oſtendit & Cic. pro domo ſua. Sequebatur circus Maxĩus; ſed quia Socordia, licet ſero, occurrit, huic ordini poſtremo loco addetur. Murtiæ igitur Socordiæ deæ Sacellum ſub Auentino ſtabat, ad cliuum publicum, quo aſcenditur ad ædem S. Priſcæ. unde Auentinus Murtius aliquando eſt denominatus. de hoc uero Sacello Liuius ſic meminit. Tũ quoq; multis millibus latinorum in ciuitatem acceptis, quibus, ut iungeretur Palatio Auentinum, ad Murtiæ datæ ſedes. Quidam autem in hoc ambitu Aſylum ponunt, at ſupra oſtendimus in Capitolio fuiſſe, idq; etiam Strabo affirmat. Cor. Tac. ad radices ſaxi Carmẽtalis ſtatuere uidetur. Sed dicendum in Capitolio à principio inſtitutum: multis uero templis in eo iam excitatis: aliò tranſlatum. Non enim ueriſimile creditur in domicilium deorum, ubi omnes diuitias, ubi ſpem ſalutis urbis, ubi infinita auri, & argenti ſimulacra col

locaſſent, ubi frequens Senatus de rebus pub. deliberaret, latrones, & infames confugere. S.P.Q.R. permiſiſſe.

Circus quid, unde dictus, & cuius rei cā inſtitutus. Cap. X.

LOcuturi de Circis, & in primis de eo, qui primus inſtitutus, Maximus eſt appellatus, conſentaneum eſſe uidetur, de ijs quædam præfari, non minorem utilitatem allatura, quā ipſorum locorum, & ſedis cognitio poſſit afferre. Circus igitur olim locus, ubi ludicra celebrabantur certamina, forma oblonga, ad inſtar arcus, in circuitu habens gradus ſpectatoribus ſedem commodiſſimam præbentes, ita ut alter alterius proſpectum non impediret. In medio campi duæ metæ pari interuallo ſtabant, de quibus Suet. ita meminit. Nam quo laxius dimicaretur ſublatæ metæ, inque earum locū bina caſtra exaduerſo conſtituta erant. Idem in Claudio. Circo uero Maximo marmoreis carceribus, auratíſq; metis, quæ utraq; tophina, & lignea fuerant, exculto. Quo enim anno Priuernum Romani obſidebant Carceres, qui in prīa parte circi erant, primum ædificatos ferūt, dicti ꝙ ijs coarcerentur equi, ne inde exirent, quam magiſtratus ſignum miſiſſet. Dicebatur autem circus ſecundum Var. ꝙ circùm ſpectaculis ædificatis ibi ludi fierent, & ꝙ ibi circum metas ferretur pompa, & equi currerent. Lu

dorum uero celebrationes deorum feſta erant, ſiquidē ob natales eorum, uel templorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti, & primitus quidem uenationes, quæ uocantur munera, Saturno attributæ. Ludi ſcenici Libero. Circenſes Neptuno, & alij alijs dijs, uarijsue ex cauſis, ſicuti Siſinius in libris ſpectaculorum memoriæ prodidit. Circenſes, etiam in honorem Cereris celebratos eſſe, probant Cor. Tac. hæc uerba. Tandem ſtatuta circenſium ludorum die, qui Cereri celebratur, & Ouid. Sic.

Circus erit pompa celeber, numeróque deorum,
Primáque uentoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi, non eſt opus indice cauſæ.
Sponte deæ munus, promeritumque patet.

Circenſes dicti ſunt quod in littore fluminis agitabantur in altero latere poſitis enſibus. Sed ad circi Maximi deſcriptionem aggrediamur.

De Circo Maximo. Cap. XI.

Ircum autem Maximum Tarquinium Priſcum inſtituiſſe commemorat Liuius, & Diony. in hæc uerba. Extruxit Circum Max. Tarquinius, qui eſt inter Auentinum, & Palatinum, circa eum primus faciens ſedilia cooperta. primū enim ſpectabant ſtantes ſub tabernaculis ligneis, harundinibus aridis fultis. Longitudo circi eſt trium ſtadiorum cum dimidio: latitudo quatuor iugerum. Circum ue-

ro ſecundum maiora latera, & ſecundum unum mino‑rum ſtagnum in ſuſceptionem aquarum defoſſum eſt, altum, latumq́ pedes denos, poſtq́ ſtagnum ædificatæ ſunt porticus, tectura triplici, harum autem pauimenta habent, ut in theatris, parum ſuperſtantia lapidea ſedilia, in ſuperioribúſq́ lignea. Conducuntur autem in unum, & coniunguntur inuicem maiores, & minores ad figuram lunarem, ita ut fiat porticus una circularis ex tribus, quæ ab uno ſimul omnes uerbere recluduntur, octo ſtadiorum: capax hominum centum, & quinquaginta millium. reliquum autem minorum laterũ apricum, atq́ habet apertum in modum forficum, equorũ emiſſiones, quæ per unum ſimul omnes ſtimulum recluduntur. Eſt autem circa eũdem circum extrinſecus alia porticus unius tecturæ officinas in ſe habens, & habitationes ſuper eas, per quam ſunt ingreſſus, & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculum, iuxta quanq́ officinã, ita uti nihil turbet tot millia ingredientium, & abeuntium. Non credimus autem ĩ eam amplitudinem, & magnificentiam, quam deſcribit Diony. Tarquinium circũ poſuiſſe. legimus enim apud Plinium extructum à Cæſare longitudine ſtadiorum trium, latitudine uero unius cum ædificijs. Exornauit deinceps Auguſtus. Claudius, ut diximus, carceres marmoreos fecit, metáſq́ deaurauit. Collapſum uero ampliorem, elegantiorémq́ reſtituiſſe Traianum ſcribit Dion. Mox Heliogabalus columnis pulcherrimis, auróq́ illuſtrauit, cuius pauimentum ex cryſocola fecit. Eſt enim Cryſocola ma‑

series naſcens poſt aurum effoſſum, auri quidem colorem retinens, cum ſit lapis. Suet. in Calig. de Cryſocola ſic meminit. Et *quoſdam præcipuos minio, & Cryſocola conſtrato circo.* Circo *qdem* Maximo *pauimentum ideo fuerat poſitum, quo, poſt naumachiá, emiſſa in* Tyberi *aqua. (adhuc enī ſubterranei ductus, ab ipſo circo ad* Tyberim, *uidētur.) nullo cœno impediente, reliqua celebrarentur certamina. quod pauimentū ēt nūc extat multa copertum tellure.* De Circi *autem pulchritudine* Nazarius *in pan. refert talia.* Circo *ipſi* Maximo *ſublimes porticus, & rutilantes colūnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, ut illò non minus cupide conueniatur loci gratia, quā ſpectandi uoluptate.* Partem *uero huius* Auentino *contiguam* Tiberij *tēpore deuſtam eſſe teſtatur* Cor. Tac. Annius Viterb. Maximi *obtinuiſſe nomen putat, quia maximo deorum* Vertumno *ſacratus eſſet.* Alij *à ludorum ſumptuoſitate, & excellentia.* Alij *ab amplitudine, ꝙ longe maior eſſet, quā circus* Flaminius, & Intimus. Pli. *enim, ut dixi, facit longitudinem trium ſtadiorum, latitudinē uero unius.* Capiebat *ducenta, & ſexaginta millia hominum ſedentium.* Quod *autem* Diony. *dicit centum quinquaginta: intelligendum à principio hunc numerū, ampliatum uero illum cœpiſſe.* Quinimo *exiſtimo* Maximi *cognomentum inditum longo tempore poſt* Tarquinium, *quod innuit* Liuius *cum dicit, qui nunc* Maximus *dicitur. nunc, quaſi olim hoc epitheto careret.*

De Templis, & Aris, quæ in Circo Max. uel apud fuiſſe leguntur. Cap. XII.

COnſus conſiliorum deus in circo Max. Templum habuit, ſub tecto, ut oſtenderetur tectum debere conſilium eſſe. Ideò autem dicato Conſi ſimulacro rapuerunt Sabinas, ut tegeretur initum de rapto conſilium. Iſte Conſus & eques Neptunus dicitur, unde & in eius honorem circenſes celebrabantur. Plut. uero ait Romulum cuiusdam dei Aram conditam ſub terra in circo inueniſſe, eiq; deo indidiſſe nomen Conſo, ſiue à conſilio, quod conſiliarius foret, ſiue Neptuni equeſtris: aramq; ipſam reliquum tempus latere, in equeſtribus uero certaminibus aperiri. Diony. libro tertio prodidit Arcades Neptuno equeſtri Templum, ſolennemq; diem conſtituiſſe. Aram uero poſtea Genio cuidam arcano occultorum conſiliorum duci, atq; cuſtodi conſtructam, quibus uerbis innuit Conſum arã tantum, Neptunum uero templum habuiſſe, neq; eundẽ eſſe Neptunum, qui conſus: cui adſtipulari uidentur Var. uerba, quæ ſunt. Conſualia dicta à Conſo, quod tũ feriæ publicæ ei deo, & in circo Maximo ad arã eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus Sabinæ ſunt raptæ. Præterea anno. M. D. XXVI. repertum eſt ſacellum in ipſo circo, poſt diuæ Anaſtaſiæ templum, in radicibus montis palatini, ipſius circi fundamentis incluſum, uarijs conchis marinis, uariiſq; lapillis inuicem conſertis pulcherrime exornatum; ſub maioribus con-

ebis latebat rubra pictura, nullam tamen uidebas ima ginem, præter aquilæ effigiem, colore candidam, cæterum criſtam rubram habentem, in teſtudine templi ex huiuſce lapillis, & conchis fabrefactam; quo in loco Deum patrem nunc ponere ſolemus. hoc templũ Neptuni fuiſſe conſtans erat omnium opinio. quod cum longe eſſet remotum ab ea parte circi, ubi Cor. Tac. in deſcriptione urbis Romuli aram Conſi collocauit, nõ poſſum non probare quod Diony. uidetur uelle, uidelicet, tẽplum Neptuno, aram uero Conſo fuiſſe ſacram. Quanquã Liuius Conſualia Neptuno attribuit, & Sex. Põ. admonet conſuales celebrari mulis ſolitos eſſe in circo Maximo, quia id genus quadrupedum primo putaretur curru, uehiculóque adiunctum. Habuit Circus etiã tres Aras ſacras, unam Magnis dijs, alteram dijs Penatibus. tertiam dijs Celi, & Terræ: à quibus oĩa oriuntur. Hos Romani Genios, & Penates, urbiſque præſides, & cuſtodes uocant. Liberi, Liberæque, atque Cereris Templo iuxta circum Maximum ſedem Cor. Ta. ſic fecit. Iiſdem temporibus dum ædes uetuſtate, aut igni abolitas, cœptáſque ab Auguſto dedicauit, Libero, Liberæque, etiam Cereri iuxta circum Maximnm. Tradunt alij Caſſium Cos. ædem Cereris, & Liberi, Proſerpinæque, quæ erat ſupra Circi terminos, ultra ipſas miſſiones, dedicauiſſe; cum uouiſſet dijs eam repromiſſiõem pro urbe Poſthumius aduerſus Latinos pugnaturus. At de Veneris talia habet Liuius. Q. Fabius Gurges Cos. filius aliquot matronas ad populum ſtu

pri damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio ære Veneris ædem, quæ prope circum eſt, faciendam curauit. & in bello mac. ſcribit in eodem Aedem Iuuentutis à Lucinio duumuiro dicatam. Ouidius uero Mercurij tē plum circum Maximum ſpectauiſſe. Solis autē, & Floræ eodem in loco, quo Cereris locauit Cor. Tac. Verū Solis Tatium regem alteram ædem prius dedicauiſſe teſtis eſt Var. Plinius narrat Simulacrum Fortunæ Seiæ ſuo tempore in circo fuiſſe.

De Naumachia Circi Max. Cap. XIII.

n Aumachia locus ita appellatus, οτι αυθοτι ταισ ναυσι μαχεοιντο idest quod ibi nauibus certarent. Nam loca inſtar lacunarum fodientes naualis pugnæ ſimulacra ibi committebant, ad exercendam iuuentutem Romanam, quæ diſceret & in aquis aduerſus hoſtes pugnare, huiuſmodi ludicra certamina non ſolum in circis, uerum etiam in amphitheatris commiſſa eſſe teſtatur Sue. Veſtigia autem illius, quam diximus, comprehenſam inter circum Maximum, & Auentinum, ad radices eiuſdem montis adhuc apparent. eſt enim locus ibi depreſſus hortis, perpetuis aquis, irriguis.

De Obeliſcis duobus Circi Max. Cap. XIIII

Icturi de circi Maximi Obeliſcis, & dein d ceps de aliis, prout in ſingulis urbis partibus occurrerint, abſurdum nequaquã iudicamus, quædã de ipſis à Marcellino tradita, præmittere, quæ quid ſit obeliſcus, & cuius rei cauſa inuentus, declarãt. eius uerba ſunt hæc. In hac autem urbe inter labra ingentia diuersáſq; moles figmenta Aegyptiorum numinũ exprimentes Obeliſcos uidemus plures, alióſq; iacentes, & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati montium uenis, uel apud extremos orbis incolas perſcrutãtes exciſos, erectos diis ſuperis in religione dicarũt. Seqtur qđ ſit. Eſt, inqt, obeliſcus aſprimus lapis in figurã metæ cuiuſdã ſenſim ad proceritatẽ cõſurgẽs excelſam, útq; radiũ imitetur graciliſcens paulatim, ſpecie quadrata, in uerticem productus anguſtum, manu leuigatus artifici. In pleriſq; uiſuntur literæ hieroglyphicæ inſculptæ. de quibus mentionem ſic facit. Formarum autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undiq; uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigniuit authoritas. Volucrum enim ferarumq; etiam aliena mundi genera multa ſculpentes ad æui quoq; ſequentes ætates imperatorum uulgatius ꝑuenire memoria promiſſa, uel ſoluta regum uota monſtrabant. Non enim, ut nunc, literarũ numerus præſtitutus, & facilis exprimit quidquid humana mens concipere poteſt. ita priſci quoq; ſcriptitarunt Aegyptii. Sed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſeruiebant, & uerbis non

nunquã ſignificabant integros ſenſus, cuius rei ſcientia in his interim duobus habet exemplum. Per uulturem naturæ uocabulum pandunt, quia nullos mares poſſe inter has alites inueniri rationes memorant phyſicæ; perq́ ſpeciem apis mella conficientis indicant regi moderatori cum iocunditate aculeos quoq́ innaſci debere. his ſignis oſtendentes, & ſimilia plura. De huiuſmodi litteris meminit & Cor. Tac. Obeliſcos ex lapide Simithe eſſe tradit Pli. hoc modo. Trabes ex ſimithe fecere reges quondam certamine obeliſcos uocantes, Solis numini conſecratos, radiorum eius argumentũ in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Aegypti. Primus omnium rex Methres obeliſcum inſtituit. Obeliſcos autem, qui Romæ, nulla ciuium opera, aut cura exciſos conſtat; ſed Thebis, ex Aegyptiacisue urbibus perductos, ut idem Pli. & Marcellinus teſtantur. In circo Maximo duorum alter octuaginta octo erat pedum; alter uero iacens adhuc in naumachia, obrutus tellure, centũ triginta & dodrantis, præter baſim, quem Auguſtus ex Hieropoli Aegyptiorum urbe tranſtulit, nunc eſt in duas partes fractus, quod quidem accidit cum ipſe princeps erigere uellet. Exciſus à rege Semnefreteo, quo regnante Pithagoras in Egypto fuit.

De Fornice Sertinij in Circo, Loco Tuberonũ. Lupanaribus. Pompei Domo; & Iuturnæ Fonte. Ca. XV.

Ecoratus autem circus Max. erat Fornice à Sertinio excitato, ut refert Liuius his uerbis. Sertinius ex ulteriore Hiſpania, ne ten

tata quidem triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo ar gentiin ærarium tulit, & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & Matris Matutæ, unum in Maximo circo fecit; & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Heliorum familia fuit haud diues, eodem autem tempore fuere ſexdecim in unis ædibus Tuberones, quibus, ut ludos ſpectarent, in circo Max. & Flaminio locus ob uirtutem publice eſt donatus: auth. Val. Max. Apud circum Lupanaria, ubi meretriculæ corporis quæſtum faciebant, unde Iuu. & ad circum iuſſas proſtrare puellas. Fuere etiam noſtro tempore inter Ianum quadrifrontem, Tyberim, & ſcholam græcam, penè ad ipſum circum producta, à proſtitutis mulieribus occupata; cæterum quatuor ab hinc annis ſolo æquatis ædificijs remanſit area ruinis oppreſſa. Sunt qui in circo fuiſſe columnam Bellicam tradunt, propter Oui. quæ ſequuntur, carmina.

Proſpicit à tergo ſummum breuis area circum,
 Eſt ibi non paruæ parua columna notæ,
Hinc ſolet haſta manu belli prænuntia mitti,
 In regem, & gentem cum placet arma capi.

Nos uero dicimus Oui. de Flaminio, non autem de circo Max. intellexiſſe, ut infra, ubi de circo Flaminio agitur, apparet. Pompei Domus apud circum, de qua Pli. ſic meminit. Hercules apud circum Maximum in æde Pompei Magni. Iuturnæ aquæ Fontem in Velabro adhuc ſcaturire putat Ful. & olim feciſſe lacum in foro Romano iuxta templum Veſtæ, aquámq; ipſam ſa

luberrimam habitam. Sed, ut declarauimus, antiqua eſt cloaca, uel aquæductus, ut fornices ex ſaxo quadrato in Tyberim uſq; producti, clare oſtendunt.

De Septizonio Seueri. Cap. XVI.

Sequitur in ſexta parte ſitus urbis tertio ordine montium Cœlius, quem tertium additum urbi ſupra demonſtratum eſt, ſed priuſq̃ hũc aſcendamus pauca quædam dicenda occurrunt de Seueri Septizonio, & Conſtantini arcu, inter ipſum Cœlium, & Palatinum montem excitatis. Prius autem quid ſit Septizonium ut uideamus, illud nos admonet, q̃d annis ab hinc quatuor, dum Rhodobium natalem mihi patriam proficiſcerer, eſſentq; uerba de reliquijs urbis cum comitibus, & conterraneis meis IAC. bubino, & IAC. ſcaramutia uiris, literatis & probis, alter rogauit, quid eſſet, & an aliquod Romæ extaret Septizonium, cui memini me his uerbis reſpondere. Eſt Septizonium magna quædam moles quadrata, quæ ſeptẽ cingulis ideſt columnarum ordinibus inuicem ſuperimpoſitis in modum quatuor porticuũ, ambitur; ita ut columnæ quanto altiores, eò minores, breuioréſq; diſponantur, in cuius medio quatuor parietes loculos quosdã facientes ſurgunt, in ſummo regum, uel imperatorum cõdebantur cineres. Duo autem Romæ fuiſſe inueniuntur; antiquioris meminit Pli. & Suet. qui ait Titũ apud Septizonium cubiculo paruo, & obſcuro natum quarto

Cal.

Cal. Ianuarij. Manet, inquit, adhuc, & oſtenditur locus, ubi autem dubitatur. conſtat tamen in uia Noua, haud procul à Seueri fuiſſe Septizonio. Seueri autem adhuc ſuperſunt e regione templi S. Gregorij tres operis ambitioſi ueluti Zonæ, columnarum pulchritudine, magnificentia, altitudine ſpectabiles, ex quibus conectuntur, uix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad culmen æſtimantibus, ſi moles integra cum totis, ſeptem Zonis ſupereſſet. Quod autem ſit illud antiquum inſtauratum a Seuero, ut autumat Ful. ſtultum eſt credere, cum Seuerus multis annis poſt Titum imperauerit, & Spartianus Septizonium Seueri in uia Appia, & à Seuero extructum conſtituat. Funus, inquit, Getæ illatum eſt maiorum ſepulcro, hoc eſt Seueri, quod ẽ in Appia uia, euntibus ad portam dextera, ſpecie ſeptizonij extructum, quod ſibi ille uiuus ornauerat. Idẽ quum ſeptizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quã ut ex Africa uenientibus ſuum corpus occurreret. Duplex autem, præter illam, quam diximus, traditur etymologia. Iulius enim Capitolinus Septodium legit. ſcimus enim Græcos locum ciuibus frequentatum, ad quẽ multæ perducantur uiæ, Septodium appellare, nam ἑπτα ſeptem καὶ ὁδὸς uia, quaſi ſeptem concurrerent uiæ. Pli. Septiſolium uocat, à ſeptem ſolarijs, in ſingulis enim ordinibus columnæ marmoreis trabibus ſuperius inuicem iungebantur, alijs uero trabibus cum mole ipſa in interiore parte excitata: & ita ſinguli ordines unam faciebant porticum, ſiue ſolarium. In hu

ius Septizonij frontiſpicio literę huiuſmodi leguntur.
C. TRIB. POT. VI.
COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQVE
Moles enim quæ ſupereſt, ita eſt inclinata, ut iam iã lapſura uideatur.

De Arcu Triumphali Conſtantini Imp. Cap. XVII.

A Rcus autem Triumphales in honorem illorum erigebantur, qui prouincijs, aut exteris nationibus debellatis, rebus Po. Ro. feliciter geſtis, triumphum meriti eſſent, à quo triumphales denominantur. in quibus ſimulacra oppidorum, fluuiorum, nauium illorum, quos deuicerant, in rei perpetuam memoriam, incidebant, quemadmodũ in his, qui adhuc ſtant, cernere licet. Sed arcus triumphales ante imperatorum tempora excitauit nemo, ut quorundam eſt opinio. neq; antiquiorem, quam Titi, arcũ in urbe uidemus. Plin. hunc morem ſuo tempore cœpiſſe narrat. prius enim triumphales ſtatuas, uel trophœa ponere ſolebant. Romæ triumphales arcus plures. ex his uero, qui hodie, Conſtantini ad angulum montis Palatini, iuxta Amphiteatrum, triumphalibus ornamentis conſpicuum, cunq; trophœis, & uictorijs allatis, parum læſum conſpicimus: ſuperato Mezentio apũ Miluium pontem, à Conſtantino ipſo poſitum, cũ hoc indice.

IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO MAXIMO. P. F. AVGVSTO. S.P.Q.R. QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO TAM DE TYRANNO, QVAM DE OMNI FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

In maiori autem fornice, parteq; interiori a dextris, & ſiniſtris legitur, hinc.

LIBERATORI VRBIS. *illinc* FVNDATORI QVIETIS. *Superius extra ſic*. VOTIS. X. VOTIS. XX. *quæ uota in maximis fecerat periculis conſtitutus, quemadmodum apparet in quibuſdam numiſmatibus, qui ſunt apud nos.*

De Cœlio monte, & Cœliolo. *Cap.* XVIII.

COElium montem Querquetulanum prius appellatum ſcribit Cor. Tac. *q; talis Syluæ frequens, fœcundúſq; eſſet*, Mox *Cœlium à* Cœle Vibenna, *qui dux gentis* Hetruſcæ *fuit, ſedémq; in eo acceperat à* Tarquinio Priſco, *ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſentiunt.* Recte *ait diſentiunt. Sex. enim* Pomp. *refert* Cœlen Romulo *auxilium præbuiſſe aduerſus* Sabinos. M. *autem* Var. *cõtra* Latinũ *regẽ. hinc poſt* Cœlij *obitũ, q; nimis mu*

nita loca tenerent, neque ſine ſuſpicione eſſent, deductos in planum, & ab eis uicum Thuſcum appellatum, & ideò ibi Vertumnum ſtare, quod is deus Hetruriæ princeps. De Cœlianis, qui à ſuſpitione liberi eſſent, traductos uolunt in eum locum, qui uocatur Cœliolus ideſt minor Cœlius, de quo Mart. ita meminit. Maior Cœlius, & minor fatigat. Cœliolus, ſiue Cœlicolus, is eſt, ut diximus, ubi nunc diui Euangeliſtæ ædes, olim Dianæ, uirgo enim uirgini ceſſit. In hoc autem nihil aliud memoria dignum fuiſſe inueni, præter ipſam ædem Dianæ, quemadmodum de reſp. aruſp. teſtatur Cic. Quare ad Cœlium reuertamur. quẽ Tiberius, appellatione mutata, uocari Auguſtum iuſſit. auth. Suet.

De Fauni, Veneris, & Cupidinis Templo. Curia Hoſtilia. Caſtris Peregrinis. Domo Lateranorum. De Cōſtantini, & Seſoriani Palatio, ac de Equo. L. Veri. Cap. XIX.

IN medio igitur Cœlij montis dorſo extat Tẽplum circulari forma, nunc diuo Stephano, olim uero Fauno dicatum. Faunus enim dictus ἀπὸ τῆς φωνῆς quod uoce, non ſignis, futura oſtenderet. Ex peregrinis autem dijs quodam tempore hunc ſolum Romani coluere. Manſiones Albanæ ubi S. Mariæ in Dominice ædes. Veneris, & Cupidinis Templum haud procul à porta Næuia ſtatuit P. Vic.

ſiue Sex. Ruffus, eo in loco, ubi nunc eccleſia. S. Crucis in Hieruſalem fuiſſe, accepimus; Curiámq; Hoſtiliam duobus in locis, unam, ut diximus, iuxta forum, in qua Hoſtilius rex prius habitauit, prope Pacis templum, alteram in Cœlio monte, ubi nunc diui Ioannis, & Pauli ædes. Liuius. Tullus rex in Cœlio monte templum, ordini ab ſe aucto, curiam fecit, quæ Hoſtilia uſq; ad patrum noſtrorum ætatem appellata ē, & quo frequentius habitaretur, eandem ſedem regiæ cœpit. Caſtra Peregrina Auguſtus in Cœlio conſtituit, in ea parte, quæ ad ortum æſtiuum, Eſquiliaſq; pertinet, quo in loco nunc ædes Sanctorum quatuor coronatorum eſt ſita. Domus Lateranorum ubi baſilica eiuſdem nominis: de qua Iulius Capitolinus ita meminit. Educatus eſt (de. M. Antonio enim loquitur) in eo loco, in quo natus eſt, in domo aui ſui, iuxta ædes Laterani, & Iuuenalis ita.

Clauſit & egregias lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Flaui Conſtantini Palatium prope hanc domum inter Conclimontanam, & Gabiuſam portam ſedem habuit. Seſoriam uero apud Næuiam inter ipſam portam, & eccleſiam. S. Crucis in hieruſalē. In Platea lateranēſi ſtat ærea equeſtris Statua, quā M. Aurelij Antonini eſſe multi putant, aliqui tamē L. Veri. non deſunt etiam, qui Septimij Seueri. Herodianus enim literis tradidit poſt adeptum imperium ex ſomnio, quod uiderat, ſtatuam ſibi poſuiſſe.

De Amphitheatro. Statilij Tauri. Cap. XX.

Sequitur Statilij Tauri Amphitheatrum. Sed priuſquā de ipſo agamus, pauca quædā prælibanda ſunt, ut quid ſit amphitheatrum, & cuius rei gratia extrueretur, intelligamus. Theatrum igitur à græca trahitur etymologia, dicitur enim απο του θεωμαι quod eſt ſpecto, & habet hemicycli formam. Amphitheatrum autem oualem, appellatum απο του αμφι και θεωμαι quod eſt circum ſpecto, quaſi in unum iuncta duo uiſoria. Caſſio. Titum omnium primum amphitheatrum inueniſſe putauit, cius ſunt hæc uerba. Hoc Titi potentia principis diuitiarū profuſo flumine excogitauit ædificium fieri, & cum Theatrum hemiſperium græce dicatur, amphitheatrū, quaſi in unum iuncta duo uiſoria, recte conſtat eſſe nominatum, quod ſpeciem eius arena concludat, & ut currentibus aptum daretur ſpatium, & ſpectantes oĩa facilius uiderent, dum quædam prolixa rotunditas uniuerſa collegerat. At prius. C. Cæſarem amphitheatri molem in Campo Martio poſuiſſe, teſtis eſt Cor. Tac. quam ab illo deſtinatam Auguſtus mox Mauſoleum ædificaturus deſtruxit, auth. Suet. qui etiam in Cæſaris uita cōmemorat Statilium Taurum prius Tito amphitheatrum poſuiſſe, alterúmq; deinde à Tiberio inchoatū, ſed non perfectum. In amphitheatro autem multi ſpe præmij, quod publice dabatur, cum beſtijs pugnabāt. capite etiā damnati, & bello capti hoc miſerrimo cer

tamine capitis diſcrimen ſubire cogebantur. Claudius *enim* Imp. *pacatis* Aegyptijs, *quum militum non parua manus rebellaſſet, partem illorum occidit, partem* Romam *miſit cum beſtijs pugnaturos.* Vnde, *inquit* Iulius Capitolinus, *tractum ſit ut proficiſcentes ad bellũ imperatores munus gladiatorum, & uenatus darent, breui dicendum eſt.* Multi *apud ueteres dicunt hanc deuotionem factam contra hoſtes, ut non ſanguine litato ſpecie pugnarum ſeuerioris uim quandam fortunæ ſatiarent.* Ituros *autem ad bellum* Romanos *debuiſſe pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter ſe cohortes, ne in bello armatos hoſtes timerent néue propter uulnera, aut ſanguinem horrerent.* Eius *autem ſæuiſſimi inſtituti cauſa conſueuerũt ituri ad bella exhibere in ſpectaculis multa gladiatorum paria, & quò quiſq; ditior erat, eò plura.* De *partibus autem amphitheatri uide* Vitruuium. *Statilij* Tauri Amphitheatrũ *magnam partem adhuc extare cernimus apud eccleſiã* S. Crucis *in hieruſalem, prope urbis mœnia, quod extruxit* Auguſto *ciues* Romanos *hortante, ut quiſq; pro uiribus urbem exornare niteretur, auth. Suet. Qui in* Caligula *narrat ipſum principem munera gladiatoria partem in hoc amphitheatro, partim in ſeptis aliquot egiſſe.*

Aquæductus cur inuenti, Quibus modis aquæ deducerentur, cui uſui, quis prius deduxit, & quot aquæ deductæ. Cap. XXI.

Voniam de ductu aquæ Claudiæ locus po- q ſtulat ut loquamur, crebráq; in ſequentibus de aquæductibus erit mentio, placet quædã de ijs præmittere, quo cauſam aquas deducendi, quibus modis, cuiué uſui, & à quo primum, & quot diuerſis temporibus in urbem ductæ ſint, intelligamus. Vrbe enim & ambitu, & hominum numero aucta, paulatim à fluuio hunc, atq; illum locum appetẽdo, magna ciuium pars receſſit, quæ cum longo interuallo aquam petere cogeretur, maximumq; ſentiret incommodum, cogitauerunt priſci uelle huic inopiæ ſubuenire. hinc deducendi aquas origo. Aqua enĩ ex omnibus elementis mortalibus maxime eſt neceſſaria. quare Pindarus ait ipſam optimam eſſe, &, ut aurum inter metalla, cœteris præſtare elementis. Adhæc urbis ſalubritati maxime contuliſſe, ſic teſtatur Frontinus. Sẽtit hãc curam imperatoris pijſſimi Neruæ principis ſui Roma regina orbis, & terrarum domina, cui par eſt nihil, & nihil ſecundum, & magis ſentit ſalubritas eiuſdem æternæ urbis aucto caſtellorum operum munerum, & lacuum numero, nec minus ad priuatos commodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur. nam immunditiarum facies, & impurior ſpiritus grauioris celi, quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit, ſunt remoti. Duobus autem modis deductas eſſe: arcuato uidelicet opere, & ſubterraneis cuniculis, idem ita declarat. Hi ſunt arcus altiſſimi, ſubleuati, in quibuſdam locis pedes centum nouem, tot aquarum, tã mul-

tis neceſſarijs molibus pyramides uidelicet ocioſas com parem, aut cœtera inertia, ſed fama celebrata Græcorum? Per ſubterraneos uero meatus probat Strabo hoc modo. Tanta autem per aquæductus aquarum ubertas influit, ut per urbem, atq; cloacas amnes inundare uideantur, & uniuerſæ propemodum ædes ſubterraneos meatus, Siphones, ac fiſtulas undoſas habeant. Præterea etiã hodie ad radices Quirinalis in uilla Car. Grimaldi, in dorſo eiuſdem montis, in uico Patricio, & Suburra, in uia Latina, in Auentino, apud Iudeorum plateam, multiſq; alijs in locis ſubterraneos aquæ ductus uidemus. Ii autem ſoli in urbem per arcus influebant, qui iuxto æquilibrio per congruentia loca poterant deduci. Deducebantur enim aquæ ex diuerſis locis. & quia Anio Nouus omnium erat altiſſimus, neceſſitate urgente, cœteris ſubueniebat. Quinq; ſunt, inquit Fron. ductuum altitudines in omnem partem urbis, ſed his aliæ maiore, aliæ leuiore preſſura coguntur. Altiſſimus Anio eſt Nouus. proxima Claudia. tertium locum tenet Iulia. quartum Tepula, deinde Martia, quæ capite etiam Claudiæ libram æquat. ſextum tenet locum Anio Vetus. ſequitur hanc libram Virgo, deinde Appia. omnibus humilior Alſietina, quæ Tranſtyberinæ regioni, & maxime ſubiacentibus locis ſeruit. Mox uero cui uſui eſſent, ſic oſtendit. Auctores cuiuſq; aquæ, ætates, præterea ordinem, & longitudinem riuorum, & ordinem libræ cum proſecutus ſim, non alienum mihi uidetur ſingula ſubijcere, & oſtendere quã

ea ſit copia, quæ publicis, priuatiſq; non ſolum uſibus, & auxilijs, uerum etiam uoluptatibus ſufficit, & per quot caſtella; quibúſq; regionibus deducatur. quantum extra urbem, quantum intra urbem, & ex eo quantũ lacubus, quantum muneribus, quantum operibus publicis, quantum nomine cæſaris, quantum priuatis uſibus erogetur. Quid autem ſit Caſtellum in aquæductibus, Vulpianus ita declarat. Caſtellum eſt receptaculũ quod aquam publicam ſuſcipit. Quum itaq; ductus aquarum ad uiarum diuortia, uel regionum urbis fines perducti erant, caſtella in formarum ſummitate erant, ex quibus aqua per digitos, uncias, & modulos ædificiis, operibúſq;, & muneribus publicis, ac priuatorũ uſibus diuidebatur à Caſtellario. Erat enim Caſtellarius caſtelli aquarum cuſtos, ut probatur epithaphio ſequenti, uidelicet.

. D . . M .

CLEMENTI CÆSARVM . N . SERVO CASTELLARIO AQVÆ CLAVDIÆ FECIT CLAVDIA SABBATIS ET SIBI ET SVIS.

In ſolo autem lacus erant, alia aquarum receptacula, ex quibus cum Romanæ plebis, & fullonum, coriariorum, aliorúmq; opificum neceſſitatibus ſatisfieret, tum horti irrigabantur. Idem uero Fron. cuſtodiam aquis adhibitam eſſe, ſic teſtatur. Tutelam autem ſingularum aquarum locari ſolitam inuenio, poſitamq; redemptoribus neceſſitatem certum numerum circa du-

ctus extra urbem centum ab urbe ſeruorum opificum habendi, & quidem ita, ut nomina quoq; eorum, quos habituri ſunt in miniſterio per quaſq; regiones in tabulas publicas deferrent, eorúmq; operum probandorum curam fuiſſe per Cenſores aliquando, & Aediles, interdum etiam Conſulibus eam prouinciam obueniſſe, ut apparet ex eo, quod factum eſt. C. Luctatio, & Cæſone Coſſ. Quantopere autem curæ fuerit ne quis uiolare ductus aquarum, nec non conceſſam deriuare auderet; cum ex multis apparere poteſt, tum ex hoc, quod circus Maximus, ne diebus quidem ludorum circenſium, niſi Ædilium, aut Cenſorum permiſſu, irrigabatur. Agri uero, quos aqua publica, contra legem, quis irrigaſſet publicabantur, cuius rei cauſa Ædiles curules iubebantur per uicos ſingulos exire, qui in unoquoq; uico habitarent, prædiáue haberent binos præficere, quorum arbitratu aqua in publicum ſc liret. Primus autē M. Agrippa poſt ædilitatem, quam geſſit conſularis operum ſuorum, & munerum uelut perpetuus curator fuit, qui iam copia permittente, deſcripſit q̄d aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid priuatis daretur. Omnium autem primum Ap. Claudiū ex agro Lucullano arcuato opere deduxiſſe aquam, ab eodē authore literis traditur. qui nouem ſolum aquas ſuo tempore in urbem fluxiſſe ſic commemorat. Nunc autem in urbē influūt Appia, Anio Vetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alſietina, quæ eadem uocatur Auguſta, Claudia, Anio Nouus. Quæ autem fuerint iſtæ aquæ,

& unde, quotq́ paſſuum millibus, uel ſub terram uel arcubus ducerentur, pluribus uerbis ipſemet recenſet. Sex. uero Ruffum, eo poſteriorē, quem Dioclitiani temporibus urbem Romam deſcripſiſſe putat Blon. nouē, & decem aquas poſuiſſe animaduerti.

De Aquæductu Claudiæ aquæ. Cap. XXII.

Diuum Claudium duos aquæductus à Caligula inchoatos perfeciſſe, ſic declarat Fron. Altero imperij ſui anno duos ductus inchoauit, quod opus Claudius magnificentiſſime conſumauit, dedicauitq́. alteri, q́ ex fontibus Ceruleo, & Curtio perducebatur, Claudiæ datum nomen: hæc bonitate proxima Marciæ. altera, quoniam duæ Anienis aquæ in urbem fluere cœperant, ut facilius appellationibus dignoſcerentur, Anio Nouus uocari cœpit. Suet. opera, inquit, magna, potiusquā neceſſaria, quā multa perfecit, ſed uel præcipue aquæductum à Caio inchoatum. Meminit & Plin. his uerbis. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à Caio, & perfecti à Claudio; quippe lapideā excelſitatem omnes urbes, & montes æquantem, ut lauacra impleret, Curtios atq́ Ceruleos fontes adductos, erogata ad id opus talentum ſexaginta millia. Is eſt aquæductus, quem à porta Næuia per Cœlij montis dorſum i Auentinum perducit Caſſi. In frontiſpicio autem eiuſdem portæ de reſtitutione eiuſdem aquæductus hæc le-

guntur.

TI.CLAVDIVS DRVSI.F.CÆSAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIF. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE. XII. COS. V. IMPERATOR. XXVII. PATER PATRIÆ AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CERVLEVS ET CVRTIVS A MILIARIO. XXXXV ITEM ANIENEM NOVAM A MILIARIO. XII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT.

IMP.CÆSAR VESPASIANVS AVGVST. PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG.IIII. P. P. AQVAS CVRTIAM ET CERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSASQVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT.

IMP. T. CÆSAR DIVI. F. VESPASIANVS. AVGVSTVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNIC. POTESTATE .X. IMPERATOR . XVII . PATER PATRIÆ CENSOR. COS. VIII. AQVAS CVRTIAM ET CERVLEAM PERDVCTAS A VIVO CLAVDIO. ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO, VRBI RESTITVTAS, CVM A CAPITE AQVA

RVM A SOLO VETVSTATE DILAPSÆ ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT.

In eodem aquæductu iuxta hoſpitale lateranenſe, inter alios, hic poſitus eſt index.

M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. ARCVS COELIMONTANOS PLVRIFARIAM VETVSTATE CONLAPSOS ET CONRVPTOS A SOLO SVA PECVNIA RESTITVIT.

Partem autem huiuſce aquæ in Capitolium à Caracalla fuiſſe deductam ferunt. Extant *enim ruinæ formarum in Palatium uſque. In arcu uero tiburtino, huic aquæductui coniuncto, prope ædem diuæ Mariæ in Dominice, uetuſtate corroſæ ſunt literæ tales.*

P. COR. P. F. DOLOBELLA COS. C. IVNIVS. C. F. SILANVS FLAMEN MARTIAL. EX. S. C. FACIVNDVM CVRAVERVNT IDEMQVE PROBAVERVNT.

Aquam quidem ipſam à Traiano in Auentinum perductam, Traiani nomen accepit, auth. Front. cuius adhuc apparent formarum ueſtigia apud. S. Priſcam, & in ruinis Thermarum Decij marmor paucis ante annis effoſſum id, quod Frontini uerba, ſignificabat.

De ijs quæ incertam ſedem nunc in Cœlio monte ha-

bent.

Cap, XXIII.

b Rutus primus Cos. pulſo Tarquinio Carnæ deæ Templum in Cœlio monte extruxit, ſacrúmq; uoti reus fecit, quia cordis beneficio, cuius diſſimulatione habebatur idoneus, emendationi publici ſtatus extitit. Hanc enim deam uitalibus humanis præeſſe credebant, ab eáq; petebatur ut iecinora, & corda, quéq; ſunt intrinſecus uiſcera ſalua conſeruaret. Templum Claudij Caſ. conditum à Veſpaſiano, ſed prius cœptum ab Agrippina in Cœlio monte Neronem funditus deſtruxiſſe auth. eſt Suet. Mamurra Formianus fabrorum Cæſaris in Gallia præfectus, Domum, quam in monte Cœlio habebat, primus omnium Romæ marmoreis cruſtis exornauit, Plin. In Cœlio Domum Claudij Centimali fuiſſe, ait Val. Max. de qua Cic. ſic meminit. Cum in arce augurium augures acturi eſſent, iuſſiſſentq; T. Claudium Centimalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpicijs, emit Calphurnius Lanarius. Domus Tetricorum (inquit Pollio) qui duo, ex triginta, tyrannorum fuerũt, hodiéq; extat in mõte Cœlio; iter duos lucos, cõtra Iſiũ Metellinũ pulcherrimã. In eodem monte Iunij Senatoris Domum conſtituit Cor. Tac. Adduntur, ait, ſententiæ, ut mons Cœlius in poſterum Auguſtus appellaretur, quando cunctis conflagrantibus ſola Tiberij effigies in domo Iunij Senatoris inuiolata manſiſſet. Habuit Cœlius Domum. T. Clau

dij clypti hymnologi, quemadmodum in eius epithaphio legimus. & Cornelij Domum q, ut alij uolunt, primus eam marmoreis tabellis exornauit. Martialis Campus, in quo, ſi quando aquæ Tyberis Martium campum occupaſſent, equiria fiebant, in Cœlio à Sex. Pom. collocatur, ſicut ab Ouid. his carminibus.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
  Quem Tyberis curuis in latus urget aquis.
Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda,
  Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Fuit in eodem monte Macellum Magnum. Antrum Cyclopis. Spoliarium. & Armamentariũ. Sed de Cœlio ſatis. Videamus quid à latere ipſius, quod Auentinum reſpicit, ſit, aut fuerit.

De Appia, & Noua uia. ac de Iſidis, Virtutis, Honoris, atq; Quirini, ſiue Martis Æde, & Almone flu. Cap. XXIIII.

IN ſitus urbis deſcriptione dictum eſt conuallem, Appiámq; uiam, quantum ad ſeptentrionem ſpectat, à Palatino, quantum uero ad occaſum hyemalẽ, à mõte Auentino, Cœlium dirimere. Pom. autem Letus Appiam Brunduſium uſq; producit, à porta autem ad thermas Antonianas Nouam uult appellari. Sed appiam etiam intra urbem fuiſſe uſq; ad Conſtantini arcum innuit Spartianus in ea Septizonium Seueri cum collocauerit, potuit tamen ali-

quando

quando accidere, quod huius pars à Caracalla munita Nouæ nomen adepta ſit. quod autẽ Solinus dicit Tarquinium Priſcum habitauiſſe ad portam Mugoniam ſupra ſummam Nouam uiam, de alia intellexerim. Sũt qui putant uiam Nouam à porta Palatij inchoaſſe, & per radices Palatini montis ſupra circum Maximum ad infimam Piſcinam perueniſſe, ubi nunc diui Siſti ædes uiſitur. Verum, ut diximus, uiæ Nouæ diuerſis temporibus à diuerſis hominibus nouiter deductæ, aut munitæ plures, & multis in locis fuere. quocirca, niſi diſtinguantur tempora, infinita occurrent apud ſcriptores, quæ inter ſe ſe cõtraria uidebuntur. Ad caput autem uiæ Nouæ in regione Piſcinæ inter prædictam ædem, ſpectandáſq; thermarum Antoniarum ruinas, fuit Templum Iſidis Antenodoricæ, ab Antonino Baſſiano conditũ, iuxta ipſius Thermas, ubi quædã marmora eruta ſunt, cum inſcriptione mutilata huiuſmodi.

SÆCVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO.

In altero uero fragmento ſic legebatur.

PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE.

In uia autem Appia, haud longe à porta, Honoris, & Virtutis ſteterat Templum. quod. M. Marcellus dedicauit, decimo ſeptimo anno poſteaquã à patre eius

primo conſulatu uotum in Gallia ad Claſtidium fue-rat. huius meminit Cic. de nat. deo. Martis Templa duo, inquit Ser. unum Quirini intra urbem, prope portam; quaſi cuſtodis, & tranquili. alterum in Appia uia extra urbem, quaſi bellatoris, & gradiui. Ful. uero ſcribit duo extra portam fuiſſe Martis templa. Vnum quatuor miliarijs ab urbe diſtans: alterum paulo extra portam. quod ſi ita eſt, cur Ser. dixit duo, & nó tria eius templa. unum Quirini intra urbem, & duo extra: quod erat conſentaneum, ſcd̃m ipſum. Almo. flu. per uiam Appiam, Auentiniq; radices in Tyberim fluens, longe ab urbe ad. X. mil. pas. in agro maritimo oritur, Appiiq; Riuum uulgo nunc nominant. in quo Mater deorum Cal. Aprilis ſingulis annis à Gallis ſacerdotibus abluebatur. unde Papinius.

Eſt locus ante urbem, qua primum naſcitur ingens
Appia, quáq; Italo genitus Almone Cybelle
Ponit, & Idæos iam non reminiſcitur amnes. Ouidius
Eſt locus, in Tyberim qua lubricus influit Almo,
Et nomen à magno perdit ab amne minor.

De Thermis in genere. Cap. XXV.

Hermæ græcum eſt uerbum, quod neq; latinum nomen, neq; ſignificationem unica dictione recipere poteſt. τερμον calidum tan

tum ſignificat. Nos uero loca quæ calentibus aquis, aut ſine ipſis ſolo fornice calefacto lauandi, & ſudandi uſibus deputata ſunt, eodem nomine, quo Græci, thermas appellamus. Priſcis namque Romanis lauandi uſum fuiſſe prope quotidianum ſatis conſtat, quo uel puluerem, ſordéſque ablueent, uel ſudorem prouocarent, crudámque adiuuarent digeſtionem, quod tetigit Iuu. cum inquit.

Et crudum pauonem in balnea portat.

Sæpe tamen uoluptatis tantum cauſa id factitarunt, propterea uel mediocriter diues priuata balnea, ſiue lauacra habuiſſe, illud argumento eſt, quod Cic Terentiam uxorem monet, ut curet labrum in balneo ne deſit, certioremque facit. Q. Fratrem Aſiæ procos. de balneis, quas in Arpinati extrui curabat. Multa deinde balnea paulatim extructa, in quibus ad libitum plebs lauaret. Primus autem omnium Sergius Orata penſilia facere inſtituit, ſicuti Val. Max. commemorat. Re poſtmodum ad principum luxuriam, & faſtum producta, cœpere lauacra in modum, ut ait Ammianus, prouinciarum extruere, quas thermas appellarunt. in quibus ædificandis nullum neque modum, neque menſuram ſeruaſſe ex illarum, quæ nunc extant, ueſtigijs, facile unusquiſque poteſt iudicare. Varia enim & propemodum infinita habebant loca, uarijs uſibus, & uoluptatibus deputata, quædam ad calefaciendas aquas forma circulari, ex quibus per ſiphones, & fiſtulas balneis, nedum in ſolo expoſitis, uerum etiam

penſilibus calidam miniſtrabant, quæ poſt lauationem inutilis per canales in inferiorem partem, inde ſubterraneis meatibus in Cloacas mittebatur. Habebant Thermæ etiam Apodyteria, in quibus balnea ingreſſuri ueſtes deponebant, ut oſtendit Pli. in epiſtolis. habebant & areas ampliſſimas porticibus ſpacioſiſſimis circundatas, cameratáq; ſuperbiſſimis fornicibus ædificia in circuitu habentes, in queis diuerſi coloris marmoreæ, ingentéſq; columnæ, quarum quædam ſtantes, nonnullæ uero iacentes adhuc cernuntur, multæ ad templorum ornamenta tranſlatæ. Pauimenta uero lithoſtrata diuerſis lapidibus conſpicua, parietéſq; marmoreis tabellis in multis incruſtati. Erant etiam Xyſti, nemora, & natatoria populi ludis, delitiiſq; expoſita, propterea frequens in thermis uerſabatur: principéſq; ad id inſaniæ uenerant, ut cum eo promiſcue lauarent. Spartianus de Hadriano. publice, inquit, & frequenter cum omnibus lauit. Vnde cum ueteranum quendam notum ſibi in militia dorſum, & cæteras partes corporis uidiſſet atterrere, percontatus cur ſe marmoribus diſtringendum daret; ubi audiuit hoc iccirco fieri, quod ſeruum non haberet; ſeruis eum donauit, & ſumptibus. Verum cum alio die cõplures ſenes ad prouocandam principis liberalitatem hoc idem facerent euocari eos iuſſit, & alium ab alio defricari. Tradunt autem. M. Aurelium Antoninum lauacra mixta præbuiſſe. Lauandi uero tanta fuit Cõmodo Imp. uoluptas, ut ſepties in die lauerit, in

balneiſq; ſæpe cœnitauerit. Iulius Capitolinus ſcribit Gordianũ iuniorẽ ſepties in æſtate, hyeme bis lauiſſe. qui cum ſæpe mulieres pulchras, & puellas, & cũ ijs anus deformes admitteret, ſe iocoſe id facere dicebat. Alexander ſyluas in thermis deputauit, oleúmq; luminibus thermarum addidit, quum antea, non ante auroram paterent, & clauderentur ante ſolis occaſum.

De Thermis, & Palatio Antonini Caracallæ. Cap. XXVI.

ANtoninum Caracallã Thermas, quæ ab eo Antonianæ ſunt denominatæ ſtruxiſſe, in eius uita Spartianus ſic teſtatur. Opera Romæ reliquit, thermas ſui nominis eximias, quarum cellam ſolearem architecti negant poſſe ulla ratione fieri, niſi qua facta eſt. nam ex ære cupro cancelli ſubpoſiti eſſe dicuntur, quibus cameratio tota concredita eſt, & tantum eſt ſpatij, ut id ipſum potuiſſe fieri negant docti mechanicis. Lamp. uero has ĩchoatas ab Antonino Seuerum perfeciſſe, atq; exornaſſe refert. Viſuntur adhuc in radicibus Auentini, ad uiam olim Ardeatinam, & apud nunc. S. Balbinam, harum ingentes ruinæ, cum altis parietibus, columnisq; ſemiſepultis miræ & magnitudinis, & pulchritudinis. Magnum autem ambitum amplectebantur. & ductus ille aquarum, q ante portam Capenam tran

ſit in eas olim aquam deducebat. Sub thermis Antoninus ipſe nobiliſſimum p ſuit Palatium, cuius ueſtigia uix ſuperſunt.

LIBER QVINTVS

De Auentino. Caput. I.

AVentinus autem collis, quartus in ordine montium fuerat collocatus; de cuius ambitu, & forma cum multa ſupra dicta ſint, reliquum ē, ut quibus ædificijs exornatus eſſet nūc uideamus, prius tamen unde dicatur. Auentinum igitur montem ab auibus, quæ ueſperi ex Tyberi illuc cubitum aduolabant, denominatum quidam uolunt, hinc Virg.

Dirarum nidis domus opporuna uolucrum.

de Auentino locutus. Alij à rege Aboriginum illic &, occiſo, & ſepulto. Var. tamen dicit in gentē Po. Ro. Sabinos à Romulo ſuſceptos iſtū accepiſſe montem, quē ab Auante prouinciæ ſuæ fluuio appellarunt Auentinum. Conſtat ergo uarias opiniones poſtea ſecutas. Nā à principio Auentinus dictus eſt ab auibus, uel rege Aboriginum, unde hunc Herculis filium conſtat nomen à monte accepiſſe, non præſtitiſſe, auth. Ser. Idē ūt Var. poſt uarias quorundam opiniones, ſubdit. Ego maxime puto ab aduectu. nam olim paludibus mons

erat ab reliquis diſcluſus, itáq; eò ex urbe uia qui ad uehebantur ratibus, quadrantem ſoluebant. Alij ab aduentu hominum, quod commune latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum. Huic autem monti Remurio aliquando dixere nomen. Et quanquã Sex. Pomp. refert Remuriam locum eſſe in ſummo Auentino, ubi Remus de urbe condenda auſpicatus fuerat; non tamen obſtat quin totus mons Remurius appellaretur, quem Romulus neminem paſſus eſt habitare, ſed ſacrum fratri eſſe uoluit uſq; ad hybernam. Diony. autem prodidit Ancum Martium Auentinum muro cinxiſſe, contra Gellij opinionem, qui, ut demonſtratum eſt, dicit neq; Ser. Tullium, neq; quempiam alium, ad diui Claudij tempora uſque, hunc montem, tanquã auibus obſcœnis ominoſum, intra pomerij fines recepiſſe. Quare aut poſt Ancum ſtatim excluſus, aut ſecundum Liuium, ab eo nouæ multitudini datus, non tamen urbi additus eſt. iuxta eiuſdem Gellij opinionẽ, qui uult urbanum auſpicium pomerij finem facere. Quæ autem in eo fuiſſe traduntur, breuiter exponamus.

De Dianæ, Bonæ deæ, Herculis Victoris, Iunonis Reginæ, & Monetæ, Lunæ, Victoriæ, Mineruæ, & Libertatis Templo, ac Ara Iouis Elicij. Cap. II.

IN uertice autem Auentini montis, qui Tyberim deſpicit, ſtat diuæ Sabinæ Templum, quo in loco olim Dianæ; ad eam nempe par-

tem, quæ naualia ſpectat. Apianus enim commemorat Gracchum hoc aſcendiſſe templum, atq; inde ad alteram fluminis partem per pontem ligneum tranſiuiſſe. De hoc quidem tẽplo Sex. Pom. ſic meminit. Seruorum dies feſtus exiſtimatur idibus Auguſti, q eo die Ser. Tullius natus ſerua ædem Dianæ dicauerit in Auentino, cuius tutelæ ſunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos uocent ſeruos. Commune autem erat omnibus Latinis, quod ideo inſtituiſſe uidetur, ut oſtenderet lege naturali ſeruos nihil diſtare à cæteris hominibus. Diony. enim huius templi Ancum Martium authorem feciſſe uidetur. Traductis, inquit, ex Tillenis, Politorio, aliiſq; urbibus quoſcunq; cœperat colonos, ibi collocauit, perſuaſitq; ut templum Dianæ ædificarent, adijcerentq; ſtatutis temporibus inducias, ut ſi qua facta inter eos offenſio eſſet, per hæc ſacra diſſoluerent, poſteáq; rex pecunijs, quas contulerant urbes eæ omnes, extruxit Dianæ fanum, in maximo Romæ collũ Auentino collocatum; legéſq; in baſe ærea conſcripſit, in delubro Dianæ ſita. Hinc patet, q ſi prius hoc templum non fuit in Auentino, quam tempore Anci regis, non potuiſſe ab aduentu hominum Auentinus appellari: cum conſtet ante Anci imperium hoc nomen obtinuiſſe. Sequitur in eodem Vertice, haud procul hinc, ædes S. Mariæ cognomento Auentinæ, ubi Bonæ deæ templum extitiſſe ferunt, in honorem Fatuæ caſtiſſimæ ſororis Fauni à Claudia ueſtali conditum, poſtea uero à Liuia reſtitutum. Bonæ deæ autem ſacra à ſolis fœminis pe-

tangebantur, neq; licebat uiris intereſſe . unde Cic. cri minatur . P . Clodium q́ auſus ſit hæc ſacra, quæ pro ſalute Po. Ro. fiebant ſua præſentia turbare, atq; polue re . Spartianus ait Hadrianum ædem Bonæ deæ tranſtuliſſe, quo autem non dicit. In crepidine ad eundem fluuium pertinente, ubi nunc diui Alexij, fuit Herculis Victoris templum, & ab eo haud procul Iunonis Reginæ, ex parte Veientanæ prædæ à Camillo conditum : de quo ſecundo bel. pu. mẽtionem facit Liuius. Sed Her cules alterum habuiſſe dicitur, eo in loco, ubi nunc in ruinis thermarum Decij imperatoris eccleſia diuæ Priſcæ eſt ſita. In dorſo autem Lunæ conſtituit Ouid. his carminibus.

Luna regit menſes, huius quoq; tempora menſis
Finit Auentini Luna colenda iugo.

Liuius. Atrox cum uento tempeſtas forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt, raptam tulit. Iſtis autem certum locum à peritis topographiæ urbis aſſignari ſolet, incærtum uero ſequentibus, ueluti Victoriæ Templo, quod ab Arcadibus extructum, ab eiſdémq; ſacra eidem deæ conſtituta narrat Diony. Mineruæ autẽ à Sex. Pomp. Iunonis uero à Valerio Max. in eodem monte collocatur : à Liuio uero Libertatis, ex multatitia pecunia cum æreis columnis, & ſtatuis pulcherrimis à patre. T. Gracchi & conditum, & dedicatum. cu ius Atrium ab Helio peto, & Cor. Cethego cenſoribus fuit refectum, & ampliatum, & nouiſſime à Pollione, ut tradit Suet. inſtauratum. de quo Liuius quin-

to decadis quintæ meminit his uerbis. Hæc inter ipſos diſceptata, poſtremo eò deſcenſum eſt, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palàm in Atrio Libertatis ſortiren tur. Libertatem enim deam in primis coluere Romani, utpote Libertatis aſſertores. Habuit Auentinus & Aram Iouis Elicij à Numa dicatam, quæ ab eliciẽdo, ſecundum Var. nomen adepta eſt. Habuit & Murcæ ueterem Aram. nam priſci Venerem murceam uocabant, à myrto ei dicata, uel, ut alij, ꝙ præter modum non moueret, ac faceret hominem murcidum, ac nimis deſidioſum, & inactuoſum. Iunonis Monetæ Ædem etiam in Auentino fuiſſe, literis traditur, Camillus autem dictator in eodem Matutæ matri Templũ conſecrauit. author Blon. qui ex Plin. refert Laurentiũ Syluam Ioui ſacram fuiſſe in hoc ipſo colle, & in ea Valentinianum, Gallæ Placidiæ filium, interfectum. De ſylua hac uide Var. & Liuium.

De Caco, & eius Spelunca. Cap. III.

C Aci Speluncam ſupra ædem diuæ Mariæ in ſchola græca, qua parte Auentinus Palatium uidet, fuiſſe, putat Blon. at locus accliuis nullum ſpeluncæ præ ſe fert ueſtigium. Virgilius autẽ in montis crepidine, loco maxime edito, ponit his carminibus.

Stabat acuta ſilex præciſis undiꝗ; ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens altiſſima uiſu.

Melior eſt ratio, ꝙ facit ad Tyberim incumbere dum ſubdit.

Hanc, ut prona, iugo læuũ incumbebat ad amnem,
Dexter in aduerſum nitens concuſſit, & imis
Auulſam ſoluit radicibus, inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refugitq́ʒ exteritus amnis.

Quod ſi placet ſpeluncam ipſam ad Palatinum montem pertinere, non procedit, quod ait poeta. incumbebat ad amnem. abeſt enim locus ille à fluuio ad teli iactum, à Tyberiq́ʒ eſt auerſus. Quod autem Ser. dicit Tyberim per circum Maximum fluxiſſe, de alio tempore, quã quo Hercules in Italiam uenit, loqui opinamur. Si enim ad Herculis aduentum referre uolumus, obſtant quæ de ipſo à Vir. & Liuio tradita ſunt. quemadmodum de ficu ruminali ſcribentes ſupra demonſtrauimus. Arbitramur igitur Caci ſpeluncam eregione. S. Mariæ Auentinæ ædis fuiſſe, ubi fluuius accedit quã maxime prope Auentino, & mons ipſe plurimus attollitur, rupéſq́ʒ tota eſt ſcabra, & ſpeluncis aptiſſima. quod innuit Diony. prope portã Tergeminam ſpeluncam ipſam qui conſtituit, narrans Herculem Caco claua mactato, & ſpelunca euerſa Aram Iouis Inuentoris erexiſſe ei loco proximam, eámq́ʒ ſuo tempore iuxta portam Tergeminam extitiſſe. Cacus autem ſecundum fabulam Vulcani filius fuit, ore ignem, ac fumum uomens, qui uicina omnia populabatur. Veritas tamen habet hunc fuiſſe Euandri nequiſſimum ſeruum, ac furem. nouimus enĩ

malum à Græcis καχον dici, quem ita Arcades illo appellabant tempore: poſtea tranſlato accentu Cacus dictus. Scalæ autem Caci ad ipſam ſpeluncam fuiſſe fabulantur.

De Armiluſtro, & quibuſdam alijs rebus in genere poſitis. Cap. IIII.

Armiluſtrum putauerim, inquit Volateranus, id ſpacij, quod in teſtaria nunc eſt: nam in regiõe Auẽtini ponitur, nec ſanè aptior locus recẽſcendis armis, ac militibus oſtẽditur. hác ſequitur Ful. Plut. autem ait Armiluſtrum locum in Auentino, ubi Romulus Tatium ſepeliuit. Vnde apparet iſtos nõ recte ſentire, quia aliud eſt eſſe in Auentino, aliud in Auentini regione. Var. tamen Armiluſtrum, & circum Maximum eundem eſſe arbitratur. Sex. uero Põ. feſtum, quo res diuinas armati faciebant, ac dum ſacrificarent tubis canerent. Quare opinor locum in quo feſtum hoc agebatur, ſiue in Auentino ad Tatij ſepulcrum, ſiue in circo Maximo, eodem nomine appellatum, quo & locus, ubi perfectis bellis arma reponebãtur. Romani enim arma priuatim non tenebant, ſed in reditu exercitus in Armiluſtrum, aut in Tarpeiã rupem reponebant. hinc Spartianus dicit, Veſpaſianum ex Armiluſtrio arma legionibus permiſiſſe, & Lucanus. Iam rupes tarpeia ſonat. In Auentino autem, iuxta Iunonis Reginæ templũ, fuere Gemoniæ Scalæ,

per quas nequam, & ſontes unco trahebantur. erat enī locus præceps in quem facinoroſi tracti excarnificabantur. Suet. in Tiberij Imp. funere. Alij, inquit, uncū, & Gemonias minabantur. & in Vitel. Tandem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus, inde unco tractus in Tyberim. Domum Phylidis apud Dianæ templum. Propertius. Phylis auentinæ quædam eſt uicina Dianæ; & reliqua. Remoria locus, ut dixi, in Auentino, ubi Romulus Remum ſepeliuit, quando quidem & uiuens eum locum ille ſedibus deſtinabat. Thermas Decianas in honorem Decij Imp. à. S. P. Q. R. ædificatas in eodem monte fuiſſe uolunt; & apud has Varianas. Traiani uero cum priuatis ædibus in uinea Franciſci Albertini eius, qui quædam curſim de antiquitatibus urbis in lucem edidit. Fabulantur in Auentino fuiſſe Fauni, & Pici Antrum, Fontémq́ ex quo bibebant, átq́ Numam illic uino appoſito eos ebrios factos conijeciſſe in uincula, & ab his fulmina elicere didiciſſe. de hoc autem fonte Ouid. in Faſt. ita meminit.

Lucus Auentino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poſſes uiſo dicere numen adeſt.
In medio gramen, muſcóq́ adoperta uirenti
Manabat ſaxo uena perennis aquæ.

M. Cato Italum Auentinum coluiſſe, Liuius uero in eodem cum plebs à patribus in montem Sacrum ſeceſſiſſet, decem trib. pl. creatos, & Cor. Tac. Diui Tiberij tempore incendio exuſtum eſſe, memorant. Hacte-

nus autem de Auentino.

De Teſtaceo monte, & de ijs quæ in eo ambitu fuere. Cap. V.

INter Auentinum montem, & Tyberim, ac urbis mœnia, quatuor laterum inæqualiũ planiciem collocauimus. in qua, haud procul à mœnibus ad ortum hyemalem pertinentibus, ſurgit collis, quem uulgo Teſtacium uocant. Quò cum animi recreandi gratia munificentiſſimus uir NICOLAVS rens, prot. ap. qui rerum experientia, & ſingulari fide Gallorũ regis à ſecretis exiſtit, me adduxiſſet, eſſentq́ una AMBROSIVS recalcatus, & ANTONIVS Carpanus Mediolan. & quidam alij honeſti uiri, in quorum numero fuit etiam BART. de forbicibus, ac FRAN. pontius placen. (hos enim omnes literis, honeſtisq́ moribus ornatos, & integerrimos honoris cauſa nomino) rogaſſent que, an collis ipſe ex fragmentis uaſorum fictilium, in quibus prouinciæ tributum Po. Ro. ferebant, eſſet coaceruatus: reſpondi, inueteratam opinionem illam prorſus ridiculam eſſe, neq́ apud aliquem ſcriptorem inueniri ſubditos Romanis tributa teſtaceis uaſibus detuliſſe, ſed (ut etiam Blon. refert) conſueuiſſe quæſtores in prouincias mitti, quibus ea exigendi cura eſſet, exactáq́ legionibus in ſtipendia diſtribuendi, niſi in ærarium Romam malent deferri, Catonémq́ Vticẽſem quæſtorem in Aſiam, Cyprúmq́.

miſſum habita à prouincialibus tributa non fictilibus urnis, ſed ſacculis in ſumma nauis puppi geſtauiſſe, ſubere ea ratione longiſſimis alligatis funibus, ut ſi naufragio cum naui ipſe periſſet, ſupernatans ſuber oſtenderet in fundo depoſitum, tributorũq; pecunia Po.Ro. ſalua eſſet, propterea me credere collem ipſum aggeratum quidem eſſe ex fictilium fragmentis, at ex iis, quæ à figulis in ea regione officinas habentibus, contuliſſent. quandoquidem Plin. oſtendit fictilium. maximum uſum fuiſſe apud maiores, adeo ut deorum ſimulacra, templorumq; ornamẽta; & ipſa parietũ cruſtamẽta ex fictilibus conficerẽtur, cuius ſunt hæc uerba. Turianúmq; à Fragellis accitum, cui locarat Tarquinius Priſcus Iouis effigiem in Capitolio dedicandam fictilem fuiſſe eam, & ideo non mirari ſolere fictiles in faſtigio templi eius quadrigas, de quibus ſæpe diximus. ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieq; materiæ nomen in urbe retinet. hæ enim tamen effigies deum laudatiſſimæ erant, nec pœnitet nos illorum, qui deos tales coluere. aurum enim, & argentum ne in diis quidem conficiebatur. durant etiamnum pleriſq; in locis talia ſimulacra. Et mox. At qui Numa rex ſeptem collegia figulorum inſtituit. Quin & defuncti ſe ſe fictilibus doliis cõdi maluere. maior pars hominum terrennis utitur uaſis. M. etiam Var. figulos uno in loco fuiſſe indicat, quum dicit Venerẽ Myrteam fuiſſe inter figulos. Et Sex. Ruffi urbis Romæ deſcriptio habet, in regione prima porta Capena fuiſſe Vicum Vitriariorum. Cum itaq; figulo-

rum

rum eam eſſe opificij conditionem uideamus, ut longe ab aquis haberi non poſſit, cum etiam eius artis purgamenta, ſi nimis multa in aruis diſpargantur, ea reddant cæteris uſibus inutilia. ſin in flumen abijciantur, aut illud in breui compleant, aut difficillime eruantur: prudenti conſilio factum tenemus, ut tam multa figulorum collegia à Numa rege inſtituta myrteis, & ſecus flumen apud Vitrariorum uicum ibi fuerint locata, ubi nunc teſtaceum inter montem, & Tyberim uineas uidemus. ꝙ ſi Numæ regis temporibus figulorum collegia fuerunt ſeptem, quanto plura credimus eſſe addita, Romani populi multitudine non minus aucta, quã fuit imperium dilatatum. hæc omnia attente conſyderantes mirari ſolemus cur Teſtaceus mons, ſupra fidem eorum, qui non uiderunt, arduus non in alpem potius inſurrexerit. Ambitus autem huius duobus millibus uix perficitur pedibus. altitudo uero centum ſexaginta, cucurbitæq; habet formã, cuius latior pars ad Tyberim, inter tranſtyberinam regionem, & urbem fluentem, pertinet. In eadem planicie fuiſſe etiam Lignarios, & Emporium oſtendit Liuius.

De Pyramidibus, & Sepulcro. C. Ceſtij. ac Horreis Po. Ro. Cap. VI.

PYramides appellantur quadratæ moles more flammę ſurgentes, unde ἀπὸ τοῦ πυρὸς deductas multi uolunt. Steph. autem aliam

huius nominis tradit etymologiam. Pyramides, inquit, in Aegypto ædificium in quod feruntur expenſa fuiſſe in cepas, allia, & caſeum talenta decem millia, & quingenta. Nominatæ ſunt autem pyramides ἀπὸ τῶν πυρῶν id eſt à tritico, quod illuc conducẽs rex penuriam fecit frumenti per totam Ægyptum. Rationem excidendi, atque ſtatuendi pyramides docet Plin. hoc modo. Dicantur pyramides in eadem Ægypto regum pecuniæ ocioſa, ac ſtulta oſtentatio, ne pecuniam ſucceſſoribus, aut emulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet ocioſa. Extat adhuc ex omnibus una apud portam hoſtienſem mœnibus urbis incluſam. quæ fuit ſepulcrum. C. Ceſtij ſeptemuiri epulonum, quemadmodũ huiuſcemodi probat index.

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM.

Inferius uero literæ minores leguntur hæ.

OPVS. ABSOLVTVM. EX. TESTAMENTO. DIEBVS. C C C X X X.

ARBITRATV.

PONTI. P. F. CLAMELÆ HEREDIS ET PONTHI. L.

Blondus autem fuiſſe totius collegij ſeptemuirum epulonum ſepulcrum exiſtimauit. Epulones enim dicebantur qui epulas dijs inſtituendi poteſtatem habebant, auth. Cic. tertio de oratore. Horrea Po. Ro. c xxxx. iter Teſtaceum, & Tyberim fuiſſe marmor effoſſum i

uineà Marcelli de Capozucchis tali inſcriptiõe oſtẽdit.
NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. D. D.
Ab alio uero latere hæc leguntur.
NVM. DOM. AVG. SACRVM FORTVNÆ CONSERVATRICI HORREOR. GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. D. D.
Apud Tyberim, in eo ambitu, fuit hylerna lucus de quo. Ouid. ita meminit.

Adiacet antiquus tyberinæ lucus hylernæ,
Pontifices illuc nũc quoq; ſacra ferunt.

Capenam autem oppidulum in eodem ambitu fuiſſe, quidam tradidere.

De meta, quæ Sudans dicta eſt, & Iouis Simulacro. Cap. VII.

POſt Auentini montis deſcriptionem Ianiculũ recto ordine ſequi dixeramus, eum autẽ commodius relicturos ad eam partem ſitus urbis, quæ Transtyberinam complectitur regionem. Succedẽt igitur Eſquiliæ; quas à meridie, ſiue ortu hyemali uia Labicana, ab occaſu uero uſq; ad Amphitheatrum conualle. cccc. pedum latitudine eandem uiam complectente, à Cœlio monte diuiſimus. prius tamen quam

ipſas aggrediamur, q̃d in hac ipſa uia; & conualle fue rit, aut ſit, breuiter dicendum. Ab hortis itaq; tem plι diuæ Mariæ nouæ, unde digreſsi ſumus, auſpica ri conueniens erit. Ante Conſtantini triumphalem ar cum extat antiquæ metæ latericia, & dimidiata ro tunditas, quæ Meta Sudãs à P. Victore appellatur, q̄ ex ea aquas manaſſe fama eſt, quibus plebs ex proxi mi Amphitheatri ſpectaculis ſitim extingueret. In hu ius uertice Iouis æneum Simulacrum ſtabat. Illud aũt hoc loco notandum. maiores ad percutiendum fœdera Iouis Simulacrum adhibere conſueuiſſe, quod cum te dioſum eſſet, præcipue quando cum longe poſitis genti bus percutiebantur, inuentum eſt ut ſceptrum tenentes, quaſi imaginem ſimulacri redderet Iouis, cuius propri um eſt ſceptrum, ea peragerent.

De Amphitheatro Titi Veſpaſiani, ac de Templo Fortunæ, & Quietis. Cap. VIII.

Vrgit inter Cœlium montem, & Eſquilias Amphitheatrum, uulgo Coloſſeum appella tum, quod media urbe, ut deſtinaſſe compe rerat Auguſtum, Veſpaſianus excitauit; Titum dein de eius filium dedicauiſſe oſtendit Suet. his uerbis. Et tamen nemine ante ſe munificentia minor amphitheatro dedicato, thermiſq; iuxta celeriter extructis munus apparatiſsimum, largiſsimumq; dedit. Vtriq; tamen id eſt patri Veſpaſiano, & Tito eius filio amphithea

tri opus attribuere uidetur. Euſebius uero extructio-nis, & dedicationis Titum authorem facit: & Caſſiodorus, qui, ut diximus, aſſerit ipſum Titum, falsò tamen, primum omnium huiuſcemodi excogitauiſſe molem. Titum autem uel inchoauiſſe, & perfeciſſe, uel cum genitor cœpiſſet, abſoluiſſe nemini dubium uideri poteſt; ſi quis reliqua ædificia ab eodem prope extructa cognorit. Mar. uero hanc ipſam molem Domitiano attribuit, ſed id factum eſt per adulationem. Coloſſeo enim fuit nomen à Neronis Coloſſo, qui erat in porticu domus, ut in æreis eius numiſmatibus ſæpe uidimus. Verum utrum Titus intra amphitheatrum concluſerit, aut poſtea eò tranſtulerit, aut ædificando prope ſtare permiſſerit, parum liquet. & tamen à coloſſo nomen obtinuit, quo in loco ipſius Neronis ſtagna prius fuiſſe, idem Martialis ſic teſtatur.

Hic, ubi conſpicui uenerabilis amphitheatri
  Erigitur moles, ſtagna Neronis erant.

Ipſum autem amphitheatrum Arenam appellatum legimus, q ſolum arena ſparſum eſſet, ea nempe de cauſa ut gladiatores, certatoréſq; reliqui ſine periculo caderent; ſimúlq; ſanguis illico tegeretur, ne illius aſpectu pugnantes aduerſarios timerent, minúsq; alacriter in certamen deſcenderent: & nudati, perunctiq; pugiles eo puluere perfuſi ſolidiores uiciſſim præberent amplexus. Amphitheatrum, inquit Plin. Tiburtino lapide extructum tantæ altitudinis, ut eò uix humanus oculus inſpicere poſſit. Habet au-

tem forinſecus porticum unius ſtructuræ, per quam fuerant ingreſſus, & aſcenſus. In ſingulis uero arcubus ſuperioribus marmoreæ ſtatuæ cum incruſtatione, & ſignis intrinſecus, & extrinſecus. in quibuſdã uero fornicibus ornamenta ex gypſo adhuc cernuntur. ſub ipſa mole deductæ ſunt Cloacæ, quibus magna pars ſuſtinetur auth. Pom. letus. Caueã, quæ ludorũ diebus linteis operiebatur, loca ſeptem, & octuaginta millia cœpiſſe refert. P. Victor. At ſedentium loca, & cunei qualiter eſſent diuiſi, & quibus gradibus ſinguli ordines ad ſedes ſuas aſcenderent, facilius ex Veronenſi, quam e Romano amphitheatro cernere licet. cuius, cũ uetuſtate, tum barbarorum inuidia, & immanitate magna pars euerſa eſt. Quæ enim penitus delere non poterant impia lancinarunt manu. quemadmodum in pleriſque alijs ædificijs feciſſe uidemus. Extant & Albæ in hortis. S. Pauli antiquiſſimi amphitheatri ueſtigia. Fortunæ Equeſtris Ædem, apud amphitheatrum, à Fuluio Flacco poſitam eſſe Liuius ſecundo quintæ dec. his uerbis declarat. Q. Ful. Flaccus cenſor ædem Fortunæ equeſtris uouerat, faciebat enixo ſtudio ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum eſſet, magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eẽnt, profectus in Brutios Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Fortunam autem pluribus in locis templa habuiſſe teſtatur Tacitus ſeptimo libro. In uia Labicana fuit Quietis Ædes.

De Eſquilijs. Cap. IX.

Esquilias in plures partes à. M. Var. diuiſas eſſe dictum eſt. & quia ipſius uerba nō modo earum partium nomina, uerum etiam unde denominatæ ſint Eſquiliæ, declarant, ſubtexere hic non grauabor. Secundæ, inquit, regionis Eſquiliæ. Alij has ſcripſerunt ab excubijs regis dictas, alij ꝙ excultæ à rege Tullo eſſent. huic origini magis conueniunt luci uicini, ꝙ ibi lucus Martis, Iunonis Laciniæ, Fagutalis, & larium. querquetulanum Sacellum, & Lucus. Eſqualiæ duo montes habiti, ꝙ pars Ceſpius mons ſuo antiquo nomine etiam in ſacris Argeorum ſcriptum eſt ſic. Oppius mons princeps eſquilinum lucum fagutalem ſiniſtra, quæ ſub mœrum eſt. Oppius mons terticeps lucū eſquilinum dexterior uia in Tabernola eſt. Oppius mons quadriceps lucū Eſquilinum uiam dexteriorem in figulis eſt. Septius mons quinticeps lucum pætiliū, ex quibus ē. Ciſpius mons ſexticeps, apud ædem Iunonis Laciniæ, ubi æditimus habere ſolet. Hæc autem montium nomina aduentitiorum Ducum fuiſſe, memoriæ proditum eſt, qui eos ante urbem conditā coluere. His etenim Varoni opinionibus, alteri quidem ſuffragantur Ouidij hæc carmina.

Adde, quod excubias, ubi rex romanus agebat,
Qui nūc Eſquilias nomina collis habet.

Alteri uero. M. Cato, qui ait Eſquilias ab excubijs, ſed quas Romulo Lucmo dedit. XII. lictorum. & . C C C.

armatorum ad corporis cuſtodiam ,ſimúlq; dignitatẽ, cum.T.Tatius in fide ſocietatis non ſine ſuſpicione eſſe uideretur. Alij ab aucupibus,quod ibi quisquilijs ſparſis aues illuderentur. Volũt tamen eam partem , quæ,ſecundum uiam labicanam , hinc ad ſanctorum quadraginta Martyrum , & Clementis, inde ad.S.Petri in Vinculis, & Martini in montibus eccleſias perducit͛, Carinarum nomen habuiſſe, quod Liuius probat,cum ſexto belli pu.inquit.Media urbe per Carinas Eſquilias contendit,ubi unum ab altero diuidit.Et quoniã hæc pars , anteq̃ Ser.Tullius Eſquilias augeret , prima urbi erat iuncta , ab ipſa recte auſpicaturi uidemur .

De Carinis: Curia Veteri , & Noua.Cap.X.

CArinæ ſunt ædificia facta in modum Carinarum;quæ erant intra templum Telluris,auth. Ser.Lautas dixit Poeta , aut propter elegantiam ædificiorum , aut propter Auguſtum,qui natus eſt Cunis ueteribus , & nutritus in lautis Carinis.quo in loco uidendum ne apud Ser.ulubris , non cunis , ſit legendum . Scribit enim Porphyrio Auguſtum nutritum eſſe in auito ſuburbano iuxta Velitras , locumq; Vlubrem appellati quãq̃ , ut dixi , Suet.uelit ipſum natũ ad capita Bubula.& Porphy.nutritum,non natum ſcribit.Carinæ , inquit Var.poſtea cerionia , ꝙ hinc oritur caput ſacræ uiæ ab Sterniæ Sacello.In ea autẽ parte Carinarum , ubi nunc apud ædem.S. Petri ad uincu

la fornices maximos, inter ruinarum uaſtitatem, contra amphitheatrum extare cernuntur, Curiā ueterem fuiſſe autumat Blon. fuerunt & Nouæ proxime compitum fabricium ædificatæ, quod parum amplæ erant ueteres à Romulo factæ, ubi is populum, & ſacra in partes XXX. diſtribuerat, ut in ijs ea ſacra curarent, quæ quando ex ueteribus in nouas euocarentur ſeptem curiarum per religionem euocari non poterant, ita ꝙ Forienſis, raptæ, uellienſis: uelitiæ res diuinæ fiunt in ueteribus curijs auth. Sex. Pomp. Curia in qua habebatur ſenatus templum fuit. hinc Vir. hoc illis Curia templum. quod autem hæ, quas Blon. dicit Veteres, ſint à Romulo ædificatæ, non ſequitur, quia fuiſſent extra urbem à ſe conditam, & Romulum in urbe curiam feciſſe omnium eſt opinio. Arbitramur igitur aut nouas fuiſſe, aut ueteres appellatas ratione aliarum, longo tēpore poſt, quæ fuerunt ædificatæ.

De thermis Titi, & Philippi, Statua Laocoontis, Palatio Veſpaſiani. Domo Balbini, & Pompei. Cap. XI.

Hermarum autem Titi Imp. ueſtigia non longe ab eccleſia. S. Martini in montibus uiſuntur. ſunt enim ciſternæ, quæ hodie Capaces dicuntur, uulgo Septem Salæ, à numero ciſternarum ſeptem adhuc exiſtentium. Magnum ambitum amplectebantur. quarum fornices quidam ſtant in hortis diui Petri in uinculis. Has autem Titum maxima celerita

te abſoluiſſe dictum eſt. hac quia ē Domus Aurea Neronis prius deducta erat, ut teſtatur Mar. his carminibus.

Hic, ubi miramur uelocia munera thermas,
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

In his thermis duo marmoris fruſta inuenta ſunt, in quorum altero erat flamma ſculpta, cum hoc titulo. IOVI. In altero uero. VESPASIANVS AVG. PER COLLEGIVM PONTIFICVM FECIT. Hinc haud procul ãno. M.D.VI. Fœlix ciuis romanus in uinea ſua Laocoontis Statuam reperit, ea ſpecie, qualis à Poeta deſcribitur. de qua Plin. ſic meminit. Laocoon in Titi Imperatoris domo, opus omnibus, & picturæ, & ſtatuariæ artis præponendum; ex uno lapide eum, & liberos, draconumq; mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander, & Polydorus, & Anthenodorus Rhodij. Nunc autem uiſitur in Vaticano. Palatium Veſpaſiani, & Titi apud eaſdem Thermas. poſt quas inter ortum, & boream in ſupercilio montis apparent ruinæ ingentes Thermarum, ut uolunt, Philippi Imp. Quidam putat ſupra thermas Titianas, iuxta prædictam eccleſiam. S. Martini, fuiſſe thermas Hadriani, argumento ꝙ ibi repertæ ſint duæ Statuæ Antinoi pueri Hadriano imp. dilectiſſimi; & ꝙ locus hodie Hadrianelus nuncupetur. Domus Balbini, inquit Lampridius, etiam nũc Romæ oſtenditur in Carinis magna, & potens, & ab eius familia hucuſq; poſſeſſa. In eisdem Pompeium Do

mum habuiſſe auth. Tran. in Tib. & in libro de grammaticis: ubi Lenæus Pompei libertus grammaticam docuit.

De Cliuo Virbio, & Domibus Ser. Tulij, Aurea Neronis, Virgilij. ac de Turri Mecœnatis, & Hortis, ſimulq; de Fortunæ, & Fœlicitatis Templo. Cap. XII.

A autem Eſquiliarum pars, quæ plurima ecclesiæ. S. Laurentij in fontana imminet, Cliuus Virbius eſt appellata, ubi lucus Fagutalis, quo in loco Ser. Tullium domum habuiſſe uiſum ē ſupra, ubi de uico Scelerato egimus. Domus Aurea Neronis totum id ſpacij occupauit, quod eſt ab ea Palatij parte, quæ nunc. S. Gregorij ædem eregione habet, recte ueniendo per Conſtantini arcum, Coloſſeum, ātq; Carinas, quouſq; in Eſquilias, paulo ultra. S. Mariæ Maioris eccleſiam, perueniamus, & Mecœnatis attingamus hortos. quod probat Cor. Tac. his uerbis. Eo tempore Nero Antij agens non ante in urbem regreſſus eſt, quam domui, qua Palatium, & Mecœnatis hortos continuauerat, ignis propinquaret, neq; tamen ſiſti potuit, quin & Palatium, & domus, & cuncta circum haurirentur, & infra. Cæterum Nero nixus ē patriæ ruinis extruere domum, in qua non tam gemmæ, & aurum miraculo eſſent ſolita pridem, & luxu uulgata, quā arua, & ſtagna, & in modum ſolitudinū, hinc ſyluæ, inde aperta ſpacia, & proſpectus. Suet.

Nero.inquit, domum à Palatio Eſquilias uſq; fecit; quã primo Tranſitoriam, mox incendio abſumptam, reſtitutámq; Auream nominauit, Huius autem amplitudinem oſtendit ille, qui dixit.

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites.
Si non & Veios occupat iſta domus.

Tanta qdem fuit eius laxitas, ut porticus triplices miliarias haberet. item ſtagnum maris inſtar, circumſeptum ædificijs ad urbium ſpeciem. rura inſuper aruis, atq; uinetis, & paſcuis, ſyluiſq; uaria cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gemmis, unionumq; conchis. erant cænatiões laqueatæ, tabulis eburneis uerſatilibus, ut flores fiſtulis, & unguenta deſup ſpargerentur. præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus, ac noctibus, uice mondi, circumageretur. Balneæ marinis, & albulis aquis fluentes. Huiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret hactenus comprobauit, ut ſe diceret quaſi hominem tandem habitare cœpiſſe. in cuius ueſtibulo ſtabat, ut diximus, eiuſdem prĩcipis Coloſſus altitudine. C.XX. pedum, qui eo defuncto mutato nomine Soli fuit dicatus. hunc Zenodorũ è Gallia accitum feciſſe tradit Plin. ſtatuarúmq; moles turribus pares coloſſos uocari. Sex. Pomp. à primo ĩuentore Coloſſum denominatum ſcribit. Idem Plin. commemorat Neronem in domo aurea Ædem Fortunæ incluſiſſe, quæ ex lapide phengite translucens foribus clauſis claritatem diei intus haberet, háncq; prius

à Ser. rege ſacratam, & Seiam à ſegetibus appellatam. Apud thermas Dioclitiani, ſecundum eam uiam, quæ nunc eſt ab ipſis ad. S. Antonij ædem, loco Eſquiliarum editiſſimo, fuit celeberrima illa Mecœnatis Turris, ex qua crudeliſſimus Nero ſcœnico habitu alioſim Troiæ canens, urbis incendium ſpectauit. cuius incendij initium ab ea parte circi Maximi originem habuit, quæ Palatino, Cœlióq; montibus contigua eſt, finis autem ad imas Eſquilias, auth. Suet. quãq; Cor. Tac. uult Neronem Antij tunc fuiſſe, ut uiſum eſt. De hac turri ſic meminit Hor. Molem propinquam nubibus arduis omitte mirari. ubi interpres in Mecœnatis hortis ſtatuit. qui amœniſſimi erant in campo Eſquilino, de quibus Suet. hæc habet uerba. Deducto in forum filio Druſo ſtatim è Carinis, ac Pompeiana domo in hortos Mecœnatis trãſmigrauit. In his colebatur Priapus, ut idem Hor. Saty. octaua innuit, cum inquit. Nunc licet Eſquilijs habitare ſalubribus. Virgilius apud hos hortos Domum habuit, quanq; ſeceſſu Campaniæ, & Siciliæ plurimum uteretur. Felicitatis Templum, quod erat in parte domus aureæ, combuſit Nero. Supra Mecœnatis hortos Tarquinij Aggeres adhuc apparent. de quibus Plin. ita ſcribit. Clauditur urbs ab oriente aggere Tarquinij Superbi iter prima opere mirabili. nã q; eum muris æquauit, qua maxime patebat aditu plano, cœtero munita erat excelſis muris, aut abruptis montibus, niſi q; expatiantia tecta multas addidere urbes. De his uero Aggeribus perperam ſenſit Blon.

De Baſilica Siſimini. Campo, & Foro Eſquilino, Luco Querquetulano, Iuncnis Laciniæ, & Martis: ac de Fano, & Ara Malæ Fortunæ. Cap. XIII.

b Aſilica Siſimini ciuis romani apud ædem S. Mariæ Maioris fuiſſe memorant. Campū uero Eſquilinum, ab Eſquilijs denominatū, prope Mecœnatis turrim, inter montem ſuperaggere & urbis mœnia, quo in loco apud priſcos cadauera ſepeliebantur. hinc Cic. ait Senatum cenſere, atq; è rep. exiſtimare Aedilium curulium edictum, quod de funeribus habeant Ser. Sulpitij. Q. F. Lemoniæ Ruſi funeri mittere: utiq; locum ſepulcro in campo Eſquilino. C. Panſa Cos. ſeu quo in loco uidetur, pedes triginta quaque uerſus deſignet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod ſepulcrum ipſius liberorum, poſterorúmq; eius ſit. Hunc autem campum nunc Focalum uocant, ab antiquis uſtrinis. Nam priſci cadauera ibi comburere ſolebant: cuius rei nidor cum urbi eſſet perniciosiſſimus, Auguſtus ſtuduit aerem emendare, & . S. P. Q. R. conſenſu campum illum Mecœnati conceſſit, ubi ille, ut dixi, hortos ſuos fecit. In his quidam ſcribunt inuentum marmor cum indice huiuſmodi. CVRTIA. L. PRAPIS CVIVS PARS DIMIDIA HVIVS MONVMENTI CONCESSA EST AB. C. MECOENATE HELIO SIBI ET. P. CVRTIO

SP . F . COL . MAX . FILIO ET TI. IVLIO . AVG . L . GLICONI ET SVIS POSTERISQVE EORVM.

Illud autem notandum Pli. uelle, ante Syllam, neminem crematum eſſe, eúmq; ideo cremari uoluiſſe, quia reliquias Marij apud Anienem cum diſcipari iuſſiſſet; uerebatur ne ſuæ hoſtibus itidem ludubrio eſſent. Si de patricijs intelligimus uerum eſt, nam prius cremari conſueuiſſe oſtendit Terentius in And. In campo Eſquilino Claudius Imp. ciuitatem Romanam uſurpantes ſecuri percuſit. Forum Eſquilinum in Eſquilijs. Apianus. Dum Marius, & Sulpitius ad Eſquilinum forum illi occurrunt. Hæc autem pars, quæ pertinet ad collem Viminalem, habuit Lucum Querquetulanum, & Iunonis Laciniæ. de quibus ſupra, ſicut apud Ouid. his carminibus, fit mentio.

Monte ſub eſquilio multis inceduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.

In eiſdem Eſquilijs Fanum, & Ara Malæ Fortunæ. de Fano meminit Plin. de Ara uero Cic. in libris de nat. de. his uerbis. Aram Malæ Fortunæ in Eſquilijs uidemus. In eo autem ſupercilio Eſquiliarum, qui imminet templo. S. Laurentij in fontana circum fuiſſe putauit Ful. argumento q; formam circi ueſtigia oſtendant. Sed conuallis illa inter Viminalem, & Eſquilias non facilem locum circo præſtare uidetur. intercluſiſſet enĩ Vicum Patricium, uel ſuburræ partem; neq; magis

circi, quã maximarum domorum illa ſunt ueſtigia;cum ibi Ser. Tullius habitauerit, habitauerint & Patricij, à quibus uicum nomen adeptum eſſe, oſtendimus. In ea.autem uia, quæ ad portam Interaggeres ducebat, in ipſis Tarquinij agg ribus, Gordiani Arcus ſteterat, mar moreis ornamentis triumphis inſculptis conſpicuus, cu ius marmora ad Palatij. S. Georgij in Damaſo ſubſtru ctionem fuere tranſlata.

De Cliuo Suburrano. Arcu Galieni. Macello Ly biæ. Via Præneſtina, & Marij Trophæis. Ca. XIIII

IN capite Suburræ ſeqtur cliuus ab ipſa Subur ra Suburranus appellatus, ĩ Eſquilias facilem præbens aſcenſum. Recta mox, apud ædẽ. S. Viti, occurrit Arcus triumphalis Galieni Imp. ex ti burtino lapide haud multis ornamentis inſignis, ĩ quo le gitur tantum hic titulus.

GALIENO. CLEMENTISSIMO PRINCI PI CVIVS INVICTA VIRTVS SOLA PIETATE SVPERATA EST. M. AV RELIVS VICTOR DEDICATISSIMVS NVMINI MAIESTATIQVE EIVS.

Prope fuit Lybiæ, ſiue, ut ſcribit. P. Victor, Liuianũ Macellum, à quodam Macello denominatum, qui in ur be latrocinium exercebat, quo damnato Cenſores Æmi lius, & Fuluius ſtatuerunt ut domus eius publicare tur, uenderentúrq; ibi obſonia, auth. Plut. in Prob.

Var.

Var. uero, præter hanc, aliam ponit huius nominis etymologiam. Hæc omnia, *inquit, poſtquã contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, & ædificatus locus* Macellum *appellatus, ut quidam ſcribunt, ꝙ ibi fuerit hortus.* Alij *ꝙ ibi domus fuerit, cui cognomen fuerat* Macellum, *quæ publice ſit diruta, & ædificatum hoc, quod uocetur ab eo macellum.* Præneſtina *autem* Via, *ad* Eſquilinam *ducens portam, hinc principium ſumit, in qua à ſiniſtra occurrit ſemidiruta moles lateritia. in ea erecta ſunt duo marmorea* Trophœa *ideſt trunci cum ſpolijs, quorum alterum habet thoracem cum ornamentis, & clypeis, & ante ſe imaginem captiui iuuenis brachijs poſt tergum uinctis. alterum uero inſtrumenta omnia ad pugnandum, & clypeos. quæ fuiſſe dicuntur* . C. Marij *de triumpho cĩbrico erecta.* Hæc *ſunt quæ à* Sylla *diſiecta.* C. Cæſarem *dictatorem inſtauraſſe memorat* Suet. Locus *hodie ab incolis* Cimbrum *uocatur.* Erant *autem* Romæ *pluribus in locis trophœa.* Marij *autem duo, ut teſtatur* Val. Max. Trophœum *enim dixere ſaxum, aut arborem deciſis, ut inquit* Poeta, *ramis, aut arcum, aut columnam erectam, cum aliqua in laudem uictoris inſcriptione.* Truncatis *ait* Suet. *arboribus, & in modum trophœorum adornatis.* Plut. *conqueritur imprudenter ſimul, & aſpere nimis egiſſe primos ex* Græcis, *qui trophœa aut marmore inciſa, aut ære ſculpta facientes odiũ ſimul & bellum a conſeruata uicti ignominia perpetuum reddidiſſent* Figebantur *trophœa lo-*

cis eminentioribus. Sal. de Pompeio. Deuictis Hiſpanis trophœa in Pyrenneis iugis conſtituit.

De Domo Æliorum. Sacello Mariano. Regione Tabernola. Thermis, & Domo Gordiani. Baſilica Caij, & Lucij, ac de Palatio Liciniano. Cap. XV.

D Omus Æliorum, inquit Val. Max. ubi nūc ſunt Mariana monimenta, & Sacellum Marianum, in quo illud. S. C. de reditu Ciceronis in patriam, Lentulo Cos. referente, factum eſt. Hinc ea tota Eſquiliarum pars, quæ eſt plana, Eſquilias inter, & Cœlium montem, baſilicamq; Lateranenſem, uergit. hodie dicitur Merulana pro Mariana. apud ueteres regio Tabernolæ dicebatur, ut refert Var. his uerbis. Eſquilinus dexterior uia Tabernolæ. A ſiniſtra, uia Præneſtina, prope. S. Euſebij templum Thermæ, & Domus Gordiani Imp. fuere, de quibus Capitolinus ita loquitur. Domus Gordianorum etiam nunc extat, uia Præneſtina ducentas columnas uno ſtilo habens, & Thermas quales, præter urbem, nuſquā haberet orbis terrarum. quod ruinæ multæ, ac ingentes, etiam nunc oſtendunt. Inter portam Eſquilinam, & Næuiam haud procul à mœnibus, uetuſti, inſigniſq; ædificij ruinæ ſpectantur, & inter has concameratus fornix penè integer, quo poſt Pantheum nullus nunc in urbe maior. locum hunc Galutij thermas uulgo uocant. Fuit autem inſignis illa Baſilica,

& Porticus, quam Cæſar ſub nomine nepotum Caij & Lucij erexit. Haud hinc procul, iuxta. S. Balbinæ ædem, ad urſum Pileatum, fuit Palatium Licinianũ.

De Aqua Marcia, ſiue Traiana: & Iſidis Templo. Cap. XVI.

a Quæ autem Marciæ ductus ſuper Taurinam tranſiens portam per Eſquilinum campũ ad Dioclitiani Thermas primum, deinde in proximos colles, ut ueſtigia oſtendunt, perducebatur. de aqua ipſa ſic loquitur Plin. Clariſſima aquarum omniũ toto orbe frigoris, ſalubritatiſq; palma præconio Marcia eſt, ĩter reliqua deũ munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia. Fons autem ipſe Piconia. oritur in ultimis montibus Pelignorum. tranſit. Marſos, & Fucinum lacum Romam haud dubie petens. mox ſpecu merſa in tiburtina ſe aperit. Primus eam in urbem auſpicatus Ancus Martius unus ex regibus. Poſtea. Q. Marcius rex in prætura deduxit, rursúſq; reſtituit. M. Agrippa. Frontinus hanc uia Valeria ad miliarium. XXXIII. ſuo tempore in Auentinum à Traiano deductam, & ab eo denominationem habuiſſe docet. Marciamq; potui, reliquas uero alijs uſibus aſſignat. Plin. autem natationi, Virginem uero tactu præſtitiſſe ſcribit. In frontiſpicio autem porte Eſquilinæ ita legitur.

IMP. CÆS. M. AVRELIVS ANTO
NINVS PIVS FELIX. AVG. PARTH. MA

XIM . BRIT . MAXIMVS . PONTI-
FEX . MAXIMVS . AQVAM . MAR-
CIAM . VARIIS . KASIBVS . IMPEDI-
TAM . PVRGATO FONTE . EXCISIS
ET PERFORATIS MONTIBVS . RESTI
TVTA FORMA . ADQVISITO ETIAM
FONTE . NOVO . ANTONINIANO IN
SACRAM VRBEM SVAM PERDVCEN-
DAM CVRAVIT.

IMP . TITVS CÆSAR DIVI . F. VESPA
SIANVS AVG . PONTIF . MAX. TRI-
BVNICIÆ POTESTAT . IX . IMP. XV.
CENS . COS . VII . DESIG . RIVOM
AQVÆ MARCIÆ VETVSTATE DILA
PSVM REFECIT. ET AQVAM QVAE
IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

Huius autem aquæ Cor. Tac. ita meminit. Luxus, cupido infamiam, & periculum Neroni attulit; qui fontem aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando inceſſerat. Iſidis templum in regione Eſquilina ponitur à P. Victore.

De Suburra, Domo Cæſaris, & Leliæ, ac de uico Patricio. Cap. XVII.

Riuſq; Viminalem collem aſcendamus, pauca quædam dicenda ſunt de Suburra, & Vico Patricio. Suburra igitur principium habu

it à Fo.Ro.& recta ueniendo per forum Neruæ ad cliuum Suburranum, unde initium uiæ Præneſtinæ eſt, deſinebat. Alij tamen (quod non probatur) à regione Tabernolæ ſupra Coloſſeum, ubi caput uiæ Labicanæ eſt, inchoaſſe uolunt, & per Eſquiliarum radices uſque ad ædem. S. Luciæ in Orphea perueniſſe. dicta quod ſub muro terreo Carinarum eſſet. Iunius uero ſcribit ab eo, quod fuerit ſub antiqua urbe. Var. autem à Pago ſuccuſano litera detrita, & . c . in . b . mutata. De Suburra meminit Liuius tertio ab ur.co.Iuu.uicũ frequentiſſimum fuiſſe his oſtendit carminibus.

Cædere namque foro iam non eſt deterius, quam.
Eſquilias à feruenti migrare Suburra.

In hoc uico Cæſarem Dictatorem Domum habuiſſe Suet. ſic probat. Habitauit prius in Suburra modicis ædibus;& meretrices quæſtũ corporis feciſſe, ſic Mar.

Famæ non nimium bonæ puellæ,
Quales in media ſedent Suburra.

Ser. autem Tullius urbem in quatuor regiones diuidens unam ex his ſuburranam appellauit, cuius princeps fuit Cœlius, auth. Var. Vicus Patricius, oblique Eſquilias à Viminali ad Dioclitiani thermas prope uſque diſterminans, à Patricijs eſt denominatus; qui iubente eodem Tullio ibi habitauere, ut, ſi quid molirẽtur aduerſus ipſum, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent. In hoc Læliã Domũ habuiſſe oſtendit idẽ Mar. cũ ait.

Sed domus in uico Lælia patricio.

De Suburra Plana, Templo Siluani, & teſtamento militari Iocundi. Cap. XVIII.

u Iminalis autem collis ab occaſu partem Quirinalis oppoſitam habet, & ualli interiacenti Planæ Suburræ fuit nomẽ, ubi, ad radices tamẽ Vimialis fermè e regiõe. S. Agathæ, Siluani Tẽplũ, extitiſſe, cum ex marmoris fruſto ipſius diui memoriam continenti, tum ex militari teſtamento in Luſitania reperto, didicimus. quod pulcherrimum, memoratuq; dignum IACOBI Simonetæ Epiſc. Piſaurien. & Rottæ auditoris clariſſimi monitis, libuit hic ſubiũgere.

IOCVNDI.

e Go Gallus Fauonius Iocundus. P. Fauonij. F. qui bello contra Viriatum occubui Iocundũ, & Prudentem filios è me, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi patris mei, & eorum, quæ mihi ipſe acquiſiui, heredes relinquo. hac tamen conditione, ut ab urbe Roma huc ueniant, & oſſa hinc mea intra quinquennium exportent, & uia Latina condant, in ſepulcro iuſſu meo condito, & mea uoluntate. In quo uelim neminem mecum, neq; ſeruum, neq; libertum inſeri. Et uelim oſſa quorumcũq; ſepulcro ſtatim meo eruantur, & iura Ro. ſeruentur in ſepulcris ritu maiorum retinendis uoluntatem teſtato

ris. Et ſi ſecus fecerint, niſi legitimæ oriantur cauſæ, uelim ea omnia, quæ filijs meis relinquo, pro reparando templo dei Siluani, quod ſub Viminali monte eſt, attribui, Maneſq; mei à Pont. Max. & à Flaminibus Dialibus, qui in Capitolio ſunt opem implorent ad liberorum meorum impietatem ulciſcendam. Teneantúrq; ſacerdotes dei Siluani me in urbem referre, & ſepulcro me meo condere. Volo quoq; Vernas, qui domi meæ ſunt, omnes à Prætore urbano liberos cum matribus dimitti, ſingulíſq; libram argenti puri, & ueſtem unam dari. In Luſitania in agro. VIII. Cal. Quintiles, bello Viriatino. De templo Siluani meminit Vopiſcus. In eadem autem ualle fuere Decem Tabernæ, ita à numero denominatæ, quemadmodum apud ædem. S. Agathæ effoſſi tiburtini lapides indicarunt. Puteus diuæ Probæ, quem Proba fecit, iuxta ædem. S. Mariæ, cognomento in Campo.

De Viminali. Palatio Decij. Lauacro Agrippinæ. Thermis Olympiadis, & Nouati, ac de Domo. Q. Catuli. Craſſi, & C. Aquilij. Cap. XIX.

u VIminalis autem inter Eſquilias à. M. Var. connumeratur, collémq; non montem appellat, à Ioue Vimineo, quod eius aræ ibi eſſent, & quod ibi uimina nata. Anguſtam ſed oblongam formam habere in ſitus urbis expoſitione uiſum eſt. In primo autem cliuo, apud. S. Laurentij in panis perna

ædem, Decij Imp. Palatium fuiſſe inuenio, & ruinæ ingentes oſtendunt. Hinc haud procul, in ea parte, quæ. S. Vitalis deſpicit eccleſiam. Lauacrum Agrippinæ matris Neronis. ubi ſuperioribus ānis duo ſimulacra Bacchi reperta fuere, cum hoc indice.

IN LAVACRO AGRIPPINAE.

At, quæ Suburram, Thermæ Olympiadis ponūtur ab ijs, qui Beati Laurentij geſta narrant. Nouatianæ uero ubi. S. Pudentianæ templum. Blon. tamen unas potius putat, quā duas. Sed Olympiadis in montis ſupercilio extant ueſtigia, ad radices uero Nouati: quas paruas fuiſſe canales fuliginoſi, qui nunc ſunt in eadem, aperte oſtendunt. Habuit Viminalis inter cætera, tres nobiliſſimas domos. unam. M. Craſſi. aliam. Q. Catuli illius, qui cum Mario Cimbros fudit, ac Capitolij tegulas inaurauit. Tertiam uero. C. Aquilij equitis romani, quem clariſſimum iuris ciuilis ſcientia fecit. harum domorum ueſtigia ex fundamentis uinetis contectis in dorſo eiuſdem montis adhuc cernuntur. In eodem colle fiebat olim ſacrificium nomine fagutal, ut memoriæ prodidit Antiſtius Labeo.

De Thermis Diocliriani. Bibliotheca uulpia. Campo Viminali. Porta Interaggeres, & ualle quirinali. Cap. XX.

Hermæ Dioclitiani ĩ dorſo Viminalis maiori ex ꝑte dirutæ adhuc cernuntur. Fornices tamē ãpliſſimi exiſtētes, et colūnæ, atq; cōcame

rata loca miræ amplitudinis, & capacitatis operis magnificentiam ſatis declarant. Has Dioclitianus, & Maximianus Herculeus Imp. inchoarunt, in quibus extruendis memorant. xl. millia Chriſtianorum pluribus annis in modum ſeruitij habuiſſe. Inchoatæ igitur à ueteribus pricipibus à nouis Cōſtātio, & Maximiano dedicatæ fuere, & ſtatuis proprijs, conditorumq; erectis exornatæ, ut marmor ibi effoſſum oſtendit huiuſmodi titulo.

M. AVRELIVS VAL. MAXIMIANO INVICTO AVG. PONT. MAX. IMP. VIII. COS. III. P. P. P.

In altero uero hæc legimus.

THERMAS DIOCLITIANAS A VETERIBVS PRINCIPIB. INSTITVTAS OMN.

Item.

D. D. N. N. DIOCLITIANVS ET MAXIMIANVS INVICTI SENIORES AVGVSTI PATRES IMPERATORVM ET CAESARVM CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. ET SEVERVS ET MAXIMIANVS NOBILISS. CAESARES THERMAS FELICES DIOCLITIANI AVG. FRATRIS SVI NOMINE CONSECRAVIT COEPTIS AEDIFICIIS PRO TANTI OPERIS MAGNITVDINE OMNI CVLTV PERFECTAS ROMANIS SVIS DEDICA.

Quam autem inſano ſumptu extruerentur docet Sene bis uerbis. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi uidetur, & ſobrius, niſi parietes magnis, & pretioſis orbibus refulſerunt, niſi alexādrina marmora numidicis cruſtis diſtincta ſunt, niſi thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circundedit; in quas multa ſudatione corpora exanimata dimittimus, niſi aquam argentea epitonia fuderint. & adhuc plebeias fiſtulas loquor? Quid cum ad Balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum? quantum columnarum eſt? nihil ſuſtinentium ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſa. quantum aquarum per gradus cum frigore labentium. Hic Iulius Capitolinus. Lauacra in modum prouinciarum extructa. Bibliothecam autē Vulpiam Hadrianus in Dioclitiani thermas poſuit, & in ea libros linteos, elephantinóſq́, principum geſta, & .S.C. conſcripta, auth. Pollione, de hac ēt Vopiſcus ita meminit. Vſus ſum præcipue libris ex bibliotheca Vulpia, ætate mea thermis Dioclitianis, & alibi. Bibliotheca uulpia elephantini pugilares in ſexto armario ſiti. Sunt qui hmōi conſtitutionē Traiano aſcribant. In uinea eni poſita inter ipſas thermas, & uiā ad portā Numentanā ducentē, me ſpectante repertum eſt Sacellū, cuius teſtudo in morem conchæ marinæ ſculpta, ex duobus fruſtis marmoris candidiſſimi, conſtabat. huius aūt ornamenta contēplatus, cui deo eſſet dicatus nullo potui ſigno cōprehendere. Poſt thermas, ſub aggere Tarquinij, Viminalis Campus uſq; ad mœ-

nia diffunditur, ubi porta Interaggeres clauſa adhuc cernitur. quāq̄ nobis placet ipſam in Eſquilino campo ſitā eſſe. Inibi autem fuerat Puteus aquæ Salientis, qui dicebatur puteus Viuarij, quo nomine nunc appellatur cāpus ille ab incolis, quia eo in loco apud antiquos animalia includerētur. Extant adhuc ad mœnia cauernæ opera hominum ad id factæ, ueluti feraꝵ latibula. Hæc de Viminali, qui licet à thermis Dioclitiani ad mœnia, hinc cum Eſquilijs, inde cum Quirinali iungatur, pars tamen, quæ eſt à Dioclitiani uſq; ad Cōſtantini thermas, diuiditur ualle, quæ Quirinalis dicitur: de qua meminit Iuu. cum inquit. Officium cras primo ſole mihi peragendum ualle Quirini. Et alibi. In uallem deſcendo Quirini. In hac ferunt Romulum cum celum aſcenderet Iulio Proculo Alba redeūti ante lucem appaꝛuiſſe. Sunt autem qui uelint in cliuo montis, ſupra ædē nunc. S. Vitalis. In eadem ualle fuit Fortunæ Publicæ Ædes. de qua Ouid. ſunt hæc carmina.

Qui decet quondam ſacrata in ualle Quirini
  Hac fortuna die publica, uer ut erit.

Montem nunc Caballum Quirinalem eſſe, contra Blōdi opinionem. Cap. XXI.

Eſcriptis quinq; mōtibus ex ſeptē, quos urbs
d Roma cōplexa ē, reſtat citra Tyberī ultimus Quirinalis, cuius ædificia priuſq̄ attingamus, libet cōtra Blon. opinionē eū eē, q̄ uulgo mons Caballus dicitur, demoſtrare. & q̄q̄ diligenter conſideratis

ÿs, quæ de urbis ampliatione ſcripta ſunt, quiſq; in no ſtram ſententiam faciliime ueniet, tamen ad ea, hæc ad dimus. q; P. Victor. poſtq̃ Eſquilinam regionem, cum turri, & colle Viminali in quinto regionum ſtatuit or- dine: in ſexto altam ſemitam ponit, & in eo Domum Pomponÿ Attici, cæteraq; omnia, quæ ex uarÿs ratio nibus, & authoribus in Quirinali fuiſſe tradantur, in ea inquam parte, quæ à Blondo inter Eſquilias eſt cõ- prehenſa. q; ſi, ut ipſe uult, accipimus collem, quem nos hortulorum dicimus, Quirinalem eſſe, multa ſequen- tur inconuenientia: uerum illud maxime, q; Campus intra urbem receptus uideretur, quem extra fuiſſe du- bium eſt nemini. unde Apianus ait Cæſarem exercitum propius urbi admouiſſe, in campum, qui Martius di- ceretur. Præterea cum Diony. libro ſecundo inquit, in- ter Quirinalem, & Capitolium caſtra poſuit, ſatis in- nuit Caballum montem Quirinalem eſſe. non enim ali- ter procederet caſtra inter ipſos montes poſita eſſe, ſi eum in Eſquilÿs ſtatueremus. Huic opinioni ſuffragan tur &, quæ ſequuntur, eiuſdem auth. uerba. Vrbẽ ma iorem effecere adÿcientes Quirinalem, & Cœliũ. Ro- mulus quidem Palatium occupans, & Cœlium Pala- tio propinquum. Tatius uero Capitolium, quod ab ini- tio cœperat, & Quirinalem rupem. Quare non fit ueriſi mile Tatium interiecta, ſecundum Blon. Eſquiliarum parte, ſecundum nos Quirinali, collem hortulorum oc cupauiſſe. Inſuper ſi Mecœnatis horti in monte caballo fuerant, qui erat neceſſe, quod ait Suet. Tiberio dedu

ſto filio in forum, inde in Carinas, & in domum pompeianam peruenire, ut hinc in illos transmigraret; cum rectior, breuiorq; eſſet uia à ſiniſtra, quam à dextera. Adhæc natura loci ſatis oſtendit Blon. non bene de Quirinali ſentire. Miror autem Pom. Letum in frontiſpicio domus ſuæ, in Eſquilijs ſcripſiſſe, cum in eius monimentis eum collem, ut Quirinalem, agnoſcat. Sed iam ipſius etymologiam, & quid in eo ſit, aut fuerit, uideamus.

De Quirinalis etymologia. Turri Militiarum. Balineis Pauli. Saccello Neptuni. Thermis Conſtãtini. & de Domo, & Vico Corneliorum. Cap. XXII.

m Ontis Quirinalis etymologiam docet Var. his uerbis. Tertiæ regionis colles quinq;, à deorũ fanis appellati, è queis nobiliſſimi Viminalis, à Ioue uiminco: Quirinalis à Quirini Fano. Varronem ſecutus Ouid. in faſt. ait.

Templa deo faciunt, collis quoq; dictus ab illo eſt.
Et referunt certi ſacra paterna dies.

Sunt autem qui à Quiritibus, qui cum Tatio Curibus uenientes ibi caſtra poſuerunt, eam denominationẽ accepiſſe uelint. Collis eſt oblongus, ſicut Viminalis, ſed eo ampliorem habens ambitum, ꝙ etiam (ut quibuſdã placet) complectitur eum collem, qui eſt à Collina ad Collatinam portam, in quo iacet obeliſcus ægyptiacis literis ĩſcriptus, Lunæ, ut ferunt, dicatus. Et ſecundum ue

ro latitudinem Viminalis porrigitur à ſeptentrione in meridiem inſtar curuati ad cubitum brachij, uſq; ad turrim nunc Comitum .unde exordiri ex ſitus urbis deſcriptione optime conuenit. In primo igitur cliuo, ſupra forum Traiani, ſtatim occurrit Turris Militiaꝝ, cui milites Traiani, ibi ſtationem olim habentes, nomen fecere. quo in loco, inferius tamen, extant triplici concameratiõe fornices, & in hemicycli forma cryptoporticus, à fronte caueam theatralem reddentes, prope quæ loca effoſſa fuere marmora hoc titulo notata.

POTENTISSIMA DOS IN PRINCIPE LIBERALITAS, ET CLEMENTIA.

Haud ita multo poſt, eodem cliuo Balinea Pauli ſtetiſſe ferunt. qui locus corrupto uocabulo Bagnanapoli nũc dicitur. In deſcenſu uero eius partis Quirinalis, cui planam Suburram ſubiacere ſcriptum eſt, in hortis Leonardi bartholini ſtat adhuc Sacellum uariorum piſcium, marinarúmq; concharum nobili pictura eleganter exornatum, quod ex ipſa pictura Neptuno ſacrum fuiſſe ſuſpicari licet. Hinc autem in ſeptentrionem quis progrediens in maximi olim ædificij illico incidet ruinas, quas, licet domum Corneliorum reliquias eſſe multi opinentur, fornices tamen ampliſſimi, & concamerata loca ingentia, non aliam, quã thermarum oſtendũt formam. ꝙ ſi conſueuere principes omnia ſui monimenta uno in loco ædificare, dicimus ſtatuas Conſtãtini pedeſtres, militari habitu, quales in numiſmatibus ipſius uidimus, nunc in angulis baſis equorum Phidiæ, &

Praxitelis ſtantes, argumento eſſe thermas Conſtantini ibi fuiſſe. Domus uero Corneliorum in uico eiuſdem gentis adhuc retinenti nomen. Sed ad thermas redeamus. quas Ful. auth. Apollodoro, & Marcellino aſſerit à Conſtantino extructas eſſe. At Marcellinus de Lauacro conſtantiano tantum meminit, neq; apud ueterem ſcriptorem ulla apparet ratio cur pro certo teneamus, has Conſtantinum excitauiſſe, præter illam, quam diximus, & quod in his olim legebatur talis inſcriptio.

PETRONIVS PERPENNA MAGNVS QVADRATIANVS. V.C. MI. PRÆF. VRB. THERMAS CONSTANTIANAS LONGA INIVRIA ET ABOLENDAE CIVILIS. VEL POTIVS FOEDALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLICTAS ITA AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONE CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRANT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICÆ PATIEBANTVR ANGVSTIÆ AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

Et quod inuentum eſt marmor continens ipſius Conſtãtini memoriam huiuſmodi.

Q. FABIVS HONORA
TVS . T . ANNAEVS
PLACIDVS AMPLIFICA
TORI VRBIS ROMAE
DOMINO NOSTRO
CONSTANTINO MA-
XIMO PIO FELICI VI-
CTORI AC TRIVM-
PHATORI SEMPER
AVG. ANITIVS PAVLI
NVS IVN. V. C. CON
SORDANIVS PRAEF.
VRBIS ET IVDEX SA-
CRARVM CONSTITV-
TIONVM PIETATI
EIVS SEMPER DEDICA
TISSIMVS.

De Saturni. Bacchi. Solis, & Quirini Templo & *Porticu.* Capitolio *Veteri. Sacello* Iouis, Iunonis, & *Mineruæ, ac de* Domo Pomp. Attici. Cap. XXIII.

Pollodorus, de quo proxime eſt mentio, memoriæ prodidit, in uico Corneliorum fuiſſe a *Statuas duas coloſſeas ſenum ſeminudorum, qui cum reliquo corpore iacerent, pectore fuerant erecti, alteráq; manu cornucopiam tenerent, quas Saturno, & Baccho adiudicauit, addiditq; in proximis ruinis,*

nis,

nis, quorum frontiſpicium non omnino corruiſſet, eorum deorum extitiſſe Templa. Eregione autem thermarum Conſtantini, in montis ſupercilio planam urbem deſpiciente, ſurgit marmorea dimidiata Turris, Meſa uulgo appellata, quam Bion. Mecœnatis eſſe putat; quod meſa ſincopato nomine pro Mecœnatiana dicatur. At multis rationibus ſupra patuit. Mecœnatis turrim ſub Aggeribus Tarquinij fuiſſe. Nō deſunt enim qui hanc turrim ponant inter ornamenta templi Solis ab Aureliano Imp. excitati, quod ſi non ibi, haud inde procul certe fuit, de quo Vopiſ. ita ſcribit. Aurelianus Romæ Soli templum poſuit in maiori honorificentia cōſecratum. Ferunt quidam eius matrem Solis ſacerdotem, & ob id Solis templum in eius gratiam excitauiſſe. Nos uero in huius principis numiſmatibus legimus. SOLI INVICTO. In dorſo montis, prope dictas thermas, Equi duo marmorei, Praxitelis unus. alter uero Phidiæ, ut tituli indicat. quibus equis aſtant uiri nudi loro eos trahentes. Tiridatis regis hos fuiſſe Sex. Ruffi urbis deſcriptio admonet. Romā cū delati, quo tempore Nero, ut laute ipſum regem exciperet, uno die Pompei theatrum inaurauit. Ea autem Quirinalis pars, quæ uallem Martiam deſpicit, Mons cū templo Clatræ, & Apollinis uocitata eſt. Haud ita multo poſt ſurgit collis alter, ubi Capitolium Vetus, Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ fuiſſe literis traditur, eáque prius capitolinis condita. A dextera, eregione horum locorum, prope .S. Vitalis ædem Pom

ponius Atticus Domū habuit, cognomento Pamphiliā nam, ab auunculo hæreditate relictam, cuius amœnitas non ædificio, ſed ſylua conſtabat. auth. Cor. Nepos. quo in loco Quirini templum poſtea conditū fuit. ex cuius ornamentis in uinea Hierony. genutij effoſſis ſtructi ſunt gradus in Capitolio, ad Aræceli eccleſiā. Quirini autem templum omni tempore erat clauſum, quod aperire non licebat, quaſi arcanum habere uellēt, humi ne iaceret, an in deorum numerum relatus eſſet. Quidam, prope Quirini templum, uolunt fuiſſe Porticum eiuſdem nominis, quo conueniebant homines componendorum negociorum cauſa, ibiq; aliquando ſponſalia eſſe peracta. de qua porticu Mar. ita meminit. Vicini pete porticum Quirini.

De Alta Semita. Domo Sabini. Vico & Statua Mamurri. Foro & Hortis Saluſtij: ac de Cāpo Scelerato. Cap. XXIIII.

a Lta autem Semita à thermis Conſtantini ad portam Viminalem per Quirinalis dorſum erat producta, cuius ueſtigia (erat enim ex quadrato lapide ſtrata) nuper in uinea Sodoleti uidimus ipſi. in eadémq; ad Malum Punicum fuiſſe Domum Flaui Sabini, in qua Domitianum natum eſſe ſcribit Suet. ex tiburtino lapide ibi effoſſo didicimus. In eo enim legi indicem huiuſmodi.

INTER DVOS PARIETES PRIVATVS

ANDITVS FLAVI SABINI.

Extant in eadem uinea, uno lapide ſculpta, tria deorum ſimulacra, quorum à ſiniſtra ſedens unum, Genio Cœlimonteis, ut titulus oſtendit, erat conſecratum. alterum à ſiniſtra ſtans, Herculi Iulio. Tertium Ioui Cœlimonteis. Viſuntur ibidem, in radice montis, antiqui aquæductus ueſtigia, cum aquis limpidiſſimus, & potui non ingratis. Vicus autem Mamurri, in quo illi ſtatua fuerat poſita, apud eccleſiam. S. Suſanæ à diuo Ambroſio collocatur. fuit enim haud procul à Saluſtij foro. cuius Horti ab eadem eccleſia ad campũ Sceleratũ, prope portam Collinam exiſtẽtem, diffundebantur. in quibus hortis uolunt fuiſſe aquas ſubterraneas hominum opera ſcaturientes ad irrigandum ipſos hortos commodiſſimas. At de Hortis Cor. Tac. meminit his uerbis. Ventitabat Nero ad pontem Miluiũ, quo ſolutius urbem extra laſciuiret. Igitur regrediente per uiam Flaminiam compoſitas inſidias, fatóque euitatas, quoniã diuerſo itinere Saluſtianos in hortos remeauerit. & Vopiſcus de Aureliano loquens ſic. Diſplicebat ei, cum eſſet Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Saluſtij, uel Domitiæ uiuere. Saluſtius enim patrocinio, & Cæſaris fauore conſecutus dicitur præturam Africæ interioris, ex qua diues factus hos hortos comparauit, & uillam Tiburtinam, quæ illi à Cic. identidem obijcitur. Extant adhuc hortorum ueſtigia in profunda ualle inter montem, & uiam quæ ducit ad portam Salariam, cuius uallis partem

hi horti cum ciſternis occupabant. unde collis, in quo quota pars Domus Saluſtij conſpicitur, ab incolis Saluſtricum dicitur. quo in loco effoſſum fuit marmor cũ hoc indice.

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS STRATOCLES ÆDITVI VENERIS HORTORVM SALVSTIANORVM BASEM CVM PÆMENTO MARMORATO DIANÆ. D. D.

Vltra át hos hortos, prope portã Collinã, locus eſt editus, ubi olim Veſtales, quæ inceſtum commiſiſſent uiuæ ſepeliebantur, & totus ille campus, ſicut & uia ad eum, Sceleratus appellatus. auth. Sex. Pomp. Liuius, Eo anno, inquit, Mutia Veſtalis facto inditio uiua ſub terra ad portã Collinam dextera uia ſtrata defoſſa ſcelerato campo; ab inceſto id ei loco nomen factum.

De Templo Salutis. Dij Fidij. Fortunæ primigeniæ. Gentis Flauiæ. Honoris. Herculis. Quirini. ac de natali loco Domitiani, & Sanatulo mulierum. C. XXV

Habuit autem Quirinalis multas ædes ſacras, quibus non eſt certus in eo locus, uelut Apis, Salutis, à Fabio pictore depicta, Claudij uero tempore incenſa. hanc cum Iunius Bibaculus dictator de Equis triumphans uouiſſet, Cenſor locauit, & Dictator dicauit. Sãctus, Fidius dij fuerũt Sabinorum;

quos domo demigrantes in collem Quirinalem cum cætera ſupellectile detulerunt, idq́ numen uerbis trinũ, re unicum eſſe dixerunt. unde licet tribus ipſis eſſet in eodem colle Templum dicatum, unius tamen ſancti uocabulo appellabãtur, obtinuitq́ huiuſmodi nominis opinio ſanctitatis magnam uim habere iuſiurandum, quo in trino, & unico numine medium eſſe quis Fidium affirmaret. Plaut. Per deum fidium credis iurato mihi. Fortunæ Primigeniæ Ædes in eodem monte à Domitio prætore urbano poſita fuit. Herculis Templum in eodem, eregione Quirini. ſimiliter Honoris, ut teſtatur Cicero de leg. Senatulum mulierum, inquit Lampridius in Heliogabali uita, ideſt mulierum ſenatum, in Quirinali fecit, in quo ante fuerat conuentus matronalis, ſolennis duntaxat diebus. Agonalia etiam in Quirinali celebrata fuiſſe legimus.

De Foro Archimonij. Pila tiburtina. Domo Martialis. Circo Floralium. Floræ Templo. Officinis minij; & Cliuo Publico. Cap. XXVI.

INſtauratis urbis Romæ reliqis, ijs quæ ad ſex montes citra Tyberim pertinere uidebantur, reliquum fuerat in Tranſtyberinam tranſire regionem, & Ianiculum, ſeptimum antiquæ urbis montem, his adiungere. uerum cum multis iam annis, ne dicam ſeculis, collis Hortulorum cum campo Martio intra pomerium ſit receptus, prius hunc, totáq́

urbem planam percurrere optimum fore arbitramur. Inter igitur ipſum collem, & Quirinalem, uallem quadrangularem, ſed oblongam formam habentem iacere, in deſcriptione ſitus urbis declaratum eſt, in cuius parte ſub Clatræ, & Apollinis monte, Archimonium forum fuiſſe memorant. argumento ꝙ ibi ſit ædis S. Nicolai cognomento de Archimonijs. Haud ita multo poſt fuit locus, Pila tiburtina, quaſi tibur, denominatus; ubi Mar. ſe Domum habuiſſe, his teſtatur carminibus.

Sed tiburtinæ ſum proximus accola pilæ,
Qua uidet antiquum ruſtica flora Iouem.

Sequebatur deinceps Circus ubi floralia in honorem deæ Floræ agitabantur. Flora enim cum magnas opes ex arte meretricia quæſiuiſſet, Po. Ro. ſcripſit hæredem, certámq; pecuniam reliquit, cuius ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos appellabant floralia. quod quia Senatui flagitioſum uidebatur, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deam finxerunt eſſe, quæ floribus præeſſet, eámq; oportere placari, ut fruges cum arboribus bene, proſperéq; floreſcerent. Sunt autem qui huiuſcæ deæ templum in Quirinali ſtatuant. ſed ſiue in colle, ſiue in ualle, omnino fuit prope circum. Paulo ultra circum, Officinæ conficiendi minium occurrebant, ut ſcribit Vitruuius. prope quas Publicum cliuum fuiſſe ſic docet Var. Cliuus proximus ad florales, uerſus Capitolium Vetus.

De Colle Hortulorum. Templo Solis. & Sepulcro Neronis. Cap. XXVII.

E Xpoſitis ijs, quæ uidebantur pertinere ad uallem ſupradictam, ipſum aſcendamus Hortulorum collem, qui licet magnũ habeat ambitum, tamen ob eam rationẽ ꝙ priſcis temporibus extra pomerium fuerat, pauca memoratu digna complectitur, inter quæ Domum Pincij Senatoris, qui & colli, & portæ cognomen fecit. hodie enim mons Pincius, Pincianáq; dicitur porta. Huius autem domus ueſtigia extare traduntur apud partẽ antiqui muri laxata compage inclinati, cadentiq; ſimilis. Hinc autem ſecundum muros progrediens longo interuallo occurrit moles ĩ hemicycli formam, quam Solis templum quidam fuiſſe autumant. In hoc ipſo colle fermè eregione, ſecundum aliquos, ſepulcri Marcelli in uia Flaminia poſiti, Nero ſuum ſortitus eſt, ut docet Suet. his uerbis. Reliquias Aegloge, & Alexandria nutrices, cum Actia concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod conſpicitur è Martio campo, impoſitum colle Hortulorum. in eo monumento ſoliũ porphyretici marmoris ſuperſtanti lunenſi ara circumſeptum è lapide thaſio. Hic collis Hortulorũ q̃dem obtinuit cognomen, ꝙ ſub ipſo olim fertiliſſimi, & perpetuis aq̃s irrigui fuerãt horti, ut ubi de Auguſti Mauſoleo mentionem facimus, infra apparebit. Ex Hortulorum colle magiſtratus petituri in Martium cam-

pum olim deſcendebant. Deſcendamus nos in eundem, urbémq; planam.

LIBER SEXTVS

De urbe Plana, & Theatro in genere. Cap. I.

IN urbis Planæ deſcriptione ut quid, quóue loco ſit, aut fuerit certis ſedibus collocatis magis pateat, à Capitolio ꝑ Pantheona (eſt enĩ Pantheon huius urbis umbilicus) ad fluminis ripam, prope S. Rochi ædem, linea recta deducatur, quæ ita deducta in duas propemodum æquales partes hanc urbem interſecabit. quarum altera à fronte, & à latere ad Tyberim. altera uero à foro Traiani, uſq; ad portã Flumentanam, ad Quirinalis, hortulorũq; collis radices, iacebit. Illud autem in primis ſciendum difficillimum eſſe omnia ad huius partis cognitionem pertinentia adunguem explicare, ꝙ prioris ſeculi homines priſca illa, & diuina quodamodum urbis ornamenta, quo ſordidiſſimas exornarent domunculas, ita diſtraxere, aut uiliſſimis oppreſſere ædificijs, ut ueteris fundamẽti ueſtigia paucis in locis agnoſcantur. Quare uelim doctos, urbiſq; priſcæ ſtudioſos non mihi magis, q̃ ipſis iſtorum manibus iraſci, ſi pauca uidebor attigiſſe. Sed

iam ad locorum declarationem aggrediamur. & quià à Theatro Marcelli principium recte facturi uidemur, pauca de theatro prælibanda ſunt. Theatri igitur originem huiuſmodi tradit Caſſiodorus. Cum agricultores feriatis diebus ſacra diuerſis numinibus per lucos, uicoſque celebrarent, Athenienſes primum agreſte principium in urbanum ſpectaculum collegerunt, Theatrum græco uocabulo uiſorium appellátes, quod eminus aſtás turba conueniens ſine aliquo impedimento uideatur. Et infra. Ritus Romani, ſicut cœtera externa, ad ſuã remp. non inutiliter trahentes, ædificium alta cogitatione conceptum magnanimitate mirabili condiderunt. Theatra prius ad tempus lignea poſita fuere: poſtea uerſatilia inuenta, quæ modo unam, modo alteram faciem oſtenderent, qualia duo. M. Curius in funebri patris munere iuxta fecit. Primum autem theatrum Romæ fecit. M. Scaurus in ædilitate ſua. XXX. dierũ ſpacio duraturum, omnium maximum quæ unquã humana manu facta fuere. cauea enim hominum octuaginta millia capiebat. L. Mumius primus, theatro temporaneo ludos ſuo triumpho dediſſe dicitur, deinde Scaurus. Vitruuius autem ſcribit poſt Scænam porticus eſſe conſtituendas, uti cum imbres repentini interpellarint, habeat populus quo ſe recipiat ex theatro, & non modo porticus, ſed etiam ambulationes, quæ ita collocabantur, ut duplices eſſent, haberéntq; exteriores columnas doricas, cum epiſtylijs, & ornamentis ex ratione modulationis perfectas. & alibi. Tectum, inquit, por

ficus quod futurum eſt, in ſumma gradatione cũ ſcœnæ altitudine libratum perſpiciatur, ideo ꝙ uox creſcens æqualiter ad ſummas gradationes, & tectum perueniet. Sed ſymmetrias, & locorum diſtinctiones docet libro quinto.

De Theatro Marcelli, & Bibliotheca. ac de Porticu, & Curia Octauiæ. Cap. II.

Auguſtus multa ſub alieno nomine condidit, & in primis Theatrum Marcelli nepotis ex ſorore Octauia; cuius pars uetuſtate, ignéq; corrupta, ubi nunc eſt Palatium Sabellorum inter Capitolium, & Tyberim, adhuc cernitur. Capiebat autem loca octuaginta millia. opus ſanè maximum, ſimul & pulcherrimum. utpote ab eo excitatum, qui maxime exoptabat multis, & præclaris ornamentis urbẽ illuſtrare. In hoc, ſcæna reſtituta, Veſpaſianus ludos edidit. At de hoc theatro lege Aſconium. Iuxta theatrũ Porticum Octauiam in gratiam Octauiæ ſororis idem Auguſtus condidit, quam mox incendio deformatam, reſtituit. In hac porticu raptus Proſerpinæ, Bacchus, & Satyrus fuere, Praxitelis opera. In eadem Apollinem, Dianam, nouem Muſas fecit Timarchites. Intra hanc ipſam porticum Iunonis Ædem ponit Plin. in qua eiuſdem deæ ſimulacrum Dionyſius, & Polycles fecere. Idem auth. de Octauiæ Curia meminit, & in ea Cupidinem fulmen tenentem ponit. Conſentaneum aũt

eſt hanc curiam fuiſſe ubi porticus, quam ante theatrũ ſtatuit Apianus. Includebatur autem inter ædes ſacras diui Nicolai in carcere, & .S. Mariæ, quæ ab ea in Porticu cognomen obtinuit, qui locus ex ruinis & Curiæ & porticus eminentior cernitur, ibiq; ſaxa tiburtina, & marmora plurima effodiuntur. Defuncto uero Marcello prope theatrum Octauia mater Bibliothecam inſtituit ideſt librorum repoſitorium, quæ Libraria etiã dicitur. Gellius. forte, inquit, in liberaria ego & .L. Paulus poeta uir memoria noſtra clariſſimus conſederamus. Tradunt autem Piſiſtratum tyrannum primum omnium Athenis diſciplinarum liberalium libros publice legendos poſuiſſe. Romæ uero Aſinium Pollionem.

De Circo Flaminio, & Templo Apollinis. Cap. III.

Ircus autem Flaminius ubi fuerit, permagna eſt inter ſcriptores dubitatio, & contentio. Blon. namq; quibuſdam coniecturis admodum leuibus conatur oſtendere, quem nunc Agona, olĩ Circum Flaminium appellatum. cuius rei nullum habẽs argumentum, Pandulphum lateranenſis eccleſiæ hoſtiarium tantum adducit, qui ſcribit Hadrianum Pontificem. S. Apollinaris ædem ædificauiſſe, ubi prius Apollinis fuerat. Pom. uero Letus, quem deinde ſecutus eſt Ful. eum eſſe uult, cuius ueſtigia quibuſdam in locis adhuc extant apud Apothecas obſcuras, in cuius

medio nunc ædes. S. Caterinæ eſt ſita, & funes torquentur. Quidam uero Blon. opinionem approbãtes Balbi Theatrum hoc in loco fuiſſe contendunt. Quare in re tam antiqua, tam dubia, in tantaq; ſcriptorum uarietate, quem potiſſimum ſequeremur, nulla erat certa ratio, coniecturæ uero non ualde probabiles, in his animi anxietatibus diu uerſatus, tandem forte fortuna, qd probarẽ, inuenimus. Sedebamus enĩ nuꝑ in Libraria Pon. Max. Ego, IOANNES Moronus Epiſcopus Mutinen. magni ingenij, magnæque probitatis iuuenis nobiliſſimus, nec non THOMAS Cadamuſtus patricius Lauden. iiſdem ornatus animi uirtutibus, humanarũq; literarum ſtudio uirorum doctorum fautor, & ſingulare præſidum. Sedebant & quidam prudentes uiri, incideratq; mentio de Mario iuniore, de cuius morte cũ quidã dubitarẽt, quid, inquit Epiſc. dubitatis de re oĩbus nota. heus puer affer. M. T. Ciceronis oratiões. Legebatur in toga candida, Catilinam caput Marij plenum adhuc animæ, & ſpiritus geſtauiſſe ab Ianiculo ad ædẽ Apollinis. tunc THOMAS antiquitatis urbis ſtudioſiſſimus & in medicina alter Apollo in me conuerſus ubi, inquit, erat Apollinis ædes. Iube inquam Aſc. Pedianum afferri, apud ipſum quædam uidi, quæ nunc memoriæ non occurrunt, eo allato hæc legimus. Omnia ſunt manifeſta, ſed tamen ne erretis, quod his temporibus ædes Apollinis in Palatio fuit nobiliſſima, admonendi eſtis non hãc à Cicerone ſignificari, quam poſt mortem Ciceronis multis annis Imp. Cæſar, quem nũc

Diuum Auguſtum dicimus, poſt actiacam uictoriam fecerit: ſed illam demonſtrari, quæ eſt extra portam Carmentalem, inter forum Holitorium, & circum Flaminium. Quibus uerbis obſeruaui nullo modo Agonium campum circum Flaminium eſſe. Et ſi quis conſyderet forum Holitorium, ædémq; Apollinis ĩter ipſum, & circum Flaminium uoluerit collocare, certe Pomponij opinionem facillime probabit. non enim procul à porta Carmẽtali fuit Apollinis ædes. Liuius Ab æde Apollinis boues fœminæ duæ, albæ, porta Carmentali in urbem ductæ. Quæ uero à Blon. adducuntur, ea omnia, præter Pandalphi argumentum, non magis ſuam confirmant, quam deſtruunt opinionem. Quid enim ſibi uolunt hæc Liuij uerba? Itaq; inde Cõſules ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, ubi nũc ædes Apollinis eſt, iam tum Apollinarem appellabant, aduocauere Senatum. nempe nihil aliud, quã ſæpenumero Romanos è proximo Capitolio conſultandi gratia in circũ Flaminium deſcendiſſe. Vnde alibi Liuius. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio. Quid Caſſiodori? Solitos eſſe ab Auguſti Mauſoleo ſex portis dimitti iunctos currus, qui per Equiria in Flaminium circum currerent? nihil, niſi ab Equirijs, ubi ædes. S. Mariæ in Equiro, recta currus ſolitos eſſe uenire ad Apothecas obſcuras, & per portã antiquã, cuius ueſtigia adhuc exiſtunt circum ingreſſos metas circuire. ꝙ ſi de Agonio intelligatur campo, non recta à Mauſoleo Auguſti, uerum ad dexteram neceſſe erit currus flectere, ut in

Agonium peruenias campum, quem in Martio, cum in pratis Flaminijs circus Flaminius, eſſe conſtet. Circus Flaminius, inquit. M. Var. dicitur, qui ædificatus eſt circum Flaminium campum, & quod ibi quoq; ludis tauricis equi circũ metas currunt. Sex. uero Pō. à Flaminio Cos. apud lacum Traſumenum ab Annibale interfecto circum, ſimul & uiam, denominationẽ cœpiſſe refert. Plut. uero in probl. de huius nominis etymologia dubitare uidetur. Quid eſt, inquit, ꝙ circus Flaminius dictus eſt, an ꝙ Flaminius quidam priſcus cum ciuitati agrum reliquiſſet equeſtribus ludis eius fructu, & uectigalibus utebantur, nam cum pecunia ſuppeteret uiam quoq; Flaminiam munierunt. Cui autem uſui eſſet illa indicant Var. uerba paulo ante adducta, & quæ retulimus ex Liuio. ꝙ Circo Flaminio inundato ludi Apollinares extra portam Collinã portati ſunt. Inter. S. nunc Angelli, olim, ut quidam putant, Iunonis Aedem, & Citranguli turrim, marmoreæ columnæ tres mire altitudinis, & craſſitudinis adhuc extant, quo in in loco Martis Templum fuiſſe tenemus. columnæ enim reliquiæ uidentur earum, quæ in huius diui templo ab Ouidio mirum in modum celebrantur. Apollinis uero Aedes ubi nunc eccleſia diuæ Mariæ cognomento ſub Capitolio, inter forum Holitoriũ, & circum Flaminiũ, ſecundum Aſc. & prope portam Carmẽtalem, quod innuit Liuius, qui primo dec. quintæ docet. S. C. in ea ſæpe factũ eẽ, eius ſunt hæc uerba. Cn. Cornelio Scipiõe Hiſpalo, & .Q. Petilio Spurino Cos. Senatus ĩ æde Apol

ſinis legatorum uerbis auditis ſupplicationem in biduũ decreuit. In eodẽ circo ẽt Neptunũ Ædem habuiſſe teſtatur epitaphium quod ſequitur.

ABSCANTO AVG. LIB. ÆDITVO ÆDIS NEPTVNI QVAE EST IN CIRCO FLAMINIO FLAVIVS ASCANIVS ET PALLANS CAES. N. SER. ADIVTOR A RATIONIBVS PATRI PIISSIMO FEC.

De Vulcani. Martis. Bellonæ. Herculis. Iouis Statoris Templo. ac de Colũna Bellica. Ara Neptuni. Porticu Corinthia. & Coloſſo Martis. Cap. IIII.

Fuere autem cum in circo Flaminio, tũ apud, aliæ celeberrimæ deorum ædes ſacræ, ueluti Vulcani, in qua pro edituis canes fuiſſe fabulantur, ſacrilegis tantum allatrantes. Martis iuxta eundem circum, ut diximus, Simul & Bellonæ uerſus portam Carmentalem inquit. P. Victor. inter Martis, & Apollinis templum, ac portam Carmentalem. qui locus ex ruinis eminentior nunc cernitur. ubi frequenter Senatus habebatur. Liuius quinto dec. quintæ. M. inquit, Pompilius Cos. Romam rediјt, Senatuq; extemplo ad ædem Bellonæ uocato. Ante Bellonæ, exiſtentis, auth. Sex. Pom. ante portã Carmentalem, fuerat Colũna marmorea index belli inferrendi Bellica denominata, à qua Romani in bellum profecturi

haſtam

haſtam in eam partem uerſus mittebant, in quam ituri erant, quia laborioſum admodum uidebatur propagato imperio ad hoſtium fines ex inſtituto peruenire, in eorúmq; agros iacere. Hanc *columnam* Elon. *iuxta circū* Maximum *perperam ſtatuit, deceptus illis* Ouidij *carminibus, quæ ſunt ſupra à nobis adducta, ubi de ipſo circo, & ijs, quæ in eo erant, ſumus locuti.* Ædis *Bellonæ* Appium Claudium *cæcum authorem* Ouid. *ſic facit.*

Hac ſacrata die thuſco Bellona *duello*
 Dicitur, & Latio *proſpera ſemper adeſt.*
A*ppius eſt author* P*yrrho qui pace negata*
 Multum animo uidit, lumine cæcus erat.

Herculi *magno cuſtodi circi* Flaminij Ædis *ponitur à.* P. Victore, *de qua idem author, ut quidam aiunt, ſic meminit.*

A*ltera pars circi cuſtode ſub* Hercule *tuta eſt,*
 Q*uod deus* Euboico *carmine munus habet.*

Steterat autem in aditu circi, ubi nunc eccleſia diuæ Luciæ *in* A*pothecis obſcuris, & propterea* Ouidius *cuſtodem illius ipſum* Herculem *appellauit. argumento etiā quod aperientibus* V*eſpilliõibus ſepulcrum quoddam legimus in fruſto marmoris reperto cognomentum, quod in antiquis monimentis ubiq;* Herculi *datur, uidelicet.* INVICTO. *Decoratus eſt circus* Flaminius *altera* Æde *cognomento* Herculis Muſarum, *q cum* Muſis *eſſet cõmunis, à.* M. Fuluio Nobiliori *ex pecunia cenſoria ædificata. ea ratione q in* Græcia *acceperat* Herculē Mu

ſagetem eſſe ideſt comitem, ducémq; Muſarũ, idémq; primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camœnarum ſimulacra ex Ambracienſi oppido tranſlata ſub tutela fortisſimi numinis conſecrauit. quia mutuis operibus, & præmijs ornari, iuuaríq; deberent, Muſarum quies defenſione Herculis, & uirtus Herculis uoce Muſarum. lege Eumenium. Ædem autem hanc uetuſtate deformatã Martius Philippus Auguſti uictricus refecit, quod Oui. in faſt. ſic tetigit.

Sic ego, ſic Clio, clari monimenta Philippi
 Aſpicis, unde trahit martia caſta genus.

In eodem Circo Macro. Iouis Statoris ſtatuit Delubrũ. Et calices fieri ſolitos, ſic teſtatur Mar.

Accipe de circo pocula Flaminio

Plin. uero Arã Neptuni fuiſſe ait, eámq; oli ſudore manaſſe. Et à cõſulatu Octauij, q̃ dẽ Perſeo rege triũphũ nauale egit, factã Porticũ duplicẽ apud eundẽ circũ, quæ à capitulis æreis columnarum Corinthia, & ab authore Octauia eſt appellata. Fuit autem inter ipſum circũ, & eccleſiam. S. Nicolai cognomento in chalcaria, quod cognomen ab ipſa porticu retinuiſſe uidetur, χαλκὸς enim æs dicitur. Idem tradit Coloſſum Martis fuiſſe ĩ templo Bruti Callaici apud circum Flaminium.

De Porticu Mercurij, & Octauij. Pompei theatro. Domo, Atrio, & Porticu eiuſdem. ac de templo Veneris Victricis. Cap. V.

INter Flaminium circum, & Tyberim extat Porticus in ueſtibulo ædis nunc. S. Angelli in piſcina, olim Mercurio, uel, ut alij, Iunoni ſacra. quam igne exhauſtam. L. Septimium Seuerũ reſtituiſſe inſcriptio oſtendit huiuſmodi.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS PIVS PERTI-
NAX AVG. ARABIC. A-
DIABENIC. PARTHIC.
MAXIMVS TRIB. POTE
STAT. XI. IMP. XI. COS.
III. P. P. &
IMP. CÆS. M. AVRELIVS
ANTONINVS PIVS FELIX
AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. VI. COS. PROCOS. IN
CENDIO CONSVMPTAM
RESTITVERVNT.

Porticum autem illam, quæ nunc diruta apud plateam Iudeorum Ceuram appellant, Seueri Imp. fuiſſe tenet fama. nos uero de hac nihil certi habemus. Sequitur Theatrum Pompei, inter Marcelli, & molem Hadriani ferè medium, quod manſurum primus omniũ ipſe Põpeius extruxit. quin, inquit Cor. Tac. Cn. quoq; Põpeium accuſatum à ſenioribus ferunt, quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet, Nam antea ſubitarijs gradibus, ſcæna in tempus ſtructa. Sed conſultum parſimoniæ, ꝗ perpetua theatro ſedes locata ſit, potius q̃

immenſo ſumptu per ſingulos ānos conſurgeret, ac ſtrue retur. Et licet Pōpeius inchoauerit, magnáq; ex parte extruxerit. C. Caligulam tamen abſoluiſſe ſcribit Suet. cum fortuito igne conſumptum ſe extructurum pollici tus eſſet Tiberius. Longo autem tempore poſt Theodori cus Oſtrogatorum rex magna ex parte diſturbatum in ſtaurauit. ſicuti Caſſio. uerba ad Senatum indicant, quæ ſunt. Et ideò theatri fabricam ſe mole ſoluente cōſilio ue ſtro credimus eſſe roborandam; ut quod ab authoribus noſtris in ornatum patriæ conſtat eſſe conceſſum, nō ui deatur ſub melioribus poſteris immunitum. Quid nō ſol uas ſenectus, quæ tam robuſta quaſaſti? Montes facili us cadere putarentur, quā ſoliditas illa, qua tenetur; quando moles ipſa ſic tecta cautibus fuit, ut præter ar tem additam, & ipſa quoq; naturalis eſſe credatur. Hec potuiſſemus forte negligere ſi nos contigiſſet talia non uidere. & reliqua. Huius magnitudinem ex eo eti am coijcimus, q Nero nobilibus Germanis Po. Ro. mul titudinem oſtenſurus, eos in hoc theatrum populo ple num introduxit. Capiebat enim loca. LXXX. millia. cuius ueſtigia in cella uinaria, & in ſtabulo Vrſinorum in campo Floræ adhuc cernūtur. Veneris Victricis ædē in eo fuiſſe ſcribit Porphyrio, & Plut. in ipſius Pōpei uita. Ego uero anno. M. D. XXV. poſt ædem. S. Ma riæ cognomēto ī cripta picta uidi effodi marmor in quo erat index talis. VENERIS VICTRICIS. Prope theatrum autem Atrium, ſiue Curiam, & Domum, & āte ipſam Porticū Pōpeius habuiſſe dicitur. Plut. Atqui

inquit, Pópeius ipſe uſq; ad tertiũ triumphum modice, atq; incompoſite habitauit, pulchrum deinde theatrum longe à Romanis diffamatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domum, ueluti theatro appendicem, ædificauit. Curia ea fuit in qua. C. Cæſarem occiſum eſſe docet Suet. Is locus nunc Satrium addita litera. ſ. pro atrium appellatur. De Porticu uero Oui. ſic meminit.

Tu modo Pompeia lentus ſpaciare ſub umbra,
    Dum ſol herculei terga leonis adit.

Cãpum, quẽ Floreum uocitant, à Flora à Pompeio adamata ita denominatum putauerim, non à loci præſtantia, quaſi floreum, ut autumat Ful. Hæc autem Pópei monimenta Philippo, qui poſt Gordianum imperauit, regnante, igni abſumpta ſunt, auth. Pom. letus. Nam cum Philippus ipſe in theatro ludos ſcœnicos celebraret tribus diebus, totidémq; noctibus peruigil populus ſpectauit funalibus, atq; lychnis tenebras uincentibus, & cum multitudo ſolennibus ludis intenta eſſet, incendium, aut ex luminaribus, aut ex ignibus coalitum, in Curiam deuagatum eſt, arſit theatrum, & ei propinquum hecatonſtylon, ideſt centum columnarum porticũ. Iuxta theatrum Tiberio Cæſ. Arcum marmoreum, prius à Senatu decretum, ſed omiſſum, peregit. D. Claudius. Suet.

De Thermis Agrippinis, Pantheone, eiuſq; Porticu, ac Boni Euentus Templo. Cap. VI.

d Iſcedens quis à Pompei theatro in ſeptentrionem ad locum perueniet, qui nũc Cyambella dicitur, prope Pantheona, ubi. M. Agrippæ Thermarum reliquiæ adhuc extant. eis namq́ Agrippinis à ſuo nomine nomen impoſuit Agrippa. de quibus meminit Plin. his uerbis. M. Agrippa ruſticitati, quam delitijs propior, unicunq́ felicitatis exemplum multa, & egregia in urbe perfecit opera Auguſto eius ſocero imperante. Idem thermas de ſuo nomine excitauit, has lithoſtrato, & encauſto pinxit, arcus, & pauimenta ex uitro poſuit. Et rurſus. Lithoſtrata, & pauimẽta cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis. extátque hodie quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiuere, ut pronum uitium, & hoc certe inuentum ab Agrippa in thermis, quas Romæ fecit. figlinum opus encauſto pinxit, reliqua albaria adornauit, non dubie uitreas facturus cameras, ſi prius inuentum fuiſſet. Cóſpicitur prope thermas Templum inter antiqua urbis ædificia ualde conſpicuum, & fermè integrum: ab antiquis, quaſi omnibus dijs ſacrum, Pantheona. à noſtris, à circulari forma. S. Maria rotunda, nuncupatum. Eſt enim ſpherica forma, & ueteri ſtructura. quod Ioui Vltorí ab eodem Agrippa poſitum eſſe teſtatur Plin. Dion uero, ſiue ꝙ Matri deum, atq́ omnibus dijs ſacrum eſſet, ſiue ꝙ mundi formam haberet, Pantheona appellatum tradit. Id cum Agrippa Auguſto uellet dedicare, ac ille reſpueret, Marti & Veneri conſecrauit. Huius aũt

magnificentiam, & pulchritudinem non facile uerbis quis exprimeret. Habet enim intrinſecus lithoſtratum uarijs marmoribus perpulchre exornatum, columnáſq; circunquaq; nobili ſtrictura, & epiſtylijs optime concinatas, ac inter ipſas ſacella in quibus per ambitum ſtatuæ olim erant collocatæ. Syracuſana, inquit Plin. sũt in Pantheo capita columnarum à. M. Agrippa poſita. in columnis templi eius probantur inter pauca eius opera, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata. Altitudo enim brachia continet LXXVII. & totidem latitudo. Huius templi concamerata teſtudo, mira arte laqueata, habet in ſummo uertice circulare foramen, quo ſolo liberum lumen celi admittitur, & ad huius imbres excipiendos recto diametro in ipſo lithoſtrato impluuium. uerum ne teſtudo immenſo pondere grauaretur, uacui circunquaq; ſpecus ab imo ad ſummum relicti ſunt. Intus tota ædes, aut marmorata, aut marmoreis cruſtis exornata eſt. exterius tectorio illita. à fronte uero æreis laminis argento, auróq; illitis tecta. Teſtudo nunc plumbeis, olim argenteis laminis cooperta fuerat, quas Conſtantinus tertius Heraclij nepos Romam ueniens ſuſtulit, ſimúlq; omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad urbis ornatũ poſitas, omniaq; templorum ornamenta paulo decentiora detraxit, nauibúſq; ad id paratis impoſitis aſportauit. Portæ uero templi æreæ, miræ magnitudinis, ueteri ſtructura, cum æreis ſupra ualuas cancellis. In pronao Auguſti, & Agrippæ fuere ſimulacra. In ipſo ue

ro templo Martis, *&* Veneris, *ex cuius auribus pen-debat unio miræ magnitudinis, & taxationis, quem ut ſcribit* Macr. Cleopatra *in auribus gerebat, cuius magnam partem aceto conſumpſerat in conuiuio, quo* M. Antonium *ſumptibus ſuperare contendebat, quæ uno hauſtu centies ſeſtertium ebibit. ſed qui ſuperfluit uicta regina, capta* Aegypto Romam *delatus, diſe-ctúſq; eſt, & factæ ex una margaritæ duæ, poſitæ, ut diximus,* Veneris *ſimulacro.* Phidias, *inquit* Plin. *fecit ex ebore* Mineruam Athenis, *quæ eſt in* Pātheo*ne, aſtans.* Hercules *in* Pantheone, *ad quem* Pœni *oībus annis humana ſecrificant uictima, humi ſtans.* Virg. *enim* Didonis *deſcribens templum alludere uidetur ad hoc, in quod tot gradibus nunc deſcenditur, quot olim aſcendebatur, ut columnarum baſis in porticu ipſius exiſtentium oſtendit, ſimul & area ex quadrato lapide ſuperioribus annis detecta. ex quo deprehendi poteſt quantum ruinis creuerit urbis ſolum.* Notandúmq; *etiā hoc in loco omnia templa apud ueteres in ſublimi condi-ta gradibus aſcendi, atq; unum tantum habuiſſe aditū.* Vnde Var. Omne *enim templum debet eſſe continuo ſe-ptum, nec pluſquā unum introitum habere.* Agrippa *autem templo* Porticum *addidit, à quibuſdam prothy-rum appellatam, cuius uerbi ſignificationem* Acurſius Iurecon. *ſe ignorare fatetur.* Eſt *autem locus ornamenti cauſa ante ianuam, ueluti ueſtibulum, aut porticū. quaſi* προτασθυρον. Hæc *uero porticus pulcherrima, & fermè integra adhuc ſtat, cuius tectum æreis, ac ina-*

ratis trabibus canalium modo compactis ſuſtentatur: rotundis, ingentibúſq; attollitur columnis. de qua Baptiſta Leo hæc habet uerba. Extant in hanc uſq; diem ad porticum Agrippæ contignationes æneis trabibus pedum. xl. opus in quo neſcias impenſam ne magis, an artificis ingenium, mirere. Præter columnas rotundas, habet quasdam alias quadratas, quæ dicuntur anthæ. anthes quadraturam ſignificare Nonius affirmat. In huius frontiſpicio literæ cubitales, operis authorem oſtendentes, ſunt hæ.

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM FECIT.

De inſtauratione uero eiuſdem templi infra minores literæ leguntur, hæ.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS ADIABENICVS PARTHICVS MAXIMVS PONTIF. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. &

IMP. CÆS. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX. AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEON VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Spartianus autem ait Hadrianum prius Pantheum inſtauraſſe. Iulius Capit. in uita ipſius Antonini pij de ipſa inſtauratione ita meminit. Opera eius hæc extant, templum Hadriani honori patris dicatum. inſtauratũ amphitheatrum, ſepulcrum Hadriani, templũ Agrip

pæ. Porticus autem numinibus priſcos dedicare conſue-uiſſe, probat in marmore exciſus hic index.

SILVANO SANCTO. L. VALLIVS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT. DEDI-CAVITQVE KAL. APRILIB. PISONE ET BOLANO COSS.

In area autem Pantheonis uiſuntur pari forma duo leo-num ſimulacra ex marmaridum lapide ſubnigro, ſub ſu is baſibus collocata, cum hierogliphicis literis, inter duo porphyretica labra. quæ in proximis Agrippæ, aut Neronis thermis fuiſſe multi opinantur. Templi Boni Euentus ueſtigia quadrata, & oblonga ſpectantur in-ter Mineruæ, & S. Euſtachij plateas. Colebatur aũt Euentus ut omnia proſpere, feliciterq; euenirent. quare Var. ad Fundaniam ſcribens ipſum inuocauit, cuius ſi mulacrum erat habitu pauperis, dextera manu pateram, ſiniſtra uero tenens ſpicam. Praxitelem huius diui Si-mulacrum in Capitolio feciſſe, teſtatur Plinius.

De Thermis Neronianis, & Alexandrinis. ac de Cir co, qui Agon dicitur. Cap. VII.

Thermarum olim Neronis fornices, & arcus quidam adhuc extare uidemus, poſt. S. Eu-ſtachij ædem: inter Pantheonis, & Longo-bardorum plateas: de quibus Mar. Quid Nerone peius, quid thermis melius Neronianis? Has Alexandrum in-ſtauraviſſe nonnulli arbitrantur. Lampridius uero no-

uas iuxta Neronianas Alexandrum excitauiſſe. cuius ſunt hæc uerba. Thermas ſui nominis fecit, iuxta eas, quæ neronianæ fuerunt, aqua inducta, nunc Alexandrina quæ dicitur. Nemus thermis de priuatis ædibus ſuis, quas emerat, diruptis ædificijs fecit. Pulcherrimum ferè omnium artium uectigal inſtituit: ex eóque iuſſit thermas, & quas ipſe fundauerat, & ſuperiores populi uſui exhiberi. Syluas & in thermis publicis deputauit. Et quia thermarum ueſtigia late patent, à. S. Euſtachio uſque ad domum Gregorij Narnien. uiri optimi, & hũaniſſimi, in cella uinaria cuius uidimus thermarum pauimenta, & plumbeas fiſtulas, Lampridij opinionem potius probamus, uidelicet Alexandrum nouas prope neronianas excitauiſſe thermas. præſertim quod in eadem domo, & in proximis, ſunt putei aquis limpidiſſimis, qui nulla arte poſſunt exſiccari, ut exiſtimem eſſe ductum illius aquæ, quæ ab Alexandro inducta, eiuſdem adquiſiuit nomen. Iuxta autẽ has. P. Victor thermas Hadriani poſuit. quidam ferunt fuiſſe, ubi nunc. S. Aloiſij templum. ſed cum nulla ibi appareant Thermarum ueſtigia, certum locum illis non audeo aſſignare. Viſuntur hodie in celeberrima urbis planæ parte ueſtigia ſpacioſiſſimi circi, quem nunc Agonem uocitant. quod in eo ad. ix. diem Ianuarij Agonalia Iano ſacra celebrarentur, à Numa, ut ſcriptum reliquit Antias, inſtituta. Is enim deus rebus agendis præſidere credebatur. Ego uero crediderim ibi non ſolum Agonalia, uerum uarios ludos, uariáque edita ſpectacula, &

communi nomine Agonem denominatum, quo nomine cuiuſlibet generis ſpectacula appellant Græci. Non enĩ placet, quod uult Ful. huic loco Equiriæ nomen fuiſſe, quia, ut diximus, rectior erat uia ab Auguſti Mauſo leo ad. S. Mariæ in Equiro ædẽ, ut inde currus in circũ Flaminium, ſicuti Caſſio. ait, dimitterentur. Præterea ædes ipſa in Equiro dicitur, non in Aquiro. neq; legitur uſquã locum ibi fuiſſe paludoſum, ut ab aquis ædes ipſa nomen ſit adepta. Leue ſane eſt argumentum ꝙ æreæ anates in ea fuiſſe dicantur. ſolent enim antiqua hominum, & deorum ſigna, ſimul & animalium ad locorum ornatum, huc, illuc transferri; ſicuti uidemus æneos pauones in. S. Petri baſilica, quos olim in pinu ænea ad Scipionum ſepulcrum fuiſſe memorant. Quare cum ſolerẽt principes, ut ſupra patuit, omnia ſui monimenta uno in loco extruere, Neronis, ſiue Alexandri circum exiſtimauerim. Sunt enim horum thermarum ueſtigia prope, & fermè contigua. Non negamus tamen in eo Equiria, ſicut alia certamina, fuiſſe celebrata. Sunt autem Equiria ludi quos apud Elidẽ Græciæ ciuitatem Oenomaum primum omnium edidiſſe ſcribit Sex. Pom. & Pindari interpres. Romulus poſtea eum imitatus eosdem in raptu Sabinarum Italiæ oſtendit. de quibus Oui. ſecundo faſt. ita meminit.

Iamq; duæ reſtant noctes de menſe ſecundo,
Marsque citos iunctis curribus urget equos.
Ex uero poſitis permanſit equiria nomen.
Quæ deus in campo præſtitit ipſe ſuo.

Quidam autem aiunt in uia triumphali Arcum Theodoſij, Valentiniani, & Gratiani Imp. fuiſſe, quo in loco nunc pecunia ſignatur. nos uero de his nihil certi inuenimus, niſi ꝙ fragmenta quædam ſuperioribus annis apud ædem. S. Celſi inuenta dicuntur, horum principum de arcu inditium facientia. Aliqui dicunt in eo arcu titulum inſculptum eſſe huiuſmodi.

IMPPP. CÆSSS. D. D. D. N. N. N. GRATIANVS VALENTINIANVS. ET THEODOSIVS PII FELICES ET SEMP. AVGGG. ARCVM AD CONCLVDENDVM OPVS OMNE PORTICVM MAXIMARVM ÆTERNI NOMINIS SVI PECVNIA PROPRIA FIERI ORNARIQ. IVSSERVNT;

De Templo Neptuni, Terento, Ara Ditis, ac Palude Caprea. Cap. IX.

IN ripa autem Tyberis, ubi nunc. S. Blaſij, olim Neptuni ſtabat Ædes, ab Hadriano reſtituta, quemadmodum in marmore ibi inuento titulus nobis ſignificauit. In Neptuni naufragio ſeruati ſolebant tabellas naufragium ipſum pictum habentes ponere, auth. Fulgentius. Terentus, inquit Pom. locus in campo, dictus ꝙ eo loco Ara Ditis patris occultaretur, uel ꝙ profluentis Tyberis ripas aquarum curſus tereret. quo in loco Euander ex Arcadia profectus

ſum claſſe ſubſtitiſſe dicitur. hinc Ouid.

Iamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem.
Egerat & thuſcis obuius ibat aquis.
Fluminis illa latus, cui ſunt uada iuncta Terenti
Aſpicit, & ſparſas per loca ſola caſas.

Notandum autem non ſolum Ditis, ſed & Proſerpinæ Aram ſubterraneam fuiſſe, quam Val. Max. tradit egeſta terra ad. XX. pedum altitudinem, apud Terentum inuentam Valeſio quodam authore, è Sabinis locuplete, & ruſticæ uitæ homine, qui liberatis tribus filijs ibi trinoctium furuæ hoſtiæ ſacrificium exhibuit. unde Auſonius.

Terna terentino celebrata trinoctia ludo.

Ipſam q̀dem aram Romani bello albano conſtituerant, atq; alta occultauerant terra, ut omnibus, præterq̄ ipſis, eſſet ignobilis. Capream Paludem in campo Martio ante urbem ſtatuit Liuius. Plut. uero locum eſſe dicit uerſus mare in rheumatibus Tyberis, ad quem unus erat aditus, & propterea tutus; ubi Romulus cum exercitum recenſceret, ſubita orta tempeſtate, ſublatus è medio apparere deſijt.

De Domo Coruina. Via Lata. & Templo Iſidis. Cap. X.

a Ltera autem pars urbis planæ, ſecundum radices quirinalis, à foro Traiani ad portam Flaminiam producta, habuit prope Capitoliũ Domum Coruinam: à qua locus in hanc uſq; diem no-

men ſeruat, Macellum enim Coruorum uulgo dicitur. ubi in pariete domus Virgilij de mantaco tiburtinis ſaxis inſculpta leguntur hæc.

C. POBLITIO. L. F. BIBVLO ÆD. PL. HONORIS. VIRTVTISQVE CAVSA SENATVS CONSVLTO POPVLIQVE IVSSV LOCVS MONVMENTO QVO IPSE POSTERIQVE EIVS INFERRERENTVR PVBLICE DATVS EST.

Vbi notãdum honoris, uirtutiſq; cauſa additum, quia Duellio Cos. cautum fuerat. S. C. ne quis in urbe ſepeliretur niſi, qui uirtutis cauſa, legibus non tenerentur. Vnde Cic. Hominem mortuum, inquit, lex in. XII. tabulis, in urbe ne ſepelito, néue urito. credo propter ignis periculum. atqui in urbe ſepulti ſunt clari uiri. Credimus eos, quibus ante hanc legem, uirtutis cauſa, tributum eſt, ut Publicolæ, ut Tiburtæ, quod eorum poſteri iure tenuerunt. aut eos, ſi quibus hoc, ut. C. Fabricius uirtutis cauſa ſoluti legibus non ſunt ſecuti. Propterea imperatores, & uirgines Veſtæ, quia legibus non tenerentur, in ciuitate habebant ſepulcra. Deniq; etiam nocentes uirgines Veſtæ, licet uiuæ, tamen intra urbem campo Scelerato obruebantur. Sed unde digreſſi, eò reuertamur. A Macello Coruorum ad ſepta campi Martij uia Lata, adhuc priſcum obtinens nomẽ, producitur: à qua ædes. S. Mariæ in uia lata nomẽ accepit: prope quam nunc multa eruuntur marmora, in quibus trophœa, triumphaléſq; imagines uidi, cũ hae

inſcriptione. VOTIS. X. ET. XX. qualē eſſe in arcu Conſtantini dictum eſt ſupra. ex quo coniicimus arcum triumphalem ibi ſtetiſſe. hactenus tamen nihil aliud apparuit, ut cuius eſſet iudicaremus. Ferunt Innocentium octauum pontificem, in renouatione prædictæ ædis, hunc diruiſſe. In hac ipſa uia Iſidis Tēplum extitit. Blon. autem ex Sex. Ruffi deſcriptione ubi ædes nūc. S. Marcelli ponit. in quo Veſpaſianū, & Titum nocte illa, quæ triumphum præceſſit, quieuiſſe memorat Suet. Iuuenalis uero prope ſepta ſtatuit, cum inquit.

A meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Et licet ædes prædicta non multum à Septis diſtet, nō tamen proxima dicetur. Vnde alij poſuere Iſidis in Platea nunc Sciarræ, nonnulli apud ædem. S. Mariæ in Equiro. At certum locum nobis nō licet aſſignare. niſi quod prope. S. Marcelli templum inuentum eſt marmor hoc titulo inſculptum.

TEMPLVM ISIDIS EXORATÆ.

Fuit autem Iſis Aegyptiorum dea, & in magna apud ipſos ueneratione, cuius ſacra Romam aduecta eſſe teſtatur Lucanus. Lampridius in Com. Ant. Imp. uita. Sacra, inquit, Iſidis ita coaluit, ut & caput raderet, Iſiacos uero pineis uſq; ad perniciem pectus tundere iubebat. Colebatur autem Iſis cum Oſiride uiro, qui Serapis eſt nominatus; à quibus Iſeum, & Serapeum loca publica in regione Flaminia nomen ſumpſere. In Iſi-

dis autem templo magna dabatur adulteriorum occaſio, unde Ouid. ad amantem.

Ne fuge niliacæ memphitica ſacra iuuencæ,
Multas illa facit, quod fuit ipſa Ioui.

Quo in loco non de latrocinijs, quemadmodum opinatur Fuluius, uerum de adulterijs, & ſtupris intelligit. Oui. Nam & Ioſephus cómemorat iuuenem quendam nomine Mundum Paulinam generoſam, & pudicam alioquí matronam cum impatienter amaret, ſacerdotes Iſidis pecunia corrupiſſe, qui nouo religionis commento mulierem in templum uocarent, eóſq; finxiſſe, per noctem cum Oſiride collocutos, perſuaſisséq; eam à deo deſyderari, illam uero cum in templum ueniſſet à iuuene, tanq̃ ab Oſiride, compreſſam, & cum mox petulãtius ſtuprum ei exprobaſſet, mulierem marito rem detuliſſe Tiberio, atq; ipſum indignatum ſacerdotes cum Mundi liberta, quæ facinoris fuerat conciliatrix, crucibus affixiſſe, temploq; Iſidis euerſo, ſimulacrum eius in Tyberim præcipitari iuſſiſſe. De incendio autem huius templi meminit Dion. his uerbis. Ignis diuinitus, potiuſq̃ ab homine Romæ excitatus, eámq; depopulatus. Nã Serapis, & Iſidis templum, & Septa, Neptuni ædem, thermas Agrippæ, Pantheũ. Diribitorium. Balbi theatrum, Pompei Porticum, Octauiæ domũ cũ bibliotheca, Tẽplũ Iouis Capitolini cũ ædibus, & ſacellis cõiũctis exhauſit. Pluribus ãt ĩ locis fuiſſe Iſidis templum teſtatur Spartianus in uita Caracallæ. Idẽ ait ſacra Iſidis Romam deportauiſſe, & templa ubi-

ꝙ magnifice eidem deæ feciſſe.

De Arcu Camilli. Templo Mineruæ. & Foro Suario. Cap. XI.

d Iſcedens quis à uia Lata uerſus Pantheona, nõ multo poſt illi occurret rudis, nulliſq; ornamentis inſignis arcus: cœterum, ut uidetur, antiquiſſimus: quem Camillianum, tanꝙ Camillo erectũ, nunc uocitant. At neſcio quo modo uelint Camillũ arcum habuiſſe triumphalem, cuius uſus multis ſeculis poſt Camillum inuentus à multis dicitur. prius enĩ triumphalia tantum ſigna cum ſtatuis, & trophœis ducibus, & triumphatoribus erigi ſolebant, qualia Marij eſſe adhuc uidemus. ꝙ ſi, ut par eſt, triumphalem arcum eſſe concedimus, non alicuius imperatoris, aut ducis fuit, quã ex ijs, qui poſt. C. Cæſarem fuerunt. Sequitur ſtatim inter Pantheona, & hunc arcum, Templum Mineruæ, a quo nunc diuæ Mariæ ſacrum, nomen retinet. Illius autem antiqui extãt in cœnobio fratrum parietes oblongam, & quadratam formam templi oſtendentes, ſed non magnam. Quod templum olim teſtudinatum, multiſq; ornamentis inſignitum Pompeius condidit: in quo triumphalia & geſtorum breuiarium poſuit, ut in marmorea tabula legimus, & eiſdem ferè uerbis Plin. ſic teſtatur. Toties imperator antequam miles. poſtea ad tot maria, & deinde ſolis ad ortus miſſus hos retulit patriæ titulos, more ſacris certami

nibus uincentium, neq ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. hos ergo honores urbi tribuit in Delubro Mineruæ, quod ex manubijs dedicabat Cn. Pompeius, Magnus imperator. Bello. XXX. annorum confecto, fuſis, fugatis, occiſis, & in deditionem acceptis hominum centies uicies ſemel. LXXXIII. millibus. depreſſis, aut captis nauibus. DCCCXLVI. Oppidis, caſtellis mille quingentis. XXXVIII. in fidem receptis. terris à Mœotis lacu ad rubrum mare ſubactis, uotum merito Mineruæ. hoc breuiarium eius ab oriente. Ad radices autem Quirinalis in hortis Columnenſium prope cliuum, qui nunc in montem Caballum ducit, Forum Suarium olim fuerat, ita denominatum, quod eo in loco ſues uenundarentur. quapropter. S. Nicolai ædes inibi nunc ſita, in Porcilibus cognomentum retinet. M. quidem Var. docet antiquos habuiſſe loca conſtituta ubi res peculiariter uenderentur, quæ loca nomen ſortirentur ab ipſis rebus. ut Boarium ubi boues, Piſcarium ubi piſces, Holitorium ubi holera, Suarium ubi ſues. quidam in radice eiuſdem montis, in regione uiæ Latæ, campum Agrippæ, & Septa fuiſſe, authore Lampridio, aſſerunt. ſed certum locum non oſtendunt Lampridij uerba, quæ ſunt hæc. Inſtituerat & Alexander Seuerus baſilicam Alexandrinam inter campum Martium, & ſepta Agrippina.

De Campo Martio, ſiue Tyberino. Cap. XII.

Q Vanquã in eo capite, quod eſt de uario urbis ambitu, ſatis declaratum arbitror, quid de campi Martij terminis, finibuſq; ſentirẽ: tamen cum ad eum peruenerimus, libet quædam, inter ſe ſe contraria quæ uidentur, addere, quo euidentioribus coniecturis, & argumentis pateat Ful. haud recte hũc montium radicibus, fluminiſq; ripa terminauiſſe. licet Liuius, quem habet authorem, agrum Tarquiniorum Marti conſecratum inter urbem, & Tyberim iacere dicat. quia aliud eſt inter urbem, & Tyberim, ab eo, quod ipſe uult, inter montes, & Tyberim. ex quo Liuij uerba non repugnant ijs, quæ diximus. uidelicet mœnia à porta Collina deducta per mediam urbem planam ad ripam Tyberis fuiſſe, e regione murorum ſtructorum ab Anco rege in tranſtyberina regione. At melior eſt ratio. Si urbis mœnia montes non excedebant, cur idem Liuius ĩ pratis flaminijs ea omnia acta dixit, & non in campo Martio. cum flaminij prata ĩter mõtes, & Tyberim quin iaceant, negare poſſit nemo? nempe quia non erant campi Martij pars. Non fit quippe uerisſimile eum agrum, qui fuerat Marti ſacer, in ius priuatum tranſiuiſſe. Præterea cum Diony. omnia circum urbem habitata commemoret, domúſq; priuatas in hac planicie fuiſſe legerimus, ut Coruinorum, Pompei, Martialis, in campo Martio has ſtatuemus? iúſq; priuatis hominibus ſtruendi domos in loco ſacro dabitur, aut forum in quo ſues uenundentur inſtituetur? Quare huius planiciei partem ædificijs, tanq; fo.

Ro.proximiorem, ſecundum Diony.occupatam, Martij campi non eſſe partem, tenemus. Nunquid urbis? & intra mœnia receptam? Licet locorum natura, quibusdámue coniecturis quandoque muris ſeptam conijcere uidear; Liuius tamen ſexto belli pu. facit, ut quo tempore fuerit ſepta, non auſim affirmare. Scribit eni ab æde Apollinis boues fœminas duas, albas, porta Carmentali in urbem ductas. cui portæ cum ſub Capitolio fuerit locus, omnia ab ipſo ad Tyberim extra urbem extitiſſe uidentur. Illud autem non prætereundū. Ful. non ſatis de campo Martio ſibi conſtare. Nam in eo capite, quod eſt de Quirinali, ex Suet. refert Domitianum natum ad malum Punicum in domo, quam poſtea in Templum gentis Flauiæ conuertit, iuxta hortos Saluſtianos, quorum, inquit, ueſtigia adhuc extant in profunda ualle inter portam Salariam, montem Quirinalem, & collem hortulorum; & ſic ipſos hortos in urbe ponit. ubi uero de obeliſcis agit. Alter, ait, obeliſcus Lunæ dicatus adhuc cernitur in colle Hortulorū, in hortis Saluſtianis, qui locus Gyrlus ab incolis nunc dicitur. & cum collis Hortulorum fuerit extra urbem, neceſſe eſt eoſdem hortos extra fuiſſe. & ita non ſolū de loco, uerum & de uulgari nomine titubat. Hic enī Gyrlum: illic Saluſtricum ait. Quinimmo campū ipſū Martium totum, nedum partem, mœnibus modo excludit. modo, portam Aureliam prope Hadriani molem transferendo, intra urbem recipit. Sed ad Campi deſcriptionem aggrediamur. qui Martius ideò cognomi

natus dicitur, quia Marti a maioribus fuerat conſecratus. Nam cum cœteri campi regis Tarquinij, qui ob iuſticiæ contemptum dictus eſt ſuperbus, poſt eius exilium datus ijs eſſet, qui agros non haberent, unus hic ager Marti fuit conſecratus, campusq́ Martius dictus auth. Liuius, & Diony. meminit, & Strabo in hæc uerba. Veteres illi Romani neceſſa. ijs rebus magis ītēti urbis pulchritudinē cōtēpſere. Poſteri uero, & ij præſeriī q̃ noſtris fuere tp̄ibus, innumerabilibus, & præclariſſimis impleuerunt inſignibus. Pompeius enī & D. Cæſar, & Octauius, & eius filij, & familiares & uxor, & ſoror cunctorum ſtudium ſimul, & impenſas ad præparanda decora ſuperauerunt. Maximā autem hoꝶ partem Martius cāpus habet, præter natiuam locoꝶ amœnitatē artis, & ſolertiæ exercitatiōes admittens. Campi enim admirabilis magnitudo, ſimul & curules pariter curſus, & alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat. nec minus tam multis, pilam circulum, palæſtram exercitatione tractantibus aliaq́ incumbentia ſimul opera. Quid perennes ſolo herbas, coronatóſq́ ad fluminis alueum colles? Scœnicarum oſtentatio picturarū, eiusq́ generis ſpectacula, præſtant, ut difficulter, & inuitus abſcedas. Priusq̃ enim Marti conſacraretur Tyberinus, auth. Gellio, dicebatur Campus, ſicut Tyberis Martius, ut teſtis eſt Statius ſecundo Syl. Beliſarium autem huius campi partem (erat enim ad pontem Miluium uſq́ productus) muris per radices collis hortulorum, & inde ad Tybe

uim ductis, intra urbem recepiſſe, ſcribit Procopius. Sciendũ ꝙ in cãpo Martio, ueluti in Capitolio, ſtatuæ uirorum illuſtriũ erigebantur. Vnde Caligula quaſdam ab Auguſto ex capitolina area, propter anguſtias illò tranſlatas, ita ſubuertit, atq; diſiecit, ut reſtitui ſaluis titulis non ualuerint. Sed alia eius ornamenta iam percurramus.

De Porticu, Templo, Columna, & Palatio Antonini Pij, ac de Septis, ſiue Ouilibus. Cap. XIII.

EXtat hodie inter Sciarræ, Pantheoniſq; plateas, iuxta ædem. S. Stephani de Trullo, Porticus, cuius principium, & finis licet non appareat, columnæ tamen marmoreæ, ingentes, numero undecim, quæ ſuperſunt, ita diſpoſitæ cernuntur, ut ſtadiatam porticum Antonini Pij imp. fuiſſe multi arbitrentur. quo in loco Templum etiam habuiſſe dicitur. argumento ꝙ literæ cubitales, in marmore ibi inuento inciſæ, huius templi memoriam continerent. Sunt tamen qui Martis templũ ibidẽ fuiſſe contendant. Hinc enim ipſius Antonini cochlidis Columnam parum diſtare uidemus, quam inſtar Traiani ipſe ſibi erexit. altitudinis pedum. CLXXVI. cum interiore cochlea, & gradibus. CVI. ac feneſtellis. LVI. incẽdio partim deformatam. circunquaq; res à ſe geſtæ inciſæ nunc ſpectantur. in uertice uero eius olim ſimulacrum nudum, quale in ipſius numiſmatibus cernere licet. Columnam aũt Sex. Ruffus in ara Flaminij eſſe ſcribit. inter quam, &

porticum Imperator ipſe Palatium habuit. ex cuius rui nis locus paulo eminentior factus uidetur. Inter ipſam át columnã, & aquam Virginem Septa fuere. Erant enim ſepta loca tabulis incluſa, & uallata, in quibus Po.Ro. ſuffragia laturus claudebatur. Martialis. In ſeptis Mamurra diu, multúmq; rogatus. Ouilia etiá, ſumpta ſimilitudine ab ouium ſeptis, ſunt appellata. licet Blon. uelit Ouilia fuiſſe minoris ambitus loca, in quibus centuriæ à tota tribu ſeparatæ de agendis, priuſq̃ citarentur, conſultabant. de hijs Lucanus. Et miſeræ maculauit Ouilia Romæ. Hæc iuxta uiam Fornicatam, Flaminiámq; à Liuio ponuntur. Notandum & hoc in loco Fuluij contrarietatem. Lucanus, inquit, nõ de Septis, ut creditur, ſed de uilla Publica intellexit, ubi IX. debitorꝝ millia cæſa dicũtur authore Sylla. Demus autem in uilla Publica iſtos caſos fuiſſe, nunquid ipſam uillam Ouilia appellauit Lucanus? certe non: ſed ideò Ouilia maculaſſe ait Syllam, quia ex ea nonnulli fugientes in Ouilibus ſunt interfecti. niſi dicamus ratione uicinitatis locum pro loco poſuiſſe, cui opinioni uerba ipſius Fuluij aperte repugnant, quæ ſunt. Satis cõſtat ſepta fuiſſe in eo ambitu, ubi nunc columna cochlidis Antonini pij. Supra uero uillam Publicã ſub Capitolio ponit, quæ, ex uerbis Ciceronis, per ipſum etiã adducta, prope ſepta fuiſſe, mox apparebit.

De Monte Citatorum. Villa Publica, Templo Neptuni, & Ponte in campo Martio. Cap. XIIII.

Vrgit inter columnam Antonianam, & S.
8 Laurentij in Lucina ædem tumulus, nunc Citorus mons pro Citatorum uocatus. non ꝙ ibi eſſet mons, uerum ꝙ eò Po. Ro. ad creandos magiſtratus citatus olim conueniret. Sunt qui Acceptoriũ ab acceptandis ſuffragijs, ſiue Septorum à proximis ſeptis, nomen obtinuiſſe uolunt. Non placet autem, quod putat Fuluius, locum editum factum ex egeſtione terræ ex fundamẽtis colũnæ Antonini. quia nõ ſit ꝗppe uериſimile tumulo terræ, & ruderibus eum locum occupatum eſſe, qui celeberrimus erat ædificijs, & comitijs, aliiſq; publicis negocijs deſtinatus. Et cum planities illa æqualis late pateat, niſi ab ea parte ubi mons ipſe Citorus attollitur, abſurdum eſt etiam dicere, quod Fuluius, poſitum pro aggere ad reprimendũ Tyberis inundationes. quia circularem propemodum habens formam, nullam præ ſe fert aggeris ſpeciem. Quare credimus potius ex ruinis alicuius ædificij, ueluti porticus, Amphitheatri, aut uillæ Publicæ locum excreuiſſe. Erat enĩ Villa Publica domus ampla, ueluti Curia, in qua hoſtium legati, quibus neq; in urbem aditus patebat, neq; in Græcoſtaſi hoſpitium concedebatur, recipiebantur: & de publico alebantur. Liuius. Macedones deducti extra urbem in uillam Publicam, ibiq; ijs locus, & lautia præbita. Quod autem hoſtiũ legati intra urbem non ſuſciperentur, Rhodiorum legati apud eundem Liuium quinto dec. quintæ conquerentes, ita probant. Antea Carthaginenſibus uictis, Phi-

lippo, Antiocho ſuperatis cum Romam ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam gratulatum uobis. P. C. ex Curia in Capitolium ad deos ueſtros dona ferentes, nunc ex ſordidiſſimo diuerſorio uix mercede recepti, ac prope hoſtium more extra urbẽ manere iuſſi, in hoc ſqualore uenimus in Curiam Romanam Rhodij. Notandum eſt etiam, eodem authore, Romanos conſueuiſſe ſumptum, & locum præbere de publico non ſolum legatis, uerum etiam amicis Po. Ro. eius ſunt hæc uerba ex quarto eiuſdem dec. Oneſimo Pythonis filio nobili Macedoni ad Romanos cum transfugiſſet Senatus locũ, Lautiam præberi iuſſit. Sed ad Villam Publicam reuertamur, in qua etiam cenſum haberi ſolitum ferunt. Sylla, inquit Val. Max. in Publica uilla, quæ in campo Martio erat, quatuor legiones contrariæ partis fidẽ ſuam ſecutas, obtruncari iuſſit. Meminit etiam. L. Florus & Cic. ad Atticum his uerbis. Efficiemus rem glorioſam. nam in campo Martio Septa tribunicijs comitijs marmorea ſumus, & tecta facturi, eáq; cingemus excelſa porticu, ut mille paſſuum conficiatur, ſimul adiũgetur huic operi Villa Publica. Quo in loco innuit uillã publicam prope Septa excitari ſolitam eſſe. neq; intelligit Cic. ſe ſepta alibi, quam ubi prius erant, ſed lignea quæ erant ex marmore, facturum. Quod tamen nec Cic. ipſe, neq; alius poſtea fecit, bello ciuili, poſt eam epiſtolam ſuborto, prohibente. Iuxta autem Septa Neptuni Templum cũ Porticu pulcherrima fuiſſe, ſcribit Dion. quem locum. M. Agrippa multis decorauit

ornamentis. Erat autem apud Citatorum montem, Antoniniq; columnam Pons, per quem citati, poſtq̃ tulerant, ſuffragia ne laturis ſe immiſcerent, & cui fauiſſent dicere poſſent, tranſeuntes ſeparabantur. de quo Suet intelligit, ubi de conſilijs coniuratorum his diſſerit uerbis. Qui primi cunctati utrum illum i campo per comitia, & tribus ad ſuffragia uocantem partibus diuiſis è ponte deijcerent, atq; exceptum trucidarent, an in Sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur. Nonius Mar. refert ſexagenarios per pontem non mittendos, quia ſuffragium non ferant, quod pro ponte fiebat.

De Aqua Virgine. Lacu, & Æde Iuturnæ, ac Pietatis. Cap. XV.

Qua autem Virgo, quæ nunc potu ſuauis antiquum retinet nomen, prope pontem Salarium concipitur, & profundiſſimo fluens cuniculo, per Collatinámq; ingrediens portam ſub colle Hortullorum attollitur. opere deinde arcuato per Martium campum deducta multis fiſtulis priuatis ædibus, & accolis commodiſſime aquam ſubminiſtrat. Sub hortis uero Lucullanis in eodem campo, ſicut Appia, & Alſietina olim finiebatur. In eius equæductu marmor incluſum, hunc indicem inciſum continet.

TIBERIVS CLAVDIVS DRVSI FILIVS CÆSAR AVG. DVCTVS AQVÆ VIR-

GINIS DESTINATOS PER CÆSAREM A FVNDAMENTIS NOVOS REFECIT AC RESTITVIT.

In hortulo uero Angelli Colotij ãtiqtatis uiri ſtudioſiſſimi tiburtino lapide ſculpta huiuſmodi leguntur.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CÆSAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIFEX MAXIM. TRIB. POT. V. IMP. XI. P. P. COS. DESIGN. IIII. ARCVS AQVÆ DVCTVS VIRGINIS DISTVRBATOS PER. C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

Suet. tamen aquæ Virginis in urbem perductæ. M. Agrippæ laudem attribuit, ut infra oſtendemus. Forma autem huius aquæ magnam Martij campi obibat partem. Ouid.

Te quoq; lux eadem Turni ſoror æde recepit.
Hic, ubi uirginea campus obitur aqua.

Ex quo apparet Iuturnam Aedem in campo habuiſſe, iuxta eiuſdem nominis lacum. Fuit enim Iuturna Turni ſoror, quæ lacui, in quo ſubmerſa eſt, nomen dedit. qui locus nunc pro Iuturna corrupto nomine dicitur Lotreglio. Hæc autem aqua apud ueteres ſalubris habebatur. Vnde Var. Nympha, inquit, Iuturna quæ iuuaret. quare ægroti propter id nomen ex eo fonte aquam petere ſolebant. Pietatis Templum, ut quidam tradidere, fuit in campo Martio, ubi nunc ædes. S.

Saluatoris de Pietate.

De Arcu Domitiani. Obeliſco campi Martij. Amphi theatróq; Claudij Imp. Cap. XVI.

Triumphalis arcus mutilatus, ſuiſq; ſpoliatus ornamentis, & titulis, inter S. Syluestri, & Laurentij in lucina ſacras ædes, uiã amplexus Flaminiam, Domitiano Imp. adiudicatur, argumento quod in ipſo cernitur talis, qualis à Suet. deſcribitur, uidelicet ſomnians ſe à Minerua deſtitutum, & illam excedere ſacrario, negantémq; ſe ultra tueri eum poſſe, quod exarmata eſſet à Ioue. De arcu autẽ ipſo ſic meminit Mar. Stat ſacer, & domitis gentibus arcus ouans. Domitianus enim per omnes regiones fecit Ianos, arcúſq; cum inſignibus triumphalibus, quos in ipſius unius titulum, ac nomen ſubſtructos, poſtea diſturbatos eſſe affirmat Dion. Qui uero nunc extat arcus Tripboli uulgo appellatur, quaſi tripolis, ut quibuſdam placet, ob uictoriam trium urbium. uel, ut aliis, à deuicta Tripoli Theſſaliæ ciuitate; de qua Liuius ſecundo quintæ dec. ſic meminit. Conſul cum. III. milia fermè abeſſet à Tripoli (ſceam uocant) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Vetus autem huius arcus inſcriptio patrum noſtrorum memoria adhuc legebatur. Auguſtus ex urbe hieropoli duos Obeliſcos Romam tranſtulit, quorum maiorem in circo Maximo iacere dictũ eſt. Alter uero minor ped. ix. in campo Martio, prope

S. Laurẽtij in lucina ædem, ĩ cella uinaria cuiuſdã ciuis Ro. uiſitur cõfractus. ĩ cuius baſe hmõi legitur titulus.

CAESAR. DIVI. I. L. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV. AEGVPTO IN POTESTATEM POPVLI ROMANI REDACT. SOLI DONVM DEDIT.

De quo loquitur Plin. his uerbis. Is obeliſcus, qui eſt in campo Martio centum decem pedum eſt à Merſodide inſcriptus, rerũmq; interpretationem Aegyptiorum philoſophiæ continet. cui Auguſtus addidit mirabilem uſum ad deprehendendas ſolis umbras, dierũmq;, ac noctiũ magnitudĩes, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinẽ, cui par fieret ũbra Romæ cõfecto die ſexta hora, paulati ꝑ regulas, q̃ sũt ex ære ĩcluſæ ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret. digna cognitu res, & ĩgenio fœcũdo. Mã'ius mathematicus apici pilã auratam addidit: cuius uertice ũbra colligeretur ĩ ſemetipsã alia, atq; alia ĩcremẽta iaculãtem apice, rõne, ut ferunt, à capite homĩs ĩtellecta. hæc dieru obſeruatio trigĩta ferè ãnis nõ cõgruit, ſiue ſolis ipſius diſſono curſu, et celi aliqua rõne mutato, ſiue uniuerſa tellure aliq̃d á cẽtro ſuo dimota, ut deprehendi, & in alijs locis accipio, ſiue urbis tremoribus ibi [illegible] gnomone intorto, ſiue inũdatione Tyberis ſedimento molis facto. Ibidem autem effoſſum fuit Horologium cum lineis, & gradibus deau-

ratis. in ſingulis uero quatuor uentorum imagines ex opere muſiuo ſculptæ uiſebantur, cum hac inſcriptiõe. VT BOREAS SPIRAT. Claudium autem Imp. Amphitheatrum iuxta ſepta ædificauiſſe ſtatuis, & columnis pulcherrime exornatum, quod à Tiberio im- perfectum fuerat relictum, ſcribit Suet. item Neronem ludos ſpectauiſſe è proſceniij faſtigio munere, quod in amphitheatro ligneo, in regione Martij campi intra anni ſpacium fabricato, dedit. Iunonis Lucinæ Aedes ubi nunc. S. Laurentij in Lucina.

De Valle Martia, Palatio & Porticu Auguſti, & de Domitiãi Naũachia, ac Flauiæ gẽtis Tẽplo. C. XVII

Allis autem Martia à campo, cui coheret, uel in quo eſt, nomen ſortita, iacet inter Tyberim, & collem Hortulorum. In hac autem ad radices eiuſdem collis, loco maxime depreſſo, apparent Naumachiæ Domitiani ueſtigia. Nam Suet. ait ipſum edidiſſe nauales pugnas penè iuſtarum claſſiũ effoſſo, & circunſtructo iuxta Tyberim lacu, atq; inter magnos imbres ſpectauiſſe; ſtruxisséq; Stadium Methodeum, & Naumachiam, ac ex eius lapide poſtea circum Maximum, deuſtis utrinq; lateribus, extructum. Hanc qdem Domitiani Naumachiam, ubi prius Auguſti, fuiſſe opinamur, Auguſtiq; ſtagnum longa disſuetudine limo repletum ab ipſo expurgatum, denominationémq; accepiſſe. Sed cum circa Tyberim dicat Suet. non ſub colle hortulorum, de loco dubium ſu-

cere uidetur . Solutio eſt . *quod parum diſtat, iuxta dici poteſt*. Nam *& Strabo colles,qui plus diſtare cernuntur, coronatos ad fluminis alueum dixit* . *Legimus autem* Auguſti, & Domitiani *monimenta quædam circa hunc locum fuiſſe, ut par ſit credere* (*ſicut & natura loci oſtendit*)*ibi utriuſq; naumachiam ſtetiſſe*. Iuxta *quam idem* Suet.*gentis* Flauiæ Templum *collocauit. cuius quadratos lateres ampliſſimos ex ruinis, quæ ecclesiam*. S.Syluestri, *eiúſq; monialium monaſterium ſepiunt extractos ſe uidiſſe ait* Blon.*quorũ nónulli literas haberent in hæc uerba*. DOMITIANA MAIOR PARS . DOMITIANA MINOR . Ex *quo ſe conijcere dicit,quidq̃d, ſiue* Thermæ, *ſiue* Methodeum,*ſiue* Naumachia *fuerit*, Domitiani *opera omnia, quæ ad*.S.*Syluestrum undiq; nunc cernuntur, uſq; ad* S.Laurentij *in* Lucina *ædem*. *Illud autem incertũ naumachia, & lacus unum & idem, uno in loco: an nomine, & loco diuerſa*. Iulius Capitolinus *refert* Auguſtum *inſtituiſſe* Porticum *in campo ſub colle pedum mille, ita ut ab altera parte porticus mille pedum fieret, atq; inter eas ſpatium hinc inde uiridaria eſſent, lauro, myrto, & buxo frequentata . medium uero lithoſtratum breuibus columnis intrinſecus poſitis, & ſingulis per pedum mille, quod eſſet deambulatorium ita ut à capite eſſet* Baſilica *pedum quingentorum . cuius ueſtigia in radicibus collis* Hortulorum *ſecus naumachiam adhuc apparere dicuntur*. *Sunt qui putant eiuſdem principis* Palatium *fuiſſe inter ædem*.S.Felicis *in pincis, &*

eis, & Auguſtam.

De Auguſti Mauſoleo, & ad eũ de duobus Obeliſcis, ac de Marcelli ſepulcro. Cap.XVIII.

a AVguſtus in ualle Martia, interq; uiam flamĩniam, & ripam Tyberis ſexto ſuo conſulatu Mauſoleum, nõ ſuum modo, ſed omnium imperatorum, & cognatorum ſepulcrum, extruxit. hinc Suet.in ipſius Auguſti funere. Reliquias, inquit, Mauſoleo cõdiderũt. de eodẽ Caſſio.ita ſcribit. Sed mũdi dominus ad potentiam ſuam opus extollens mirãdũ Romanis, etiam erigens fabricam in uallem Martiam tetendit Auguſtus, immenſa moles firmiter præcincta montibus continetur, ubi magnarum rerum inditia clauderentur. Biſſena quippe oſtia ad XII.ſigna poſuerunt. Commemoratione, inquit Strabo, digniſſimum eſt, quod Mauſoleum appellant, in excelſis fundatum molibus, lapide niueo, & perpetuæ uiriditatis arboribus coopertum. in ſummum uſq; ad uerticem cubitorum. CCL. ad fluminis ripam aggeratum. In ſummo autem poſitum eſt Cæſ. Auguſti ſimulacrum ex ære fabricatum. Sub aggere ipſo ſunt eius loculi, & cognatorum, & neceſſariorum. A tergo uero locus eſt mirifica continens ambulacra. In medio autem campi ſpacio buſti extat ambitus, & hic ipſe niueo perfectus lapide, in circuitu fer

ſeos cancellos habens, & plantatas interitus præ ſe ferē tes populos. Huius autem Mauſolei meminit & Hiero ny. primo contra Iouianum. Extat adhuc ubi uulgo Auguſta dicitur, iuxta. S. Rochi eccleſiam interior circumferentia reticulato opere. olim uero tres circunferentias fuiſſe ueſtigia ſatis oſtendunt, inuicem ita diſtantes, ut in plures partes interſecarentur, pluréſq; efficerent loculos, quo quiſq; ſeorſum à cœteris ſepeliretur. Habuit enim hic locus in honorem Auguſti Pacis, ac Victoriæ, & . P. P. inſcriptiõem. Quod uero cognati, & nõ modo imperatores in eo conderentur probat Vir. in Marcelli funere cum ait.

Quantos ille uirum magnam mauortis ad urbem
Campus aget gemitus, uel quæ Tyberine uidebis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem.

Quanq̃ nonnulli molem illam inſtar turris, quæ eſt ad portam nunc Populi ornamentis ſpoliatam Marcelli ſepulcrum eſſe putent. ſed cum ultra ſcorpionis iactum diſtet à Tyberi, rectius intelligemus de Mauſoleo Tyberi incumbenti. Nam poeta eo uerbo præterlabere innuit Marcelli ſepulcrum iuxta fluuium. Et in Mauſoleo etiam libertos, uel certe apud conditos eſſe probat epitaphium cuiuſdam liberti Auguſti in marmore exciſum, ibiq; inuentum, quod eſt.

D. M.

VVLPIO MARTIALI AVGVSTI LIBERTO A MARMORIBVS.

Mauſolei autem nomen impoſuit Auguſtus, quia ad ſimilitudinem ſepulcri Mauſolei regis Cariæ ab Artemiſia eius uxore ſtructi fabricauerat. Apud hoc enī duo fuere Obeliſci magnitudine pares, ſinguli pedū. XLII. quorum alterum inter ipſum Mauſoleum, & Tyberim confractum iacere in uia uidemus. Alter uero inuentus, nec effoſſus, poſt. S. Rochi ædem ſub tellure latet.

De Via Flaminia, Trophœis Marij, & quibuſdam aliis ornamentis campi Martij in genere. Cap. XIX.

Iam Flaminiam, quæ olim iuxta Antonini
u Pij columnam inchoabat, Cn. Flaminius. M. Lepidi collega in conſulatu uictor Ligurum ſtrauit. Hæc autem per Narniam, Fuligneum, Nuceriam, Callium, Fanum fortunæ, Piſaurum, Ariminum ducebat. Liuius uero ſcribit. M. Aemiliū Cos. Luguribus ſubactis uiam à Placentia productam Flaminiæ coniunxiſſe. & . Q. Flaminium uiam, quam flaminiam appellauit, ſtrauiſſe, innuitq́ꝫ habuiſſe fines ab Iſauro, nūc Folia, ad Vaternum Fori Cornelij amnem. Aemiliam uero inde ad Trebiā Placentiæ urbis fluuiū. Sed Flaminia erat conſularis; de qua Suet. in Auguſto ita meminit. Quo facilius undiq́ꝫ urbs adiretur deſumpta ſibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex nauali pecunia ſternendas

curauit. Et Cic. ad Atticum, Propterea, inquit, ꝙ Thermus curator eſt uiæ Flaminiæ, quæ cum erit abſoluta: & reliqua. In hac autem Auguſti Mauſoleũ inter, & collem Hortulorum Trophœa Marij de Iugurtha fuere, argumento ꝙ ibi marmorea tabula inuenta eſt, cum indice. C. Marij de triumpho Iugurthino huiusmodi

PR. TR. PL. Q: AVGVR TR. MIL. EX SORTEM BELLVM CVM IVGVRTHA MVMID. VEL PROCOS. GESSIT EVM COEPIT ET TRIVMPHANS IN IOVIS AVTEM SECVNDO CONSVLATV ANTE CVRRVM SVVM DVCI IVSSIT. III. CONSVL APSENS CREATVS EST. IIII. TEVTONORVM EXERCITVM DELEVIT. V. CONSVL CIMBROS FVGAVIT EX EIS ET TEVTONIS ITERVM TRIVMPHAVIT REMP. TVRBATAM SEDITIONIBVS ET TR. PL. ET PRÆTOR QVI ARMATI CAPITOLIVM OCCVPAVERANT. VI. COS. VINDICAVIT POST LXX. ANNVM PATRIA PER ARMA CIVILIA PVLSVS ARMIS RESTITVTVS. VII. COS. FACTVS EST DE MANVBIIS CIMBRICIS ET TEVTONICIS ÆDEM HONORI ET VIRTVTI VICTOR VESTE TRIVMPHA

LI CALCEIS PVNICEIS.

Trophœi autem ſignificatio à Var. in humarco ita tra-ditur. Fuga hoſtium græce uocatur στροφη, *hinc ſpolia capta fixa ſtipitibus appellantur trophœa. Syllæ ſepulcrum Martio in campo ſtatuit Apianus, Liuius Hircij & Panſæ, Florus uero Iuliæ. Nam Auguſtus Iulias filiam, neptémq; ſi quid eis accidiſſet, uetuit ſepulcro ſuo inferri. auth. Suet. In eodem campo Cor. Tac. Britanici ſepulcrum poſuit, in quo prius expugnationem fecerat. Suet. Druſi, diui Claudij patris. In domo āt & hortulo Angelli Colotij hæc uiſcuntur, Socratis Statua Alcibiadem amplexantis, Iouis hamonis, Protheíq;, & Aeſculapij ſimulacra. Menſes cum ſignis, & dijs tutellaribus. Scyphius, & Arion equi, quos in Theſſalia, percuſſa terra tridente, Neptunus eduxit, Menſuráq; pedis Romani, qua nos urbem ſumus dimenſi. Verum in priuatis ædibus, quæ nunc ſunt ex priſcis ornamentis ſi numerare uellemus, longum ſimul, & laborioſum utiq; foret, fructus uero p-tenuis: cum ibi non ſint inuenta, ſed hinc, inde tranſlata. Quare hæc plus ſatis curioſis relinquimus. Martio autem alterum minorem campum proximum fuiſſe quidam uolunt, propter, qui ſequuntur, Catuli uerſus. Si me queſiæris minore Campo. tum innumerabiles circum circa porticus, horti numeroſi, theatra tria, ſimul & amphitheatrum, templa magnificentiſſima inter ſe contigua, ut quaſi aliud agentia, reli-*

quam urbis uenuſtatē oſtentare uideantur. Viam *rectam appellatam, in campo* Mar*tio fuiſſe ſcribit* Sen.

De Tyberino Flumine. Cap. I.

TEmpus erat in Ianiculum, ſiue, ut nunc aiunt, in Tranſtyberinam regionē trāſeuntes antiquæ urbis monimentis extremam manum imponere. occurrente autem tyberino flumine, quem regionē ipſam ab urbe diſterminare ſupra declaratum eſt, non uidetur alienum de eius etymologia, uarijs nominibus, latitudine, altitudine, natura, & lapſu pauca quædam prius exponere. Tyberis igitur unde dictus uaria eſt opinio. Aliqui dicunt quodam tempore Syracuſanos uictores cœpiſſe Athenienſium hoſtium ingentem multitudinem, & eam cæſis montibus feciſſe ut adderent munimenta ciuitati, & tunc auctis muris, & foſſam intrinſecus factam eſſe, quæ flumine admiſſo repleta munitiorem reddidit urbem, hancq; foſſam per hoſtium penam, & contumeliam factam Thybrim uocaſſe ἀπὸ τῆς ὕβρεως *ideſt à contumelia, & poſtea pro*

fectos Siculos ad Italiam eam tenuiſſe partem, ubi nũc Roma eſt, Albulámq́ flumen ad imaginem foſſe ſyracuſanæ Thybrim quaſi ὕβριν uocauiſſe. Alij uero Thybrim regem Thuſcorum fuiſſe, & iuxta hunc fluuium pugnantem cecidiſſe, fecisséq́ ei nomen. Alij uolũt iſtum ipſum regem latrocinatum eſſe circa huius fluminis ripas, & tranſeuntibus crebras iniurias intuliſſe, Thybrimq́ quaſi ὕβριν dictum. Quidam à Tyberi uicino regulo Veientum Tebrim appellatum putant, auth. Var. Quod autem à Tiberino Albanorum rege ſit Tiberinus nuncupatus, ut ſcribit Ful. non procedit, ideò quia etiam ante Albam Tybris dictus inuenitur. In ſacris quidem Tyberinus: in communi ſermone Tyberis; in poemate Tybris uocatur. Sed quod prius Albula diceretur, oſtendit Virg. cum inquit. Amiſit uerus uetus Albula nomen, quod à colore aquarum prius obtinuerat. Antea uero Rumon uocabatur, quaſi ripas ruminans, & exedens. & in ſacris Serra. unde eſt. Et pinguia culta ſecantem. In aliqua etiam urbis parte, Terentum, eo quod ripas tereret. Idem poeta ceruleum, Horatius uero flauum appellat. Oritur autem ex Apẽnino paulo ſupra Arnum, tenuis primũ, deinde. XLII ãnibus auctus, excreſcit, præcipue Nare, & Aniene. Thuſciam primum ab Vmbris, deinde à Sabinis, nouiſſime à Latinis dirimens, urbémq́ à ſeptentrione ĩgrediens, à meridie inter hoſtienſem, & portuenſem uiam à dextris Ianiculum, à ſiniſtris urbem relinquẽs, egre=

ditur, in maréq; Tyrrhenum prope hoſtiam uno legiti mo oſtio ſe exonerat; qualibet magnarum nauium mercator placidiſſimus. hic Dyony. Ex Ianiculo conſpicua eſt Roma. latitudo Tyberis quatuor eſt iugerum, altitudo tanta, ut poſſit magnas perferre naues, neq; pedibus tranſiri queat, niſi per pontem, qui Coſ. L. Ebutio & P. Seruilio, unicus erat. Sinum autem, ut dictum eſt, Tyberis effundebat uſq; ad radices Capitolij, Tarquinius enī primus omnium alueum direxit. Poſtea Agrippa ædilis, & curſum direxit, & alueum mutauit, magníſq; ſaxorum molibus in utraq; ripa locatis ſolidauit. Auguſtus uero ad coercendas inundationes eundem laxauit, ac repurgauit. Longo tempore poſt Aurelianus Imp. firmiſſimo muro utrinq; uſq; ad mare extructo, coercuit; cuius operis ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. Ancum autem Martium naualia extruxiſſe commemorat Diony. his uerbis. Cunq; eſſet amnis uſq; ad pontes fluuialibus ſcaphis latis, magnis nauigari idoneus: ad Romam autē maritimis quoq; nauibus, onerarijs, magnis, nauale aliquod excogitauit ad egreſſum eius extruere, utens, ut portu, oſtio amnis ipſius. Panditur autem multum in latitudine coniūgēs ſe mari, ſimúſq; concipit magnos, quales portuum maritimorum illuſtrium, nec obſtruitur ad oſtium marino litore, incorruptus ſicut pleraq; alia flumina, nec paludibus, aut ſtagnis errans aliquo in loco conſumitur priuſquā mare contingat riuus: ſed eſt peruius ubiq; nauibus, uno tantum effluit oſtio legitimo, perſecās dor-

ſum maris. Naues igitur actuariæ per oſtium eius intrant, & Romam uſq; remigio, & funibus tractæ adducuntur, maiores uero ante oſtium ad anchoram fluctuantes fluuialibus euacuatæ ſcaphis exonerantur. Plinius. Pluribus prope ſolus in omnibus terris amnis accolitur, aſpiciturq; uilis, nulliq; fluuiorum minus licet incluſus utrinq; lateribus, nec tamen ipſe pugnat, quanq̃ creber, & nunquã magnis aquis, quã in ipſa urbe, reſtagnantibus. quinimmo uates intelligitur potius monitor auctu ſemper religioſus. Plura autem erant hoc in loco dicenda de huius flu. natura, & cur. Plin. auctu ſuo religioſum eſſe uelit. Sed cum LVDOVICVS Gometius, quem iuris diuini, & humani ſcientia, ac uitæ integritas præſtantiſſimum Rottæ auditorem fecere de his libellum eleganti oratione in lucem ediderit, eadem in noſtrum transferre ſuperuacaneum eſſe duximus. Quare de Tyberino flu. hactenus. Illud tamen uos monitos uelim, priſcis temporibus non licuiſſe in huius ripa quidpiam ædificare, tanquã numini ſacra, fuiſſeque aluei & riparum curatores, ut ex indice, apud põtem Ælium reperto, habetur huiuſmodi.

EX AVCTORITATE IMP. CÆS. VESPASIANI AVG. P. M. TRIB. POT. IIII. IMP. X. P. P. COS. IIII. V. CENSOR. CAIVS CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS VALERIVS CESTIVS CVRATOR RIPARVM ET ALVEI TYBERIS TERMINAVIT. R. R. PROXI.

CL . P . P . CLXXIIII.

De pontibus ſupra Tyberim extructis. Cap.II.

C
Vm Tyberis, niſi per pontes, in tranſtyberinam regionem tranſmittat, operæpretium erit uidere, quis omnium primus ſupra Tyberim pontem ſtruxerit, quot nunc extent, quibus appellentur nominibus, à quibusue excitati ſinguli dicantur. Epicardus enim memoriæ prodidit Herculem, occiſo Gerione, cum uictor per Italiam armenta duxiſſet, pontem ſupra Tyberim ad tempus ſtruxiſſe. Vnde ſi quis ſitum locorum, & ea, quæ de Caco, ipsóq; Hercule narrantur, conſyderet, facillime iudicabit nō alibi Herculē ipſum poſuiſſe, quā ad radices Auentini, ubi poſtea Sublicius fuit. Ful. autem ſcribit ante urbem conditam fuiſſe pontem Sacrum, ex authoritate Diony. cuius ſunt hæc uerba. Nam cum per cædes hominum Saturno ſacrificaretur, ad placandam dei iram, hoc more ſublato ab Hercule, factum eſt pro hominibus, qui in Tyberim deijciebantur, ſimulacra eorum ſirpea deijcerent, quos argeos uocabant. creditur ibi ante fuiſſe, ubi poſtea Sublicius, uel idem pons, argumento eſt, quod etiam inde ſimulacra ſirpea eodem more in Tyberim deiecta ſcribit. M. Var. cum inquit. Argei fiunt ex ſirpeis uirgultis ſimulacra hominum, & quotannos è pōte Sublicio à ſacerdotibus iaci ſolēt. Ouidius in faſt.
Tum quoq; priſcorum uirgo ſimulacra uirorū.

Mittere roboreo ſirpea ponte ſolet.

Sed in his uerbis nulla fit mentio de ponte Sacro. Sublicium uero poſt urbem conditam poſitum eſſe ſatis conſtat. Lactantius uero de ponte Miluio præcipitari ſolere ait, in hæc uerba. Saturnus in Latio ita cultus eſt, ut homo in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex reſponſo quoddam factitatum Varro eſt author. Sũt autem pontes numero octo. Miluius. Ælius. Vaticanus. Ianiculenſis. Ceſtius. Fabricius. Palatinus. Sublicius. quos, præter Subliciũ, Totilas olim demolitus ẽ.

De Ponte Miluio. Cap. III.

M Iluius Pons, quem nunc uulgo Moluium uocitant, in uia Flaminia ſitus, ultra primum lapidem diſtat ab urbe. Ferunt autem hunc ſæpius euerſum, ſæpiúſq; inſtauratum nihil ex ueteri ſtructura, præter fundamenta, retinere. de quo meminit Pli. de uiris illuſtribus, & Ammianus Marcellinus, aitq; à. M. Scauro (qui fuit tempore Syllæ) in cenſura extructum. ad quem pontem Neronem uentitaſſe ſupra demonſtratum eſt. In eodem legati Allobrogum nocturno tempore cum literis ad Catilinam deprehenſi ſunt, quibus coniurationem patefactam eſſe ſcribit Cic. Apũ eundem pontem Conſtantinus magnus Imp. Mexentiũ tyrannum Maximiani filium magicis artibus deditum militari ſtratagemate materia, ac nauibus ſupra Tyberim diſpoſitis, fluuio ſubmerſum, ſuperauit. Nam cũ diuerſis certaſſet prælijs, conſpecto demum in æthere crucis uexillo, clamãtiſq; uoce audita εν τουτω νικα

ĩdeſt in hoc uictoria: tandem uictor fuit. quæ uictoria extat in eius triumphali arcu ſculpta, & ĩ aureis numiſmatibus ſæpe uidimus ipſi.

De Ponte Aelio, nunc.S.Angelli. Vaticano, ſiue Triumphali. ac Ianiculenſi, ſiue Aurelio. Cap.IIII.

Sequitur, poſt Miluium, Pons nunc.S. Angelli, olim Aelius, ab Aelio Hadriano, qui eum iuxta ſui ſepulcri molem excitauit, denominatus. Spartianus, Fecit, inquit, & ſui nominis pontem, & ſepulcrum iuxta Tyberim. quem pontem nulla alia de cauſa poſuiſſe credendum eſt, quã ut ꝑ ipſũ tranſeuntes propius molem ipſam ſpectarent; eo maxime ꝙ inferius erat pons, ꝙ in Vaticanum montem & campum mitteret, Vaticanus: alio uero nomine Triumphalis nuncupatus: quia per ipſum triumphantes tranſeuntes uia, eiuſdem nominis, in Capitoliũ Ioui gratulatum aſcenderent. & cum nobilium tantum eſſet, nulli ruricolæ per ipſum tranſire licebat. Huius pontis pilæ e regione hoſpitalis.S. Spiritus in Tyberi adhuc extant. Tertius eſt in ordine, à proximo Ianiculo, Ianiculenſis, qui & Aurelij, à uia, uel porta Aurelia, nomen obtinuit. Legebatur olim in eo titulus huiuſmodi,

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI DIVI NERVÆ NEPOTIS TRAIANI ET HADRIANI AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. IMP. IIII. COS. III.

DERESIVS RVSTICVS CVRATOR VALETRIARVM TYBERIS ET CLOACARVM VRBIS . R . R. RESTITVIT SECVNDVM PRESIDENT : TERMINATIONEM PROXIMAM. CC. P. P. C. II.

Tradunt autem Antoninum Pium marmoreum feciſſe, & ciuilibus bellis demolitum, pontem ruptum uocitatum. Longitudo ē pedum. CCXV. Xyſtus uero Pon. Max. quartus multis poſt ſeculis in eam, quam cernimus, magnificentiam, & pulchritudinem inſtaurauit, quemadmodum titulus ibidem in marmore exciſus oſtēdit. unde ab eodem nomen accepit.

De Ponte Fabricio, & Ceſtio. Cap. V.

Poſt Aurelium pontem ad ſtadium, eregione theatri Marcelli, ſurgit in medijs Tyberinis fluctibus Inſula, quam urbi coniungit Pons prius Tarpeius à Tarpeia rupe propinqua: deinde Fabricius à. L. Fabricio, qui eum faciendū curauit, denominatus. ut teſtatur index in arcu pontis inſculptus huiuſmodi.

L . FABRICIVS. C . F . CVR. VIAR. FACIVNDVM COERAVIT. IDEMQVE PROBAVIT. Q . LEPIDVS. M . F . M. LOLLIVS. M . F. COS . S . C . PROBAVERVNT.

Nunc dicitur pons quatuor Capitum, à quatuor marmoreis ſimulacris quadrifrontibus in aditu pontis collocatis. Qui uero eandem inſulam tranſtyberinæ regioni

conectit, Eſquilinus, ſiue Ceſtius olim, nũc uero Pōs S. Bartholomei, à propinquo huius diui templo, nuncupatur. quem Valentinianũ, & Valentem inſtauraſſe à dextris, & ſiniſtris in tabulis marmoreis ibi collocatis hæ inſcriptiones teſtantur.

DOMINI NOSTRI IMPERATORES CÆSARES FL. VALENTINIANVS. PIVS. FELIX. MAX.VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAXIMVS GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRAN.MAX. GOTH.MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II. PPP. II. & FL. VALENS PIVS FELIX MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX.GERMANIC.MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II. P. P. P. & FL. GRATIANVS PIVS FELIX MAX.VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX. GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. COS. PRIMVM. P. P. P. PONTEM FELICIS NOMINIS GRATIANI IN VSVM SENATVS AC POPVLI RCM. CONSTITVI DEDICARIQ. IVSSERVNT.

Longitudinē autem paſſuum noſtratium.LX.habere dicitur, ſuperior uero.LXX.

De Inſula Tyberina. Cap.VI.

PRiuſquā autem ad reliquos pontes deueniamus, uidēdū eſt unde origo Inſulæ Tyberinæ; quam formam habeat, quanta ſit, quidue in ea fuerit. Principium uero huius nihil magis cognoſcitur, quam ex uerbis Diony. Poſtquā enim Tarquinij in Lucretiam ſtuprum commemorauit, ob id ꝙ Tarquinios omnes ad unum urbe eiectos oſtendit, ſubdit. Decretum conſilium deinde bona omnia tyrannoꝶ ferentes in publicum ciuibus omnibus expoſuerunt, ut quicunq; ex eis caperent, quisquis obtineret, agrúmq; omnem, quantum illi poſſederant ijs, qui nullam haberent ſortem, diuiſerunt; unum tantum capientes campum, inter urbem & Tyberim iacētē, quē ſacrum eſſe Marti antea decreuerunt, equis pratum, atq; iuuenibus ad bellicas exercitationes ludum oportuniſſimum. Hunc campum, priuſquā Marti ſacrum, aſcribens ſibi Tarquinius ſeuerat. Nam cum cætera tyrannorum bona populo auferenda conceſſiſſent, ſed quod in campo illo natum erat frumentum, aliud in areis adhuc iacēs, aliud in culmis, & quod iam tritum erat auferre nemini permiſerunt, ſed ut execrabile, nec idoneum quod in ædes portaretur, iaciendum furcis in flumen eſſe decreuerunt, unde inſula creuit Tyberina. Liuius etiam eadem ferè, quæ Diony. de origine inſulæ dicit. Formam autem biremis habet, ut malus ſit inter ipſos pon

tes,

tes, pârsue ſuperior in acutum magis tendens prora: inferior uero tãquã latior puppis. Latitudo, ubi maior, teli iactum non excedit. longitudo uero ſtadiorum duorum, uel circa. Hanc q̃dem deſcribit Oui. his carminibus.

Scinditur in geminas partes circunfluus amnis.
Inſula nomen habet, laterum quæ à parte duorum
Porrigit æquales media tellure lacertos.

Priſcis autem temporibus Inſula lycaonia uocabatur, licet tota Æſculapio eſſet ſacra, propter eius ſimulacrum ex Epidauro in eam aductum. unde formam eius nauis, qua aduectum eſt, locus accepiſſe dicitur. Quũ enim ciuitas peſtilentia uexaretur, inſpectis libris ſibyllinis ſacerdotes animaduerterunt non aliter priſtinam recuperari ſalubritatem poſſe, quam ſi ab Epidauro Aeſculapius eſſet accerſitus. Itaq; miſſi legati Epidaurum in templum Æſculapij perducti benigniſſime deum inuitarunt. Nũmen autem ipſius ſubſecutum eſt. Siquidem is anguis, quem Epidaurij uenerabãtur, in triremem Romanorum perrexit, ubi Q. Ogulini legati tabernaculum erat. Legati læti urbi aduexere in Inſulam, ubi ei templum dedicatum. Plin. Atqui inquit, anguis Æſculapius Romam aduectus eſt, uulgóq; paſcitur, & in domibus. Viſitur adhuc in hortis. S. Bartholomei forma nauis ex lapide taſio, & in eius latere raptantis ſerpentis ſimulacrum. Ædis uero Æſculapij extant adhuc ueſtigia quædam in eiſdem hortis, cui iuncta erat aui ſui Iouis Ædes. Ouidius.

Quod tamen ex ipſis licuit mihi dicere faſtis
Sacrauere patres hæc duo templa die.
Accepit phœbo, nymphâq; Coronide natum
Inſula, diuidua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte eſt, cœpit locus unus utrunq;,
Iunctaq; ſunt magno templa nepotis auo.

Iouis autem. C. Seruilius duumuir dedicauit, uotã ſex annis ante Gallico bello à. L. Furio Purpurione prætore, & ab eodem conſule locatam. In inſula ideò ægroti exponebantur, quia Æſculapius medicinæ deus habetur: & ob hanc ſcientiam in deorum numerum acceptus, auth. Cor. Celſus. Ad Aeſculapij templum, fuit Noſocomion, ideſt locus ubi ægroti curabantur. Vnde Ariſtophanes in Pluto inducit languentes in æde Aeſculapij, ut medelarum fomentis refocillentur, & Plau. in Gur. Lenonem capadocem, lenioſum, iecoroſum, pulmonarium in eiuſdem dei ædem incubantem. Sunt qui uelint Aeſculapio ædem in Inſula ideò conſtitutam, ꝙ ægroti in primis aqua indigere arbitrarentur, uel auth. Piu. ꝙ fluxu, motûq; aquarum aer eſſet ſalubrior, nam alioquin huius ſacræ ædes extra urbem excitari ſolebant. Claudius imp. quum quidam ægra, & affecta mancipia ĩ Inſula tedio medendi exponerent: liberos eſſe ſanxit. Liuiu tertio quintæ dec. commemorat Lucretium prætorem tabulis pictis ex præda fanum Aeſculapij exornauiſſe. Habuit hæc Inſula ĩ prora, et Fauni Aedẽ, quæ ita fluctibus ceſſit, ut, ne ueſtigia quidem, appareant. Meminit huius Vitruuius, in hæc uerba. Proſty-

li exemplar eſt in inſula Tyberina, in æde Iouis, & Fauni Ouidius.

Idibus agreſtis fumant altaria fauni
Hic, ubi diſcretas inſula rumpit aquas.

Liuius autem ait Cn. Domitium Aeneobarbum, & Cn. Scribonium ædiles multos pecuarios ad populi iuditiũ adduxiſſe, tréſq; ex his damnatos eſſe, & ex eorũ multatitia pecunia ædem Fauni in Inſula feciſſe. Probus ſcribit Faunum primum ædificia numinibus, lucósq; ſacraſſe, & ab eo Fana dicta eſſe. In hac inſula fuit Statua. D. Iulij, quæ ſereno, & immoto die ab occidente in orientem conuerſa eſt: ſicuti Cor. Tac. & Sue. teſtantur.

De Ponte Senatorum, ſiue Palatino, & Sublicio. Cap. VII.

Vccedit autem infra inſulam, ad teli iactũ, ſeptimus pons, à Senatoribus Senatorũ, qui & Palatinus, à Palatino monte propinquo ẽ denominatus. Nam aucta urbe, & mœnibus, & ciuium numero, cum Sublicius non ſatis uideretur facere, hunc, qui uia Aurelia in maritima, Thuſciámq; mitteret, addidere; de quo intellexiſſe opinantur Liuiũ cum inquit. M. Fuluius maioris uſus locauit portum, & pilas ponti in Tyberi, quibus pilis fornices poſt aliquot annos. P. Scipio, & L. Mumius cenſores locauerunt imponendos. Eſt enim pons multiplici fornice compactus ad excipiendos bifidos proximæ imminentis inſulæ alueos. hodie Pons. S. Mariæ ægyptiacæ à propin-

qua eius æde nũcupatur. ĩ eo ãt ĩſculpta ſũt hæc, uidelꝫ

NVMINI DEORVM AVG. IOVI OPT. MAX. AEDEM VOTO SVSCEPTO. Q. LEPIDVS. M. F. M. CVRIVS. M. F. COS. III.

S. P. Q. R.

IMP. CAESAR DIVI TRAIANI PARTHICI NERVAE NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. II. QVOVIS OMNIVM PRINCIPVM ET SOLVS REMITTENDO SEXTERTIVM NAVES MILLIES CENTENA MILLIA ENIM DEBITVM FISCI P̃TES EIVS SVAQ. ET POSTEROS SVOS RESTITVIT HAC LIBERTATE SECVROS IVLIA AVG. MATER AVGG. ET CASTORVM MATRONIS RESTITVIT.

SABINA AVGVSTA

MATRONIS

DIVVS AVG. PON. MAX. EX. S. C. REFECIT

Vltimus uero & antiquiſſimus omnium ſequitur Sublicius, ab Anco Martio rege non ad tempus, ut prius Hercules, at in uſu Po. Ro. perpetuo manſurus, extructus, licet totus ligneus. Nam ſine ferreo clauo, ſine fulturis ita diſpoſitus erat contignatione, ut trabes ꝑ bella eximerentur, ac reponerentur. quod quidem ſic facere religioſum fuerat, poſtq̃ Coclite defendente ægre reuulſus eſt, auth. Plin. Sublicius aũt dictus, quia ilex

ſpecies eſt quercus, ex qua confici ſolebat. uel, ut alij, à ſublicibus lignis. lingua enim Volſca magnæ trabes ſublices uocantur. Lapideum deinde Aemilium Lepidum prætorem feciſſe memorant, & ab eo Aemiliū pontem denominatum. Vnde Ant. in itin. Poſt iterum, inquit, unus effectus (de Tyberi enim loquitur) per pontem Lepidi, qui nunc abuſiue lapideus dicitur, & reliqua. Hunc tyberinis fluctibus læſum reſtituit Tiberius. Cor. Tac. refert Othone imperante ſubita inundatione fuiſſe perruptum. quem longo tempore poſt Antoninum Pium reſtituiſſe, author eſt Iulius Capitolinus. Quidam marmoreum poſuiſſe dicunt, & in hunc uſq; diem pontem marmoratum appellari. Huius enim ueſtigia in medio alueo ipſius fluminis, parum ſupra Naualia, adhuc cernuntur. Et quanquam de loco uaria traduntur, conſtat tamen ad Auētini mōtis radices fuiſſe, quod innuit Apianus, cum inquit. Auentinū aſcenderat Gracchus; mox inde fugiens per pontem ligneum ad alteram fluminis partem euectus eſt. In Sublicio autem ponte conſidebant pauperes ſtipem à tranſeuntibus petentes. Sen. In ſublicium pontem me transfer, & inter egenos abige, non ideò tamē me deſpiciam, quod in illorū numero conſedero, qui manū ad ſtipem porrigunt. Ex eodem facinoroſi præcipitabantur in Tyberim. ex quo & Heliogabali imp. cadauer annexo pondere, ne fluitaret, deiectum eſt. Poſt uero incenſam à Gallis urbem ob inopiam cibariorū decretum tulerunt, ut ſexagenarij è ponte Sublicio in

Tyberim, tanq̃ patriæ inutiles, deijcerentur, unde depontanei ſexagenarij dicebantur. Veritas tamẽ hoc habet. quod ſexagenarij à ſuffragio repellebantur, & ita eos ponte deijci ſolitos ferunt. qui pons, ut retuli, olim erat apud Septa. Illud autem ſciendum pontes, tã qui extra, quã qui in urbe erant, uarijs tpibus à diuerſis fuiſſe reſtitutos hominibus, & inter alios ab Vrſo Alo, ut hoc eius epithaphium teſtatur.

VRSVS ALVS CIVIS SATRAPES EX VMBRIA IN ARMIS FLORVIT ADVLESCENS VERO POSTQVAM FACTVS EST AEQVATVM CAPITOLIVM RECONDIDIT TABVLARIVM LEGES SERVAVIT. R.P.A FALISCIS LIBERAVIT QVIRITES IN EXILIVM PONTES REFECIT PLEBEM PACAVIT DIVISVM IMPERIVM RECONCILIAVIT.

VIX. AN. XLIII. MEN. X. D. IIII.

Sed pontibus extructis, in Trãſtyberinam regionem trãſeamus.

De Tranſtyberina regione. Rauenatium, & Fortis Fortunæ Temp o. Thermis Seuerianis. Hortis Cæſaris, ac de Aqua Alſietina, & de Pratis Mutijs. C. VIII

Ranſtyberina regio priſcis tpibus Ianiculi, à monte, qui plurimus ei iminet, nomen accepit. Rauenatium ẽt urbem noĩatam inuenio. Auguſtus enim contra Antonium, & Cleopatrã ui-

ctoria potitus, binam inſtituit claſſem, unam apud Meſenium Lucaniæ portum, quæ Italiæ inſulas, orámq; Galliarum maritimam, Hiſpanias, Africam, Mauritaniáſq; tueretur. Alteram apud Rauennam, cuius partes eſſent Adriatici ſinus, Illyrici, Dalmatiæ, Græciæ, Thraciæ, Ponti, & Aſiæ, átq; Aegypti oræ neceſſitatibus ſubuenire. Cum itaq; Romano Senatui ea in primis eſſet cura, ut nulla poſſet Romam frequẽtare multitudo, cui non eſſet habitandi locus publice aſſignatus, attributa eſt rauenatis claſſis militibus regio Transtyberina, quæ ex inde urbs Rauenatium dicta eſt, ſicut & Templum, Meritoriáq; taberna; ubi nũc S. Mariæ ædes. In hac aũt regione pauca admodũ memoratu digna extitere. quia addita cum fuiſſet urbi nõ inopia loci, ſed ne Ianiculus mons arx hoſtium quandoq; eſſet, propter peſtiferos auſtros, quibus infeſtabatur, à uiliſſimis tantum hominibus, ſordidiſſimáſq; exercentibus artes, culta erat. Quare minime mirũ uideri poteſt, ſi paucis tranſigi uerbis uidebitur. Spartianus tradit Seuerum Imp. Thermas ſui nomis in regione Tráſtyberina feciſſe. & Vopiſcus, Aurelianum hyemales, quod aquæ frigidi aeris illic deeſſent. Quarum ueſtigia, licet quidam inter montem aureum, & .S. Franciſci ædem eſſe dicant, nullibi tamen certa apparẽt. Cæſar Hortos, & Naumachiam iuxta Tyberim habuiſſe dicitur, ubi Fortis Fortunæ Templum, Tiberij tpe dicatum. Aſietina aqua, quæ & Auguſta dicebatur, ex lacu Alſietino uia Claudia miliario. XIIII. ab Augu

ſto in hortos, & naumachiam perducta Tranſtyberinæ ſeruiebat regioni, de qua ita ſcribit Fron. Quæ ratio mouit Auguſtum prouidentiſſimum principem producere Alſietinam aquã, quæ uocatur Auguſta, non ſatis perſpicio, nullius gratiæ, immo & parꝝ ſalubrem, & nuſq̃ in uſus populi fluentem. niſi forte cũ opus naumachiæ aggrederetur, ne quis ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit, & quod naumachiæ cœperat ſupereſſe, hortis ſubiacentibus, & priuatorꝝ uſibus conceſſit. Solet tamen ex Tranſtyberina regione, quoties pontes reficiuntur, & à citeriore ripa aquæ ex neceſſitate in ſubſidium publicarꝝ ſalientium dari. Hãc autem aquam Hadrianum primum pontificem reſtituiſſe, eiúſq; aquæ fontem in platea. S. Mariæ tranſtyberinæ extare, tenet fama; Albionamq; in hac regione agrum ab Albionarꝝ luco, quo in loco bos alba ĩmolabatur fuiſſe, Prátaq; Mutia e regiõe Naualiũ. Diony. Mutium aũt mori eligentem pro patria regionem tranſtyberim donauere de publico. hic locus prata Mutia uſq; ad hanc ætatem uocantur. Ludi piſcatorij in ripa Tyberis, prope ubi nunc Naualia, olim celebrabantur, auth. Sex. Pomp.

De Sepulcro Numæ, & Cecilij poetæ, Tribunali Aurelio Ianiculo, & Hortis Martialis. Cap. IX.

n Vma rex ſub Ianiculo ſepultus eſt, inquit Solinus. Diony. Iacet autem Numa in Ianiculo tranſtyberim. Caſſius Hemina quar-

to annalium libro prodidit. Cn. Terentium ſcribam agrꝝ ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, ĩ qua Numa ſitus fuiſſet, in eadẽque libros eius repertos. P. Cornelio. L. filio Cethego. M. Bebio. Q. filio Pamphilo Coss ad quos à regno Nũæ colligũtur ãni. D. XXXV. & hos fuiſſe ex cartha. De Numæ libris, & ſepulcro Liuius hæc habet uerba. In agro. L. Petilij Scribæ ſub Ianiculo, dum cultores altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ, inuentæ ſunt, operculis plumbo deuinctis, literis latinis, græciſq; utraq; arca inſcripta erat. in altera Numam Pompilium regem ſepultum eſſe, in altera libros Numæ ineſſe. Eas arcas cum ex amicoꝝ ſententia dominus aperuiſſet, quæ titulum ſepulti regis habuerat, inanis inuenta: ſine ullo corporis humani ueſtigio: aut alterius rei, per tabem tot annoꝝ omnibus abſumptis. in altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recentiſſima ſpecie. ſeptem libri latini de iure pontificio. ſeptem græci de diſciplina ſapientiæ. in quibus cum animaduerteretur pleraq; friuolas religionum cauſas continere, ex. S. C. in Comitio cremati ſunt. Tribunal Aurelium in trãs tyberina regione fuiſſe arbitramur. de quo Cicero ad Quirites ita meminit. Ego cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq; uidiſſem. Naualia autem priſcis tpibus ubi & nunc, de quibus Liuius qn to quintæ dec. hæc ſcribit L. Aemilio Cos. naues, quæ in Tyberi paratæ, inſtructæq; ſtabant, ut ſi rex poſſet

reſiſtere in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in nauallibus collocari, Senatus iuſſit. Sed in Ianiculum tempus eſt aſcēdere, quem montem Ouid. arcem appellauit. his carminibus.

Arx mea collis erat, quem cultrix nomine noſtri
Nuncupat hæc ætas, Ianiculúmq; uocat.

Hoc illi nomen fuiſſe putāt, quod Ianus ibi, uel ſit ſepultus, uel habitauerit. Virgilius.

Hic duo præterea diſiectis oppida muris
Relliquias, ueterúmq; uides monumenta uirorum.
Hanc Ianus pater, hāc Saturnus condidit urbem.
Ianiculum illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Alij quod ex Ianiculo Romani primū iter in Hetruriā fecere, & ab eo trāſitu Ianiculū dictū. Ianus. n. tranſitus uocatur, ut uiſum eſt ſupra. Plinius. Saturnia, inquit, ubi nunc Roma eſt. Antipolis ubi Ianiculus, in parte Romæ. In hoc colle Mar. hortos amœniſſimos habuit, quos ipſemet libro primo multis celebrat uerſibus. Idem Plin. tradit. Q. Hortenſium dictatorem cum in Ianiculum receſſiſſet legem in æſculeto tuliſſe. Euſebius uero Cecilium Statium, poetam, in eodem ſepultum eſſe. Huius autem collis forma in longum porrigitur, auſpicatur à porta nunc Turrionis, & ſex. plus minus ſtadijs in meridiem extenditur. aſſurgit plurimus ad portam Aureliam.

De Monte, & Campo Vaticano. Templo Apollinis, & Martis. Naumachia, Circo, & hortis Neronis, ac de Obeliſco Cæſ. Cap. X.

E Xpoſitis ijs, quæ ad Tranſtyberinam regionem, ſiue Ianiculum, pertinere uidebantur, Vaticanum dico montem, & campum (quanquam extra urbem) his proximum addere, ex ſitus deſcriptione, admonemur. Vaticanus igitur Mons is eſt, in quo. S. Petri templum, Pontificiſque Palatium ſpectatur. Vaticani autem uaria traditur etymologia. Gellius enim ſcribit, agrum uaticanum, & eiuſdem agri deum præſidem appellatum à Vaticinijs, quæ ui, & inſtinctu dei eius in eo agro fieri ſolita eſſent. Var. in libris diuinarum aliam tradit iſtius nominis rationem. Nam ſicut Aius, inquit, deus, aráque ei ſtatuta, quæ eſt in infima Noua uia, quod in eo loco diuinitus uox edita erat, ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent uocis humanæ initia, quoniam pueri ſimulatque parti ſunt, eam primum uocem edunt, quæ prima in Vaticano ſyllaba eſt. Sex. uero Pompeius uult collem hunc Vaticanum nuncupatum, quod pulſis Hetruſcis eo potitus ſit Po. Ro. uatū reſpōſis. Plinius refert tēpeſtate ſua Ilicem in Vaticano fuiſſe, in qua titulus æneis literis, hetruſcis religione iam tum dignam arborem fuiſſe, ſignaret. Apollinis Templum eo in loco ſtatuunt, ubi nunc ſacellum S. Petronillæ, ſicut Martis, ubi. S. Mariæ cognomento de Febribus, in uia olim Triumphali. Iulium Paulum, Poetam, Prædiolum in Vaticano poſſediſſe commemorat Gellius. Cor. autem Tac. Neronem clauſiſſe in ualle Vaticani ſpacium in quo equos regeret, apúdque nemus, quod nauali ſtagno circumpoſuit, conſeuiſſe. Con

uenticula, & cauponas extruxiſſe, obtuliſſéq; hortos ſuos ad uaria in Chriſtianos tormentorum genera, ſpacium'q; illud circum appellatum. In quo idem Nero circenſe ludicrum habitu aurigæ edebat, permixtus plebi, uel circulo inſiſtens. Et quia Plinius Obeliſcum Vaticani in Caij, & Neronis Circo ponit, arbitrantur nónulli nauale ſtagnum, ſiue Naumachiam ſecus ipſum montem, qua ad portam Pertuſam itur, fuiſſe. Hortos uero à clauſura illius circi ad Tyberim. Obeliſcus autem ſecus eccleſiam Apoſtollorum, in uia olim triũphali, ſolus ex maioribus omnibus, nunc eſt erectus, his titulis inſcriptus.
DIVO CÆSARI DIVI IVLII. F. AVGVSTO. TI. CÆSARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM. *Ab altero uero latere.*
DIVO CÆSARI DIVI IVLII. F. AVGVSTO. TI. CÆSARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.
In cuius uertice pila aurata poſita eſt. De hoc autem obeliſco Plinius ita ſcribit. Tertius eſt ĩ Vaticano Caij, & Neronis principum circo, ex omnibus unus omnino fractus in molitudine eius, quem fecerat Soſtridis filius Nuncoreus, & poſt cæcitatem, uiſu redito, Soli ſacrauit, altitudine cubitorum centum. Idem ubi de magnitudine arborum tractat, hæc habet uerba. Abies admirationis præcipuæ uiſa eſt in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iuſſu Obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum, quatuórq; trũcos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum, adduxit. qua naui nihil admirabilius uiſum in mari cer

tum eſt. centum uiginti modij lentis pro ſaburra ei fuere. Longitudo ſpacium obtinuit magna ex parte Hoſtienſis portus, latere læuo, ibi nanq; demerſa eſt à Claudio principe. Arboris eius craſſitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat.

De Via Triumphali, Aqua Sabbatina. & Sepulcro Scipionis. Cap. XI.

t Riumphalis autem Viæ mentio licet facta ſit ſupra, tamen libet hic oſtendere quo tramite in Capitolium pduceret. Parata igitur triumphali pompa in territorio triumphali, p uiam procedebant Triumphalem, cuius ſtratæ ſilicibus particula adhuc cernitur ſub. S. Spiritus hoſpitali, ut p nunc dirutum pontem Tyberis triumphalem ibi proximum, & portam pariter dirutam eius pontis triumphalem, cuius ampla cernere eſt fundamenta, in urbem, & ad Capitolium duceretur. Continuabatur autem uia triumphalis ad poſteriorem olim porticum. S. Celſi. inde. S. Laurentij in Damaſo eccleſiam, & poſt Floræ campum petebat. idq; hinc maxime proximis tpibus cernere fuit, q in continuatis ſup eam domibus fundamenta iacere, aut puteos effodere molientes, ſiliceam ueterem offenderunt, ſpacioſiſſimam, à campo Floræ ad nunc plateam Iudeo℞, inde Iunonis templum, nunc. S. Angelli eccleſiam, poſtea ad. S. Geor. in uelabro procedens uia, ſub nouis ædibus, ruiniſq; ab effodientibus inuenitur, quo ſq; Iani templi, Velabróq; proxime in cliuum de ſtura capitolinum detecta cernitur, Blon. in hortis Pon=

tificis uiſitur hodie Nili ſimulacrũ, & circũquaque aĩa liũ genera in eo flu. naſcẽtiũ, ac Tyberis, cum pueris urbis conditoribus lupæ mammam tractantibus. Apollinis cum arcu, & ſpiculis Signum, Laocoontiſq́; uirgiliani cum duobus filijs, de quo ſupra facta eſt mentio: Veneris paruum Cupidinem iuxta ſe deſpicientis, & Cleopatræ fonti appoſitum, exangui ſimilis. Quæ omnia exornandi locum gratia hinc inde eò ſunt tranſlata. Extant & multa alia antiqua monimenta in porticu eiuſdem pontificis, ac in uinea ad primum lapidem fermè e regione pontis Miluij, quæ, cum ibi non ſint inuenta, nullam antiquorũ locorũ præbent cognitionem. Quare his omiſſis ad utiliora ueniamus. Sabbatina aqua à Sabbatino Anguillariæ lacu Romam perducta erat, cuius formæ ueſtigia quædam extra portam Aureliam extare dicuntur. hanc Hadrianus primus pontifex reſtituit, perduxitq́; in Baſilicam diui Petri ad uſum ſacerdotũ, & ad lauandos pauperũ pedes in cœna domini. In campo Vaticano, haud procul à mole Hadriani fuit ingens Meta, ſiue Pyramis, quam Alexander ſextus pontifex deſtruxit, ut uiam ad eandem baſilicam aperiret, uel ne eſſet hoſtibus tanq̃ propugnaculũ contra propinq̃ arcem, cuius fũdamẽta uidimus effodi ſuperioribus ãnis. Sũt ãt qui uelint Septem Epulonum fuiſſe ſepulcrũ, uel Scipionis de quo Acró Horatij interpres ſic meminit. Deuicta Carthagine uirtute Scipionis Africani, cum Afri aduerſus Romanos denuo rebellarent, conſulto oraculo reſponſum eſt. ut Sepulcrum Scipionis fieret, quod

Carthaginem reſpiceret, tunc leuati cineres ſunt de pyramide in Vaticano, & humati in ſepulcro eius in portu, ut Carthaginē reſpiceret. Gentile tamen Scipionum ſepulcrum in uia Appia fuiſſe declarabimus. Huius autem pyramidis forma uiſitur in porta ænea eccleſiæ apoſtollorum cælata.

De Mole Hadriani, & Pratis Quintijs. Cap. XII.

Elius Hadrianus Imp. iuxta Aelium ſui cognominis pontem, Molem, ſiue Sepulcrū, eregione Mauſolei Auguſti, excitauit, ut index in ipſa inciſus oſtendit huiuſmodi.

L. HAELIO CAES. DIVI HADRIANI AVG. F. COS. II. F. *&* *Spartianus. Fecit & ſui nominis ſepulcrū iuxta Tyberim. In hoc autem ipſe primus ſepultus dicitur, & poſt omnium Antoninorum cineres conditos eſſe inſcriptiones, & epithaphia ibidē in marmore inciſa oſtendunt, ex quibus ſatis erit hæc, quæ ſequuntur, notauiſſe.*

IMP. CAES. DIVI TRAIANI PARTHICI FILIO DIVI NERVAE. ADNEPOS TRAIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. XXII. IMP. II. COS. III. P. P. ET DIVAE SABINAE IMP. CAES. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS AVG. PIVS PONT. MAX. TRIB. POT. II. DESIGN. IIII. COS. II. P. P. PARENTIBVS SVIS *Item*

IMP. CAESARI. L. AVRELIO VERO

AVG. ARMENI AC. MED. PARTHIC. PONTIF. TRIBVNIC. POT.VIIII. IMP. V. COS. III. P. P.

Lampridius autem refert Commodum iuſſu Pertinacis in monumentum Hadriani tranſlatum. Iulius uero Capitolinus Seueri cadauer illatum in Hadriani ſepulcrum, in quo & Cæſar pater eius naturalis ſepultus fuerat. Idem docet Antoninum Pium Hadriani patris ſepulcrum inſtauraſſe, eiq; templum dedicauiſſe. Hanc eãdẽ molem hodie Pontifices pro præſidio habent. Eſt enim ampla, rotunda, ſolida, & inexpugnabilis. olim extrinſecus marmore incruſtata. Dicta eſt etiam arx Creſcentij à Creſcentio quodam factioſo duce ex oppido Nomento, qui illam in ſuam poteſtatem cum redegiſſet, diu tenuit. donec Theutonicorum fidei, qui illam oppugnabant ſe committens, ab illis eſt trucidatus. Deſcribitur à Procopio hoc modo. Hadriani quondam imp. ſepulcrum extra portam Aureliam, ſiue, ut nobis placet, Aeliam, iactu lapidis impoſitum. Primus eius ambitus quadrigati figuram habet, conſtat enim totus ex marmore pario, ſumma artificum diligentia ædificatus. In medio uero huius quadrati rotunda moles aſſurgit, excelſa altitudine, & tanta, ut in ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter uix iactu lapidis tranſigitur. Quam molem Belliſarius occupans pro arce, & præſidio contra Gothos uſus eſt. Erant olim in ſumma parte undiq; magnæ ſtatuæ hominum, equorum, quadrigarum miro artificio elaboratæ: has partim integras milites demolitis

molitis

moliti: partim confractas in hoſtes deiecerunt. Viſuntur adhuc in hoc monumento boum capita, & quædam alia inſculpta. Prata autem Quintia, à. Q. Cecinnato denominata, in campo Vaticano fuiſſe, Plinius ſic commemorat. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quītia appellantur, uiator attulit dictaturam. Locus enim nunc A prata uulgo dicitur. Theatrum in pratis uaticanis inter pontem Miluium, & molem Hadriani ponit Fuluius, auth. Procopio, ad ludos gladiatorios ædificatum: à quo autem non meminit. Extant, inquit, hodie (ut creditur) ueſtigia quædam in uinea Io. Alberini patricij Ro. At Circum nō theatrum eum fuiſſe ego crediderim, ut forma adhuc præſe fert. niſi perperam interpres locum uerterit. Nam in theatris ludi ſcœnici fiebant, in circis uero equorꝝ curſus agebantur.

De ijs quæ extra portam Flumentanam, & Collatinā fuere, uel nunc ſunt. Cap. XIII.

QVanq̄ ex ſitus deſcriptione antiquæ urbi, & nouæ iure optimo finem imponere liceret, tamen cum maiorem quandoq; ambitum adepta ſit, ſuburbiáq; in eum producta eſſent ſpacium. ut hīc Tyrrhenū mare, inde Ocriculi attingerēt pōtem, multa memoratu digna extra relinquuntur, ex quibus & tp̄is uetuſtate, & bellorꝝ iniuria pauca quædam in noſtrā ꝑuenere cognitionem, quæ ꝑcurriſſe non minus conducere, gratáq; fore arbitramur ijs, quæ intra urbis mœnia ſunt comprehenſa. Quare, ex ordine inſtituto, à porta Flumentana exordium ſumamus. à qua ultra primū la

pidem occurrit Miluius pons : de quo paulo ante ſatis declaratum eſt, ſicut de ortu, naturáq; Tyberis, ac uia Flaminia: quæ, ut diximus, à Cn. Flaminio Ariminum uſq; ſtrata, ab eodem etiam denominationem accepit. Vias enĩ urbis ex ſilice fermè omnes ſtratas fuiſſe indicãt ueſtigia, tam extra, quã intra urbem multis in locis exiſtentia. Ideò fermè omnes dictum eſt, quia Liuius primo dec. quintæ ait, M. Æmilio Cos. Cenſores uias ſternendas ſilice in urbe, glarea extra urbem ſub ſtruendas, marginandáſq; omnium primos locauiſſe. et Plut. Cn. Gracchum certis regionibus uias direxiſſe, & eas paſſim lapide ſtrauiſſe, partĩq; arenæ muniuiſſe aggeribus, iniqua adæquantem, & quantum ualles, torrentéſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine cõiungentem. quibus uerbis patet non omnes ſilice fuiſſe ſtratas. Idem autem Gracchus dimenſo uiarum ſpacio ſingulis miliariis columnas lapideas, ſpacii ſigna preferẽtes, conſtituit, lapideſq; parum inter ſe diſtantes ex utraq; uiarum parte diſpoſuit, ut ex illis facile in equos eſſet aſcenſus. In Flaminia Auguſtus quatuor pontes, præter minorum pontium turbam, maximo extruxit opere, atq; impendio, ex quibus nunc integer ſolus extat, qui Ariminum, ſuburbiumq; coniungit. Miluius multa, quæ ab eo accepit ornamenta, prorſus amiſit: & qui Tyberĩ item ſub Ocriculo iungebat, parte una ſucciſſus, in arcis fundamenta conceſſit. Is uero qui ſub Narnea Narẽ amplectabatur Flu. multis, ut uidetur, ſeculis, uel ſucciſſum, uel collapſum uetuſtate, fornicem medium ami

ſit, Blon. In eadem autem uia ſepeliebantur defuncti. Iuu.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atq; Latina.

Viſuntur & hodie in ea magnæ ſepulcrorum moles. Plinius docet in Flaminia Cæſaris uillam, quæ ad Galinas dicebatur, poſitam eſſe. eius ſunt hæc uerba. Sed & circa diuum Auguſtum cuncta eius digna memoratu. Nāq; Liuiæ Druſillæ, quæ poſtea Auguſta matrimonij nomē accepit, cum pacta eſſet illa Cæſari, galinā conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abiecit in gremium, illæſam: intrepidéq; miranti acceſſit miraculum, quoniā tenentem roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis, conſeruari alitem, & ſobolem iuſſere aruſpices, ramūq; eum ſeri, ac rite cuſtodiri, quódq; factum eſt in uilla Cæſarum fluuio Tyberi impoſita, iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad Galinas. Eadem fermè ſcribit Suet. in Galbæ uita. Huic autem uiæ iuncta erat Claudia, ubi Horti Ouidij, ut ipſe teſtatur, his uerſibus.

Nec quæ pomiferis poſitos in collibus hortos
Spectat flaminiæ claudia iuncta uia.

Æmilia uia à lepido Flaminij collega ſtrata, ut quorundam eſt opinio, ab Æmilia regione Bononiam uſq;, cuius ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. Fuerunt autem Æmiliæ duæ, altera quæ Flaminiā excipiebat, altera quam ſtrauit Scaurus per Piſas, & Lunam in Sabatios uſq;. Fuit & Tyberina uia, & Caſſia extra portam nunc Viridariam, quæ Sutrium, Vetrallam, Vi=

terbiumq́, & Vulſinenſem mittebat, cuius quota pars, ex ſaxo quadrato ſtrata, alicubi adhuc uidetur. Glitellæ, inquit Sex. Pompeius, dicuntur non tã hæ, quibus ſarcinæ colligatæ mulis portantur, ſed etiam locus Romæ per ſimilitudinem, & in uia Flaminia loca quædã deuexa, & accliuia. Galienus autem Imp. parauerat porticum Flaminiam uſq; ad pontem Miluium, ut tetraſtice fieret, ſiue pentaſtice, ut primus ordo pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis, ſecundus, & tertius. deinde diateſſaron columnas auth. Tremellius. perfecerit ne, incertum. Extra autem portã Collatinam uia eiuſdem nominis exit, in qua Virgo aqua cõcipitur: Collatiam olim mittebat, nunc uero, haud procul à porta, Salariæ uiæ iungitur. Et quia mœnia Collinam portam non excedebant, Collatina priſcæ urbis porta non erat, ideo pauca, quæ extra hanc fuere, in cognitionem noſtram poſſunt peruenire.

De ijs quæ extra Portam Collinam fuiſſe traduntur. Cap. XIIII.

S Equitur porta Collina, cuius uia nunc, ut olim, Salaria nuncupatur, quod per eam Sabini ſalem in urbem deferebant. ducit in Sabinos, & apud Eretum in ipſam incidit Numentana. De Salaria meminit Cor. Tac. hoc modo. Tertiũ agmẽ per Salariam Collinæ portæ appropinquabat. In hac Veneris Erycinæ Templum fuiſſe diximus, ubi reſtagnante Tyberi Apollinares celebrabantur. hoc autem tẽplũ prope portam fuiſſe Apianus ſic docet. Cum co-

pijs ſubinde prouectus Sylla ad Collinam portam caſtra locat, non longe à Veneris templo. & Ouid. ſic.

Templa frequentari collinæ proxima portæ
Nunc decet, à Siculo nomina rege tenet.
Vtq́ Siracoſias Aretuſidas abſtulit armis
Claudius, & bello te quoq́ cœpit Erys.

Votum q̃dem ferunt à Fabio dictatore: dicatum uero à. L. Portio, idq́ inſignem Porticam habuiſſe ſcribit Strabo. Veneri autem uirgines paruas imagunculas, quas in delitias habebant, olim offerebant. Perſius. Nẽpe hoc quod Veneri donatæ a uirgine Pupæ. Ad id etiam matronæ uirilis membri figuram diuinis præcolẽtes honoribus magna ſacrorũ pompa perferebant. ubi fuit & ſimulacrum Veneris Verticordiæ, quod homines ab effuſa libidine auerteret. Ouidius.

Roma pudicitia proauorum tempore lapſa
Cunæam ueteres conſuluiſtis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis
Inde Venus uerſo nomine corda tenet.

Pudiciſſima, inquit Plin. fœmina ſemel matronarũ ſententia iudicata eſt Sulpicia Paterculi filia, uxor Fuluij Flacci, electa ex centum præcipuis, quæ ſimulacrum Veneris ex ſibyllinis carminibus dedicaret. Eadẽ uia, ad. II. lapidem inſigni monumento ſepultus fuit Licinus tonſor Auguſti, prædiues. Secus eãdem uiã extat ſepulcrum quoddam, in templi formam conſtructum, in quo Cereris, Bacchiq́ picturæ cum uitibus, & hydrijs cernuntur. Extra uero Collinam portam Honoris templum

ſtatuit Cic.ſecundo de le.cum inquit.Noſtis extrā por-tam Collinam Ædē Honoris: & Arā in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt,ad eam cum Lamia fuiſſet inuē ta, in ea ſcriptum domina honoris, ea cauſa fuit ædis eius ædificandæ.Sed cum multa in eo loco ſepulcra fuiſ ſent,exarata ſunt. Statuit enim collegium locum publi-cum non potuiſſe priuata religione obligari.Per Collinā autem memorant Gallos Senonas ingreſſos urbem diri-puiſſe. Ab ipſa porta tertio miliario procul Annibal caſtra cum poſuiſſet, ad Herculis templum progreſſus eſt urbē expugnaturus,ſed ter imbribus, & grandine repulſus, obſidiōe urbē ſoluit. Via Salaria ad.III.lapi dem ſupra Anienem occurrit pons Salarius, priſcum adhuc ſeruans nomen, ſicut & uia; In eo autem inci-ſa ſunt huiuſmodi.

IMPARANTE. D.N. PIISSIMO. AC. TRI VMPHALI. SEMPER. IVSTINIANO.P.P. AVG ANN. XXXVIII. NARSES. VIR. GLORIOSVS. EX. PRAEPOSITO SACRI PALATII. EX CONS, ATQVE. PATRI CIVS. POST VICTORIAM. GOTHICAM. IPSIS. EORVM. REGIBVS. CELERITA-TE. MIRABILI. CONFLICTV. PVBLI-CO SVPERATIS.ATQVE.PROSTRATIS. LIBERTATE. VRBIS. ROMAE. AC TO TIVS.ITALIAE. RESTITVTA PONTEM VIAE.SALARIAE.VSQVAE.ADAQVAM A'NEFANDISSIMO. TOTILA. TYRAN-

NO. DISTRVCTVM. PVRGATO. FLV-MINIS. ALVEO. IN MELIOREM. STA-TVM. QVAM. QVONDAM. FVERAT RENOVAVIT. *Item carmina hæc.*

Quam bene curbati directa eſt ſemita pontis.
Atq; interruptum continuatur iter.
Calcamus rapidas ſubiecti gurgitis undas,
Et libet iratæ cernere murmur aquæ.
Ite igitur faciles per gaudia ueſtra Quirites,
Et Narſim reſonans plauſus ubiq; canat,
Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes,
Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Anio, inquit Diony. ex urbe Tibure effuſus per excel-ſum ſcopulum multus per planiciem Sabinorum, Romano-rúmq; fertur, diſterminans utranq; regionem, influítq; in Tyberim parum infra pontem Salarium, aſpectu pul-cher, & potu dulcis. Et quia ex ſublimi in uallē ſubie-ctam fertur, præcipitem Horatius appellauit; ſicut & Statius primo Syl. In hoc ſepultam fuiſſe Iliam ſcribit Acron. Apud eundem pugnauit Torquatus. Mariíq; ſe-pulcrū fuiſſe teſtis eſt Cic. de leg. Simulacrum, Sibyllæ Tiburtinæ, quæ Tiburi colebatur ut dea, in gurgite Anienis inuentum eſt, tenens in manu librum, cuius ſa-cra Senatus in Capitolium tranſtulit.

De ijs quæ extra portam Numentanam, & Interag-geres fuere, uel hodie ſunt. Cap. XV.

Q *Varto ordine ſuccedit porta Numētana. ab i-pſa īcipit eiuſdē nominis uia, qua itur Numētū.*

quod eſt in Sabinis. Dicta eſt etiam Ficulnenſis uia. Liuius, Decemuiri Numentana, cui tum ficulnenſis nomẽ fuit, profecti, caſtra in monte Sacro locauere. Ficulnẽſem autem appellauit à loco ubi figlinæ, ſicut apud Teſtaceum, fiebant. Extra eandem portam Neniæ, quæ cantu querulo funeribus adeſſet, Templum fuiſſe legitur. Nam deorum, quos obeſſe putabant, templa, extra urbem, ut plurimum, ponebantur. ideò ut plurimum dicimus, quia in Palatio Febris Fanũ. in Eſquilijs Malæ Fortunæ. ad radices Auentini Socordiæ, & apud Auguſti forum Martis Vltoris templum fuiſſe, uiſum ẽ. quæ numina, non ut opem ferrent, ſed ne obeſſent, colebantur. Via Numentana, citra ſecundum lapidem, occurrit à ſiniſtra. S. Agnetis ædes, prope quam uiſitur uetuſtiſſimum Bacchi Templum, Spherica forma, columnis circunquaque in gyrum diſpoſitis, templique teſtudinem ſuſtinentibus. ubi è muſiuo opere ornamenta picturæ, & ipſius dei geſta effigiata cernuntur, & Porphyreticum ſepulcrum uitibus, & uuis inſculptum, quod Bacchi eſſe multi fabulantur. Apparent autem apud hoc templum, uerſus ſeptentrionem, magni cuiuſdam ædificij ruinæ, ubi Theatrum extitiſſe memorant. nos uero nihil certi habemus, quod de ipſo dicatur. Hic uero ad ſtadia quatuor, iterum ſe ſe offert Anio, ſuper quo eſt pons Numentanus, priſcum retinens nomen, ſicut & uia. quem pontem Narſes eunuchus extruxit. Inter hanc quidem uiam, & Salariam ad IIII. miliarium fuit Suburbanum liberti Neronis, quo fugiẽs ipſe

princeps ſeipſum interfecit, auth. Suet. Extra autē portam Interaggeres occurrit ſtatim locus planus, inſtar magnæ areæ, quadrata forma, parietibus circūſeptus, qui dicebatur Caſtrum Cuſtodiæ, ubi fuerant olim in ſtatione milites prætoriani Diocliſiani Imp. Procopius uero ſcribit eregione Viuarij forinſecus ucteres Romanos alterꝝ breuem murꝝ modico interuallo adieciſſe, nō ad tutelam, ſed ad delitias, ut leones eo loco, & alias beſtias ſeruarent. Vnde olim locum ipſum Viuarium, hodie uero Viuariolum uocant.

De ijs quæ extra portam Eſquilinam, Næuiam, Cœlimontanam, & Gabiuſam fuere, uel ſunt. Cap. XVI.

EXit à porta Tiburtina eiuſdem nominis uia, quæ Tibur mittit. In hac apud. S. Laurentiū iacet Obeliſcus ī uinetis confractus, haud ita multo poſt, obuius fit ſupra Anienem pons Mameus, uulgo Mamolo appellatus, ab Antonino Pio extructus. qui à Mamea Alexandri matre inſtauratus, eius nomen adquiſiuit. Quartus pons ſuper eundem fluuiū Lucanus nuncupatur, qui propior eſt Tiburi, quā Romæ, ibiq; eſt ſpherica moles. In ponte uero legitur index. Ti. Plantij authoris. Supra Tibur autem. XX. miliario concipitur Anio Vetus, partim in Tiburtinum uſum, partim Romam deductus, qui minus ſalubris in hortorꝝ rigationem, atq; urbis ſordidiora extaret miniſteria. hanc aquam poſt annos. xl. quā Appia perducta eſt, anno ab ur. co. CCCCLXXX. Curius enim dentatus cenſor cum. L. Papirio deducendam curauit ex

manubijs de Pirrho captis. Item poſt biennium actum ē in Senatu de conſumatione eius. tamen ex. S. C. duumuiri aquam perducentes creati, Curius, & Fuluius Flaccus locauerant. Curius intra quintum diem, deceſſit. gloria perductæ pertinuit ad Fuluium. Sed quoniam duæ Anienis aquæ in urbem fluebant, ut facilius dignoſcerentur, Anio nouus cœpit uocari, priori uero cognomen uetus adiectum. Nouus autem Anio Sublacenſi concipitur uia, ad miliarium. XLII. iungitur ei riuus Herculaneus, oriens eadem uia ad miliarum. XLIII. Ductus Anienis Noui efficit pas. LVIII. millia, cuius riuum Frontinus à Nerua Imp. procurator aquarꝝ conſtitutus, reſtituit, & in urbem deduxit. Strabo extra Eſquilinam portam Labicanam, & Præneſtinam uiā egredī oſtendit, his uerbis. Porro in unum cadit Labicana uia à porta quidem Eſquilina, à qua & Præneſtina; à ſiniſtra uero hanc, & Eſquilinum campum omittas; ultra centum uiginti ſtadia pergit, tum & Labico propinquat, & hoc, & Tuſculum relinquit. Ab hac eadem porta haud procul, erat locus, qui olim Puticolæ dicebatur, ꝙ ibi eſſent frequentes putei in quibus condebantur combuſtorꝝ oſſa ex propinquo campo Eſquilino. Puticolæ, inquit Elius, quod putreſcant ibi cadauera proiecta, qui locus publicus ultra Eſquilias. Via præneſtina inter ſextum, & octauum miliarium, in agro Lucullano concipitur aqua Appia, diuerticulo ſiniſtrorſus paſſuum. D. CCLXXX. habet longitudinem à capite uſque ad Salinas. hæc. M. Valerio Max. P. Decio Mure

Coſs. anno. XX. poſt initium Samnitici belli inducta eſt ab Appio Claudio cenſore. cui poſtea Ægro fuit cognomen. Collegam autem habuit. C. Plautium. cui ob inquæſitas eius uenas Venocis cognomen datum eſt. ſed is intra annum, & ſex menſes deceptus à collega, tanq̃ idem facturo, abdicauit à cenſura. nomen aquæ ad Appij honorem tantum pertinuit, qui multis tergiuerſationibus extraxiſſe cenſurã traditur. donec & uiã, & aquæductum conſumaret. Plin. Agrippa, inquit, & Virginem adduxit ab octauo lapide diuerticulo. II. mil. paſ. uia præneſtina, iuxta Herculaneum riuum, quem refugiens uirginis nomen obtinuit. & rurſus. Agrippa in ædilitate ſua adiecta uirginea aqua, cœteriſq; corriuatis, atq; emendatis lacus ſeptingentos fecit. Ex quo Auguſtus Po. Ro. uinum petenti ſubiratum reſpondiſſe ferunt. Tot aquas introduxit Agrippa gener meus, & uinum queritis. Addidit autem Agrippa omnibus aquis ſigna ærea, aut marmorea, utpote dei aquarum, qualia nunc quædam in urbe cernuntur. Quod etiam teſtantur carmina inſculpta in marmore, iacenti inter ſpineta, in Platea. S. Pauli, quæ ſunt hæc.

PERDIDERAT LATICVM LONGEVA IN CVRIA CVRSVS.

QVOS TIBI NVNC PLENO CANTHARVS CRE VOMIT. *& Propertij hæc.*

Et leuiter lymphis tota crepitantibus urbe
Cum ſubito triton ore recondit aquam.

Aedicula, inquit Frontinus, fonti appoſita hanc uirgi

nem pictam oſtendit. Alij autem Virginem appellatam tradunt, quod quærentibus aquam militibus Virguncula uenas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti ingentem aquæ modum inuenerunt. Fuluius autem ab ea porta, quæ Maior nunc uocatur, tanquã olim ab Eſquilina, aut certe prope quæ fuerit, Labicanam, & Præneſtinam uiam nunc egredi ſcribit. Labicana à dextris, iuxta formam aquæ Claudiæ, ad Columnam oppidum; Præneſtina uero Galicanum nunc, olim Gabios, deinde Præneſte, à quo nomen accepit, tendit. A Cœlimontana uero incipit uia Campana, quæ ſtatim extra portam in duas dirimitur ſemitas; ſed poſt pauca ſtadia utraq; Latinæ iungitur. Inter Cœlimontanam, & Latinam Gabiuſam locauimus portam, à qua olim exibat uia Gabina, de ea ita meminit Liuius. P. Valerius. T. Herminiũ cum modicis copijs ad. II. lapidem Gabina uia occultatum obſidere iubet. Idem. ad. III. lapidem uenere uia Gabina. Fuerunt autem Gabij, ut diximus, uia præneſtina. Strabo. Sunt & Romanorũ oppida à ſiniſtra Latinæ, inter eam, & Valeriam Gabij extant, in uia præneſtina, ubi lathomiæ ſunt pluſquã reliquæ, lapides Romæ ſuppeditantes, diſtantes Romæ, & Præneſte ex æquo ſtadijs centum.

De ijs quæ extra portam Latinam, & Capenam fuere, uel ſunt. Cap. XVII.

Latina autẽ porta Via, eiuſdẽ nominis, exit, quæ in Latinos populos ducit; uidelicet per Leuicanum, nunc Valmontonum; & nunc

Campaniam uſq; ad Caſinatem. S. Germani Saltum, de qua Strabo ſic ſcribit. Præclariſſimæ ſunt uiæ Appia, & Valeria; media inter has Latina eſt, ad Caſinum oppidum iungitur Appiæ. XIX. à Capua diſtans ſtadijs. In hac. IIII. ab urbe lapide, fuit Templum Fortunæ Muliebris, eiusdémq; deæ Simulacrum, nephas attingi niſi ab ea, quæ ſemel nupſit. Val. Max. Muliebre īqt, Fortunæ Simulacrū, qđ ē ī uia Latina ad quartū miliarium eo tempore cum in æde ſua conſecratū Cal. decembris, quo Coriolanum ab excidio urbis maternæ præces repulerunt, non ſemel, ſed bis locutum conſtitit, his uerbis. Rite me uidiſtis. Rite me dedicaſtis. Eadem concipitur aqua Tepula. XI. miliario diuerticulo euntibus ab Roma dextrorſus, ſub terra prius, dein de arcuato opere, Iuliæ poſt admiſta. M. Agrippa ædilis proprias uires collegit, & Tepulæ riuum intercœpit, acquiſitæq; ab inuentore nomen Iuliæ datum. Iulia autem reuocatis deriuationibus, per quas ſubripiebatur, modum ſuum, quamuis notabili ſiccitate, ſeruauit. Tepula igitur inuenta, & deducta ab Agrippa eſt, anno ab ur. co. D. CC. XIX. Imp. Cæſ. Iulia uero ab Aureliano, ut ſcribit Ant. in itinerario. Via autem Valeria ad miliarium. XXXIII. Frontinus aquam Marciam cō cipi ſcribit. de qua plura ſuperius locutiſumus. Penultimam enim omnium portarū cis Tyberim Appiam appellauimus, à qua eiuſdem nominis, cuius & portæ, egreditur uia; Ab Appio Claudio cenſore, qui Capuam uſq; eam ſtrauit, denominationem accepit, ea latitudine

ut plauſtra duo, ex aduerſo inuicem occurrentia, libere exciperet. Liuius. Memoriæ felicitatis nomen Appij, & uiam muniuit, & Appiam aquam in urbem deduxit quam quidem uiam Cæſar Dictator, uel exornauit, uel reſtituit. Plut. Commiſſa dehinc illi Appiæ uiæ cura, ingentes prodegit pecunias. Nouiſſime uero Traianus eam reſtituens Brunduſium uſq; ſtrauit, deſiccatis paludibus, excisis collibus, aggeratis uallibus, ſaxis cõſtratis reliq; ijs circũ, ac põtibus magnificentiſſimi operis excitatis, per meabilis fecit. auth. Diony. Traianum autem quamplurima ædificia reſtituiſſe, ex literis in marmore apud Circum Maximum inuento incisis, ſatis apparet, quæ ſunt huiuſmodi.

IMP. CAES. DIVI NERVE, F. TRAIANO GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. VIII. IMP. IX. COS. PP. TRIB. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EARVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIATA SINT.

Appia, inquit Strabo, ad mare protendit: prius tamẽ in Albæ, Aritiæq; ruinas perducit, & muros olim Pontinæ paludis ad Terracinam, inde per Fundos, Molas, & poſtea Sinueſſam, & medium Stellatum campum uſq; Brunduſium. mox tranſuerſo itinere ꝑ Atellam nunc aduerſam, Puteolis, & circum Baianũ olim ſinum, nunc Tripergulæ balneas, uſq; Cumas. Huic uiæ, & Claudiæ nomen datum i.u.nio. Sen. in ludo

mortis Claudij ait, Auguſtum, & Tiberium Cæſ. Appia uia ad deos iuiſſe. Templum Martis celeberrimũ eadem uia. Ouidius.

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit extra
Appoſitum rectæ porta capena uiæ.

Liuius. Viam Cenſores ſternendam à porta Capena ad Martis templum locauere, ſemitámq; ſaxo quadrato ſtrauerunt. hoc templum à Sylla in ædilitate ſua conſecratum fuit, ſupra centum columnas poſitum. Memorant autem Martis duo fuiſſe templa, unum intra urbem Quirini, quaſi cuſtodis, & tranquilli. alterum, de quo nunc, extra urbem, quaſi bellatoris, uel gradiui. In Martis Ancyle fuiſſe ſcribit Ser. gram. Verum cum præter hoc, & in urbe, & in campo Martio fuerint Martis templa, de quo intelligat Ser. ignoratur; ſicut & de Senatulo, quod erat apud Bellonæ. Iuxta Martis fuit Manalis lapis, quo per ſiccitatem in urbem relato, pluuia ſtatĩ manabat, hĩc Manalẽ dixere, Sex. Pó. auth. Martis Signum in uia Appia, idq; Cn. Seruilio, & Flaminio Coſſ. ſudaſſe memorat Liuius. In eadem fuit Bonæ deæ Sacrarium; apud quod Clodium, & M. Papirium interfectum fuiſſe, ait Cic. Lucus, & ædes Camœnarũ extra portam Appiam à Fuluio Nobiliori condita fuit, auth. Aſc. Ara Apollinis. Aedis ſpei, Mineruæ, extra eandem portam. præterea lucus Honoris, Virtutis Aedes. Liuius, Aedem Virtutis ad portam Capenam Marcellus dedicauit. At Honoris, & Virtutis intra urbem fuiſſe crediderim, ad ipſam ta=

men portam, ut dixi. Sunt enim hæc numina optimi ominis, quorum templa in urbe excitanda uenirent, potiusquã extra. Ad portam autem quaſi admonerent proficiſcentes ad bella, niſi per uirtutem res ſtrenue geſſiſſent, aditum ſibi non futurum ad honorem, & gloriam; hoc eſt ad triumphum, Hinc eſt quod Auguſtinus ait. Neminem honoris templum ingredi poſſe, niſi prius Virtutis eſſet ingreſſus. Marcellus autem in Corſicam, & Sardiniam nauigans, grauiſſimam paſſus eſt tempeſtatem, cumque naufragio eſſet ſeruatus, Romam reuerſus Tempeſtatis Aedem extra portam Capenam excitauit. Ouid.

Te quoque tempeſtas meritam delubra fatentur,
Cum penè eſt Corſis obruta puppis aquis.

Extra eandem portam, ad. II. lapidem, Templum Ridiculi, cui nomen inditum eſt, quod ibi Annibal caſtramentatus illuſus reuerſus eſſet. Via Appia hortos Terẽtianos. XX. iugerum fuiſſe legimus. Eadem uia ad. II. lapidem inter ædem. S. Sebaſtiani, & Caput bouis ĩ præ longa conualle extat circus, ſiue Hippodromus, ſatis rudis, ab Antonino Baſſiano (ut creditur) extructus, ubi in medio adhuc apparent metarum ſigna, & Obeliſcus miræ magnitudinis, in plures confractus partes, cum notis Aegyptiorum. ubi olympici olim fiebant ludi, ad exercendos milites prætorianos, qui illic contubernia a Tiberio Cæſare conſtituta habebant. Calori amni ſecũdo ſupra Sabbatum miliario Valentinus pons fuit, in uia Appia poſitus, & appellatus à Valente imp. nunc dirutus.

dirutus. In eadem uia, ubi ea primum attigit Maſicũ mõtẽ, urbs ẽ Sinueſſa, olim Pometia. Fuit priſcis tpibus Appia ueterũ ſepulcris à dextris, & ſiniſtris frequentiſſima, quorum multa adhuc cernuntur ueſtigia, ueluti ex Tiburtino lapide extructa ſpherica forma, ſine apice meta, cognomento nunc Caput bouis, quod illic undique bubulorum capitum ſimulacra lapide cœlata uiderentur ubi. ſepulcrum Metellæ uxoris Craſſi fuiſſe, hic index oſtendit.

CÆCILIÆ. Q. CRETICI. F.
METELLÆ CRASSI.

Cic. primo Tuſ. an tu egreſſus, inquit, porta Capena cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides miſeros putas illos? In eadem Appia. VI. ab urbe lapide. M. Tullij, & Tulliorum monumenta fuere, ut marmora ĩſcripta, ibique iũcta apte ſignificarũt. In gẽtili autem Scipionum ſepulcro Ennium poſitũ cõmemorat Cic. pro Archia. Charus, inquit, fuit Africano ſuperiori noſter Ennius, itaque in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus. Ad huius ſepulcri ornamentũ tres fuerant ſtatuæ, duæ. P. & . L. Scipionũ. tertia ipſius Ennij, auth. Liuius, q. de loco ubi Publius mortuus, et ſepultus anceps, ſic ſequitur. Alij Romæ, alij Literni, & mortuum, & ſepultum, utrobique monimenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni monimentum; monimentoque ſtatua ſuper impoſita fuit, quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi, & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monimento tres ſtatuæ

ſunt, duæ. P. & . L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia poe tæ. Q. Ennij. Et tamen quinto quintæ dec. pro certo ui detur tenere Africanum Literni eſſe ſepultum. Sunt enī apud ipſum. M. Seruilij Coſſ. contra Ser. Galbam pro L. Paulo Aemilio uerba hæc. Satis peccatum in Camil lo à maioribus noſtris eſt, quem tamen ante receptam per eum à Gallis urbem uiolauerunt. Satis inſuper uo bis in. P. Africano. Literni domicilium, & ſedem fuiſ ſe domitoris Africæ, Literni ſepulcrum oſtendi. In ba ſi autem ſtatuæ Ennij hæc erant inciſa carmina.

ASPICITE. O. CIVES. SENIS. ENNII. IMAGINIS. FORMAM.
HEIC. VOSTRVM. PANXIT. MAXIMA FACTA. PATRVM.
NEMO. ME. LACRVMIS. DECORET. NEQVE. FVNERA. FLETV.
FAXIT. CVR. VOLITO. VIVVS. PER. ORA. VIRVM.

Sepulcrū ſororis Horatij, eius, qui ex tergeminis ſuper ſtes ipſam interfecit, ex ſaxo quadrato conſtructum fuit ante portam Capenam, quo in loco ipſa ceciderat. Ex tra eandem portam Horatiorū ſepulcra, Campúsq; ubi pugnauerunt collocatur. & locus Mercurio ſacer, Aqua q; Mercurij appellata, ad quā cum conueniſſet. Po. Ro. unusquiſq; lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua Mercurium inuocans, ut aſperſis, peccata, præſertī periuria, dilueret. Ouid.

Eſt aqua Mercurij portæ uicina capenæ,

Si iuuat expertis credere, numen habet.

Statius autem Appiam omnium aliaꝝ uiaꝝ reginam appellauit. in qua ad quintum lapidem ſepultus eſt Pōponius Atticus, in monimento. Q. Cecilij auunculi ſui, ut īquit Cor. Nepos. Cæditiæ Tabernæ in uia Appia, Domini nomine ſunt uocatæ. Sex. Pomp. Lucus Egeriæ extra portam Capenam, quód Camœnis ſacrauit Numa. Via Laurentina in Appiam incidebat, in qua ſexto ab urbe miliario, fermè ubi. S. Sebaſtiani eſt paſſionis locus Termīalia, ideſt feſta Termino deo ſacra, magno populi concurſu celebrabantur. Eſtq; is Terminus, qui, cum in Capitolio ædes Iouis dedicaretur, cæteris dijs cædentibus, cædere noluit.

De ijs quæ extra portam Hoſtienſem, & reliquas in genere. Cap. XVIII.

u Ltima urbis porta cis Tyberim, & ab ea, quæ egreditur uia, Hoſtienſis dicitur: quod Hoſtiam Tyberinam, ab Anco rege conditā, mittat. hæc aūt porta prius Tergeminoꝝ ſortita nomē ad radices Auentini, ut uiſum eſt, ſteterat. extra quā Liuius primo dec. quintæ Emporium ſic ponit. Ædiles extra portam Tergeminam Emporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibúſq; ſepſerunt, & Porticum Aemiliam reficiendam curarunt, gradibúſq; aſcenſum ab Tyberi in Emporium fecerunt. Sed nunc locum intra urbem eſſē opinamur, quod innuunt uerba Liuij ultimo loco poſita, emporium ipſum prope Tyberim oſtendentia. In Trāſtyberina regiōe tres extant portæ. Portuenſis. Au

relia. Fontinalis, ſiue, ut alij uolunt, Septimiana. A Portuenſi inchoat uia eiuſdem nominis, quæ ducit ad portum Hoſtienſem: à quo, ſicut & porta, nomen accepiſſe fertur. In eo autem portu fuit ædes Portumni, qui portubus præeſt, in cuius ædis ædificatione portumnalia celebrata eſſe traditur. Via autē Aurelia egreditur à porta eiuſdem nominis, quæ, ut diximus, tendit per maritima Thuſciæ, Piſas uerſus, ab Aurelio conſulari uiro, & ſtrata, & denominata. unde conſularis erat uia. huius meminit Cic. in Catilinam, & Eutropius ſic. Etruriæ per Aureliam uſq; ad Alpes maritimas ingentes agri ſunt. Traiana etiam eſt dicta à Traiano imp. qui eam reſtituit. in hac fuerunt Horti Galbæ imp. ubi idem princeps ſepultus fuit, auth. Suet. Fontinalis, ſiue Septimiana porta, in Campum Vaticanum olim mittebat, & Ianiculum, ſicut Vaticana, ſeu Triumphalis: de qua ſupra facta eſt mentio. Suet. Tradit uiam Viteliam fuiſſe ab Ianiculo uſq; ad mare.

LAVS DEO OPT. MAX.

Impreſſum Romæ per Antonium Bladum de Aſula
in Campo Floræ, in Ædibus. D. Ioan.
Bap. de Maximis. Anno Domi
ni. M.D.XXXIIII. Vlti-
mo Menſis Maij.

A
B

LECTORI.

Libuit lector candidiſſime recognito toto uolumine in hunc locum referre, atq; corrigere nonnullos errores, quos, me abſente, impreſſores feſtinantes ad lucrum commiſiſſe, animaduerti, reliquos, ſi qui erunt, tutemet ad hūc modum facillime emendabis. Vale.

Pag.i.Ver. 21 operæpretium 37 à deorum 43 hemicycli 46 ſexcentorum 2.2 utraq; 27 ſexcētorꝝ 29 anguſtior uidetur 3.38 tota 40 millia 4.9 terminatur 28 hemycicli 43 rhombi 53 attollitur 5.7 iuuenibus 43 Aboriginum 6.2 miſſionē 15 prælio 29 Lauinia 39 Numitorem 48 ſubtractos 8.2.additum 9.1 uelit 10.25 prælio 35 nullibi 11.28 uilibus 45 agitauiſſe 47 uelit 12.3 proceſſiſſe 13.31 perſcripto 54 nullibi 14.7 certum 37 menſura 38 ſtatuto 15.3 Agonenſis 27 nullibi 53 urbis 16.12 Xyſti 18 Puteolos 45 Agonenſem 46 Agonos 17.9 aquæductu 28 hicq; 51 Flaccū porta Capena cum 19.2 hemiſtichio 3 iuxta 22 magna uis 20.8 Aureliam 47 ter centum 21.49 Nouiſſime, lege Antea 22.33 uouerat 39 Norbano 23.6 tectis 8 indefenſum 24.9 FIGENDI 22 uelata 25.4 miſſi 45 phænomenon 26.32 Præneſte 43 TITVS 29 quid uelit, expunge ſibi 35 Caruilio factam 30.29 ſcholam 37 quæ 33.2 ſuperſtitiſ

ſe 37.35 Hygiæ, Nycerato 39.7. reſtitere 30 ædē 33 Cana 40.56 traieciſſe 41.11 Hermóduros 14 mortuis 27 ficum 29 Germalum 42.20 prætextati 25 inter 41 iacenti 52.42 introirent 57.33 TANTÆ MOLI legendum aliqui uolunt 60.51 exuſſit 64.56 finienſq; 69.24 libro 71.32 altera 36 talenti 72.12 conſecrauit 74.28 alens 75.2 ceſſit 84.15 ripa 89.51 amphithea-trum 91.21 Cœlimontanam 95.16 DI-VO 101.28 peragebantur 47 incertum 104.27 mallēt cxy.40. Rotæ cxxi.xyiij indicāt 49 Sadoleti cxxij.9 Suſannæ 36 PÆMENTO. PAVIMEN-TO quidam legendum putant cxxy.23 quodam modo cxxyi.3,7 libraria cxxyiij.xyij Angeli cxxix.xxij Veſpillonibus cxxx.2 Angeli cxxxij.xxxiiij ſuper-fuit cxxxyi.52 coluit 142.21 Hortulorum xxxiiij Angeli cxliij.44 paulatim cxlyij.xiiij tutelaribus xxiij Catulli cxlyiij.xxx foſſæ cxlix.xxi ſinus 42 Rotæ cli.5.8 angeli clij.xly. atq; cliij.xy niſi 26 reptantis clyi.xlyi eligentem.

DG
62.5
.M27
1534

Bib Ed

OSU
EUG

4229

AA–BB^8, A–X^8, Y^4

coll (EJK)

Cap/AF

2 sigs just touched at start

No catchwords!